

Hallituksen esitys eduskunnalle suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi oikeudenkäymiskaarta sekä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia, oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettua lakia, elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annettua lakia, oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annettua lakia ja turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettua lakia.

Esityksellä toteutettaisiin pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmaa, jonka mukaan oikeudenkäynneissä näytön vastaanottaminen keskitetään käräjäoikeuksiin niin, että todistelu tallennetaan hovioikeuskäsittelyä varten.

Esityksen mukaan käräjäoikeudessa vastaanotettavasta suullisesta todistelusta tehtäisiin kuva- ja äänitallenne. Jos asiassa haettaisiin muutosta, hovioikeus ja korkein oikeus ottaisivat suullisen todistelun lähtökohtaisesti vastaan tältä tallenteelta, eikä todistajia ja muita oikeudenkäynnissä kuulusteltavia henkilöitä kutsuttaisi esittämään kertomustaan uudelleen. Eräissä tilanteissa suullinen todistelu voitaisiin esittää pääkäsittelyssä siihen viittaamalla siten, että muutoksenhakutuomioistuin perehtyisi todisteluun asianosaisten ja yleisön läsnä olematta. Lisäksi tehtäisiin eräitä muita muutoksia suullisen todistelun vastaanottamistapaan.

Esityksen tavoitteena on parantaa muutoksenhaussa tapahtuvan näytön arvioinnin oikeellisuutta, tehostaa muutoksenhakumenettelyä sekä vähentää muutoksenhausta asianosaisille ja todistajille aiheutuvia kustannuksia ja muuta haittaa. Lisäksi esityksellä pyritään vahvistamaan hovioikeuden roolia käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta kontrolloivana tuomioistujana siirtämällä oikeudenkäynnin painopistettä entistä enemmän käräjäoikeuteen. Samalla edistettäisiin tietotekniikan hyödyntämistä oikeudenkäyntimenettelyssä.

Esitys liittyy valtion vuoden 2022 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan laissa erikseen säädettävänä ajankohtana.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
PERUSTELUT	4
1 Asian tausta ja valmistelu	4
1.1 Tausta	4
1.2 Valmistelu	5
2 Nykytila ja sen arviointi.....	6
2.1 Oikeudenkäyntitavoitteet ja -periaatteet.....	6
2.2 Muutoksenhakumenettely	7
2.2.1 Vuoden 1998 hovioikeusuudistus ja sen jälkeinen kehitys.....	7
2.2.2 Suullisen todistelun vastaanottaminen muutoksenhakutuomioistuimessa	8
2.2.3 Todistelutallenteet muutoksenhaussa.....	10
2.2.4 Oikeudenkäynnin julkisuus muutoksenhaussa.....	12
2.3 Asian valmistelu kärjäoikeudessa	12
2.4 Suullisen todistelun ottaminen uudelleen vastaan kärjäoikeudessa	13
2.5 Puhelin ja videoneuvottelu suullisen todistelun vastaanottamisessa.....	14
2.6 Nykytilan arviointi	15
3 Tavoitteet	17
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	18
4.1 Keskeiset ehdotukset.....	18
4.2 Pääasialliset vaikutukset.....	19
4.2.1 Vaikutukset oikeudenkäyntimenettelyyn	19
4.2.2 Vaikutukset asianosaisiin, todistajiin ja asiantuntijoihin	24
4.2.3 Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin	26
4.2.4 Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	27
4.2.5 Taloudelliset vaikutukset	30
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	41
5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset.....	41
5.1.1 Näyttömuutoksenhaun kieltäminen.....	41
5.1.2 Esitutkinnassa tehtyjen kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen.....	43
5.1.3 Suullisen todistelun vastaanottaminen kärjäoikeudessa tehdyiltä litteroinneilta.....	44
5.1.4 Suullisen todistelun vastaanottaminen kärjäoikeudessa tehdyiltä äänitallenteelta	45
5.1.5 Kuva- ja äänitallenteen tekeminen hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa	46
5.1.6 Muut toteuttamisvaihtoehdot	47
5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailta käytetyt keinot	47
5.2.1 Ruotsi	47
5.2.2 Norja.....	53
5.2.3 Tanska	54
5.2.4 Viro	54
5.2.5 Saksa	55
6 Lausuntopalaute.....	56
7 Säännöskohtaiset perustelut.....	59
7.1 Oikeudenkäymiskaari.....	59
7.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa	80
7.3 Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa	84

7.4 Laki elinkautisvankien vapauttamismenettelystä.....	86
7.5 Laki oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa.....	87
7.6 Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa	88
8 Lakia alemman asteinen sääntely	89
9 Voimaantulo	90
10 Toimeenpano ja seuranta	90
11 Suhde muihin esityksiin.....	90
11.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä.....	90
11.2 Suhde talousarvioesitykseen	90
12 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys	91
LAKIEHDOTUKSET	104
Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta.....	104
Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta	110
Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:n muuttamisesta.....	112
Laki elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 10 §:n muuttamisesta ...	113
Laki oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annetun lain 4 luvun 17 §:n ja 5 luvun 10 §:n muuttamisesta	113
Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 1 ja 5 §:n muuttamisesta.....	114
LIITE	116
RINNAKKAISTEKSTIT	116
Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta.....	116
Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta	127
Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:n muuttamisesta.....	130
Laki elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 10 §:n muuttamisesta ...	131
Laki oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annetun lain 4 luvun 17 §:n ja 5 luvun 10 §:n muuttamisesta	132
Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 1 ja 5 §:n muuttamisesta.....	133

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Käräjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun tallentaminen kuva- ja äänitallenteelle ja vastaanottaminen muutoksenhakutuomioistuimessa tältä tallenteelta on ollut toistuvasti esillä 2000-luvulla.

Asiaa arvioitiin oikeusministeriössä ensimmäisen kerran vuonna 2001, kun muutoksenhakutoimikunta esitti käräjäoikeudessa vastaanotetun todistelun taltiointia ääni- ja kuvatallenteelle ja tallenteen hyödyntämistä muutoksenhaussa (Muutoksenhakutoimikunnan osamietintö. KM 2001:10, s. 59–63). Lainsäädäntötoimiin ei kuitenkaan ryhdytty.

Vuonna 2006 muutoksenhakujärjestelmän kehittämistarpeita arvioinut selvitysmies katsoi, ettei vielä tuolloin ollut tarpeellista eikä mahdollista harkita siirtymistä järjestelmään, jossa käräjäoikeudessa esitetty todistelu taltioitaisiin hovioikeutta varten. Ruotsissa oli kuitenkin juuri päätetty siirtyä tällaiseen suullisen todistelun vastaanottamistapaan muutoksenhaussa, ja tämän uudistuksen toteutumista ja vaikutuksia tuli selvitysmiehen mukaan seurata tarkasti (Muutoksenhaku käräjäoikeudesta hovioikeuteen – Tarkoituksen ja menettelyn uudelleen arviointi. Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2006:28, s. 45–47).

Eduskunnassa tehtiin vuonna 2009 lakialoite, jossa esitettiin, että käräjäoikeuksissa todistelutarkoituksessa kuultujen henkilöiden lausunnoista tehtäisiin kuva- ja äänitallenne, jota hovioikeus käyttäisi pääkäsittelyssä todistelun uskottavuusarvioinnin perusteena (LA 63/2009 vp). Lakialoite hylättiin lakivaliokunnan katsoessa, että näin merkittävä uudistus edellytti erillistä lainvalmistelua, jossa huolellisesti arvioitaisiin uudistuksen tarve ja toteuttamismahdollisuudet sekä sen taloudelliset ja muut vaikutukset (LaVM 4/2010 vp s. 9).

Vuonna 2011 hovi- ja hallinto-oikeuksien rakennusuudistustoimikunta toivoi, että myöhemmin eri hankkeena pohdittaisiin sen mahdollistamista, että hovioikeuden käytettävissä olisi käräjäoikeuden todistelu muutoksenhaun kannalta relevantilta osin ääni- ja kuvatallenteena (Hovi- ja hallinto-oikeusverkoston kehittäminen. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 17/2011, s. 21).

Kuva- ja äänitallenteiden käyttäminen hovioikeuksissa oli esillä myös todistelutoimikunnan työssä, mutta se katsoi mietinnössään vuonna 2012, ettei sen ollut perusteltua laatia ehdotuksia tällaisen järjestelmän käyttöönottamisesta. Tämä johtui siitä, että hovioikeuksien jatkokäsittelylupajärjestelmästä oli säädetty edellisvuonna, eikä uudistuksen vaikutuksista ollut vielä tarkempaa selvitystä. Lisäksi Ruotsissa tällaisen suullisen todistelun vastaanottamistavan vaikutuksia oltiin juuri arvioimassa (Todistelu yleisissä tuomioistuimissa. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 69/2012, luovutuskirje).

Oikeusministeriö asetti vuonna 2012 neuvottelukunnan valmistelemaan muun ohella ehdotukset pitkän aikavälin oikeusturvaohjelmaksi. Neuvottelukunnan laatimassa oikeudenhoidon uudistamisohjelmassa vuosille 2013–2025 asetettiin yhdeksi keskipitkän aikavälin (vuodet 2015–2019) tavoitteeksi selvittää edellytykset ja aikataulu ottaa käyttöön järjestelmä, jossa suullinen näyttö otetaan muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan käräjäoikeudessa tehtyä videotallennetta katsomalla (Oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 16/2013, s. 40).

Eduskunnan perustuslakivaliokunta nosti oikeudenhoidon uudistamisohjelmaa arvioidessaan esiin erityisesti oikeudenkäyntien videoinnin. Perustuslakivaliokunnan mukaan tällaisella järjestelmällä voitaisiin oikeusturvaa vaarantamatta keskittää todistajien kuuleminen alioikeusvaiheeseen, vähentää kärjäoikeudessa kuultujen todistajien uudelleen kuulemista muutoksenhakuvaiheessa ja säästää siten kaikkien osapuolten aikaa ja vaivaa sekä jouduttaa asian käsittelyä. Perustuslakivaliokunta piti tärkeänä, että tarvittavat varat videoinnin käyttöönottoon järjestyvät ja että toiminta saadaan mahdollisimman pian käyntiin (PeVL 20/2014 vp s. 3, ks. myös PeVL 29/2014 vp s. 2).

Jatkokäsittelylupajärjestelmän laajentamisen yhteydessä vuonna 2014 lakivaliokunta kiinnitti jälleen huomiota kärjäoikeudessa vastaanotetun todistelun tallentamiseen ja kiirehti sitä koskevan selvityksen tekemistä (LaVM 24/2014 vp s. 5–6). Eduskunta hyväksyi lakivaliokunnan ehdotuksen edellyttäen, että hallitus selvittää joutuisasti tarpeen ja mahdollisuudet ottaa käyttöön järjestelmä, jossa suullinen näyttö otetaan muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan kärjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen avulla (EV 308/2014 vp – HE 246/2014 vp).

Vuonna 2020 selvityshenkilö arvioi oikeusministeriön toimeksiannosta rikosketjun toimivuutta niin sanottujen LEAN-periaatteiden näkökulmasta. Selvityksessä esitettiin harkittavaksi sitä, että hovioikeus voisi perustaa tuomionsa pääasiassa kärjäoikeudessa esitetyn näytön varaan (Rikosketjun LEAN-hanke. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 2020:6, s. 51).

1.2 Valmistelu

Oikeusministeriössä laadittiin vuonna 2019 arviomuistio, jossa on selvitetty tarvetta ja mahdollisuuksia siirtyä menettelyyn, jossa henkilötodistelu otetaan hovioikeudessa vastaan kärjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta (Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa. Arviomuistio. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2019:6).

Arviomuistio oli keväällä 2019 lausuntokierroksella. Lausunnoista on laadittu tiivistelmä (Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2019:50).

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa todetaan, että oikeudenkäynneissä näytön vastaanottaminen keskitetään kärjäoikeuksiin niin, että todistelu taltioidaan hovioikeuskäsittelyä varten (Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31, s. 88).

Oikeusministeriö asetti 2.12.2019 työryhmän valmistelemaan ehdotusta lainsäädännöksi, joka koskee henkilötodistelun vastaanottamista muutoksenhakutuomioistuimessa kärjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta (VN/4330/2018). Työryhmän mietintö julkaistiin 14.12.2020 (Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta. Videotallennustyöryhmän mietintö. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2020:20).

Työryhmän mietinnöstä pyydettiin lausuntoa 52 taholta, mukaan lukien kaikilta yleisiltä tuomioistuimilta, valtiovarainministeriöltä, laillisuusvalvojilta sekä syyttäjiä ja oikeudenkäyntiavustajia edustavilta tahoilta. Tämän lisäksi kuka hyvänsä saattoi antaa lausunnon mietinnöstä lausuntopalvelu.fi-palvelussa.

Mietinnöstä annettiin 45 lausuntoa. Lausunnoista on laadittu tiivistelmä (Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta – Videotallennustyöryhmän mietintö. Lausuntotiivistelmä Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2021:12 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-853-0>)

Hallituksen esityksen valmisteluasiakirjat ovat julkisessa palvelussa osoitteessa <https://oikeusministerio.fi/hankkeet-ja-saadostvalmistelu> tunnuksella [OM033:00/2018](#).

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Oikeudenkäyntitavoitteet ja -periaatteet

Tarkoituksenmukaisen oikeudenkäyntimenettelyn tunnusmerkkeinä on pidetty menettelyn varmuutta, nopeutta ja halpuutta (ks. esim. HE 15/1990 vp s. 5–6 ja LaVM 9/1997 vp s. 5–7). Lisäksi perustuslain (731/1999) oikeusturvaa koskeva 21 § ja Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet edellyttävät, että menettely takaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen. Näistä pyrkimyksistä voidaan puhua prosessitavoitteina.

Varmuustavoitteen mukaan oikeudenkäyntimenettelyn tulee olla sellainen, että se antaa tuomioistuimelle parhaat mahdollisuudet ratkaista niin tosiasia- kuin oikeuskysymykset oikein. Nopeustavoite puolestaan edellyttää, että ratkaisu tehdään niin nopeasti kuin se oikeudenkäynnin varmuutta vaarantamatta on mahdollista. Oikeudenkäyntien nopeus mainitaan myös perustuslaissa, jonka 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi ilman aiheetonta viivytystä. Halpuustavoite taas koskee menettelyn kustannuksia. Menettely tulisi järjestää sellaiseksi, ettei siitä aiheudu suhteettoman suuria kustannuksia. Tavoite liittyy niin sanottuun access to justice -periaatteeseen, jonka mukaan kaikilla tulee olla myös tosiasiallinen mahdollisuus saada oikeussuojaa.

Vaatus oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta pitää sisällään lukuisia osatekijöitä. Perustuslain oikeusturvaa koskevan 21 §:n 2 momentissa luetellaan niistä tärkeimmät: käsittelyn julkisuus, oikeus tulla kuulluksi, vaatimus päätöksen perusteleminen ja oikeus hakea muutosta. Luetteloa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi. Perustuslain säännös ei estä säätämästä lailla vähäisiä poikkeuksia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin, kunhan tällaiset poikkeukset eivät muuta oikeusturvatakeiden asemaa pääsääntönä eivätkä vaaranna yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Säännöksessä tarkoitettuihin oikeussuojatakeisiin kuuluvat myös muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa ja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklassa erityisesti rikoksesta syytetyille taatut oikeudet (HE 309/1993 vp s. 74). Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sisältyy myös Euroopan perusoikeuskirjan 47 artiklaan.

Julkisuusperiaatteella tarkoitetaan sitä, että oikeudenkäynnin asianosaisten lisäksi kenellä tahansa on oikeus ja mahdollisuus saada tieto oikeudenkäynneistä, käydä seuraamassa tuomioistuimissa järjestettäviä suullisia käsittelyjä, saada tieto tuomioistuinten tekemistä ratkaisuksista ja tutustua oikeudenkäynneissä kertyneisiin asiakirjoihin. Oikeudenkäynnin julkisuus on yksi demokraattisen oikeusvaltion keskeisiä tunnusmerkkejä. Tämä johtuu siitä, että tuomioistuinten harjoittama lainkäyttö on luonteeltaan auktoritatiivista, ja siinä käytetään merkittävää yksilöihin ja yhteisöihin kohdistuvaa pakkovaltaa tuomioistuinten tekemien ratkaisujen sitoessa oikeudenkäynnin osapuolia. Oikeudenkäynnin julkisuudella on tärkeä merkitys tuomioistuinten toiminnan kontrolloimisessa. Se mahdollistaa kansalaisten tuomioistuihin kohdistaman valvonnan ja on omiaan lisäämään kansalaisten tuomioistuinta kohtaan tuntemaa luottamusta. Avointa tuomitsemistoimintaa on helpompi pitää luotettavana ja asiallisena kuin salaista (HE 13/2006 vp s. 4). Yleisiä tuomioistuinta koskee tältä osin erityislaki, laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (370/2007).

Oikeus tulla kuulluksi edellyttää, että tuomioistuimen on varattava asianosaiselle todellinen mahdollisuus tulla kuulluksi ennen ratkaisun tekemistä. Periaate sisältää myös ajatuksen asianosaisten prosessuaalisesta tasa-arvosta.

Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu oikeus hakea muutosta. Oikeudenkäynnin muutoksenhakutuomioistuimessa ei kuitenkaan tarvitse olla joka suhteessa samanlainen kuin oikeudenkäynnin käräjäoikeudessa.

Oikeudenkäyntimenettelyä 1980- ja -90-luvuilla uudistettaessa arvioitiin, että edellä mainitut oikeudenkäyntitavoitteet toteutuisivat parhaiten suullisessa, välittömässä ja keskitetyssä menettelyssä. Suullisuus-, välittömyys- ja keskittämisperiaatteita voidaan kutsua oikeudenkäyntiperiaatteiksi.

Suullisuusperiaatteella tarkoitetaan sitä, että asianosaisten lausumat ja todistelu esitetään tuomioistuimessa suullisesti. Suullisessa menettelyssä asianosaisilla on puolin ja toisin tilaisuus heti vastata toistensa esityksiin, ja tuomarit voivat heti käyttää kyselyoikeuttaan. Asianosaisilla on tällöin myös mahdollisuus varmistua siitä, että tuomioistuin on ymmärtänyt asianosaisen esittämän oikeudenkäyntiaineiston asianosaisen tarkoittamalla tavalla.

Välittömyysperiaate puolestaan merkitsee vaatimusta siitä, että oikeudenkäynnissä koko oikeudenkäyntiaineisto esitetään välittömästi asian ratkaisevalle tuomarille. Ainoastaan sellainen tuomioistuimen jäsen, joka on ollut mukana koko pääkäsittelyn ajan, saa osallistua asian ratkaisemiseen. Välittömyysperiaate edellyttää myös sitä, että oikeuden jäsenten tulee perustaa ratkaisu omiin välittömiin havaintoihinsa. Asianosaisen kannalta välittömyys tarkoittaa sitä, että hän voi itse esitellä tuomioistuimelle asian ja oikeudenkäyntiaineiston. Välittömyysperiaatteen voidaan katsoa vaativan vielä sitä, että tuomioistuimella on käytössään alkuperäinen ja mahdollisimman luotettava oikeudenkäyntiaineisto.

Oikeudenkäynnin välittömyys ja suullisuus edellyttävät keskittämisperiaatteen noudattamista. Keskittämisperiaatteen mukaan asian varsinaisen käsittelyn tulee tapahtua yhdessä yhtäjaksoisessa menettelyssä. Keskittämisperiaate helpottaa oikeudenkäyntiaineiston hallitsemista ja asian arvioimista sekä on omiaan nopeuttamaan oikeudenkäyntiä. Käsittelyn keskittäminen edellyttää sitä, että asiaa on riittävästi valmisteltu ennen käsittelyn aloittamista.

2.2 Muutoksenhakumenettely

2.2.1 Vuoden 1998 hovioikeusuudistus ja sen jälkeinen kehitys

Hovioikeusmenettelyä koskevat oikeudenkäymiskaaren 26 luvun säännökset ovat pääosin vuodelta 1998. Vuoden 1998 hovioikeusuudistuksen tarkoituksena oli uudistaa aiemmin lähes yksinomaan kirjallinen hovioikeusmenettely siten, että se olisi yhteensopiva aiemmin uudistetun alioikeusmenettelyn kanssa ja että se täyttäisi ihmisoikeussopimusten asettamat vaatimukset.

Hovioikeusuudistuksessa hovioikeusmenettely jaettiin valmisteluun, joka oli yleensä kirjallinen, sekä ratkaisuvaiheeseen, jona oli joko suullinen pääkäsittely tai esittely. Pääkäsittely tuli toimittaa pääsääntöisesti aina, kun asianosainen sitä vaati tai kun kysymys oli suullisen todistelun uskottavuuden arvioimisesta hovioikeudessa.

Hovioikeusuudistuksessa pyrittiin lisäämään pääkäsittelyjen toimittamista hovioikeuksissa. Pääkäsittelyä koskeva sääntely rakentui suullisuus-, välittömyys- ja keskittämisperiaatteille samoin kuin käräjäoikeusmenettelyn osalta oli aiemmin tehty.

Hovioikeusuudistuksen on arvioitu johtaneen oikeudenkäytön ja ratkaisujen tason nousuun. Uudistuksen ansiosta Suomi saattoi peruuttaa hovioikeuksien osalta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan tehdyn varauksen asianosaisen oikeudesta suulliseen käsittelyyn.

Hovioikeusuudistus johti toisaalta pääkäsittelyiden määrän voimakkaaseen kasvuun. Vaikka se oli uudistuksen tavoitteiden mukaista, täysimittaisia suullisia pääkäsittelyjä tuli järjestettäväksi myös asioissa, joissa se ei ollut tarpeen. Uusi menettely edellytti hovioikeuksilta ja syyttäjiltä aikaisempaa suurempaa työpanosta asiaa kohti, ja pääkäsittelyiden järjestäminen osoittautui työlääksi. Seurauksena oli ratkaisemattomien asioiden lukumäärän kasvu ja keskimääräisten käsittelyaikojen pidentyminen hieman yli viidestä kuukaudesta vuonna 1997 lähes kahdeksaan kuukauteen vuonna 2001 (HE 91/2002 vp s. 8, HE 105/2009 vp s. 11). Hovioikeusmenettelystä tuli asioissa, joissa toimitettiin pääkäsittely, sekä asianosaisille että valtiolle kalliimpi ja todistajille raskaampi kuin ennen.

Epäkohtiin on pyritty puuttumaan rajoittamalla hovioikeuden täystutkinnassa ratkaistavien asioiden määrää. Vuonna 2003 säädettiin seulontamenettelystä, joka korvattiin jatkokäsittelylupajärjestelmällä vuonna 2011. Jatkokäsittelylupajärjestelmän käyttöalaa laajennettiin vuonna 2015 siten, että nykyään jatkokäsittelylupa tarvitaan, jos kysymys ei ole rikosasiasta, jossa vastaaja on tuomittu ankarampaan rangaistukseen kuin kahdeksan kuukautta vankeutta ja valitus koskee vastaajan syyksi luettua rikosta taikka rangaistusta (oikeudenkäymiskaari, OK 25 a luvun 5 §).

Tällä hetkellä noin kolme neljästä hovioikeuteen saapuneesta asiasta kuuluu jatkokäsittelylupajärjestelmän piiriin, ja hieman yli puolessa näistä asioista jatkokäsittelylupa myönnetään. Hovioikeuksiin saapuneiden asioiden määrä on laskenut 2010-luvulla selvästi: vuonna 2010 hovioikeuksiin saapui noin 11 150 asiaa, mutta vuonna 2019 enää noin 8 450 asiaa. Tämä selittyy sekä rikosasioiden määrän vähentymisellä käräjäoikeuksissa että muutoksenhaun harvinaistumisella. Vuonna 2019 kaikkien asioiden keskimääräinen käsittelyaika hovioikeudessa oli 5,8 kuukautta. Pääkäsittelyssä ratkaistiin noin 2 000 asiaa (Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2019. Oikeusministeriön julkaisuja, Toiminta ja hallinto 2020:4, s. 4–6 ja Jatkokäsittelylupajärjestelmän käyttöönoton ja soveltamisalan laajentamisen vaikutukset hovioikeuksissa. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2019:1, s. 14 ja 31–32).

Vuonna 2020 keskimääräinen käsittelyaika nousi 6,3 kuukauteen huolimatta siitä, että hovioikeuksiin saapuneiden asioiden määrä laski noin 7 370 juttuun (Tuomioistuinlaitoksen tilinpäätös 2020, s. 66). Vuosi oli kuitenkin poikkeuksellinen, koska lukuisten asioiden käsittely jouduttiin koronaviruspandemian takia keskeyttämään.

2.2.2 Suullisen todistelun vastaanottaminen muutoksenhakutuomioistuimessa

Hovioikeus. Valitusasioiden käsittelystä hovioikeudessa säädetään oikeudenkäymiskaaren 26 luvussa. Hovioikeus ratkaisee valitusasiat joko esittelystä kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella tai pääkäsittelyssä.

Pääkäsittely pohjautuu suullisuus-, välittömyys- ja keskittämisperiaatteille. Hovioikeuden pääkäsittelyssä kuullaan asianosaisia, todistajia ja asiantuntijoita sekä vastaanotetaan muuta selvitystä. Hovioikeuden on oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 14 §:n mukaan toimitettava pääkäsittely, jos riita-asiassa asianosainen tai rikosasiassa asianomistaja tai vastaaja sitä vaatii. Pääkäsittelyä ei kuitenkaan tarvitse toimittaa, jos asiassa ei luvun 15 §:n 1 momentin mukaan tarvitse ottaa vastaan suullista todistelua sen vuoksi, että näytön arvioinnin oikeellisuudesta ei voi jäädä varteenotettavaa epäilyä, ja pääkäsittelyn toimittaminen on muutoinkin selvästi tarpeetonta huomioon ottaen erityisesti asian laatu ja merkitys asianosaiselle.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 14 a §:n nojalla hovioikeus voi toimittaa pääkäsittelyn myös omasta aloitteestaan katsoessaan sen tarpeelliseksi.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 §:n 1 momentin mukaan silloin, kun pääkäsittely toimitetaan ja asiassa on kysymys käräjäoikeuden suullisen todistelun uskottavuudesta tekemästä arviosta, käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu otetaan tarpeellisilta osiltaan uudelleen vastaan, jollei estettä ole. Todistelua ei tarvitse ottaa uudelleen vastaan, jos käräjäoikeuden vastaanottaman näytön arvioinnin oikeellisuudesta ei voi jäädä kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella kokonaisuutena arvioitaessa mitään varteenotettavaa epäilyä.

Asianosainen kutsutaan hovioikeuden pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti, jos hänen kuulemistaan pidetään asian selvittämiseksi tarpeellisena. Vaatimus asianosaisen henkilökohtaisesta läsnäolosta pääkäsittelyssä perustuu tyypillisesti siihen, että asiassa tulee arvioitavaksi hänen kertomuksensa uskottavuus, mutta kysymys voi olla myös rikosasian vastaajan osallistumis- tai puolustautumismahdollisuuksien turvaamisesta sekä tuomioistuimen mahdollisuuksista arvioida oikeudenmukaista rangaistusta. Hovioikeudella on katsottu olevan velvollisuus kuulla rikosasian vastaajaa henkilökohtaisesti esimerkiksi silloin, kun asian ratkaisulla on erityinen merkitys vastaajan työuralle, vaikka asiassa ei olisi kysymys suullisen todistelun uskottavuudesta eikä asianosainen olisi vaatinut pääkäsittelyn toimittamista (HE 105/2009 vp s. 69).

Hovioikeudessa voidaan myös järjestää vain valittajan kuulemiseksi niin sanottu pienimuotoinen pääkäsittely, joka ei ole käräjäoikeuskäsittelyn toistamista, vaan siinä toteutuisi asianosaisen oikeus ajaa asiaansa ja kohdata tuomarinsa hänelle tärkeässä asiassa (HE 105/2009 vp s. 68).

Todistajat ja asiantuntijat sekä todistelutarkoituksessa kuultavat asianosaiset kutsutaan henkilökohtaisesti hovioikeuden pääkäsittelyyn esittämään kertomuksensa. Hovioikeus ei voi tukeutua suullisen todistelun arvioinnissa siihen, miten käräjäoikeus on ratkaisussaan mahdollisesti referoinut kuulusteltavien esittämiä kertomuksia, vaan hovioikeuden pitää tehdä suullisesta todistelusta omat havaintonsa.

Hovioikeuden pääkäsittelyssä voidaan kuitenkin puhelinta taikka muuta siihen soveltuvaa äänen- tai kuvanvälitysmenetelmää käyttäen kuulla todistelutarkoituksessa sellaista käräjäoikeudessa kuultua todistajaa, asiantuntijaa ja asianosaista, jonka kertomuksen uskottavuus voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi (OK 17:52 ja 26:24a.2).

Jos asianosaisia ja todistajia ei saada kutsuttua pääkäsittelyyn, pääkäsittelyä ei lähtökohtaisesti voida toimittaa, vaan se täytyy peruuttaa ja asialle määrätä uusi käsittelypäivä. Jos asianosainen jää hänelle tiedoksiannetusta kutsusta huolimatta saapumatta hovioikeuden pääkäsittelyyn, sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 20 §:ää. Jos poissa on valittajan asemassa oleva asianosainen, hänen valituksensa voidaan jättää pääkäsittelyn kohteena olevalta osalta sillensä. Jos valittajana pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti kutsuttu rikosasian vastaaja on lähettänyt sijaansa asiamiehen, asiassa on meneteltävä siten kuin 21 §:ssä säädetään. Jos valittajana pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti kutsuttu rikosasian vastaaja on jäänyt pois pääkäsittelystä, johon häntä on kehoitettu saapumaan sakon uhalla, hänelle voidaan asettaa korkeampi uhkasakko taikka hänet voidaan määrätä tuotavaksi samaan tai myöhempään istuntoon.

Jos poissa on valittajan vastapuoli, jonka läsnäoloa asian käsitteleminen edellyttää, pääkäsittelyä ei lähtökohtaisesti voida toimittaa. Edellytyksiä pääkäsittelyn toimittamiselle ei ole myöskään silloin, jos todistaja tai asiantuntija jää saapumatta pääkäsittelyyn.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 21 §:n 1 momentissa säädetään kuitenkin, että jos asianosainen, todistaja tai muu kuultava ei sakon uhasta huolimatta saavu pääkäsittelyyn taikka jos tuo-

tavaksi määrättyä ei tavata tai jos kutsua ei saada annetuksi tiedoksi, pääkäsittely saadaan, milloin syytä on, toimittaa ja asia ratkaista poissaolosta huolimatta. Lainkohdan soveltamista rajoittaa luvun 16 §:n luottamusperiaate, jonka mukaan silloin, kun käräjäoikeudessa vastaanotettua suullista todistelua ei oteta hovioikeudessa uudelleen vastaan, käräjäoikeuden ratkaisua saa tämän todistelun osalta muuttaa vain, jos todistelua ei enää voida ottaa uudelleen vastaan. Tällainen tilanne voi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun todistaja on kuollut. Rangaistusvaatimuksesta tehtyä ratkaisua saadaan kuitenkin aina muuttaa rikosasian vastaajan eduksi.

Korkein oikeus. Muutoksenhakuasian käsittelystä korkeimmassa oikeudessa säädetään oikeudenkäymiskaaren 30 luvussa.

Korkein oikeus ratkaisee asiat esittelystä kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella, jollei asiassa toimiteta suullista käsittelyä. Jos suullinen käsittely toimitetaan, huomioon otetaan myös siinä esitetty aineisto.

Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 20 §:n mukaan korkein oikeus toimittaa tarvittaessa suullisen käsittelyn, jossa voidaan kuulla asianosaisia, todistajia ja asiantuntijoita sekä vastaanottaa muuta selvitystä. Luvun 21 §:n mukaan asianosaiset saadaan kutsua suulliseen käsittelyyn uhalla, että poissaolo ei estä asian käsittelyä ja ratkaisemista. Asianosaiseen, jonka henkilökohdasta kuulemista korkein oikeus pitää tarpeellisenä, on kuitenkin sovellettava, mitä oikeudenkäymiskaaren 12 luvussa ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 8 luvussa on säädetty asianosaisen velvoittamisesta saapumaan asian jatkokäsittelyyn. Korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä sovelletaan suullisen todistelun vastaanottamista hovioikeudessa koskevia oikeusohjeita soveltuvin osin, jollei oikeudenkäymiskaaren 30 luvun säännöksistä muuta johdu (KKO 2017:12).

2.2.3 Todistelutallenteet muutoksenhaussa

Pääkäsittelyssä vastaanotettu suullinen todistelu äänitetään. Äänittämisestä käräjäoikeudessa säädetään oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §:ssä. Lainkohdan mukaan todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelu käräjäoikeudessa on äänitettävä. Jos äänittäminen ei ole mahdollista, lausuma on sanatarkasti merkittävä pöytäkirjaan. Jos äänittäminen lausuman lyhyiden vuoksi on ilmeisen tarpeetonta, pöytäkirjaan on äänittämisen sijasta tarkoin merkittävä, mitä asiassa on kerrottu. Pöytäkirjattu suullinen lausuma on heti luettava ja pöytäkirjaan on merkittävä lausuman antajan ilmoitus siitä, onko lausuma ymmärretty oikein.

Äänite on oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 10 §:n mukaan säilytettävä vähintään kuuden kuukauden ajan asian ratkaisemisesta. Jos asiassa on haettu muutosta, äänite on kuitenkin säilytettävä, kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Kysymys on vähimmäisajoista. Äänite voidaan säilyttää kauemminkin esimerkiksi silloin, kun asiassa on vireillä kantelu tai kun äänitettä tarvitaan toisen asian käsittelyssä (HE 154/1990 vp s. 22).

Suullinen todistelu äänitetään myös hovioikeudessa. Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n mukaan todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelu hovioikeudessa on äänitettävä. Jos äänittäminen ei ole mahdollista, lausuma on sanatarkasti merkittävä pöytäkirjaan. Näin menetellään myös korkeimmassa oikeudessa.

Suullisen todistelun äänittäminen käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa ei merkitse sitä, että suullinen todistelu voitaisiin ottaa ylemmässä tuomioistuimessa vastaan kuuntelemalla äänite. Jos

asiassa on kysymys käräjäoikeuden tai hovioikeuden suullisen todistelun uskottavuudesta tekemästä arviosta, suullinen todistelu vastaanotetaan tarpeellisilta osiltaan uudelleen, jollei estettä ole.

Sen sijaan silloin, kun asia ratkaistaan hovioikeudessa esittelystä pääkäsittelyä toimittamatta, todistelutallenteelta on oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 12 §:n nojalla tarvittaessa otettava selko käräjäoikeudessa vastaanotetun todistelun sisällöstä. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että suullisen todistelun uskottavuutta voitaisiin arvioida pääkäsittelyä toimittamatta. Jos asiassa on kysymys suullisen todistelun uskottavuudesta, hovioikeuden tulee toimittaa pääkäsittely, eikä 12 §:ää sovelleta. Ääninauhalta voidaan kuitenkin silloin, kun asia ratkaistaan pääkäsittelyä toimittamatta, esimerkiksi tarkistaa todistajan käräjäoikeudessa antaman, luotettavuudeltaan sinänsä riidattoman kertomuksen jokin yksityiskohta (HE 83/2001 vp s. 31). Käytännössä se on hyvin harvinaista.

Äänitallenteen käyttöä muutoksenhaussa rajoittaa myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 momentti, jonka mukaan tuomioistuimessa ei saa käyttää todisteena esitutkimusprotokollaa tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa, ellei laissa toisin säädetä. Tallennetun lausuman käyttö on kuitenkin mahdollista, jos lausuman antajaa ei voida kuultella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella taikka hän on jäänyt asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoittamatta, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttää. Äänitallennetta on käytetty todisteena esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2017:12, jossa Albaniassa oleskellut valittaja ei saapunut suulliseen käsittelyyn. Hänen kuulemisensa videoyhteyden välityksellä ei järjestynyt, eikä ollut odotettavissa, että se tulisi myöhemminkään järjestymään.

On myös eräitä muita tilanteita, joissa äänitallennetta voidaan käyttää hovioikeudessa tai korkeimmassa oikeudessa. Käräjäoikeudessa kertynyt ääni- tai kuvatallenne voidaan tarvittaessa esittää tarpeellisilta osiltaan hovioikeuden pääkäsittelyssä, jos käräjäoikeudessa vastaanotettua suullista todistelua ei ole joltakin osin otettava vastaan uudelleen. Tästä säädetään oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 24 a §:n 1 momentissa. Korkeimmassa oikeudessa voidaan menetellä vastaavalla tavalla.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 47 §:ssä säädetään tilanteesta, jossa tuomioistuimessa kuultava suullisessa kertomuksessaan poikkeaa siitä, mitä hän on aikaisemmin tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkimusviranomaiselle kertonut, tai ei anna kertomusta. Tällöin kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyttää todisteena siltä osin kuin suullinen kertomus poikkeaa aikaisemmasta kertomuksesta tai kuultava ei ole antanut kertomusta. Kysymys voi olla myös käräjäoikeudessa tai hovioikeudessa tehdystä äänitallenteesta, mutta käytännössä äänitteen kuunteleminen on tällöinkin harvinaista.

Esitutkinnaissa tallennetun kuva- ja äänitallenteen käyttäminen todisteena on mahdollista eräissä tilanteissa, joissa kuultavaa on katsottu aiheelliseksi erityisesti suojata. Kysymys on alle 15-vuotiaista tai sellaisista kuultavista, joiden henkinen toiminta on häiriintynyt. Näin voidaan menetellä myös 15–17-vuotiaiden, erityisen suojelun tarpeessa olevien asianomistajien ja eräiden seksuaalirikosten asianomistajien kohdalla. Heidän kohdallaan voidaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 3 momentin nojalla käyttää todisteena esitutkinnaissa videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen tallennettua kuulustelua, jos syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä.

2.2.4 Oikeudenkäynnin julkisuus muutoksenhaussa

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 1 §:stä ilmenevän julkisuusperiaatteen mukaan lähtökohtaisesti kenellä tahansa on oikeus ja mahdollisuus saada tieto oikeudenkäynneistä (diaarijulkisuus), käydä seuraamassa tuomioistuimissa järjestettäviä suullisia käsittelyjä (käsittelyjulkisuus), saada tieto tuomioistuinten tekemistä ratkaisuksista (ratkaisujulkisuus) ja tutustua oikeudenkäynneissä kertyneisiin asiakirjoihin (asiakirjajulkisuus).

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 14 §:n mukaan hovioikeuden pääkäsittely on julkinen, jollei tuomioistuin ole määrännyt sitä toimitettavaksi yleisön läsnä olematta. Tällainen määräys voidaan antaa lain 15 §:ssä säädettyillä perusteilla, joista käytännössä tärkein on arkaluonteisten tietojen esittäminen henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuteen tai sosiaalihuoltoon liittyvistä seikoista. Käytännössä suullisia käsittelyitä määrätään toimitettavaksi yleisön läsnä olematta etenkin seksuaalirikosasioissa. Hovioikeuden esittelyä yleisöllä ei sitä vastoin ole pääsyä seuraamaan.

Säännökset korkeimman oikeuden suullisen käsittelyn ja esittelyn julkisuudesta vastaavat hovioikeuden pääkäsittelystä ja esittelystä säädettyä.

2.3 Asian valmistelu käräjäoikeudessa

Riita-asian valmistelusta käräjäoikeudessa säädetään oikeudenkäymiskaaren 5 luvussa. Luvun 17 §:n 1 momentin mukaan valmistelu on toimitettava siten, että asia voidaan käsitellä pääkäsittelyssä yhtäjaksoisesti. Luvun 19 §:n mukaan valmistelussa on selvitettävä asianosaisten vaatimukset ja niiden perusteet, mistä asianosaiset ovat erimielisiä, mitä todisteita tullaan esittämään ja mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen sekä onko edellytyksiä sovinnolle.

Valmistelu jaetaan kirjalliseen ja suulliseen valmisteluun. Suullinen valmistelutunto toimitetaan, jos valmistelun tavoitteita ei ole saavutettu kirjallisessa valmistelussa (OK 5:15 b). Käytännössä lähes jokaisessa pääkäsittelyssä ratkaistavassa riita-asiassa toimitetaan valmistelutunto.

Valmistelutunnossa asian käsittelyä jatketaan oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 15 c §:n mukaan suullisesti siitä, mihin kirjallisessa valmistelussa on päädytty. Valmistelutunto voidaan luvun 15 d §:n nojalla pitää myös puhelimitse taikka käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puheysteys keskenään, jos tuomioistuin katsoo sen tarkoituksenmukaiseksi.

Oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 24 §:ssä säädetään yhteenvedon tekemisestä. Tuomioistuimen on riita-asian valmistelun kuluessa tehtävä kirjallinen yhteenvedo asianosaisten vaatimuksista, niiden perusteista sekä tarvittaessa todisteista ja siitä mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen. Yhteenvedo on tehtävä jo ennen valmistelutuntoa, jos sen voidaan katsoa edistävän suullisen valmistelun toimittamista. Valmistelun edetessä yhteenvedoa tulee tarvittaessa täydentää. Eräissä tilanteissa yhteenvedo voidaan tehdä suullisesti. Se voidaan jättää myös kokonaan tekemättä, jos asia ratkaistaan valmistelussa.

Sen selvittäminen, mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen, mahdollistaa pääkäsittelyssä vastaanotettavan todistelun jäsentämisen ja kohdentamisen niihin seikkoihin, joista asianosaisilla on riitaa. Sellaisen henkilön kuulustelu, jota kuulustellaan useammasta seikasta, voidaan tällöin suorittaa teemakohtaisesti siten, että kuulustelu suoritetaan kunkin riitaisen seikan osalta yhdellä kertaa.

Asia siirretään oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 28 §:n mukaan valmistelusta pääkäsittelyyn, kun valmistelussa selvittävät seikat on selvitetty tai kun valmistelua ei muusta syystä ole enää tarkoituksenmukaista jatkaa.

Hakemusasioissa ei toimiteta suullista valmistelua, jos se käsitellään oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa tarkoitettussa hakemusasioiden käsittelyjärjestyksessä. Hakemusia voidaan kuitenkin siirtää käsiteltäväksi riita-asian käsittelyä koskevassa järjestyksessä, jolloin valmistelun osalta menetellään samoin kuin riita-asioissa. Hakemusia voidaan käsitellä riita-asioiden tavoin silloin, kun asia on riitainen ja kyseessä on yhteiselämän lopettamista, avioeroa tai puolison elatusta koskeva asia, lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta tai lapsen elatusta koskeva asia, lapseksiottamista koskeva asia tai holhustoimesta annetussa laissa (442/1999) tarkoitettu asia. Muussa riitaisessa hakemusasiassa käräjäoikeus voi päättää, että asian käsittelyä jatketaan riita-asian käsittelystä säädettyä järjestyksessä.

Rikosasian valmistelu on pääosin kirjallista. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 10 §:n mukaan suullinen valmistelu on toimitettava, jos pääkäsittelyn keskittämisen turvaaminen sitä erityisestä syystä edellyttää. Käytännössä käräjäoikeudet toimittavat rikosasioissa valmisteluistunnon vain poikkeuksellisesti. Näin menetellään lähinnä hyvin laajoissa asioissa.

Toisin kuin riita-asioissa, rikosasioissa tuomioistuimella ei ole velvollisuutta tehdä kirjallista yhteenvedoa. Kirjallisen yhteenvedon tekeminen on rikosasioissa hyvin harvinaista.

Rikosasian valmistelua rajoittaa eräissä tilanteissa pääkäsittelyn toimittamiselle säädetty määräaika. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 13 §:n 1 momentin mukaan silloin, kun vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä, pääkäsittely on pidettävä kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos vangitsemisesta, matkustuskiellosta tai virantoimituksesta pidättämisestä on päätetty syytteen nostamisen jälkeen, määräaika lasketaan siitä, kun päätös on tehty. Pykälän 2 momentin mukaan silloin, kun alle 18-vuotias vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta, pääkäsittely on pidettävä viimeistään 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos pääkäsittely peruutetaan, uusi pääkäsittely on pidettävä 30 päivän kuluessa päivästä, jona pääkäsittely oli tarkoitus toimittaa. Määräajoista voidaan poiketa, jos jokin pykälän 3 momentissa mainittu, asian valmisteluun liittyvä tärkeä syy sitä vaatii.

2.4 Suullisen todistelun ottaminen uudelleen vastaan käräjäoikeudessa

Eräissä tilanteissa asian käsittelyssä käräjäoikeudessa kertaalleen vastaanotettu suullinen todistelu otetaan käräjäoikeudessa uudelleen vastaan.

Näin voi tapahtua ensinnäkin silloin, kun ylempi tuomioistuin palauttaa asian käräjäoikeuteen. Palauttamisesta ei ole säädetty laissa, mutta vakiintuneen oikeuskäytännön perusteella asian uudelleen käsittely käräjäoikeudessa voi, palauttamisen syystä riippuen, edellyttää uuden pääkäsittelyn toimittamista. Palautuksen jälkeen toimitettavassa pääkäsittelyssä vastaanotetaan lähtökohtaisesti sama suullinen todistelu kuin ensimmäisessä, palautusta edeltävässä pääkäsittelyssä.

Käräjäoikeuden on toimitettava uusi pääkäsittely myös silloin, jos pääkäsittely on yhden tai useamman kerran ollut lykättynä yhteensä yli 30 päivää, paitsi jos sitä asian laajuuden tai laadun perusteella taikka muusta erityisestä syystä pidetään tarpeettomana ja pääkäsittelyn yhtäjaksoisuuden voidaan käsittelyn lykkäämisestä ja keskeyttämisestä huolimatta katsoa toteutuvan. Uutta pääkäsittelyä ei tarvitse toimittaa myöskään silloin, jos rikosasian pääkäsittely on ollut lykättynä yli 30 päivää vastaajan mielentilan tutkimista varten (OK 6:11 ja ROL 6:11).

Liian pitkän lykkäyksen vuoksi toimitettavassa uudessa pääkäsittelyssä asia on käsiteltävä uudelleen. Aikaisemmin vastaanotettu todistelu on otettava vastaan uudelleen pääkäsittelyssä siltä osin kuin sillä on merkitystä asiassa eikä estettä sen vastaanottamiselle ole. Muussa tapauksessa todistelusta on otettava tarpeellinen selko aikaisemman pääkäsittelyn oikeudenkäyntiaineistosta (OK 6:12 ja ROL 6:12).

Aikaisemmin vastaanotettua suullista todistelua voidaan lisäksi ottaa uudelleen vastaan käräjäoikeudessa myös silloin, kun suullista todistelua on aiemmin otettu vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella siten kuin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 56 §:ssä on säädetty. Lähtökohtaisesti näin ei menetellä, mutta todistelu on luvun 59 §:n nojalla otettava vastaan uudelleen, jos asianosainen on ollut poissa ja hän sitä pyytää ja hänen poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai tuomioistuin harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi. Tuomioistuimen on tarvittaessa tehtävä pääkäsittelyssä selkoa pääkäsittelyn ulkopuolella todistelun vastaanottamisesta kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

2.5 Puhelin ja videoneuvottelu suullisen todistelun vastaanottamisessa

Lähtökohtana on, että todistajat, asiantuntijat ja todistelutarkoituksessa kuultavat asianomistajat esittävät kertomuksensa käräjäoikeuden ja hovioikeuden pääkäsittelyssä sekä korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä henkilökohtaisesti läsnä ollen. Suullista todistelua voidaan kuitenkin eräissä tilanteissa vastaanottaa käyttäen puhelinta taikka videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään.

Puhelinkuuleminen on oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n 2 momentin mukaan vaihtoehto silloin, kun kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn, tai kun kuultavan henkilökohtaisesta saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa. Kuuleminen puhelimitse on mahdollista silloinkin, kun kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä.

Kuuleminen videoneuvottelua käyttäen on oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n 1 momentin nojalla mahdollista samoin edellytyksin kuin puhelinkuuleminenkin. Videoneuvottelua voidaan tämän lisäksi käyttää eräissä muissa tilanteissa, kuten silloin, kun kuultava on alle 15-vuotias tai kun menettely on tarpeen kuultavan taikka hänen läheisensä suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta.

Puhelimen ja videoneuvottelun käyttäminen suullisen todistelun vastaanottamisessa edellyttää aina sitä, että tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi. Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Myös anonymia todistajaa voidaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 53 §:n mukaan kuulla käyttäen puhelin- tai videoyhteyttä taikka muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa. Anonyymin todistajan ääni voidaan kuulemisessa myös muuntaa siten, ettei anonymiä todistajaa voi siitä tunnistaa.

Videoneuvottelua käyttäen tapahtuva kuuleminen on mahdollista myös pääkäsittelyn ulkopuolella. Näin voidaan kuulla pääkäsittelyn ulkopuolella todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista taikka todistajaa tai asiantuntijaa, jos hän ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua pääkäsittelyyn taikka hänen saapumisestaan pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa. Videoneuvottelun käyttäminen on

mahdollista myös silloin, kun ennen pääkäsittelyä on tarpeen kuulla asianosaista tai muuta henkilöä tai ottaa vastaan muuta selvitystä sellaisen seikan selvittämiseksi, josta asiantuntijaa kuullaan. Tästä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 56 §:n 2 momentissa.

Käräjäoikeudessa kuullun todistajan, asiantuntijan ja asianosaisen kuulemista puhelimitse tai videoneuvottelua käyttäen hovioikeudessa koskee myös oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 24 a §:n 2 momentti. Sen nojalla voidaan hovioikeuden pääkäsittelyssä puhelinta taikka muuta siihen soveltuvaa äänen- tai kuvanvälitysmenetelmää käyttäen kuulla todistelutarkoituksessa sellaista käräjäoikeudessa kuultua todistajaa, asiantuntijaa ja asianosaista, jonka kertomuksen uskottavuus voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan, jos tuomioistuim harkitsee tämän soveliaaksi.

Asianosaisten mahdollisuudet osallistua oikeudenkäyntiin teknistä tiedonvälitystapaa käyttäen lisääntyivät vuoden 2019 alussa. Silloin tulivat voimaan oikeudenkäymiskaaren ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muutokset, joiden tarkoitus on lisätä videoyhteyden käyttöä oikeudenkäynnissä. Ne eivät kuitenkaan koske asianosaisen kuulemista todistelutarkoituksessa, vaan tältä osin sovelletaan yhä edellä selostettuja säännöksiä.

2.6 Nykytilan arviointi

Suullisen todistelun laatu. Säännöksillä pääkäsittelyn toimittamisesta hovioikeudessa on tavoiteltu sitä, että hovioikeudella olisi yhtä hyvät edellytykset arvioida suullista todistelua kuin käräjäoikeudella. Tähän on ajateltu päästävän sillä, että käräjäoikeudessa kuulustellut henkilöt esittävät hovioikeuden pääkäsittelyssä kertomuksensa henkilökohtaisesti uudelleen hovioikeudelle.

Tosiasiassa hovioikeus on kuitenkin näytön suhteen heikommassa asemassa kuin käräjäoikeus. Syynä tähän on ensinnäkin se, että käräjäoikeuden ja hovioikeuden pääkäsittelyiden välillä on tyypillisesti vähintään useita kuukausia. Ajan kulumisen vuoksi oikeudenkäynnissä kuulusteltavien henkilöiden muistikuvat oikeudenkäynnin kohteena olevista tapahtumista ovat hovioikeuden pääkäsittelyyn mennessä usein heikentyneet. Yleistä onkin, että kuulusteltavat ilmoittavat hovioikeuden pääkäsittelyssä muistaneensa tapahtumat paremmin käräjäoikeudessa tai esitutkinnassa. Tässä tilanteessa pääkäsittelyssä voidaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 47 §:n 2 momentin nojalla käyttää todisteena sitä, mitä he ovat aikaisemmin kertoneet.

Käräjäoikeuden ja hovioikeuden pääkäsittelyiden välinen aika voi aiheuttaa myös muita virhelähteitä kuulusteltavien kertomuksiin. He ovat esimerkiksi saattaneet keskustella oikeudenkäynnin kohteena olevista tapahtumista muiden henkilöiden kanssa tai saada tietää, mitä muut käräjäoikeudessa kuulustellut ovat kertoneet. Mediahuomiota saaneissa jutuissa uutisointi käräjäoikeuden ratkaisusta on voinut vaikuttaa kuulusteltavien kertomuksiin. Lisäksi niin sanottujen valemuistojen syntymisen todennäköisyys on sitä suurempi, mitä pidempi aika kertomuksen kohteena olevista tapahtumista on kulunut.

Oikeudenkäynnissä kuulusteltavien kertomukset saattavat muuttua käräjäoikeuden ja hovioikeuden pääkäsittelyiden välissä myös enemmän tai vähemmän tarkoituksellisesti. Joskus todistajiin pyritään vaikuttamaan epäasiallisesti, jotta he muuttaisivat kertomustaan hovioikeuden pääkäsittelyssä. Jutun käräjäoikeudessa hävinneellä asianosaisella voi puolestaan olla intressi muuttaa omaa kertomustaan parantaakseen valituksensa menestymismahdollisuuksia. Hän on nimittäin voinut käräjäoikeuden ratkaisusta havaita, millä tavalla hänen kertomukseensa on suhtauduttu, ja kykenee siten arvioimaan, millainen kertomus voisi muuttaa ratkaisun hänen kannaltaan edulliseksi.

Näistä syistä käräjäoikeudessa esitetty kertomus vastaa tyypillisesti hovioikeudessa esitettyä paremmin sitä, mitä asiassa on todella tapahtunut. Vastaavasti se, mitä käräjäoikeudessa on kerrottu asian ensikäsittelyssä, on lähtökohtaisesti parempaa näyttöä kuin se, mitä kuulusteltavat muistavat enää uudessa pääkäsittelyssä, joka toimitetaan ylemmän tuomioistuimen palautettua asian käräjäoikeuteen tai sen vuoksi, että pääkäsittely on ollut liian pitkään lykättynä.

Edellä kuvattua ongelmaa vähentää kuitenkin rikosasioissa se, että asian ratkaisemisessa voidaan oikeusasteesta riippumatta tukeutua kuulusteltavan esitutkintakertomukseen, jos hän ei muista tapahtumia tai halua kertoa niistä taikka kertoo niistä toisin kuin aikaisemmin.

Hovioikeuksien pääkäsittelyjen peruuttaminen. Silloin, kun asianosaista, todistajaa tai asiantuntijaa ei saada kutsuttua hovioikeuden pääkäsittelyyn, pääkäsittely joudutaan yleensä peruuttamaan. Samoin menetellään, jos joku henkilökohtaisesti kuulusteltava ei sinne saavu. Peruuttamiset pidentävät käsittelyaikoja, lisäävät kustannuksia ja vaikeuttavat prosessinhallintaa.

Hovioikeuksissa jouduttiin vuonna 2019 peruuttamaan pääkäsittely 430 kertaa, kun pääkäsittelyjä toimitettiin kaikkiaan 1 968 kappaletta. Yleensä pääkäsittely kyetään peruuttamaan ennen istuntopäivää, mutta vuonna 2019 peruutetuista pääkäsittelyistä 31 pääkäsittelyä peruutettiin vasta istunnossa. Näissä tapauksissa pääkäsittelyn peruuttamisesta hovioikeudelle, asianosaisille ja todistajille aiheutuvat kustannukset ja vaivannäkö ovat vielä suuremmat kuin silloin, kun pääkäsittely kyetään peruuttamaan aikaisemmin.

Hovioikeuksien pääkäsittelyiden kesto. Hovioikeuksien pääkäsittelyt ovat viime vuosina pidentyneet. Hovioikeuden pääkäsittely kesti vuonna 2013 keskimäärin 4,2 tuntia, mutta vuonna 2019 jo 5,5 tuntia. Pääkäsittelyn pituus johtuu keskeisesti siinä esitettävän suullisen todistelun määrästä. Pääkäsittelyn pituus aiheuttaa kustannuksia asianosaisille kasvavien oikeudenkäyntikulu- jen muodossa ja vie hovioikeuksien jäsenten, esittelijöiden, syyttäjien ja julkisten oikeusavustajien työaikaa.

Monipäiväiset pääkäsittelyt hovioikeuksissa. Suurin osa hovioikeuksissa toimitettavista pääkäsittelyistä kestää enintään yhden istuntopäivän. Tätä pidempien pääkäsittelyiden osuus ei kuitenkaan ole vähäinen. Vuonna 2019 hovioikeuksien pääkäsittelyssä ratkaisemista 1 995 asiasta pääkäsittely kesti yli kahdeksan tuntia 276 asiassa ja yli 25 tuntia 39 asiassa. Yli kahdeksan tuntia kestäneistä pääkäsittelyistä hieman alle kaksi kolmannesta oli rikosasioita. Sitä vastoin korkeimmassa oikeudessa toimitetaan hyvin harvoin erityisen pitkiä suullisia käsittelyitä.

Monipäiväisissä pääkäsittelyissä kuulusteltavien henkilöiden suuri määrä vaikeuttaa pääkäsittelyn suunnittelua ja aikatauluttamista. Kuulusteltavien kutsuminen pääkäsittelyyn on myös työlästä, ja mitä enemmän kuulusteltavia on, sitä todennäköisempää on, että joku heistä jää saapumatta pääkäsittelyyn. Näistä syistä hovioikeuden velvollisuus kuulustella asianosaisia, todistajia ja asiantuntijoita uudelleen henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä vaikeuttaa erityisesti pitkissä pääkäsittelyissä prosessinhallintaa, tuottaa turhaa työtä hovioikeuksille ja hidastaa asian käsittelyä.

Rikosasian valmistelu. Tällä hetkellä rikosasian valmistelu on pääasiassa kirjallista. Suullisia valmisteluintuntoja toimitetaan hyvin harvoin, eikä yhteenvetoja juuri laadita.

Voidaan arvioida, että käräjäoikeudet toimittavat tällä hetkellä monissa laajoissa rikosasioissa pääkäsittelyn ilman, että asiaa olisi valmisteltu riittävästi. Se vaikeuttaa prosessinhallintaa ja voi tehdä oikeudenkäynnistä epäselvästi jäsennellyn. Riittämätön valmistelu voi myös pidentää oikeudenkäyntiä, koska oikeudenkäynnissä saatetaan esittää todistelua, joka olisi voitu hyvin joh-

detussa valmistelussa todeta turhaksi. Lisäksi riittämätön valmistelu lisää riskiä siitä, että pääkäsittelyä täytyy lykätä jonkin ennalta arvaamattoman seikan johdosta (ks. myös Rikosketjun LEAN-hanke. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 2020:6, s. 46–47 ja 52–53).

Rikosasian valmistelussa voidaan arvioida olevan pääkäsittelyn kulkuun kielteisesti vaikuttavia puutteita lähinnä laajoissa rikosasioissa.

Todistajat. Todistaminen oikeudenkäynnissä on velvollisuus, josta ei voi kieltäytyä. Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 28 §:n mukaan laillinen este on lähtökohtaisesti vain sillä, joka on sairauden tai yleisen liikenteen keskeytymisen vuoksi estynyt noudattamasta kehotusta saapua tuomioistuimeen. Todistajan on saavuttava hovioikeuden pääkäsittelyyn ja korkeimman oikeuden suulliseen käsittelyyn, vaikka häntä on tavallisesti kuultu samasta asiasta jo kärjäoikeudessa ja rikosasioissa yleensä myös esitutkinnassa. Eräissä tilanteissa todistajaa voidaan kuulla käyttäen puhelinta taikka videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään.

Todistajalla on oikeus saada kohtuullinen korvaus tarpeellisista matka- ja toimeentulokustannuksista sekä taloudellisesta menetyksestä. Siinä hyvin yleisessä tilanteessa, että korvaus tulee maksettavaksi valtion varoista, taloudellisesta menetyksestä suoritettavan korvauksen enimmäismäärä on 80 euroa vuorokaudelta, joskin todistaja voi tällöin vaatia lisäkorvausta siltä asianosaiselta, joka tuomitaan korvaamaan todistelukustannuksia valtiolle. Lisäksi todistajalla on oikeus joko kokopäivärahaan (44 euroa vuonna 2021) tai osapäivärahaan (20 euroa vuonna 2021). Voidaan arvioida, ettei todistajanpalkkio aina korvaa täysimääräisesti kustannuksia, vai-vaa ja ajanhukkaa, joita todistamisvelvollisuuden täyttämisestä aiheutuu.

Asianomistajat. Todistajien lisäksi ne asianomistajat, joita on tarpeen kuulustella henkilökohtaisesti, joutuvat tällä hetkellä esittämään kertomuksensa esitutkinnan ja kärjäoikeuden pääkäsittelyn lisäksi hovioikeuden pääkäsittelyssä ja mahdollisesti myös korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä. Siinä yleisessä tilanteessa, että rikosasian vastaajan valituksessa hovioikeuteen on kiistetty kärjäoikeuden tekemä näytön arviointi, asian käsittely hovioikeudessa edellyttää tyypillisesti sitä, että myös asianomistaja saapuu hovioikeuteen kertomaan tapahtumista uudelleen.

Tutkimukset oikeudenkäyntien psyykkisistä vaikutuksista ovat osoittaneet, että asianomistajien kokemukset oikeudenkäynneistä ovat usein kielteisiä ja lisäävät merkittävästi koettua stressiä sekä traumatisoivat lisää. Huomattava osa asianomistajista pelkää oikeudenkäyntiä (esim. Helinä Häkkänen-Nyholm: Oikeusprosessiin liittyvä stressi ja reaktiiviset häiriöt, Duodecim 2017 s. 2351–2356). Erityisesti nuoret ja seksuaalirikosten asianomistajat kokevat usein raskaaksi sen, että he joutuvat kohtaamaan rikosasian vastaajan ja esittämään kertomuksensa uudelleen hovioikeudessa.

3 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on parantaa muutoksenhaussa tapahtuvan näytön arvioinnin oikeellisuutta, tehostaa muutoksenhakumenettelyä sekä vähentää muutoksenhausta asianosaisille ja todistajille aiheutuvia kustannuksia ja muuta haittaa. Lisäksi esityksellä pyritään vahvistamaan hovioikeuden roolia kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta kontrolloivana tuomioistuimena siirtämällä oikeudenkäynnin painopistettä entistä enemmän kärjäoikeuteen. Samalla edistettäisiin tietotekniikan hyödyntämistä oikeudenkäyntimenettelyssä.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Esityksen mukaan käräjäoikeudessa vastaanotettavasta suullisesta todistelusta tehtäisiin kuva- ja äänitallenne. Jos asiassa haettaisiin muutosta, muutoksenhakutuomioistuimien voisi ottaa suullisen todistelun vastaan tältä tallenteelta, eikä todistajien ja muiden oikeudenkäynnissä kuultavien tarvitsisi saapua hovioikeuteen eikä korkeimpaan oikeuteen esittämään kertomustaan uudelleen. Lisäksi tehtäisiin eräitä muita muutoksia suullisen todistelun vastaanottamistapaan.

Käräjäoikeus. Esityksessä ehdotetaan tehtäväksi kolme keskeistä muutosta käräjäoikeudessa noudatettavaan oikeudenkäyntimenettelyyn.

Jotta muutoksenhakutuomioistuimien voisi ottaa vastaan suullisen todistelun kuva- ja äänitallenteelta, suullisen todistelun tallentamistapa käräjäoikeudessa muutettaisiin. Käräjäoikeudessa tehtäisiin kaikissa asioissa vastaanotetusta kaikesta suullisesta todistelusta kuva- ja äänitallenne. Äänitallenteen tekemisestä luovuttaisiin.

Toiseksi asioiden valmistelua ja pääkäsittelyä kehitettäisiin niin, että asiat voitaisiin käsitellä pääkäsittelyssä jäsennellysti, eikä turhaa todistelua esitettäisi. Esityksen mukaan suullisen valmistelun toimittaminen syyttäjän ajamassa rikosasiassa ei enää edellyttäisi erityistä syytä. Tuomioistuimen tulisi laatia syyttäjän ajamassa rikosasiassa kirjallinen yhteenveto, jos se olisi asian laajuuden vuoksi tai muusta erityisestä syystä tarpeen. Lisäksi tuomioistuimen tulisi valvoa sekä rikos- että riita-asian pääkäsittelyssä sitä, että asia käsitellään jäsennellysti. Asian jäsennellyn käsittelyn varmistaminen lisättäisiin valmistelun tavoitteisiin.

Asian käsittelyä koskevilla muutosehdotuksilla pyritäisiin siihen, että suullisen todistelun vastaanottaminen tapahtuisi käräjäoikeudessa tavalla, joka mahdollistaisi sen tehokkaan ja tarkoituksenmukaisen vastaanottamisen kuva- ja äänitallenteelta muutoksenhakutuomioistuimessa. Asian huolellinen valmistelu ja jäsennellyt käsittely pääkäsittelyssä helpottaisivat myös asian ratkaisemista käräjäoikeudessa.

Kolmanneksi ehdotetaan, että myös käräjäoikeus voisi eräissä tilanteissa ottaa vastaan suullista todistelua käräjäoikeudessa aikaisemmin tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta. Olisi tarkoituksenmukaista, että käräjäoikeudella olisi tämä mahdollisuus silloin, kun pääkäsittelyssä otetaan uudelleen vastaan aiemmin samassa asiassa pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettu suullinen todistelu. Lisäksi silloin, kun pääkäsittely on ollut niin pitkään lykättynä, että asiassa toimitetaan uusi pääkäsittely, tai kun ylempi tuomioistuin palauttaa asian käräjäoikeuteen, käräjäoikeus voisi ottaa aiemmin vastaanottamansa suullisen todistelun vastaan tekemältään kuva- ja äänitallenteelta.

Hovioikeus. Suullisen todistelun vastaanottamistapa uudistettaisiin hovioikeuden toisena oikeusasteena käsittelemissä asioissa. Suullinen todistelu otettaisiin näissä asioissa lähtökohtaisesti vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta, eikä käräjäoikeudessa kuultuja henkilöitä kuulteltaisi hovioikeudessa henkilökohtaisesti uudelleen.

Käräjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun vastaanottamisesta kuva- ja äänitallenteelta voitaisiin poiketa kahdessa tilanteessa. Käräjäoikeudessa kuultu henkilö voitaisiin kutsua henkilökohtaisesti hovioikeuteen esittämään kertomuksensa uudelleen, jos siihen olisi erityinen syy. Toiseksi olisi mahdollista esittää käräjäoikeudessa kuultuun henkilölle hovioikeudessa lisäkysymyksiä, jos se olisi hovioikeudessa vedottujen uusien seikkojen tai todisteiden vuoksi taikka muusta syystä tarpeen asian selvittämiseksi.

Kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettava suullinen todistelu otettaisiin muun suullisen todistelun tavoin vastaan hovioikeuden pääkäsittelyssä. Esityksellä ei muutettaisi säännöksiä siitä, ratkaistaanko asia hovioikeudessa esittelystä kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella vai pääkäsittelyssä ja otetaanko pääkäsittelyssä vastaan suullista todistelua. Hovioikeus ratkaisisi nämä kysymykset jatkossakin nykyisten säännösten nojalla.

Hovioikeus voisi sallia, että kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettava suullinen todistelu esitettäisiin pääkäsittelyssä viittaamalla siihen, jos se harkitsisi tämän soveliaaksi. Tässä tilanteessa hovioikeus perehtyisi tallenteelta ilmenevään suulliseen todisteluun asianosaisten ja yleisön läsnä olematta.

Esityksellä ei muutettaisi suullisen todistelun tallentamistapaa hovioikeudessa. Hovioikeudessa vastaanotetusta suullisesta todistelusta tehtäisiin äänitallenne, kuten tälläkin hetkellä.

Korkein oikeus. Hovioikeuden tavoin myös korkein oikeus ottaisi käräjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta. Käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kuulusteleminen henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten olisi korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä mahdollista samalla tavalla kuin hovioikeudessa.

Koska hovioikeudessa ei tehtäisi kuva- ja äänitallennetta, hovioikeuden pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti kuulustellut henkilöt kutsuttaisiin tarpeen mukaan korkeimman oikeuden suulliseen käsittelyyn esittämään kertomuksensa henkilökohtaisesti uudelleen.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Vaikutukset oikeudenkäyntimenettelyyn

Välittömyysperiaate. Oikeudenkäyntimenettely perustuu keskeisesti suullisuus-, välittömyys- ja keskittämisperiaatteille, joita on noudatettu prosessioikeudellisissa uudistuksissa 1980-luvulta lähtien. Näiden periaatteiden on katsottu takaavan oikeudenkäyntitavoitteiden toteutumisen, kuten edeltä jaksosta 2.1 tarkemmin ilmenee.

Esityksen mukainen muutoksenhakumenettely ei olisi nykyisessä laajuudessa välitöntä. Esityksen mukaan käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden henkilökohtaisen uudelleen kuulustelun sijaan suullinen todistelu otettaisiin muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta. Tällaisessa menettelyssä muutoksenhakutuomioistuin ei olisi kuulusteltavan kanssa välittömyysperiaatteen edellyttämässä vuorovaikutuksessa samalla tavalla kuin tällä hetkellä. Pääkäsittelyissä, joissa kuva- ja äänitallenne esitettäisiin viittaamalla siihen, oikeudenkäynnin välittömyys toteutuisi vielä heikommin, koska asianosaiset eivät esittelisi oikeudenkäyntiaineistoa suoraan muutoksenhakutuomioistuimelle eivätkä olisi läsnä sen jäsenten perehtyessä siihen.

Oikeudenkäynnin välittömyys ei kuitenkaan ole itseisarvo. Välittömyysperiaatetta on noudatettu oikeudenkäyntimenettelyn kehittämisessä, koska sen on katsottu takaavan osaltaan oikeudenkäynnin varmuuden, nopeuden ja halpuuden sekä oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden toteutumisen. Tekniikan kehittymisen myötä nämä päämäärät voidaan kuitenkin saavuttaa tämänhetkistä paremmin sellaisessa menettelyssä, joka ei nykyisessä laajuudessa perustu välittömyysperiaatteelle. Kuten jäljempänä tässä jaksossa kerrotaan, suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta johtaisi siihen, että muutoksenhakutuomioistuimen käytettävissä olisi yleensä nykyistä parempi oikeudenkäyntiaineisto. Se lisäisi oikeudenkäynnin varmuutta ja

ihmisten oikeusturvaa. Lisäksi erityisesti asioissa, joissa toimitetaan pitkä pääkäsittely, menettelytapa tekisi oikeudenkäynnistä nykyistä halvemman ja nopeamman. Ehdotetulla menettelytavalla olisi myös muita etuja.

Esitys ei merkitsisi täydellistä luopumista välittömyysperiaatteesta muutoksenhaussa, vaan sen rajoittamista tietyin osin prosessitavoitteiden paremmaksi saavuttamiseksi. Esimerkiksi yhä edellytettäisiin, että vain sellainen tuomioistuimen jäsen, joka on ollut mukana koko pääkäsittelyn ajan, saa osallistua asian ratkaisemiseen.

Tuomioistuinten välinen työnjako. Hovioikeusmenettelyn uudistamisessa on 1990-luvulta alkaen pyritty muun ohella siihen, että kärjäoikeuden ja hovioikeuden roolit olisivat selkeämmät ja niiden välinen työnjako olisi tarkoituksenmukaisempi. Lakivaliokunta on toistuvasti katsonut, että lainkäyttöjärjestelmässä pääpainon tulee olla kärjäoikeudessa ja että muutoksenhaku hovioikeuteen on ensiasteen oikeudenkäyntiä täydentävä oikeusturvakeino. Hovioikeuden päätehtävä on valituksen perusteella tarkistaa kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuus ja korjata ratkaisuun mahdollisesti sisältyvät virheet ja puutteet. Hovioikeuden kontrollitehtävän mukaisesti menettelyssä on korostettava piirteitä, jotka merkitsevät kärjäoikeuden ratkaisujen oikeellisuuden tarkastamista asioiden täydellisen uuden tutkinnan sijaan (LaVM 19/1997 vp s. 5, LaVM 27/2002 vp s. 4, LaVM 4/2010 vp s. 3, LaVM 24/2014 vp s. 2).

Suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta muutoksenhakutuomioistuimessa vahvistaisi edelleen hovioikeuden roolia kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta kontrolloivana tuomioistuimena. Jos suullisen todistelun sisältö ei muutoksenhaussa lähtökohtaisesti muuttuisi, asian käsittelyssä hovioikeudessa olisi selvemmin kysymys kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuden kontrolloinnista.

Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen siirtäisi oikeudenkäynnin painopistettä kärjäoikeuteen myös sen vuoksi, että asianosaisia, todistajia ja muita henkilöitä kuulusteltaisiin todistelutarkoituksessa lähtökohtaisesti vain kärjäoikeudessa, ja tällöin vastaanotettava suullinen todistelu toimisi näytön arvioinnin pohjana myös mahdollisessa muutoksenhaussa. Kärjäoikeuden pääkäsittelyn merkitys asian käsittelyssä korostuisi, kun asianosaiset tietäisivät, että se olisi yleensä ainoa tilaisuus esittää kuulusteltaville kysymyksiä.

Suullisen todistelun laatu ja näytön arviointi. Jos suullinen todistelu otettaisiin muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan kärjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta, muutoksenhakutuomioistuin voisi ratkaista asian näyttökysymyksen saman suullisen todistelun perusteella kuin kärjäoikeus. Se parantaisi hovioikeuden ja korkeimman oikeuden edellytyksiä ratkaista asia näytöllisesti oikein, koska suullinen todistelu on kärjäoikeudessa lähtökohtaisesti parempaa kuin muutoksenhaussa, kuten edeltä jaksosta 2.6 tarkemmin ilmenee. Tästä syystä suullisen todistelun vastaanottaminen muutoksenhakutuomioistuimessa kuva- ja äänitallenteelta lisäisi oikeudenkäynnin varmuutta ja siten ihmisten oikeusturvaa.

Olisi toisaalta mahdollista, että kuva- ja äänitallenteen tekeminen voisi joissain olosuhteissa vaikuttaa kuulusteltavan kertomukseen. Kuvatuksi tuleminen ja tietoisuus kuva- ja äänitallenteen säilyttämisestä saattaa joskus lisätä todistajan tai muun kuulusteltavan stressiä enemmän kuin hänen kertomuksensa äänittäminen. Jos kuulusteltava kokisi kuvatuksi tulemisen erityisen ahdistavaksi, hän ei välttämättä kykenisi kertomaan tapahtumista luontevasti. Kuva- ja äänitallenteen tekeminen voisi siten joissain tilanteissa heikentää kärjäoikeuden ja samalla myös muutoksenhakutuomioistuimen käytettävissä olevaa näyttöä.

Kuva- ja äänitallenteen tekemisen mahdolliset vaikutukset joidenkin kuulusteltavien kertomuksiin voidaan kuitenkin arvioida pienemmiksi kuin menettelytavasta saatavat näytölliset hyödyt.

Kuulustelu oikeudenkäynnissä aiheuttaa joka tapauksessa stressiä, jota kuvatuksi tulemisen ei voida arvioida olennaisesti lisäävän. Lisäksi näitä kielteisiä vaikutuksia joihinkin kuulusteltaviin voitaisiin lievittää keinoilla, joista on kerrottu tarkemmin jaksossa 4.2.2.

Kuva- ja äänitallenteelta vastaanotetun suullisen todistelun arviointi saattaisi olla toisenlaista kuin henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä läsnä olevan henkilön antaman kertomuksen arviointi. Korkein oikeus on katsonut videoyhteyden osalta, ettei tuomioistuini voi edes hyvälaatuisen videoyhteyden välityksellä havainnoida kuultavan olemusta, ilmeitä, eleitä, äänensävyjä, puhe- tapaa tai tunnereaktioita aivan samalla tavalla kuin häntä välittömästi tuomioistuimessa läsnä olevana kuultaessa (KKO 2021:5, kohta 21). Oikeuspsykologisessa tutkimuksessa on havaittu, että henkilökohtaisesti läsnä olleen annettu kertomus koetaan kuva- ja äänitallenteelta esitettyä luotettavammaksi ja sen antajaan suhtaudutaan myönteisemmin. Selityksen arvellaan liittyvän siihen, että kuulusteltavan fyysinen läsnäolo antaa hänestä videokuvaa elävämmän vaikutelman. Tulokset eivät kuitenkaan ole täysin yhdensuuntaisia. Eräässä australialaistutkimuksessa todettiin, ettei simuloidun oikeudenkäynnin juryyn juuri vaikuttanut se, esitettiinkö seksuaalirikoksen asianomistajan kertomus videolta, videoneuvottelua käyttäen vai henkilökohtaisesti läsnä olleen (ks. lähemmin Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa. Arviomuistio. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2019:6, s. 23–24 mainitut tutkimukset).

Kertomuksen antajasta saadun vaikutelman elävyydellä ei kuitenkaan pitäisi olla ratkaisevaa merkitystä hänen kertomustaan arvioitaessa. Kuten korkein oikeus on oikeuspsykologiseen kirjallisuuteen viitaten lausunut, henkilötodistelun luotettavuutta ei voida juurikaan perustaa henkilön puhetavasta, ilmeistä ja eleistä taikka tunnereaktiosta oikeudenkäynnissä tehtävien havaintojen ja vaikutelmien varaan. Suurempi merkitys on kertomuksella itsessään, kuten sen keskeisen sisällön johdonmukaisuudella, realismilla ja muuttumattomuudella sekä yksityiskohtien runsaudella (KKO 2013:96, kohta 8). Suullisen todistelun arviointiin ei siten pitäisi vaikuttaa se, vastaanotetaanko suullinen todistelu kuva- ja äänitallenteelta vai niin, että kuulusteltava esittää kertomuksensa henkilökohtaisesti tuomioistuimen jäsenten edessä, kunhan kuva- ja äänitallenne on riittävän laadukas.

Lisäksi on huomattava, että tuomioistuimilla on jo kokemusta esitutkinnassa tehdyistä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettavan suullisen todistelun arvioinnista. Näin on toimittu jo pitkään silloin, kun kuulusteltava on alle 15-vuotias tai jos hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt. Nykyään todisteena voidaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 3 momentissa säädetyn edellytyksin käyttää myös 15 vuotta täyttäneen erityisen suojelun tarpeessa olevan tai seksuaalirikoksen asianomistajan esitutkinnassa tallennettua kuulustelua. Tiedossa ei ole, että näytön arvioiminen kuva- ja äänitallenteelta olisi näissä tilanteissa koettu ongelmalliseksi.

Oikeudenkäynnin julkisuus. Esityksen vaikutukset oikeudenkäynnin julkisuuteen eivät olisi suuria. Tämä johtuu ensinnäkin siitä, että esitys ei vaikuttaisi istuntojulkisuuteen käräjäoikeudessa, vaan asianosaiset ja yleisö saisivat seurata oikeudenkäyntiä samalla tavalla kuin nykyisin. Käräjäoikeudessa tehty kuva- ja äänitallenne esitettäisiin hovioikeuden pääkäsittelyssä ja korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä, jos asia käsiteltäisiin muutoksenhakutuomioistuimissa suullisesti. Sekä asianosaiset että yleisö voisivat saapua seuraamaan suullisen todistelun vastaanottamista muutoksenhakutuomioistuimeen samoin edellytyksin kuin tällä hetkellä. Kopio kuva- ja äänitallenteen ääniosasta olisi tilattavissa samalla tavalla kuin äänitallenne nykyään.

Esitys johtaisi oikeudenkäynnin julkisuuden kaventumiseen niissä poikkeustapauksissa, joissa suullinen todistelu esitettäisiin muutoksenhakutuomioistuimessa viittaamalla käräjäoikeudessa

tehtyyn kuva- ja äänitallenteeseen. Tällöin tallennetta ei katsottaisi julkisessa oikeudenkäynnissä, vaan muutoksenhakutuomioistuin perehtyisi tallenteelta ilmenevään suulliseen todisteluun asianosaisten ja yleisön läsnä olematta.

Asianosaisten oikeudenkäyntikokemuksen kannalta on tärkeää, että heidän asiansa käsittely ei ainoastaan ole asianmukaista, vaan myös näyttää siltä. Tätä tunnetta on omiaan vahvistamaan se, että asianosaiset voivat havaita muutoksenhakutuomioistuimen jäsenten vastaanottavan heidän asiassaan esitettävää todistelua. Sen vuoksi olisi mahdollista, että suullisen todistelun vastaanottamistapa, jossa tuomioistuin perehtyisi kuva- ja äänitallenteeseen asianosaisten läsnä olematta, vaikuttaisi kielteisesti asianosaisten kokemukseen muutoksenhakumenettelyn oikeudenmukaisuudesta ja legitimitetistä.

Toisaalta voidaan arvioida, ettei asianosaisten kokemus oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta pohjautu yksinomaan eikä yleensä edes keskeisesti havaintoihin, joita he tekevät muutoksenhakutuomioistuimen jäsenistä ottamassa vastaan suullista todistelua. Menettely, jossa suullinen todistelu esitettäisiin muutoksenhakutuomioistuimessa viittaamalla kärjäoikeudessa tehtyyn kuva- ja äänitallenteeseen, tekisi muutoksenhakumenettelystä nopeamman ja halvemmän, mikä olisi asianosaisten edun mukaista. Voidaan myös pitää selvänä, että muutoksenhakutuomioistuimen jäsenet perehtyvät suulliseen todisteluun yhtä hyvin riippumatta siitä, tekevätkö he niin julkisessa oikeudenkäyntitilaisuudessa vai muutoin.

Suullisen todistelun esittäminen muutoksenhakutuomioistuimessa viittaamalla kärjäoikeudessa tehtyyn kuva- ja äänitallenteeseen kaventaisi osin myös yleisöjulkisuutta, kun tiedotusvälineiden edustajat ja muu yleisö eivät voisi seurata suullisen todistelun vastaanottamista hovioikeudessa tai korkeimmassa oikeudessa. Se heikentäisi jossain määrin yleisön mahdollisuuksia seurata oikeudenkäyntiä muutoksenhakuvaiheessa, mikä vaikeuttaisi sen kykyä valvoa oikeudenkäyttöä.

Toisaalta kuva- ja äänitallenteeseen viittaamalla otettaisiin vastaan kärjäoikeudessa esitetty ja siten kärjäoikeuden pääkäsittelyssä läsnä olleen yleisön jo tuntema suullinen todistelu, eikä esitys vaikuttaisi oikeudenkäynnin julkisuuteen kärjäoikeudessa. Yleisö voisi lisäksi saapua oikeudenkäynnin ulkopuolella tuomioistuimeen katsomaan kärjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen. Yleisöllä olisi myös oikeus saada tieto tallenteen äänestä samalla tavalla kuin se tällä hetkellä voi saada kopion kärjäoikeudessa tehdystä äänitallenteesta.

Huomionarvoista on myös se, että suullisen todistelun esittäminen muutoksenhakutuomioistuimessa viittaamalla kärjäoikeudessa tehtyyn kuva- ja äänitallenteeseen ei olisi lähtökohtainen menettelytapa. Näin voitaisiin menetellä, jos muutoksenhakutuomioistuin pitäisi sitä soveliaana. Viittausmenettelyä voidaan arvioida käytettävän vuosittain noin 300 pääkäsittelyssä päätellen siitä, että vuosina 2016–2019 hovioikeudet toimittivat vuosittain 275–350 asiassa yli kahdeksan tuntia kestäneen pääkäsittelyn. Noin kolme viidesosaa näistä asioista oli rikosasioita.

Esitys kaventaisi oikeudenkäynnin julkisuutta myös siten, että suullisesta todistelusta tehtyjen tallenteiden säilytysaika lyhennettäisiin. Tällä hetkellä tuomioistuimissa tehdään suullisesta todistelusta äänitallenteita, joita säilytetään vähintään kuusi kuukautta. Esityksen mukaan niin kärjäoikeudessa tehtävien kuva- ja äänitallenteiden kuin hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa tehtävien äänitallenteiden säilytysaika olisi 30 päivää.

Hovioikeuksien pääkäsittelyiden peruuttaminen. Jos suullinen todistelu voitaisiin ottaa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, pääkäsittelyjä hovioikeudessa ei todennäköisesti tarvitsisi peruuttaa

yltä usein kuin nyt. Tämä johtuisi siitä, ettei olisi tarpeen velvoittaa käräjäoikeudessa kuultuja henkilöitä saapumaan nykyisessä laajuudessa henkilökohtaisesti hovioikeuden pääkäsittelyyn.

Vuonna 2019 hovioikeuksissa peruutettiin 430 pääkäsittelyä, joista 325 rikosasioissa, 103 riitaihakemusasioissa ja kaksi pitkäaikaisvankien vapauttamista koskevissa asioissa. Näistä pääkäsittelyistä 31 peruutettiin vasta istunnossa. Näiden tietojen perusteella voidaan arvioida, että vastaanotettaessa suullinen todistelu hovioikeudessa kuva- ja äänitallenteelta peruutettujen pääkäsittelyiden määrä vähentyisi 200 pääkäsittelyllä ja vasta istunnossa peruutettujen pääkäsittelyiden määrä lisäksi 10 pääkäsittelyllä vuodessa.

Jos pääkäsittelyt peruuntuisivat nykyistä harvemmin, hovioikeuksien käsittelyaikojen voidaan olettaa lyhentyvän. Peruuntumisten vähentyminen vähentäisi myös turhasta istuntoon valmistautumisesta ja saapumisesta aiheutuvaa työtä ja kustannuksia. Pääkäsittelyiden suunnittelu ja aikatauluttaminen helpottuisivat, jos voitaisiin luottaa siihen, että sovittu pääkäsittely yleensä myös toteutuu. Hyötyjä olisivat tuomioistuinten lisäksi asianosaiset, todistajat ja asiantuntijat.

Hovioikeuksien pääkäsittelyiden kesto. Kuva- ja äänitallennetta ei olisi aihetta esittää hovioikeudessa aina kokonaisuudessaan, vaan tallenteelta tulisi ottaa vastaan todistelua vain siitä, mistä asiassa on enää kysymys. Voisi siten olla mahdollista, että suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta lyhentäisi hovioikeuden pääkäsittelyn kestoa. Tähän pääseminen edellyttäisi kuitenkin sitä, että asian käsittely käräjäoikeudessa olisi riittävän jäsennellyä, jotta kuva- ja äänitallenne kyettäisiin esittämään hovioikeudessa vain relevantein osin.

Jos suullisen todistelun vastaanottamista ei käräjäoikeudessa jäsenneltäisi riittävästi, hovioikeuksien pääkäsittelyt saattaisivat jossain määrin pidentyä, kun kuva- ja äänitallenteita katsotaisiin hovioikeuden pääkäsittelyssä tarpeettoman laajasti.

Pääkäsittelyn kulku muuttuisi asioissa, joissa hovioikeus sallisi suullisen todistelun esittämisen pääkäsittelyssä viittaamalla siihen. Näin meneteltäessä asianosaiset ja mahdollinen yleisö olisivat läsnä vain alku- ja loppupuheenvuoroissa, eivät sen sijaan silloin, kun hovioikeus perehtyisi suulliseen todisteluun. Asianosaisilta suullisen todistelun vastaanottamisen seuraamiseen kuluva aika voisi kaikkein laajimmissa asioissa lyhentyä jopa kymmenillä istuntopäivillä.

Monipäiväisten pääkäsittelyiden järjestäminen ja läpivieminen todennäköisesti helpottuisi, jos suullinen todistelu otettaisiin hovioikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta. Se lyhentäisi käsittelyaikoja näissä asioissa.

Käräjäoikeusmenettely. Rikosasioiden valmistelun kehittäminen siten, että käräjäoikeuksissa toimitettaisiin nykyistä useammin suullisia valmistelustuntoja ja tehtäisiin kirjallisia yhteenvedoja, edistäisi tällaisten rikosasioiden tehokasta ja tarkoituksenmukaista käsittelyä. Hyvin valmistellun rikosasian pääkäsittely olisi jäsennellympi ja selkeämpi, ja niin asianosaiset kuin tuomioistuimen jäsenet kykenisivät paremmin keskittymään siihen, mistä asiassa on kysymys. Lisäksi valmistelun kehittäminen voisi lyhentää pääkäsittelyitä, kun turhaksi osoittautuvaa todistelua esitettäisiin vähemmän ja pääkäsittelyitä jouduttaisiin lykkäämään harvemmin.

Toisaalta on mahdollista, että asianosaiset esittäisivät käräjäoikeudessa kuultaville varmuuden vuoksi aikaisempaa enemmän kysymyksiä. Tästä on viitteitä Ruotsissa siellä tehdyn vastaavan uudistuksen jälkeen. Se vaikuttaisi pääkäsittelyitä pidentävästi.

Laajojen rikosasioiden parempi valmistelu käräjäoikeudessa olisi hyödyllistä myös muutoksenhaun kannalta. Mitä jäsenellymmmin asia käsiteltäisiin käräjäoikeudessa, sitä helpommin ja tehokkaammin suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta tapahtuisi muutoksenhakutuomioistuimessa. Lisäksi hyvin toimitettu valmistelu helpottaisi myös muutoksenhaussa olennaiseen keskittymistä ja vähentäisi turhaa todistelua ja siten lyhentäisi oikeudenkäyntejä.

4.2.2 Vaikutukset asianosaisiin, todistajiin ja asiantuntijoihin

Asianosaisten oikeudenkäyntikulut. Suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta vähentäisi asianosaisille muutoksenhausta aiheutuvia oikeudenkäyntikuluja. Tällaisessa suullisen todistelun vastaanottamistavassa kustannukset, jotka aiheutuvat muutoksenhakutuomioistuimessa pääkäsittelyiden peruuttamisesta ja todistajille maksettavista palkkioista, oletettavasti vähenisivät tämänhetkisestä selvästi. Näiden kustannusten osuus muutoksenhaun kokonaiskustannuksista ei kuitenkaan yleensä ole suuri.

Esitys saattaisi toisaalta johtaa joidenkin pääkäsittelyiden pidentymiseen niin käräjäoikeudessa kuin hovioikeudessa, mikä voisi lisätä asianosaisten oikeudenkäyntikuluja. Vaikutusta ei kuitenkaan arvioida suureksi.

Esityksen vaikutus asianosaisten oikeudenkäyntikuluihin olisi huomattava sellaisissa asioissa, joissa suullinen todistelu esitettäisiin viittaamalla käräjäoikeudessa tehtyyn kuva- ja äänitallenteeseen. Näissä tilanteissa asianosaiset ja heidän avustajansa eivät olisi läsnä kuva- ja äänitallennetta katsottaessa, mikä vähentäisi olennaisesti asiassa aiheutuvien oikeudenkäyntikulujen määrää.

Esimerkiksi menettelytavan mahdollistaman oikeudenkäyntikulusäästön suuruusluokasta yksittäisessä asiassa voidaan ottaa kahden asianosaisen välinen riita-asia, jossa tulisi toimitettavaksi 25 tuntia kestävä pääkäsittely. Jos suullinen todistelu otettaisiin tällaisessa asiassa vastaan viittaamalla käräjäoikeudessa tehtyyn kuva- ja äänitallenteeseen, aika, jonka asianosaiset olisivat läsnä pääkäsittelyssä, voisi lyhentyä esimerkiksi viiteen tuntiin. Kun avustajien mediaanituntiveloitus oikeudenkäyntiasioissa on Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa laaditun selvityksen mukaan nykyään 210 euroa (Laura Sarasoja – Chris Carling, Oikeudenkäyntikulut pääkäsittelyssä ratkaistuissa riita-asioissa 2019, Edilex 26/2020, s. 3), asianosaisten yhteenlasketut oikeudenkäyntikulut, jotka muutoksenhaun hävinnyt on pääsäännön mukaan velvollinen korvaamaan kokonaisuudessaan, vähenisivät tällaisessa asiassa noin 8 400 eurolla.

Esitys voisi siten johtaa muutoksenhakuun liittyvän oikeudenkäyntikuluriskin pienentymiseen. Se parantaisi erityisesti riita-asioissa ihmisten ja yritysten tosiasiallisia edellytyksiä hakea käräjäoikeuden ratkaisuihin muutosta.

Todistajat ja asiantuntijat. Jos suullinen todistelu otettaisiin muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, todistajien ei pääsääntöisesti tarvitsisi saapua henkilökohtaisesti hovioikeuden pääkäsittelyyn eikä korkeimman oikeuden suulliseen käsittelyyn. Tällöin heille ei aiheutuisi uudelleenkuulemisesta johtuvaa vaivaa, ajanhukkaa ja kustannuksia, jotka voivat olla huomattavia erityisesti niille todistajille, jotka asuvat kaukana hovioikeuksien istuntopaikoilta.

Suullisen todistelun vastaanottaminen käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta olisi erityisen tarkoituksenmukaista ulkomailla vakituisesti oleskelevien todistajien kohdalla. Heidän kutsumisensa oikeudenkäyntiin on usein vaikeaa ja saattaa edellyttää esimerkiksi oikeusapu-

pyyntöä todistajan oleskeluvaltion viranomaisille, mikä voi pidentää asian käsittelyaikaa huomattavasti. Ulkomailla vakituisesti oleskelevien todistajien itsensä kannalta matkustaminen Suomeen kuulusteltaviksi voi olla vaivalloista ja aikaa vievää.

Käräjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen käyttäminen muutoksenhaussa tarkoittaisi myös sitä, ettei todistajien tarvitsisi yleensä kohdata rikosasian vastaajaa enää käräjäoikeuden pääkäsittelyn jälkeen. Samalla se voisi vähentää todistajiin kohdistuvaa uhkailua ja muita epäasiallisia vaikuttamiskäytäntöjä käräjäoikeuden pääkäsittelyn jälkeen, koska lähtökohta olisi, ettei heitä kuulusteltaisi asiassa toistamiseen.

Oikeudenkäynnissä kuullaan asiantuntijana rehelliseksi ja alallaan taitavaksi tunnettua henkilöä erityisiä tietoja vaativista kokemussäännöistä sekä niiden soveltamisesta asiassa ilmenneisiin seikkoihin. Asiantuntijoita kuullaan lähtökohtaisesti kirjallisesti. Silloin, kun heitä kuullaan suullisesti, he hyötyisivät suullisen todistelun vastaanottamisesta kuva- ja äänitallenteelta samalla tavalla kuin todistajat.

Asianomistajat. Suullisen todistelun ottaminen vastaan muutoksenhakutuomioistuimessa kuva- ja äänitallenteelta olisi asianomistajien edun mukaista. Tämä johtuu siitä, että tällöin heidän ei yleensä tarvitsisi saapua henkilökohtaisesti muutoksenhakutuomioistuimeen ja kohdata siellä vastaajaa uudelleen, elleivät he sitä halua. Näin he välttyisivät kokemasta pääkäsittelyn aiheuttamaa stressiä toistamiseen.

Esityksen voidaan siten arvioida parantavan rikoksen uhrin asemaa. Se on katsottu tärkeäksi oikeuspoliittiseksi päämääräksi ja asetettu tavoitteeksi myös pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa (Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta, Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31, s. 90). Esitys olisi myös niin sanotun uhridirektiivin (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäättöksen 2001/220/YOS korvaamisesta) tavoitteiden mukainen.

Käräjäoikeudessa kuulusteltavien yksityisyyden suoja. Esityksen mukaan todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelusta käräjäoikeudessa tehtäisiin äänitteen sijaan tallenne, joka sisältäisi äänen lisäksi kuvaa kuulusteltavasta antamassa kertomustaan. Kuvatuksi tuleminen merkitsisi äänittämistä syvälleikäyvämpää puuttumista kuulusteltavan yksityisyyteen.

Kuulusteltavien yksityisyyttä suojattaisiin kuitenkin eri tavoin. Kuva- ja äänitallenteeseen soveltuisivat ensinnäkin oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain säännökset oikeudenkäyntiasiakirjoista (HE 13/2006 vp s. 29). Kuva- ja äänitallenne olisi siten pidettävä salassa muun muassa siltä osin kuin se sisältäisi arkaluonteisia tietoja henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuteen tai sosiaalihuoltoon liittyvistä seikoista.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettua lakia täsmennettäisiin siten, että käräjäoikeudessa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta ei voitaisi milloinkaan antaa tietoa muutoin kuin luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi. Sen sijaan tallenteen äänestä voitaisiin antaa tieto. Se vastaisi nykytilaa, jonka mukaan äänitallenteesta voidaan antaa tieto.

Lisäksi säädettäisiin, että henkilöltä, joka haluaa katsoa tuomioistuimessa käräjäoikeudessa tehtyä kuva- ja äänitallennetta, voitaisiin ottaa pois kuvan tallentamiseen soveltuvat välineet. Hänelle voitaisiin tehdä turvatarkastus tällaisen välineen löytämiseksi. Näin voitaisiin varmistua siitä, ettei kuva- ja äänitallennetta katsomaan saapunut henkilö kykenisi valokuvaamaan tai videoimaan tallennetta.

Merkillepantavaa on myös se, että kuva- ja äänitallenteen oikeudeton levittäminen saattaisi täyttää jonkin rikoksen tunnusmerkistön. Kysymys voisi olla esimerkiksi yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä tai salassapitorikoksesta.

Lisäksi on huomattava, että oikeudenkäynnissä esitettyjen kertomusten sisältö on jo nyt helposti selvitettävissä. Oikeudenkäynnit ovat lähtökohtaisesti julkisia, joten kuka hyvänsä voi mennä seuraamaan pääkäsittelyjä. Vaikka muu kuin tuomioistuin voi tallentaa oikeudenkäynnin vain puheenjohtajan luvalla ja oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 21 §:ssä säädettyjen edellytysten täytyessä, tuomioistuimet tekevät itse suullisesta todistelusta äänitteen, jonka kiinnostuneet voivat maksua vastaan tilata; esityksen mukaan olisi jatkossa samalla tavalla mahdollista tilata kuva- ja äänitallenteen ääni. Lisäksi tuomioistuimet yleensä referoivat ratkaisujensa perusteluissa suullisen todistelun sisältöä. Poikkeuksia oikeudenkäyntien ja oikeudenkäyntiasiakirjojen laajasta julkisuudesta on vain harvalukuisissa asioissa, kuten seksuaalirikoksissa, joissa esitetään lain nojalla salassa pidettäviä tai tuomioistuimen salassa pidettäviksi määrittämiä tietoja. Oikeudenkäynnin asianosaiset saavat kuitenkin myös näissä asioissa tietoonsa kaiken oikeudenkäyntiaineiston.

4.2.3 Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin

Esitys liittyy keskeisimmin perustuslain oikeusturvaan koskevaan 21 §:ään. Ehdotuksen voidaan arvioida edistävän perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista oikeudenkäynnissä.

Tuomioistuinten ratkaisutoiminta on oikeusturvan ydinaluetta. Esityksen mukaan muutoksenhakutuomioistuin voisi ratkaista asian käräjäoikeudessa tallennetun suullisen todistelun perusteella. Tämä parantaisi muutoksenhakutuomioistuimen edellytyksiä tehdä oikea näyttöratkaisu, koska suullinen todistelu on käräjäoikeudessa lähtökohtaisesti parempaa kuin muutoksenhaussa, kuten edeltä jaksosta 2.6 tarkemmin ilmenee. Hovioikeuden ja korkeimman oikeuden parantuva kyky ratkaista näyttökysymykset oikein lisäisi oikeudenkäynnin varmuutta ja vahvistaisi siten ihmisten oikeusturvaa.

Suullisen todistelun vastaanottaminen muutoksenhakutuomioistuimessa kuva- ja äänitallenteelta tekisi muutoksenhakumenettelystä tämänhetkistä halvemman, kun suullisen todistelun vastaanottamisesta muutoksenhaussa aiheutuvat kustannukset pienentyisivät. Sellaisissa asioissa, joissa suullinen todistelu esitettäisiin muutoksenhakutuomioistuimessa viittaamalla siihen, asianosaisten oikeudenkäyntikulut vähenisivät selvästi, koska he eivät olisi avustajineen läsnä muutoksenhakutuomioistuimen perehtyessä suulliseen todisteluun. Muutoksenhakuun liittyvän oikeudenkäyntikuluriskin pieneneminen parantaisi asianosaisten, erityisesti luonnollisten henkilöiden ja pienten yritysten, tosiasiallista ja varallisuudesta riippumatonta tasa-arvoa oikeudenkäynnissä ja mahdollisuutta hakea muutosta etenkin riita-asioissa (access to justice). Samasta syystä esitys edistäisi lisäksi perustuslain 6 §:ssä turvattua ihmisten yhdenvertaisuutta lain edessä.

Esityksen suhdetta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin reunaehtoihin on käsitelty jaksossa 12.

Edellä jaksossa 4.2.1 on käsitelty esityksen vaikutuksia oikeudenkäynnin julkisuuteen. Tässä yhteydessä on tarkasteltu myös sen vaikutuksia oikeudenkäynnin koettuun oikeudenmukaisuuteen.

Esityksen suhdetta perustuslain 10 §:ssä turvattuun yksityiselämän ja henkilötietojen suojaan on käsitelty jaksoissa 4.2.2 ja 12.

4.2.4 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Käräjäoikeudet. Käräjäoikeuksien tulisi tehdä kuva- ja äänitallenne kaikista todistelutarkoituksessa esitetyistä kertomuksista jokaisessa pääkäsittelyssä. Kuva- ja äänitallenne tehtäisiin käytämällä tarkoitusta varten kehitettävää videotallennusjärjestelmää. Järjestelmä kehitettäisiin sel-laiseksi, että sen käyttäminen pääkäsittelyssä olisi mahdollisimman vaivatonta.

Videotallennusjärjestelmän käyttäminen pääkäsittelyssä olisi todennäköisesti hieman työläämpää kuin kertomusten äänittäminen. Lisäksi uutena työvaiheena olisi joissakin asioissa kuva- ja äänitallenteen indeksoiminen. Koska olisi tarkoituksenmukaista, että kuva- ja äänitallenteen tekemisestä ja indeksoimisesta huolehtisi teknisesti puheenjohtajan sijaan käräjäsihteeri, esitys korostaisi tarvetta huolehtia avustavan henkilökunnan määrän riittävydestä käräjäoikeuksissa. Toisaalta kertomuksia indeksoitaisiin etupäässä laajoissa asioissa, joiden ratkaisemiseen osallistuu käräjäoikeudessa usein kolme käräjätuomaria.

Koska indeksointi edellyttäisi ymmärrystä siitä, mitä kuulustelu koskee, sitä ei olisi nykytekniikalla mahdollista automatisoida. Indeksointia ei voitaisi myöskään korvata kirjallisten toisintojen laatimisella, koska Oikeusrekisterikeskuksesta saadun tiedon mukaan markkinoilla ei ole tällä hetkellä puheentunnistusohjelmistoa, jolla voitaisiin luotettavasti saattaa suomen- ja ruotsinkieliset kuulustelukertomukset kirjalliseen muotoon.

Esitys vähentäisi vähäisessä määrin haastemiesten työtä. Tämä johtuu siitä, että käräjäoikeuksissa työskentelevät haastemiehet huolehtivat tiedoksiannoista myös hovioikeuden pääkäsittelyihin. Koska hovioikeuden pääkäsittelyihin kutsuttaisiin ehdotuksen seurauksena aikaisempaa huomattavasti vähemmän henkilöitä, kutsuja niihin tulisi tiedoksiannettavaksi aiempaa vähemmän. Vaikutusta ei voida kuitenkaan arvioida mainittavaksi, sillä pääkäsittelyjä – ja siten tiedoksiannettavia kutsuja – on hovioikeuksissa olennaisesti vähemmän kuin käräjäoikeuksissa. Haastemiestiedoksianto ei myöskään ole ainoa tapa antaa kutsuja tiedoksi.

Käräjäoikeuksissa tulisi olla tila, jossa kuva- ja äänitallennetta voitaisiin katsoa. Tähän tarkoitukseen voitaisiin käyttää esimerkiksi vapaana olevia istuntosaleja. Ruotsin tuomioistuinten kokemusten perusteella voidaan arvioida, ettei kuva- ja äänitallenteita juuri haluta katsoa. Ottaen kuitenkin huomioon, että esityksen mukaan kuva- ja äänitallennetta saisi Suomessa, toisin kuin Ruotsissa, katsoa myös yleisö, tallenteeseen tutustuminen saattaisi olla täällä jonkin verran yleisempää kuin Ruotsissa.

Esitys saattaisi johtaa siihen, että käräjäoikeudessa esitettävän suullisen todistelun määrä lisääntyisi. Toisaalta ehdotukset rikosasoiden valmistelun tehostamisesta voisivat lyhentää pitkiä pääkäsittelyitä, kun suullista todistelua tulisi rikosasioissa esitettäväksi vähemmän. Vaikutus voisi joissain laajoissa rikosasioissa olla huomattava. Nämä tekijät voivat johtaa käräjäoikeuksien pääkäsittelyjen keskimääräisen keston pidentymiseen, mutta vaikutus ei todennäköisesti olisi suuri.

Rikosasioiden valmistelun tehostuminen voisi lyhentää käräjäoikeuksien keskimääräisiä käsittelyaikoja, etenkin kun laajat rikosasiat ovat työläitä ja sitovat usein kolmen käräjätuomarin työpanoksen. Kaikkien asioiden osalta uusi edellytys asioiden käsittelyn jäsentyneisyydestä voisi vähäisessä määrin jouduttaa niiden käsittelyä, koska tällaisen käsittelytavan voidaan arvioida tekevän oikeudenkäynnistä selväpiirteisemmän ja siten myös helpomman ratkaista. Toisaalta pääkäsittelyjen kestojen mahdollinen pidentyminen voisi vaikuttaa toiseen suuntaan. Näitä tekijöitä yhdessä punniten voidaan arvioida, että esitys ei johtaisi käsittelyaikojen pidentymiseen käräjäoikeuksissa.

Esityksen mukaan suullinen todistelu voitaisiin ottaa myös kärjäoikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta silloin, kun asia palautetaan kärjäoikeuteen ja kun asiassa toimitetaan uusi pääkäsittely liian pitkän lykkäyksen jälkeen. Näin voitaisiin menetellä myös silloin, kun suullista todistelua on otettu vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella. Se helpottaisi ja jouduttaisi tällaisten asioiden käsittelyä. Niiden määrä on kuitenkin pieni.

Hovioikeudet. Esitys muuttaisi olennaisesti hovioikeuden pääkäsittelyssä noudatettavaa menettelyä. Pääkäsittelyn käytännön toimittamisen näkökulmasta uudistus edellyttäisi sitä, että hovioikeus huolehtisi kuva- ja äänitallenteen teknisestä esittämisestä pääkäsittelyssä. Osassa asioita tulisi valmisteluvaiheessa etsiä indeksoidulta kuva- ja äänitallenteelta pääkäsittelyssä esitettäväksi ne kohdat, jotka ovat asiassa merkityksellisiä. On selvää, että järjestelmän, jolla kuva- ja äänitallenteet esitettäisiin, tulisi olla helppokäyttöinen ja toimintavarma myös hovioikeuden näkökulmasta.

Esitys vähentäisi jonkin verran hovioikeuksien henkilökunnan työmäärää, kun työaikaa ei enää kuluisi peruuntuneisiin pääkäsittelyihin. Esityksen taloudellisia vaikutuksia koskevassa jaksossa 4.2.5 on arvioitu, että tämä säästäisi työaikaa hovioikeuden jäseniltä noin 660 tuntia, hovioikeuden esittelijöiltä noin 220 tuntia ja hovioikeuksien kansliahenkilökunnalta noin 420 tuntia vuodessa. Tämä aika vapautuisi muiden asioiden käsittelyyn. Pääkäsittelyjen jääminen peruuntumatta lyhentäisi käsittelyaikoja.

Toisaalta ehdotus todennäköisesti johtaisi siihen, että hovioikeuksissa tulisi valmistella asioita nykyistä enemmän ja tehdä erityisesti suullista todistelua koskevia käsittelyratkaisuja. Olisi myös mahdollista, että hovioikeuksien pääkäsittelyt pidentyisivät. Nämä vaikutukset voisivat olla työmäärällisesti suurempia kuin pääkäsittelyiden peruuntumisten vähentymisestä johtuva työmäärän säästö.

Tällä hetkellä noin viidennes hovioikeuksien pääkäsittelyistä on niin sanottuja matkakärjäistuntoja, joissa hovioikeuden kokoonpano matkustaa toiselle paikkakunnalle pääkäsittelyn toimittamista varten. Vuonna 2019 ratkaistuissa asioissa toimitettiin yhteensä 353 matkakärjäistuntoa, joista 150 toimitti Vaasan hovioikeus, 114 Rovaniemen hovioikeus, 65 Turun hovioikeus ja 24 Itä-Suomen hovioikeus (Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2019. Oikeusministeriön julkaisuja, Toiminta ja hallinto 2020:4, s. 7–17).

Ratkaisun istuntopaikasta tekee jokaisessa asiassa erikseen asiaa käsittelevä hovioikeuden kokoonpano. Koska istuntopaikkaharkinnassa otetaan huomioon kuulusteltaville hovioikeuteen saapumisesta aiheutuva vaiva ja kustannukset, tarvetta pitää matkakärjäistuntoja vähentäisi se, että aikaisempaa selvästi harvemman henkilön tarvitsisi saapua hovioikeuden pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti. Toisaalta uudistus ei suoraan vaikuttaisi asianosaisten läsnäolovelvollisuuden pääkäsittelyssä. Näistä syistä voidaan arvioida, että esitys johtaisi matkakärjäistuntojen vähenemiseen viidesosalla nykyisestä eli noin 70 matkakärjäistunnolla vuodessa. Matkakärjäistunto on hovioikeuden näkökulmasta työlämpi kuin hovioikeuden istuntopaikkakunnalla toimitettava pääkäsittely, joten niiden vähentyminen voisi vähentää hovioikeuden työtä ja lyhentää käsittelyaikoja.

Laajoissa asioissa, joissa suullinen todistelu esitettäisiin pääkäsittelyssä viittaamalla siihen, asianosaiset eivät olisi läsnä suullista todistelua vastaanottaessa. Se tekisi pääkäsittelyn järjestämisestä helpompaa. Muissakin tilanteissa suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta voisi helpottaa monipäiväisten pääkäsittelyiden järjestämistä ja läpivientiä, kuten edellä jaksossa 4.2.1 kerrotaan. Laajojen asioiden merkitys hovioikeuksien työmäärälle on suuri, mikä korostaisi näiden vaikutusten merkitystä hovioikeuksien ja niiden käsittelyaikojen näkökulmasta.

Esityksen mukaisessa menettelyssä todistajia ei juuri enää tarvitsisi kutsua henkilökohtaisesti hovioikeuden pääkäsittelyyn. Kutsujen tiedoksianto todistajille on joskus työlästä ja aikaavievää. Tältä osin esityksen voidaan arvioida vähentävän hovioikeuden työtä ja lyhentävän käsittelyaikoja erityisesti silloin, jos todistaja oleskelee ulkomailla tai jos kutsun tiedoksianto on muutoin vaikeaa.

Ehdotetussa menettelyssä hovioikeuksien lainkäyttösihteerien ja muun kansliahenkilökunnan ei tarvitsisi nykyisessä laajuudessa huolehtia pääkäsittelykutsujen lähettämisestä ja niiden tiedoksiantamisen seurannasta. Toisaalta uudistus saattaisi edellyttää, että lainkäyttösihteeri avustaisi joissain tilanteissa kuva- ja äänitallenteen esittämisessä pääkäsittelyssä ja muissa tallenteen katsoomiseen liittyvissä teknisissä tehtävissä. Näistä syistä esityksen vaikutuksia hovioikeuksien kansliahenkilökunnan työmäärään ei arvioida merkittäviksi.

Esityksen voidaan arvioida laskevan muutoksenhakukynnystä sen vuoksi, että muutoksenhaun kustannukset pienentyisivät. Samoin voisi vaikuttaa myös se, että muutoksenhakumenettelystä tulisi asianosaisen näkökulmasta kevyempi, kun suullista todistelua ei hovioikeudessa lähtökohtaisesti otettaisi henkilökohtaisesti vastaan. Nämä seikat voisivat lisätä hovioikeuksiin saapuvien asioiden, etenkin riita-asioiden, määrää. Toisaalta suurin osa hovioikeuksien käsittelemistä asioista on rikosasioita, joissa oikeudenkäyntikuluriskillä on riita-asioita pienempi merkitys. Lisäksi hovioikeuksiin saapuneiden asioiden määrä on laskenut pitkään, kuten edellä jaksossa 2.2.1 on selostettu. Näistä syistä esityksen vaikutusta hovioikeuksien asiamääriin ei arvioida merkittäväksi.

Uudessa menettelyssä on edellä kuvatuksi piirteitä, jotka voisivat lyhentää asioiden käsittelyaikoja hovioikeuksissa, mutta myös toiseen suuntaan vaikuttavia tekijöitä. Niiden yhteisvaikutusta on vaikea arvioida. Koska esitys voi tehostaa erityisesti laajojen ja siten työläimpien asioiden käsittelyä hovioikeudessa, voidaan pitää luultavana, että esitys enemmän lyhentäisi kuin pidentäisi hovioikeuksien käsittelyaikoja, mutta vaikutus ei olisi suuri.

Korkein oikeus. Esityksen mukaan käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu otettaisiin korkeimmassa oikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta samalla tavalla kuin hovioikeudessa. Esityksen vaikutukset korkeimman oikeuden toimintaan olisivat siten samankaltaisia kuin hovioikeuksien toimintaan, mutta korkeimmassa oikeudessa toimitettavien suullisten käsittelyiden määrä, viime vuosina alle 20 kappaletta vuodessa, huomioon ottaen olennaisesti vähäisempiä. Esityksen ei arvioida vaikuttavan korkeimman oikeuden käsittelyaikoihin.

Syyttäjälaitos ja oikeusaputoimistot. Muutokset tapaan, jolla suullinen todistelu otettaisiin muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan, vaikuttaisivat siihen, kuinka syyttäjät ja julkiset oikeusavustajat ajavat asiaa oikeudenkäynnissä. Heidän tulisi aikaisempaa vahvemmin panostaa todistelutarkoituksessa kuulusteltavien henkilöiden kuulusteluun käräjäoikeuden pääkäsittelyssä, koska se olisi lähtökohtaisesti ainoa tilaisuus esittää heille kysymyksiä. Toisaalta valmistautuminen hovioikeuden pääkäsittelyyn helpottuisi, kun suullisen todistelun sisältö olisi etukäteen tiedossa.

Pääkäsittelyiden peruuntumisen vähentyminen säästäisi jonkin verran syyttäjien ja julkisten oikeusavustajien työaika. Kysymys olisi todennäköisesti muutamista sadoista tunneista työaika vuodessa. Samoin vaikuttaisi rikosasioiden valmistelun tehostaminen. Toisaalta pääkäsittelyiden mahdollinen pidentyminen vaikuttaisi päinvastaiseen suuntaan.

Asioissa, joissa suullinen todistelu esitettäisiin viittaamalla käräjäoikeudessa tehtyihin kuva- ja äänitallenteisiin, syyttäjien ja julkisten oikeusavustajien työaika säästyisi huomattavasti, koska he eivät olisi läsnä muutoksenhakutuomioistuimen perehtyessä kuva- ja äänitallenteeseen. Jos

suullinen todistelu esitettäisiin tällä tavalla, esimerkiksi pääkäsittelyssä, jonka kesto olisi 25 tuntia, asianosaisten paikallaoloaika voisi lyhentyä viiteen tuntiin.

Tuomioistuinvirasto. Tuomioistuinvirasto vastaisi videotallennusjärjestelmän hankinnasta. Hankinta ja toteutus tehtäisiin yhteistyössä Oikeusrekisterikeskuksen ja Valtion tieto- ja viestintätekniikkakeskus Valtorin kanssa. Järjestelmän käyttöönoton jälkeen kaksi viimeksi mainittua tahoa huolehtisivat järjestelmän ylläpidosta ja hallinnoinnista Tuomioistuinviraston kanssa sovitun mukaisesti. Lisäksi Tuomioistuinvirasto vastaisi lainmuutoksiin liittyvästä koulutuksesta.

Ennen videotallennusjärjestelmän käyttöönottoa Tuomioistuinvirasto määritteli videotallennusjärjestelmän, sen edellyttämän laitteiston ja näihin liittyvän palvelun toteutuksen toiminnalliset ja tekniset vaatimukset sekä valmisteli hankinnan yhteistyössä Oikeusrekisterikeskuksen ja Valtorin kanssa. Videotallennusjärjestelmän hankinta ja järjestelmän toteuttaminen tapahtuivat Tuomioistuinviraston ohjauksessa ja valvonnassa. Kun videotallennusjärjestelmä olisi käytössä, Tuomioistuinvirasto seuraisi ja valvoisi sen toimintaa järjestelmän toimivuuden varmistamiseksi ja edelleen kehittämiseksi.

Esitys edellyttäisi tuomioistuinten henkilöstön laajamittaista kouluttamista, josta Tuomioistuinvirasto vastaisi. Koulutustarvetta liittyisi ensi sijassa sekä uudistettuun oikeudenkäyntimenettelyyn että videotallennusjärjestelmän käyttämiseen. Koulutusta tulisi siksikin järjestää kaikille henkilöstöryhmille kaikissa yleisissä tuomioistuimissa. Koulutuksen tarve korostuisi videotallennusjärjestelmän käyttöönoton yhteydessä, mutta sitä tulisi järjestää jatkossakin säännöllisesti osaamisen ylläpitämiseksi.

Suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta tarkoituksenmukaisella tavalla edellyttäisi sitä, että tallenteet olisivat jäsenneltyjä kokonaisuuksia, joista muutoksenhaussa relevantit kohdat olisivat helposti yksilöitävissä. Tämän mahdollistamisessa avainasemassa olisi kärjäoikeuden prosessinjohto. Sen vuoksi uudistuksen yhteydessä olisi tärkeää panostaa myös kärjätuomareille suunnattuun prosessinjohtokoulutukseen.

Oikeusrekisterikeskus ja Valtion tieto- ja viestintätekniikkakeskus Valtori. Oikeusrekisterikeskus ja Valtion tieto- ja viestintätekniikkakeskus Valtori hoitaisivat Tuomioistuinviraston ohjeiden mukaan videotallennusjärjestelmän valmistelun, toteutuksen ja ylläpidon. Tämänhetkisen arvion mukaan Oikeusrekisterikeskuksen vastuulla olisivat videotallennusjärjestelmän edellyttämät ohjelmistot, kun taas Valtorille kuuluisivat laitteet ja tietotekniikan perusinfrastruktuuri, josta tärkeänä osana on tietoliikenteen toimivuus.

Hankintayksikköinä Oikeusrekisterikeskus ja Valtori kilpailuttaisivat järjestelmän edellyttämät hankinnat ja valvoisivat hankittavan järjestelmän rakentamista tilatun mukaiseksi. Kun videotallennusjärjestelmä olisi käytössä, Oikeusrekisterikeskus ja Valtori vastaisivat järjestelmän ylläpidosta ja toimivuudesta.

4.2.5 Taloudelliset vaikutukset

Liityntä valtion talousarvioesitykseen

Esitys liittyy esitykseen valtion vuoden 2022 talousarvioksi ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä. Esityksen suhteesta valtion talousarvioesitykseen kerrotaan tarkemmin jaksossa 11.2.

Valtion menojen lisääntyminen

Videotallennusjärjestelmä. Esitys edellyttäisi järjestelmää, jolla voitaisiin tehdä kuva- ja äänitallenteita käräjäoikeuksissa vastaanotetusta suullisesta todistelusta ja esittää ne käräjäoikeuksissa, hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa (*videotallennusjärjestelmä*). Valtaosa esityksen valtion menoja lisäävistä vaikutuksista johtuisi tämän järjestelmän suunnittelusta, rakentamisesta ja ylläpidosta.

Seuraavassa esitetään tämänhetkisen tiedon mukainen videotallennusjärjestelmän kustannusarvio. Se on laadittu Oikeusrekisterikeskuksessa yhteistyössä Tuomioistuinviraston ja Valtion tieto- ja viestintätekniikkakeskus Valtorin kanssa. Kustannusarviossa on otettu huomioon Oikeusrekisterikeskuksen vuodenvaihteessa 2020–2021 toteuttaman alustavan markkinakartoituksen tulokset.

Kustannusarvioon liittyy runsaasti epävarmuustekijöitä. Tällä hetkellä ei ole mahdollista arvioida järjestelmän kustannuksia tarkasti, koska teknisiä ratkaisuvaihtoehtoja on useita. Kysymys ei ole jonkin standardoidun ratkaisun toistamisesta vakioituissa olosuhteissa, vaan uuden tietojärjestelmän toteuttamisesta ja tarvittavien laitteiden asentamisesta suureen määrään erilaisia istuntosaleja. Kustannusarvio voi muuttua myös videotallennusjärjestelmälle asetettavien toiminnallisten vaatimusten täsmentymisen vuoksi. Huomattavaa epävarmuutta liittyy niin ikään arvioon tallennettavan suullisen todistelun määrästä.

Videotallennusjärjestelmästä aiheutuvat kustannukset voidaan jakaa kahteen osaan, yhtäältä kertaluontoisiin suunnittelu- ja rakentamiskustannuksiin ja toisaalta vuosittaisiin ylläpitokustannuksiin.

Videotallennusjärjestelmä olisi tarkoituksenmukaisinta hankkia palveluna, joka sisältäisi laitteiston ja ohjelmistojen elinkaaren hallinnan, ylläpidon ja päivitykset. Se ei vaikuttaisi järjestelmän kertaluontoisiin suunnittelu- ja rakentamiskustannuksiin, mutta järjestelmän vuotuiset ylläpitokustannukset muodostuisivat palvelusta maksettavasta vuosimaksusta.

Videotallennusjärjestelmän *kertaluontoiset suunnittelu- ja rakentamiskustannukset* koostuisivat seuraavista kustannuseristä.

Arvio kertaluontoisista suunnittelu- ja rakentamiskustannuksista

Salitekniikka	400 000 – 600 000 euroa
Räätälöity ohjelmisto	100 000 – 300 000 euroa
Laiteasennukset istuntosaleihin	2 000 000 – 4 000 000 euroa
Tallennuskapasiteetin perustaminen	100 000 – 200 000 euroa
Tallennuskapasiteetin käyttökustannukset perustamisaikana	1 160 000 euroa
Käyttöönottokoulutukset	40 000 – 80 000 euroa
Verkkokonfiguraatiot	40 000 – 50 000 euroa
Hankehallinta	575 000 euroa – 960 000 euroa

Videotallennusjärjestelmän kertaluontoisten suunnittelu- ja rakentamiskustannusten kokonaismääräksi on siis alustavasti arvioitu noin 4,415 miljoonaa – 7,35 miljoonaa euroa.

Arviota kertaluontoisista suunnittelu- ja rakentamiskustannuksista voidaan täsmentää seuraavasti.

Saliteknikka sisältää videotallennusjärjestelmän edellyttämän uuden laitteiston. Videotallennusjärjestelmän rakentaminen vaatisi paitsi kameroiden tuomista istuntosaleihin, myös esimerkiksi laitteiden edellyttämiä keskusyksiköitä ja niiden sijoittamista. On myös mahdollista, että hovioikeuksiin tarvitaan lisänäyttöjä.

Räätälöity ohjelmisto tarkoittaa ohjelmistoa, jolla videotallennusjärjestelmää käytettäisiin.

Laiteasennusten osalta kustannusarvio perustuu siihen, että videotallennusjärjestelmä asennettaisiin käräjäoikeuksissa kaikkiin noin 300 istuntosaliin, joissa suullista todistelua tälläkin hetkellä otetaan vastaan. Pienempiä laiteasennuksia tulisi tehtäväksi myös hovioikeuksiin ja korkeimpaan oikeuteen.

Tältä osin merkittävä osa kustannuksista aiheutuisi istuntosalien kaapeloinnista. Istuntosaleja on kaapeloitu jo aikaisemmin salien AV-tekniikan uudistamisen yhteydessä, ja tällöin on varauduttu myös videotallennusjärjestelmän mahdolliseen rakentamiseen. Siitä huolimatta on oletettavaa, että kaapelointeja tulee tehtäväksi merkittävästi videotallennusjärjestelmä rakennettaessa.

Kustannusarvio on laiteasennusten osalta hyvin karkea. Ennen järjestelmän valintaa ei ole tiedetty tarkasti, millaisia asennuksia tulisi tehtäväksi ja mikä olisi niiden vaatima työ määrä. Istuntosaleja, joihin videotallennusjärjestelmä asennettaisiin, on paljon, ja ne ovat erilaisia. Arviossa on käytetty pohjana istuntosalien AV-tekniikan uudistamisen yhteydessä toteutuneita kustannuksia, mutta on aihetta olettaa, että videotallennusjärjestelmän laiteasennus olisi vaativampi tehtävä kuin istuntosalien AV-varustelun asennus. Tästä ei kuitenkaan ole käytettävissä vertailukelpoista selvitystä. Oikeusrekisterikeskuksen ja Tuomioistuinviraston mukaan asennustyökustannusten arvioitu enimmäismäärä sisältää varautumisen laiteasennusten ennakoimattomiin ongelmiin.

Tallennuskapasiteetti merkitsee kuva- ja äänitallenteiden säilyttämiselle tarvittavaa levytilaa. Siitä kerrotaan tarkemmin vuosittaisten ylläpitokustannusten kohdalla. Tallennuskapasiteetin perustamisen hinta perustuu Valtion tieto- ja viestintäliikennekeskus Valtorin tarjoamien vastaavien palveluiden hintaan.

Tallennuskapasiteetin käyttökustannuksilla perustamisaikana tarkoitetaan kustannuksia, joita aiheutuu kuva- ja äänitallenteille tarvittavasta levytilasta silloin, kun videotallennusjärjestelmää rakennetaan. Tallennuskapasiteetin hintaan vaikuttavista tekijöistä kerrotaan tarkemmin jäljempänä vuosittaisten ylläpitokustannusten kohdalla.

Käyttöönottokoulutuksilla tarkoitetaan valittavan järjestelmän toimittajan toteuttamaa teknistä käyttöönottokoulutusta.

Verkkokonfiguraatioita tarvitaan videotallennusjärjestelmän oman tietoliikennekapasiteetin käyttöön ottamiseksi. Järjestelmä ei voi käyttää olemassa olevaa kapasiteettia hidastamatta muuta tietoliikennettä.

Hankehallinnan osuus on arvioitu aikaisempien projektien perusteella 15 prosentiksi kustannuksista. Näin ollen hankehallintaa koskevaan arvioon sisältyy erityisesti asennuskustannusten määrästä johtuvia epävarmuustekijöitä.

Kertaluontoisten suunnittelu- ja rakentamiskustannusten lisäksi videotallennusjärjestelmästä aiheutuisi *vuosittaisia ylläpitokustannuksia*. Jos videotallennusjärjestelmä hankittaisiin palveluna, kuten olisi tarkoituksenmukaisinta, siitä maksettaisiin yhtä vuosittaista palvelumaksua, johon sisältyisivät seuraavassa esitettävät kustannukset.

Ennen videotallennusjärjestelmän kilpailutusta palvelumaksun todennäköistä suuruutta voidaan arvioida seuraavien kustannuserien avulla.

Arvio vuosittaisista ylläpitokustannuksista

Palvelutuotanto	100 000 – 500 000 euroa
Kamerat oheislaitteineen	500 000 – 1 000 000 euroa
Mikrofonit oheislaitteineen	500 000 euroa
Tukipalvelu	150 000 – 250 000 euroa
Tukipalvelun valinnainen tehostettu palveluvaste	0 – 250 000 euroa
Tietoliikenne	120 000 euroa
Palvelimet	60 000 – 120 000 euroa
Tallennuskapasiteetti	1 100 000 euroa

Videotallennusjärjestelmän vuosittaisten ylläpitokustannusten kokonaismääräksi on siis alustavasti arvioitu noin 2,53 miljoonaa – 3,84 miljoonaa euroa.

Arviota vuosittaisista ylläpitokustannuksista voidaan täsmentää seuraavasti.

Palvelutuotanto merkitsee videotallennusjärjestelmän hallinnointia ja ylläpitoa. Palvelutuotannon kustannuksiin vaikuttavat keskeisesti videotallennusjärjestelmälle räätälöitävän ohjelmiston mahdolliset lisenssimaksut. Lisenssimaksujen tarvetta ja määrää ei voida tarkkaan arvioida ennen kuin videotallennusjärjestelmässä käytettävä ohjelmisto on valittu.

Kameroiden ja mikrofonien sekä niiden oheislaitteiden vuosittaiset ylläpitokustannukset pitäisivät sisällään noin 300 istuntosalin tekniikan ylläpidon ja päivitykset. Siihen kuuluisivat muun muassa kamerat ja ohjauspaneelit, mutta myös äänentallennusjärjestelmä. Tuomioistuinten nykyinen äänentallennusjärjestelmä olisi uuteen menettelyyn siirtymisen yhteydessä tarpeen korvata uudella AV-tallennusjärjestelmällä, joka pitäisi sisällään sekä kuvan että äänen. Tämä johtuu siitä, että nykyinen äänentallennusjärjestelmä on osin elinkaarensa päässä, joten sen uusiminen on joka tapauksessa lähivuosina tarpeen. Todennäköisesti se ei myöskään olisi yhteensopeva uuden järjestelmän kanssa.

Kuva- ja äänitallenteiden tekemisessä ja katsomisessa ei voitaisi hyödyntää tuomioistuimissa jo olevia videoneuvottelulaitteistoja esimerkiksi siten, että kuva- ja äänitallenteet tehtäisiin samoilla kameroilla. Videotallennusjärjestelmän edellyttämien ominaisuuksien lisääminen teknikaltaan melko vanhaan videopalveluun ei olisi kustannustehokasta.

Tukipalvelu tarkoittaisi videotallennusjärjestelmän käyttäjien mahdollisuutta saada teknistä tukea häiriötilanteissa. Näin lisättäisiin videotallennusjärjestelmän luotettavuutta.

Tukipalvelun tehostetussa palveluvasteessa on kysymys siitä, hankitaanko videotallennusjärjestelmälle välttämätöntä parempi tekninen tuki. Parempi tukipalvelu ehkäisisi inhimillisiä virheitä

ja vähentäisi siten tallentamisen epäonnistumisesta johtuvia uudelleenkuulusteluita muutoksenhakutuomioistuimissa. Se maksaisi enintään 250 000 euroa vuodessa palvelun laadusta riippuen.

Tietoliikenne tarkoittaa videotallennusjärjestelmän edellyttämää täydentävää tietoliikennekapasiteettia. Sen avulla taattaisiin se, ettei videotallennusjärjestelmä hidastaisi tuomioistuinten muuta tietoliikennettä. Siitä aiheutuisi arviolta enintään 120 000 euron vuotuinen kustannus.

Palvelinten kustannushaarukka perustuu siihen, lisättäisiinkö videotallennusjärjestelmän luotettavuutta kahdentamalla palvelimet. Jos näin tehtäisiin, järjestelmän toimivuuteen ja käytettävyyteen ei vaikuttaisi, jos ensisijaista palvelinta ei mahdollisessa häiriötilanteessa hetkellisesti voitaisi käyttää. Videotallennusjärjestelmän toimivuus olisi tärkeää etenkin sen vuoksi, ettei pääkäyttäjää jouduttaisi perumaan kuva- ja äänitallenteiden toistamiseen liittyvien teknisten ongelmien takia.

Tallennuskapasiteetti on merkittävin vuosittaisiin ylläpitokustannuksiin vaikuttava tekijä. Kysymys on siitä, kuinka paljon levytilaa kuva- ja äänitallenteet tarvitsevat. Siihen vaikuttaa kolme tekijää: kuva- ja äänitallenteiden määrä, laatu ja säilytysaika.

Kuva- ja äänitallenteiden määrän osalta kustannusarvio perustuu tallennettavan suullisen todistelun määrään. Sitä koskeva arvio on videotallennustyöryhmän mietinnön liitteenä (Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta. Videotallennustyöryhmän mietintö. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2020:20, liite 1).

Kuva- ja äänitallenteiden laadun osalta kustannusarvio perustuu siihen, että tallenteet olisivat niin sanottua teräväpiirtolaatua (720p-kuvaformaatti). Kuva- ja äänitallenteiden tulisi olla vähintään tätä laatua, jotta niiltä voitaisiin ottaa vastaan suullinen todistelu asianmukaisella ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaavalla tavalla.

Kuva- ja äänitallenteiden säilytysajan osalta kustannusarvio perustuu siihen, että kuva- ja äänitallenteita säilytettäisiin 30 päivää siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Perustelut tälle ratkaisulle on esitetty oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 10 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa. Jos kuva- ja äänitallenteita säilytettäisiin kolme kuukautta, tallennuskapasiteetin aiheuttama vuosittainen kustannus olisi noin 1,3 miljoonaa euroa. Jos säilytysaika olisi kuusi kuukautta, tallennuskapasiteetti maksaisi noin 1,6 miljoonaa euroa vuodessa.

Toimipistekohtaiset välitallennuspalvelimet. Kustannusarviossa on lähdetty siitä, että videotallennusjärjestelmä voitaisiin toteuttaa luotettavasti ilman toimipistekohtaisia välitallennuspalvelimia. On kuitenkin mahdollista, että videotallennusjärjestelmän teknisessä toteutuksessa päädyttäisiin siihen, että järjestelmän toimintavarmuutta ei voitaisi taata asentamatta jokaiseen toimipisteeseen välitallennuspalvelinta, jolle kuva- ja äänitallenteet tallennettaisiin.

Toimipistekohtaisista välitallennuspalvelimista aiheutuisi lisäkustannuksia, joiden määrän arviointi on hyvin vaikeaa johtuen siitä, että tässä vaiheessa ei ole mahdollista määrittää, millaisia välitallennuspalvelinten tulisi olla. Karkeasti voidaan arvioida, että yhden välitallennuspalvelimen hinta olisi 2 000–150 000 euroa. Näin ollen välitallennuspalvelinten asentamisesta 36 toimipisteeseen aiheutuisi suunnittelu- ja rakentamisvaiheessa 72 000–5 400 000 euron suuruinen kertaluontoinen kustannus. Lisäksi toimipistekohtaisten välitallennuspalvelinten ylläpito maksaisi arviolta 360 000–500 000 euroa vuodessa.

Toimipistekohtaisten välitallennuspalvelinten tarve selviää videotallennusjärjestelmän kilpailutuksessa. Oikeusrekisterikeskuksen ja Valtion tieto- ja viestintätekniikkakeskus Valtorin tämänhetkisen arvion mukaan ei vaikuta siltä, että toimipistekohtaisten välitallennuspalvelimia tarvittaisiin videotallennusjärjestelmän toimintavarmuuden turvaamiseksi.

Jos toimipistekohtaiset välitallennuspalvelimet tulisi hankkia, sillä olisi vaikutusta myös hankehallinnalle kustannusarviossa arvioituun määrään, koska hankehallinnan osuus on laskennallinen 15 prosenttia muista suunnittelu- ja rakentamiskustannuksista.

Vaiheittainen käyttöönotto. Lakiehdotusten voimaantulosta ehdotetaan säädettäväksi erikseen lailla. Olisi mahdollista, että tuolloin katsottaisiin perustelluksi siirtyä uuteen menettelyyn vaiheittain siten, että menettely otettaisiin ensin käyttöön riita- ja hakemusasioissa ja siirtymäkauden jälkeen rikosasioissa. Tällainen vaihteellisuus ei kuitenkaan vaikuttaisi mainittavasti ylläpitokustannuksiin siirtymäkaudella, koska videotallennusjärjestelmä olisi projektiorganisaation purkamisesta ja uudelleen perustamisesta johtuvien lisäkustannusten vuoksi tarkoituksenmukaista rakentaa heti kokonaiseksi, vaikka sitä ei mahdollisella siirtymäkaudella käytettäisikään kuin osassa asioita.

Koulutuskustannukset. Suullisen todistelun tallentamis- ja vastaanottamistavan uudistaminen esitetyllä tavalla edellyttäisi tuomioistuinten henkilökunnan kouluttamista. Koulutusta tarvittaisiin sekä uuden lainsäädännön soveltamisesta että videotallennusjärjestelmän käyttämisestä. Uudistuksen päämäärien saavuttamiseksi olisi lisäksi aiheellista järjestää käräjätuomareille prosessinjohtokoulutusta, kuten edellisessä jaksossa on kerrottu. Koulutus koskisi siis teemoja, joita edellä suunnittelu- ja rakentamiskustannusten yhteydessä mainittu laitetoimittajan toteuttama käyttökoulutus ei kattaisi.

Tuomioistuinviraston arvion mukaan koulutuksen järjestämisen kustannukset olisivat noin 70 000 euroa. Se koostuisi kouluttajien palkkioista ja koulutusvideoiden laatimisesta. Koulutukseen osallistuminen vaatisi myös merkittävässä määrin tuomioistuinten henkilöstön työaikaa.

Valtion menojen vähentyminen

Ehdotuksen aiheuttamien kustannusten vastapainoksi suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta voisi myös vähentää valtion menoja.

Arviot säästövaikutuksista on pääosin tehty tuomioistuinten toimintaa vuonna 2019 kuvaavien tietojen perusteella. Tämä johtuu siitä, että vuosi 2020 oli koronaviruspandemian vuoksi poikkeuksellinen myös tuomioistuimissa, joissa keskeytettiin useiden tuhansien asioiden käsittely. Siten vuoden 2019 tietojen perusteella voidaan vuoden 2020 tietoja luotettavammin arvioida esityksen vaikutuksia tulevina vuosina. Vuoden 2019 tiedot eivät myöskään poikkeaa mainittavasti sitä edeltäneistä vuosista.

Todistelukustannukset. Valtion varoista (momentti 25.01.20 Erityismenot) maksetaan eräissä tapauksissa todistajanpalkkioita oikeuteen saapumaan velvoitetuille. Yleensä kysymys on todistajista ja asianomistajista rikosasioissa. Esitys vähentäisi tältä osin valtion menoja, sillä todistelukustannuksia ei juuri aiheutuisi otettaessa suullinen todistelu vastaan kuva- ja äänitallenteelta.

Vuonna 2019 maksettiin kaikissa tuomioistuimissa valtion varoista todistelukustannuksia yhteensä noin 2 130 000 euroa. Tietoa nimenomaan hovioikeuksien osuudesta kokonaiskustan-

nuksista ei ole, mutta osuudeksi voidaan arvioida noin 250 000 euroa. Arvio perustuu hovioikeuksissa toimitettujen pääkäsittelyiden osuuteen (pääkäsittely tai suullinen käsittely toimitettiin vuonna 2019 kärjäoikeuksissa noin 46 600 asiassa, hovioikeuksissa noin 2 100 asiassa ja hallinto-oikeuksissa noin 970 asiassa sekä vähäinen määrä muissa tuomioistuimissa) ja siihen, että hovioikeuksissa pääkäsittelyt ovat keskimäärin laajempia kuin kärjäoikeuksissa. Arvion pohjana on myös tieto siitä, että kuulustelukertomusten äänittämiseen tällä hetkellä käytettävän järjestelmän kustannuksista noin 11 prosenttia kohdistuu hovioikeuksiin.

Jos syyte luetaan vastaajan syyksi, tuomittu joutuu yleensä korvaamaan valtion varoista maksetut todistelukustannukset valtiolle. Tuomittujen usein heikon taloudellisen tilanteen vuoksi on kuitenkin tavallista, että suuri osa niistäkin todistelukustannuksista, jotka tuomittu velvoitetaan korvaamaan valtiolle, jää lopulta valtion vahingoksi. Näistä syistä voidaan arvioida, että esitys vähentäisi valtion vahingoksi jääviä todistelukustannuksia hovioikeuksissa noin 200 000 eurolla vuodessa.

Korkeimman oikeuden suullisissa käsittelyissä aiheutuu niin vähän todistelukustannuksia, ettei niiden määrän mahdollinen vähentyminen esityksen myötä vähentäisi mainittavasti valtion menoja. Sama koskee pääkäsittelyitä, jotka toimitetaan kärjäoikeuksissa sen jälkeen, kun asia on palautettu kärjäoikeuteen tai kun pääkäsittely on ollut liian pitkään lykättynä.

Pääkäsittelyiden peruuntuminen. Jaksossa 4.2.1 on arvioitu, että ehdotetun menettelyn ansiosta peruutettujen pääkäsittelyiden määrä vähentyisi hovioikeuksissa 200 pääkäsittelyllä ja vasta istunnossa peruutettujen pääkäsittelyiden määrä lisäksi 10 pääkäsittelyllä vuodessa.

Pääkäsittelyn peruuntuminen aiheuttaa valtiolle kustannuksia valtion vahingoksi jäävien oikeudenkäyntikulujen muodossa. Asianosaisten avustajalle aiheutuu turhia kustannuksia pääkäsittelyn peruuntumisesta, ja nämä kustannukset jäävät toisinaan valtion vahingoksi esimerkiksi asianosaiselle myönnetyn oikeusavun perusteella tai sen vuoksi, että asianosaista koskeva syyte rikosasiassa hylätään. Jos pääkäsittelyjä peruuntuisi harvemmin, tällaisia kustannuksia aiheutuisi nykyistä vähemmän.

Pääkäsittelyjen peruuntumisen harvinaistumisesta johtuvan valtion menojen vähentymisen suuruutta on tilanteiden moninaisuuden vuoksi erittäin hankala arvioida. Ottaen kuitenkin huomioon oikeusapupalkkion suuruus, 110 euroa tunnilta, ja etenkin rikosasioissa oikeusapua saavien asianosaisten suuri määrä, voidaan suuntaa-antavasti olettaa, että peruutettujen pääkäsittelyjen määrän vähenemisen vaikutus valtion menoihin olisi selvästi suurempi kuin seuraavassa alajaksossa on laskettu syyttäjien laskennalliseksi työajan säästöksi. Näillä perusteilla valtion menojen voidaan arvioida vähentyvän tältä osin noin 20 000 eurolla vuodessa.

Pääkäsittelyjen peruuntumisen vähentymisen vaikutuksia eräiden virkamiesten työaikaan käsitellään seuraavassa alajaksossa.

Viittausmenettely. Esityksen mukaan kärjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettava suullinen todistelu voitaisiin esittää pääkäsittelyssä kokonaan tai osittain viittaamalla siihen, jos hovioikeus harkitsisi tämän soveliaaksi. Näin meneteltäessä hovioikeus perhehtyisi viittaamalla esitettyyn suulliseen todisteluun asianosaisten ja yleisön läsnä olematta. Menettely säästäisi asianosaisten avustajien ja syyttäjien työaika, koska he olisivat pääkäsittelyssä läsnä vain alku- ja loppupuheenvuorojen sekä kirjallisten todisteiden esittämisen ajan.

Hovioikeuksille annetun laajan harkintavallan vuoksi on vaikea arvioida, kuinka monessa pääkäsittelyssä suullinen todistelu esitettäisiin viittaamalla siihen. Koska menettelytapa olisi sovel-

tuisi parhaiten laajoihin asioihin, voidaan menettelyn yleisyyden suuruusluokan arvioinnin lähtökohtana käyttää tietoa siitä, että vuosina 2016–2019 hovioikeuksissa ratkaistiin vuodessa 275–350 asiaa, joissa oli toimitettu yli kahdeksan tuntia kestänyt pääkäsittely. Näistä noin 60 prosenttia oli rikosasioita. Voidaan olettaa, että hovioikeudet sallisivat suullisen todistelun esittämisen viittaamalla siihen suurimmassa osassa näistä asioista.

Näin ollen voidaan karkeasti arvioida, että viittausmenettely tulisi käytettäväksi noin 180 rikosasiassa ja noin 120 riita-asiassa vuodessa. Jos lisäksi oletetaan, että näin meneteltäessä aika, jonka asianosaiset ovat läsnä pääkäsittelyssä, lyhenisi keskimäärin 20 tunnista 5 tuntiin, kysymys olisi vuositasolla rikosasioissa noin 2 700 tunnista ja riita-asioissa noin 1 800 tunnista vähemmän kuin tällä hetkellä.

Valtion tältä osin säästämää määrää on vaikea arvioida. Merkityksellisin kuluerä ovat avustajien palkkiot silloin, kun asianosaisella on oikeus oikeusapuun ilman omavastuuta. Kun otetaan huomioon arvioitu 2 700 pääkäsittelytunnin vähentyminen rikosasioissa, oikeusavun 110 euron tuntipalkkio ja että laajoissa rikosasioissa voi joskus olla useita oikeusapuun oikeutettuja asianosaisia, korvattava työ määrä voi tältä osin olla selvästi suurempi kuin syyttäjien kohdalla on jäljempänä arvioitu menettelytavan mahdollistamaksi työajan säästöksi. Siksi on mahdollista, että suullisen todistelun esittäminen viittaamalla siihen vähentäisi valtion menoja tältä osin noin 300 000 euroa vuodessa, kun oikeusapupalkkioita tulisi hovioikeudessa maksettavaksi vähemmän.

Vaikka rikosasian vastaajalla ei olisi oikeutta oikeusapuun, valtio voi joutua korvaamaan hänen oikeudenkäyntikulunsa, jos syyte hylätään. Koska menettelytapa vähentäisi selvästi asianosaisien oikeudenkäyntikuluja hovioikeuden pääkäsittelyn osalta, se pienentäisi myös valtion oikeudenkäyntikuluvastuun määrää näissä tilanteissa. Koska kuitenkin vain noin joka 20. syyte hylätään kokonaisuudessaan, viittausmenettelyn vaikutukseksi valtion menojen vähentymiseen voidaan arvioida tältä osin enintään 50 000 euroa vuodessa.

Riita-asioiden osalta olisi sen sijaan todennäköistä, ettei suullisen todistelun esittäminen viittaamalla siihen vähentäisi valtion menoja. Tämä johtuu siitä, että laajojen riita-asioiden asianosaisilla ei ole yleensä oikeutta oikeusapuun, eikä asianosaisten oikeudenkäyntikuluja korvata valtion varoista muullakaan perusteella.

Näillä perusteilla voidaan arvioida, että viittausmenettely vähentäisi valtion menoja noin 350 000 eurolla vuodessa.

Matkakäräjäistunnot. Jaksossa 4.2.4 on arvioitu, että esitys voisi vähentää hovioikeuksien matkakäräjäistuntoja noin viidesosalla eli noin 70 istunnolla vuodessa.

Tuomioistuinvirastosta saadun tiedon mukaan hovioikeuksien matkakäräjäistunnot aiheuttivat valtiolle vuonna 2019 yhteensä 192 300 euron suuruiset kustannukset. Ne koostuivat ennen muuta kilometrikorvauksista, päivärahoista ja majoituspalveluista. Jos matkakäräjäistuntoja toimitettaisiin noin viidesosa nykyistä vähemmän, esitys vähentäisi valtion menoja näin ollen noin 40 000 eurolla vuodessa.

Kuulustelukertomusten äänittäminen. Tällä hetkellä oikeudenkäynneissä kuulusteltavien henkilöiden kertomukset äänitetään. Äänentallennusjärjestelmän käyttökustannukset, jotka perustuvat keskeisesti äänitettävän suullisen todistelun määrään, olivat vuonna 2019 noin 438 000 euroa. Kustannuksista noin 74 prosenttia kohdistuu käräjäoikeuksiin, noin 11 prosenttia hovioikeuksiin ja noin yksi prosentti korkeimpaan oikeuteen lopun kohdistuessa muihin tuomioistuihin.

Esitys merkitsisi sitä, että nykyisenkaltaisesta äänittämisestä luovuttaisiin käräjäoikeuksissa kokonaan. Lisäksi hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa, joissa vastaanotettava suullinen todistelu äänitettäisiin jatkossakin, kuulusteltaisiin asianosaisia, todistajia ja asiantuntijoita enää harvoin henkilökohtaisesti johtuen siitä, että käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu otettaisiin näissä tuomioistuimissa lähtökohtaisesti vastaan kuva- ja äänitallenteelta. Sen vuoksi suullista todistelua tulisi hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa äänitettäväksi selvästi nykyistä vähemmän. Lisäksi hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa tehtävien äänitallenteiden säilytysaika lyhennettäisiin kuudesta kuukaudesta 30 päiväksi.

Näistä syistä voidaan arvioida, että esitys vähentäisi kuulustelukertomusten äänittämisestä johtuvia valtion menoja noin 350 000 eurolla vuodessa.

Yhteenveto. Edellä kuvattujen vaikutusten voidaan arvioida vähentävän valtion menoja todistelukustannusten osalta noin 200 000 eurolla, pääkäsittelyjen peruuntumisten vähenemisen osalta noin 20 000 eurolla, viittausmenettelyn osalta noin 350 000 eurolla, matkakäräjäistuntojen vähentymisen osalta noin 40 000 eurolla ja äänitysjärjestelmästä luopumisen osalta 350 000 eurolla vuodessa. Yhteensä esityksen voidaan siten arvioida vähentävän valtion menoja noin 960 000 eurolla vuodessa. Arvioihin sisältyy kuitenkin suurta epävarmuutta.

Arvioitaessa esityksen valtion menoja vähentäviä vaikutuksia tulee kuitenkin vielä ottaa huomioon, että edellä kuvattujen säännönmukaisten vuosittaisten taloudellisten vaikutusten lisäksi esitys voisi ajoittain toistuvissa yksittäistapauksissa säästää merkittävästi valtion varoja.

Tämä arvio perustuu ensinnäkin siihen, että aika ajoin on oikeudenkäyntejä, joissa käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kuulusteleminen uudelleen aiheuttaa valtiolle suuria kustannuksia. Jos suullinen todistelu voitaisiin tällaisissa asioissa ottaa muutoksenhakutuomioistuinmessä vastaan kuva- ja äänitallenteelta, näiltä kustannuksilta voitaisiin kokonaan tai suureksi osaksi välttyä.

Hyvä esimerkki tästä on vuonna 2011 Helsingin hovioikeudessa käsitelty asia, joka koski joukkotuhontaa Ruandan kansanmurhassa vuonna 1994. Itä-Uudenmaan käräjäoikeus oli matkustanut Ruandaan vastaanottamaan suullista todistelua, mutta asian käsittely hovioikeudessa edellytti sitä, että kolme hovioikeuden jäsentä ja esittelijä, kaksi syyttäjää, kaksi vastaajan puolustajaa ja kolme poliisimiestä matkusti ensin uudelleen kuukaudeksi Ruandaan ja myöhemmin vielä lähes kahdeksi viikoksi Tansaniaan kuulustelemaan samoja todistajia ja asianomistajia. Lisäksi joitakin todistajia lennätettiin ulkomailta kuulusteltaviksi Suomeen. Asian käsittely hovioikeudessa maksoi valtiolle kaikkiaan lähes 1,4 miljoonaa euroa, kun henkilöstö- ja matkakustannusten lisäksi kaikki hovioikeudessa aiheutuneet todistelukustannukset ja vastaajan puolustajille hovioikeudessa maksetut palkkiot ja kulukorvaukset jäivät valtion vahingoksi.

Ruanda-juttu on mittakaavaltaan poikkeuksellinen, mutta sittemminkin on ollut oikeudenkäyntejä, joissa uudelleenkuulusteluiden toteuttaminen on ollut kallista. Näin oli esimerkiksi Vaasan hovioikeuden helmikuussa 2020 ratkaisemassa ihmiskauppaa koskevassa asiassa, jossa 26 asianomistajaa matkusti Thaimaasta Suomeen esittämään kertomuksensa toistamiseen (Vaasan hovioikeuden tuomio 26.2.2020 nro 20/108156, d:no R 18/482). Hovioikeuden oman arvion mukaan tästä aiheutui valtiolle merkittäviä kustannuksia. Turun hovioikeus on puolestaan arvioinut, että Pirkanmaan käräjäoikeudessa tällä hetkellä vireillä olevan sotarikosasian (d:no R 21/370), jossa suullista todistelua otetaan vastaan Sierra Leonessa ja Liberiassa, mahdollinen käsittely hovioikeudessa voisi maksaa valtiolle noin kolme miljoonaa euroa.

Myös ehdotettu mahdollisuus esittää suullinen todistelu viittaamalla siihen voisi vähentää merkittävästi valtion menoja asioissa, joissa vastaanotetaan poikkeuksellisen paljon suullista todistusta. Esimerkki tällaisesta asiasta on Helsingin poliisilaitoksen huumarikosyksikön entistä päällikköä koskeva rikosasia, jossa Helsingin hovioikeus toimitti 474 tuntia kestäneen pääkäsittelyn (Helsingin hovioikeus 27.6.2019 nro 19/128376, d.no R 17/750). Jos kärjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu olisi esitetty hovioikeudessa viittaamalla siihen, jutun monet asianosaiset olisivat todennäköisesti voineet olla pääkäsittelyssä läsnä useamman sata tuntia vähemmän. Valtion vahingoksi jääneitä oikeudenkäyntikuluja ja eräiden virkamiesten työaikaa olisi silloin säästynyt huomattavasti, ja istuntosalikapasiteettia olisi vapautunut muiden asioiden käsittelyyn.

Vaikutukset valtion laskennallisiin työvoimakustannuksiin

Jaksossa 4.2.4 on arvioitu esityksen vaikutuksia virkamiesten työmäärään. Virkamiesten työn lisääntyminen ja vähentyminen vaikuttaisivat valtion laskennallisiin työvoimakustannuksiin, joita arvioidaan seuraavassa.

Kärjäoikeudet. Tuomioistuinvirastosta saatujen tietojen mukaan kärjätuomarin vuosipalkkakustannus työnantajalle on vuonna 2021 keskimäärin noin 90 000 euroa ja kärjäsihteerin keskimäärin noin 40 700 euroa. Näistä summista voidaan 200:n vuosittaisen 7 tunnin 15 minuutin pituisen työpäivän olettamalla laskea karkeiksi keskimääräisiksi työnantajan tuntikustannuksiksi kärjätuomarille noin 63 euroa ja kärjäsihteerille noin 28 euroa.

Kärjäoikeuksissa toimitettiin vuonna 2019 pääkäsittely noin 46 600 asiassa, joista noin 43 600 oli rikosasioita. Pääkäsittelyn keskimääräinen kesto oli vuonna 2019 riita- ja hakemusasioissa 311 minuuttia ja rikosasioissa 88 minuuttia. Edellä on katsottu, että esitys voisi johtaa kärjäoikeuksien pääkäsittelyjen keskimääräisen keston pidentymiseen, mutta vaikutus ei todennäköisesti olisi suuri. Laskennallisena työvoimakustannuksena keskimäärin esimerkiksi viiden minuutin pidentyminen merkitsisi kärjätuomarien osalta noin 245 000 euroa vuodessa. Kärjäsihteerien osalta määrä voidaan arvioida noin 50 000 euroksi vuodessa, kun otetaan huomioon se, etteivät kärjäsihteerit osallistu jokaiseen pääkäsittelyyn. Jos keskimääräinen kesto pidentyisi kymmenellä minuutilla, summat olisivat kaksinkertaiset.

Kuva- ja äänitallenteet tulisi eräissä tilanteissa indeksoida. Koska indeksointi ei olisi säännönmukaista ja tapahtuisi joka tapauksessa yleensä pääkäsittelyn kestäessä, sillä ei olisi mainittavaa erillistä vaikutusta kärjäoikeuksien laskennallisiin työvoimakustannuksiin.

Hovioikeudet. Tuomioistuinvirastosta saatujen tietojen mukaan vuonna 2021 hovioikeuden jäsenen vuosipalkkakustannus työnantajalle on keskimäärin noin 96 000 euroa, esittelijän keskimäärin noin 67 000 euroa ja hovioikeuden kansliahenkilökuntaan kuuluvan keskimäärin noin 41 000 euroa. Näistä luvuista voidaan 200:n vuosittaisen 7 tunnin 15 minuutin pituisen työpäivän perusteella laskea karkeiksi keskimääräisiksi työnantajan tuntikustannuksiksi hovioikeuden jäsenelle noin 66 euroa, hovioikeuden esittelijälle noin 46 euroa ja hovioikeuden kansliahenkilökuntaan kuuluvalla noin 28 euroa.

Jaksossa 4.2.1 on arvioitu, että ehdotetun menettelyn ansiosta peruutettujen pääkäsittelyiden määrä vähentyisi hovioikeuksissa 200 pääkäsittelyllä ja vasta istunnossa peruutettujen pääkäsittelyiden määrä lisäksi 10 pääkäsittelyllä vuodessa.

Jos pääkäsittely peruutetaan, sen järjestämisen edellyttämät toimenpiteet ja istuntoon valmistautuminen jäävät turhiksi. Jos pääkäsittely peruutetaan ennen istuntoa, hovioikeuden jäseniltä

ja mahdolliselta esittelijältä voidaan karkeasti arvioida kuluvan niihin yksi tunti yhtä lainkäyttäjää kohti. Jos pääkäsittely peruutetaan vasta istunnossa, heiltä kuluu lisäksi toinen tunti peruutettavassa pääkäsittelyssä. Hovioikeuksien kansliahenkilökunnan voidaan puolestaan arvioida käyttävän uuden pääkäsittelyn järjestämiseen kaksi tuntia yhtä peruutettua pääkäsittelyä kohti.

Näiden tietojen perusteella voidaan karkeasti arvioida, että pääkäsittelyiden peruuntumisen odotettavan vähentymisen aikaansaama laskennallisen työvoimakustannuksen vuosittainen säästö valtiotyönantajalle olisi hovioikeuksien henkilöstön osalta noin 65 450 euroa, jos asian käsittelyyn osallistuu hovioikeuden esittelijä, ja noin 55 300 euroa, jos esittelijä ei osallistu asian käsittelyyn:

Hovioikeuden jäsenet
200 ennen istuntoa peruutettua pääkäsittelyä x 3 jäsentä x 1 tunti x 66 euroa/tunti = 39 600 euroa
10 istunnossa peruutettua pääkäsittelyä x 3 jäsentä x 2 tuntia x 66 euroa/tunti = 3 960 euroa
Hovioikeuden esittelijät
200 ennen istuntoa peruutettua pääkäsittelyä x 1 tunti x 46 euroa/tunti = 9 200 euroa
10 istunnossa peruutettua pääkäsittelyä x 2 tuntia x 46 euroa/tunti = 920 euroa
Hovioikeuden kansliahenkilökunta
210 peruutettua pääkäsittelyä x 2 tuntia x 28 euroa/tunti = 11 760 euroa

Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen muutoksenhaussa todennäköisesti edellyttäisi hovioikeudelta aikaisempaa enemmän valmistelutoimia, kuten suullista todistelua koskevien käsittelyratkaisujen tekemistä. Lisäksi olisi mahdollista, että osa hovioikeuksien pääkäsittelystä pidentyisi. Toisaalta rikosasioiden valmistelun tehostaminen voisi lyhentää myös hovioikeuksien pääkäsittelyitä. Työtä vähentäisi myös se, että matkakäräjäistuntoja olisi vähemmän.

Näiden tekijöiden yhteisvaikutusta voidaan pitää jonkin verran suurempana kuin mihin pääkäsittelyjen peruuntumisten vähentyminen voisi johtaa. Esityksen kokonaisvaikutus hovioikeuksien laskennallisiin työvoimakustannuksiin ei silti olisi merkittävä.

Asioissa, joissa suullinen todistelu esitettäisiin viittaamalla siihen, hovioikeuden laskennallinen työ määrä ei vähentyisi, koska hovioikeuden jäsenet ja mahdollinen esittelijä perehtyisivät suulliseen todisteluun samassa laajuudessa kuin muutoinkin.

Korkein oikeus. Korkein oikeus ottaa suullista todistelua vastaan niin harvoin, ettei esityksellä arvioida olevan mainittavaa vaikutusta korkeimman oikeuden laskennallisiin työvoimakustannuksiin.

Syyttäjälaitos. Syyttäjälaitoksesta saadun tiedon mukaan vuonna 2021 syyttäjän vuosipalkkakustannus työnantajalle on keskimäärin noin 88 850 euroa, mistä voidaan 200:n vuosittaisen 7 tunnin 15 minuutin pituisen työpäivän perusteella laskea karkeaksi keskimääräiseksi työnantajan tuntikustannukseksi noin 61 euroa.

Käräjäoikeuksien kohdalla on arvioitu, että käräjäoikeuksien pääkäsittelyt voisivat pidentyä keskimäärin viidellä tai kymmenellä minuutilla. Jos näin kävisi myös rikosasioissa, joista pääkäsittely toimitettiin vuonna 2019 noin 43 600 asiassa, laskennallinen työvoimakustannus olisi syyttäjien osalta noin 220 000 euroa tai 440 000 euroa vuodessa.

Hovioikeuksien pääkäsittelyiden peruuntumisen vähentyminen säästäisi syyttäjien työaikaa. Voidaan arvioida, että ennen istuntoa peruutettaisiin pääkäsittely 150 rikosasiassa vähemmän kuin aikaisemmin ja vasta istunnossa tapahtuneet peruuttamiset vähenisivät lisäksi seitsemällä tapauksella. Jos syyttäjien työaikaa kuluisi turhaan ensin mainitussa tapauksessa yksi tunti ja jälkimmäisessä kaksi tuntia, pääkäsittelyjen peruuttamisten vähentyminen säästäisi syyttäjien työaikaa vuodessa noin 164 tuntia. Laskennallisena työvoimakustannuksena se olisi noin 10 000 euroa.

Ehdotus siitä, että suullinen todistelu voitaisiin ottaa hovioikeudessa vastaan viittaamalla siihen, tarkoittaisi syyttäjien näkökulmasta muun muassa sitä, että syyttäjä voisi käyttää kuva- ja äänitallenteen katsomiseen kuluvan ajan muihin työtehtäviinsä. Edellä on arvioitu, että rikosasioissa menettelytapa vähentäisi aikaa, jonka asianosaiset ovat pääkäsittelyssä, noin 2 700 tunnilla. Se merkitsisi syyttäjien osalta noin 165 000 euron laskennallista työvoimakustannusta vuodessa. Koska laajoissa asioissa, joissa menettelytapaa lähinnä sovellettaisiin, syytettyä ajaa toisinaan kaksi syyttäjää, syyttäjien laskennalliseksi työvoimakustannukseksi voidaan tältä osin arvioida noin 200 000 euroa vuodessa.

Oikeusaputoimistot. Esitys vaikuttaisi julkisten oikeusavustajien työaikaan pitkälti samalla tavalla kuin syyttäjiin. Tältä osin edes karkeiden arvioiden antaminen vaikutuksista laskennallisiin työvoimakustannuksiin ei kuitenkaan ole mahdollista. Syynä on se, että julkisen oikeusavun saajan vastapuolen tulee oikeusapulain 22 §:n nojalla jutun hävitessään korvata valtiolle julkisen oikeusavustajan arvioitu palkkio, eikä näiden korvattavien palkkioiden suuruudesta suhteessa kaikkiin palkkioihin eri laajuisissa asioissa ole tietoa. Voidaan myös olettaa, että ne vaihtelevat suuresti. Joka tapauksessa niiden kokonaismäärä on todennäköisesti pieni.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

5.1.1 Näyttömuutoksenhaun kieltäminen

Näyttömuutoksenhaun kieltäminen tarkoittaisi, että näyttökysymykset ratkaistaisiin vain käräjäoikeudessa ja muutosta saisi hakea vain jutun oikeuskysymyksestä. Näyttömuutoksenhakuliikkeen soveltamisalaa olisi mahdollista rajata niin, että se koskisi vain osaa asioista.

Tätä vaihtoehtoa on aiemmin arvioitu jatkokäsittelylupajärjestelmän käyttöönottoa koskevassa hallituksen esityksessä. Tuolloin katsottiin, ettei muutoksenhakukieltoa näyttöratkaisuissa voitu pitää todellisenä vaihtoehtona jatkokäsittelylupajärjestelmälle (HE 105/2009 vp s. 24).

Näyttömuutoksenhaun osittainenkin kieltäminen merkitsisi perustavaa laatua olevaa muutosta koko lainkäyttöjärjestelmään, ei ainoastaan muutoksenhakumenettelyyn. Oikeus valittaa asian näyttökysymyksestä on kuulunut suomalaiseen oikeusjärjestykseen satoja vuosia.

Näyttömuutoksenhaun kieltäminen voisi tehdä oikeudenkäyntimenettelystä nopeamman ja halvemman, koska ainakin sellaiset käräjäoikeuksien ratkaisut, joissa olisi selvästi kysymys yksinomaan näytöstä, jäisivät heti lainvoimaisiksi. Uudistus voisi lyhentää myös hovioikeuksien käsittelyaikoja niissä asioissa, joista yhä saisi hakea muutosta, koska seurauksena todennäköisesti olisi hovioikeuksiin saatettavien asioiden määrän huomattava vähentyminen.

Näyttömuutoksenhaun kieltäminen edellyttäisi sitä, että yksittäisen asian oikeus- ja näyttökysymykset kyettäisiin erottamaan toisistaan. Käytännön oikeuselämässä se ei ole kuitenkaan aina yksiselitteistä, vaan näyttö- ja oikeuskysymykset ovat usein yhteenkietoutuneita (ks. esim. KKO

2018:13, kohta 21). Muutoksenhakuoikeuden riippuvuus näin tulkinnanvaraisesta seikasta heikentäisi muutoksenhakumenettelyn ennustettavuutta. Perustuslakivaliokunta on katsonut, että menettelysääntelyn vaikeaselkoisuus voi aiheuttaa uusia ja tarpeettomia prosessiriitoja ja siten pitkittää asioiden käsittelyä, mikä ei ole toivottavaa tuomioistuinten voimavarojen kohdentamisenkaan näkökulmasta (PeVL 30/2006 vp s. 5).

Näyttömuutoksenhaun kieltäminen merkitsisi sitä, ettei kärjäoikeuden tekemiä virheitä näytön arvioinnissa lähtökohtaisesti voitaisi korjata muutoin kuin ylimääräisen muutoksenhaun kautta. Valitukset kärjäoikeuksien ratkaisusta koskevat kuitenkin hyvin usein ainoastaan tai myös näytön arviointia. Hovioikeudet muuttavat kärjäoikeuden ratkaisun perusteluja ja lopputulosta näytön uudelleenarvioinnin johdosta noin joka kolmannessa pääkäsittelyssä ratkaistussa asiassa. Jos näyttömuutoksenhaku kiellettäisiin, kärjäoikeuksien ratkaisut jäisivät näissä tapauksissa pysyviksi. Hovioikeudet eivät silloin voisi täyttää nykymitassa rooliaan kärjäoikeuksien ratkaisujen oikeellisuuden kontrolloijina.

Korkeimman oikeuden mahdollisuudet antaa ennakkoratkaisuja heikentyisivät, jos sen käsiteltäväksi ei enää saatettaisi asioita, joissa on ainoastaan tai myös kysymys näytön arvioinnista. Ennakkoratkaisujen antaminen tällaisissa asioissa ei ole tavatonta, ja monilla niistä on käytännön oikeuselämässä suuri merkitys.

Näyttömuutoksenhaun kieltäminen voisi myös olla ongelmallista perustuslain ja Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden näkökulmasta.

Perustuslain 21 §:n 2 momentin mukaan oikeus hakea muutosta turvataan lailla. Muutoksenhakuoikeus on perustuslain mukainen pääsääntö, josta on toisaalta mahdollista säätää lailla vähäisiä poikkeuksia. Poikkeukset eivät saa muuttaa muutoksenhakuoikeuden asemaa pääsääntönä eivätkä yksittäisessä tapauksessa vaarantaa yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (HE 309/1993 vp s. 74 sekä esim. PeVL 18/2007 vp s. 4, PeVL 33/2012 vp s. 3 ja PeVL 59/2014 vp s. 2 ja 4–6). Näyttömuutoksenhaun kieltäminen ei olisi vähäinen poikkeus muutoksenhakuoikeuteen.

Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 5 kohdan mukaan jokaisella rikoksesta tuomitulla on oikeus saada syyllisyyskysymys ja tuomittu rangaistus tutkittavaksi ylemmässä tuomioistuimessa lain mukaisesti. YK:n ihmisoikeuskomitea on katsonut, että muutoksenhakumenettely, jossa muutoksenhakutuomioistuimen toimivalta on rajoittunut asian muodollisiin ja oikeudellisiin kysymyksiin ilman, että muutoksenhakutuomioistuin voisi lainkaan arvioida asiassa esitettyä näyttöä, ei täytä yleissopimuksen 14 artiklan 5 kohdan vaatimuksia (YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 32, kohta 48 ja esimerkiksi ratkaisut Gómez Vázquez v. Espanja 20.7.2000, Comm. No. 701/1996, kohta 11.1, Carpintero Uclés v. Espanja 22.7.2009, Comm. 1364/2005, kohta 11.3 ja Gayoso Martinez v. Espanja 19.10.2009, Comm. 1363/2005, kohta 9.3).

Toisaalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, ettei Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7. lisäpöytäkirjan muutoksenhakuoikeutta koskeva 2 artikla ole esteenä järjestelmälle, jossa muutosta saa hakea esimerkiksi vain oikeuskysymyksistä, kunhan muutoksenhakuoikeuden rajoitukselle on hyväksyttävä peruste eikä se tee muutoksenhakuoikeutta merkityksettömäksi (esim. Krombach v. Ranska 13.2.2001, kohta 96).

Kokonaisuutena arvioiden muutoksenhakumenettelyä olisi kehitettävä muilla keinoilla kuin kieltämällä näyttömuutoksenhaku.

5.1.2 Esitutkinnassa tehtyjen kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen

Käräjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen sijaan suullinen todistelu voitaisiin ottaa vastaan esitutkinnassa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta. Tässä vaihtoehdossa niin muutoksenhaku- tuomioistuimen kuin käräjäoikeudenkin käytettävissä olisi käräjäoikeudessa tallennettavaa tuoreempi näyttö.

Esitutkinnassa todistajia ja asianosaisia kuulustellaan yleensä hyvin pian tapahtumien jälkeen. Heidän esitutkinnassa kertomansa on sen vuoksi tuoreempaa ja siten lähtökohtaisesti parempaa näyttöä kuin se, mitä he kertovat käräjäoikeudessa. Tässä mielessä suullisen todistelun vastaanottaminen esitutkinnassa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta voisi parantaa näytön arvioinnin oikeellisuutta ja siten oikeudenkäynnin varmuutta niin käräjäoikeudessa kuin mahdollisessa muutoksenhaussakin. Todistajien kuulemisen keskittäminen esitutkintaan voisi myös vähentää heihin kohdistuvaa painostusta ennen käräjäoikeuden pääkäsittelyä. Lisäksi se voisi tarkoittaa, että he välttyisivät kertomasta tapahtumista enää oikeudenkäynnissä.

Ruotsissa hallitus esittää, että tallennettuja esitutkintakertomuksia voitaisiin aikaisempaa laajemmin käyttää näyttönä tuomioistuimessa (Utökade möjligheter att använda tidiga förhör, Lagrådsremiss, 8.4.2021).

Esitutkinnassa tehtyä kuva- ja äänitallennetta on Suomessa tällä hetkellä mahdollista käyttää todisteena eräissä tilanteissa. Eräiden suojelun tarpeessa olevien henkilöiden – lähinnä alle 15-vuotiaiden kuulusteltavien ja eräiden seksuaalirikosten asianomistajien – esitutkintakuulustelusta tehdään kuva- ja äänitallenne, ja näin tallennettua kuulustelua voidaan käyttää oikeudenkäynnissä todisteena, jos syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulustelvalle kysymyksiä. Tästä säädetään esitutkintalain (805/2011) 9 luvun 4 §:ssä ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 3 momentissa.

Esitutkintatallenteen käyttämisessä todisteena on kuitenkin kysymys rajatusta poikkeuksesta, joka koskee verraten pientä joukkoa kuulusteltavia. Poikkeusta on perusteltu tarpeella suojella henkilöitä, joille oikeudenkäynti ja rikosasian vastaajan kohtaaminen merkitsisivät erityisen raskasta koettelemusta (HE 46/2014 vp s. 84–85). Tämä näkökohta ei puolla yleistä luopumista oikeudenkäyntimenettelyn pääsäännöstä, jonka mukaan suullinen todistelu esitetään oikeudenkäynnissä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että vaikka poikkeukset ovat mahdollisia, lähtökohtana on kaiken todistelun esittäminen vastaajan läsnä ollen julkisessa ja kontradiktorisessa oikeudenkäynnissä (esim. Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta 15.12.2011, suuri jaosto, kohta 118, ja Saïdi v. Ranska 20.9.1993, kohta 43).

Suullisen todistelun vastaanottaminen esitutkintatallenteelta merkitsisi suullisen todistelun esittämisen siirtämistä oikeudenkäynnistä esitutkintaan. Esitutkinta ei kuitenkaan ole oikeudenkäynti, vaan sen tarkoitus on selvittää syyteharkintaa varten, onko rikosta tapahtunut. Suullisen todistelun vastaanottaminen esitutkinnassa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta olisi omiaan hämärtämään rikosprosessin eri vaiheiden merkitystä ja toimijoiden rooleja.

Esitutkinta ei ole tarkoituksensa vuoksi samalla tavalla kontradiktorinen kuin oikeudenkäynti. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin vakiintuneesti katsonut, että rikosasian vastaajan tulee saada vastakuulustella todistajia ainakin kerran prosessin kuluessa, joko todistajan esittäessä kertomustaan tai myöhemmin (esim. edellä viitatu Saïdi- sekä Al-Khawaja ja Tahery -ratkaisut). Vastakuulustelu-oikeuden takaamiseksi tulisi tässä vaihtoehdossa uudistaa esitutkintamenettelyä kontradiktorisemmaksi, jolloin esitutkinta alkaisi muistuttaa vieläkin enemmän oikeudenkäyntiä. Vaihtoehtoisesti pitäisi sallia myös sellaisten kuulusteltavien, joiden kertomukset otettaisiin vastaan esitutkintatallenteelta, kuulustelu myös käräjäoikeudessa.

Voidaan arvioida, että rikosprosessi kokonaisuudessaan ei kummassakaan tapauksessa todennäköisesti olisi nopeampi eikä halvempi kuin tällä hetkellä. Uudistus sisältäisi päinvastoin riskin rikosprosessin pitkittymisestä. Se olisi ongelmallisinta vangittujen vastaajien kohdalla, koska heidän asiansa tulee käsitellä erityisen joutuisasti.

Esitutkinnassa tehtyjen tallenteiden käyttämistä vastaan puhuu myös se, että esitutkinnassa ei vielä tiedetä, mistä teosta ja minkä seikkojen perusteella syyttäjä tulee vastaajaa syyttämään. Esitutkinnassa selvitetään usein asioita, joista epäiltyä ei lopulta syytetä, ja kysytään seikoista, jotka eivät lopulta ole merkityksellisiä. Näistä syistä merkittävä osa esitutkintakuulusteluista ei ole relevanttia asian ratkaisemisen kannalta. Esitutkintakuulustelut eivät lisäksi ole muutenkaan yleensä sillä tavalla jäsentyneitä kuin käräjäoikeudessa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännösten mukaan toteutetut kuulustelut. Suullisen todistelun vastaanottaminen esitutkinnassa tehdyiltä tallenteelta voisikin olla käytännössä hidasta ja epätarkoituksenmukaista.

Näistä syistä ei olisi aiheutta pyrkimä menettelyyn, jossa suullinen todistelu otettaisiin oikeudenkäynnissä vastaan esitutkinnassa tehdyiltä kuva- ja äänitallenteelta.

5.1.3 Suullisen todistelun vastaanottaminen käräjäoikeudessa tehdyiltä litteroinneilta

Kuva- ja äänitallenteen tekemisen sijaan olisi mahdollista litteroida käräjäoikeudessa esitetyt kuulustelukertomukset sanatarkasti, jolloin suullinen todistelu voitaisiin ottaa muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan tekstimuodossa. Sanatarkkojen litterointien käyttäminen voisi helpottaa ja nopeuttaa suulliseen todisteluun perehtymistä ja edistää keskittymistä kertomuksen sisältöön. Suullisen todistelun vastaanottaminen tällä tavoin voisi, toteuttamistavasta riippuen, myös nopeuttaa hovioikeuden pääkäsittelyä tai mahdollistaa nykyistä useampien asioiden ratkaisemisen pääkäsittelyä toimittamatta.

Kysymys olisi periaatteellisesti suuresta muutoksesta muutoksenhakumenettelyyn. Vaihtoehto merkitsisi oikeudenkäynnin suullisuusperiaatteen huomattavaa kaventumista ja pitkälti paluuta suullis-pöytäkirjalliseen menettelyyn muutoksenhaussa. Suullis-pöytäkirjallisesta menettelystä luovuttiin 1990-luvulla, koska sen ei katsottu takaavan oikeudenkäyntitavoitteiden toteutumista parhaalla mahdollisella tavalla.

Suullisen todistelun vastaanottaminen muutoksenhaussa käräjäoikeudessa esitettyjen kertomusten litteroinneilta ei olisi ongelmaton parhaan todistusaineiston periaatteen kannalta. Vaikka kertomuksen luotettavuutta ei voida päätellä kuulusteltavan eleiden ja ilmeiden kaltaisista seikoista, kirjallinen muoto ei kykene aina tavoittamaan kaikkia suullisen kertomuksen sävyjä, painotuksia, taukoja ja viiveitä. Monesti suullinen esitys myös selkeämpi kuin sen kirjallinen toisinto.

Vaihtoehdon taloudelliset vaikutukset olisivat merkittävät. Koska suomen ja ruotsin kielen puheentunnistusohjelmat eivät Oikeusrekisterikeskuksen mukaan tällä hetkellä takaa riittävän laadukasta lopputulosta, kuulustelukertomusten litterointi muutoksenhakua varten edellyttäisi sitä, että käräjäoikeuksissa olisi henkilökuntaa joko litteroimaan kertomukset tai korjaamaan puheentunnistusohjelman tekemät virheet ja puutteellisuudet. Voidaan arvioida, että tämä vaatisi joka tapauksessa kymmenien, mahdollisesti useampienkin käräjäsihteerien työpanosta. Koska yhden käräjäsihteerin keskimääräinen vuosipalkkakustannus työnantajalle on Tuomioistuinvirastosta saadun tiedon mukaan vuonna 2021 noin 40 700 euroa, kysymys olisi huomattavasta lisäresurssien tarpeesta. Lisäksi suuri osa tästä lisätyöstä olisi turhaa, koska valtaosasta asioista ei haeta muutosta. Voidaan myös arvioida, ettei lähinnä kuulustelukertomusten litterointia tai litterointien korjaamista sisältävien työtehtävien houkuttelevuus työmarkkinoilla olisi suurta.

Näistä syistä ei olisi perusteltua siirtyä menettelyyn, jossa kärjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu litteroitaisiin sanatarkasti muutoksenhakua varten.

5.1.4 Suullisen todistelun vastaanottaminen kärjäoikeudessa tehdyltä äänitallenteelta

Tällä hetkellä kärjäoikeudessa kuulusteltavien henkilöiden kertomukset äänitetään. Eräs vaihtoehto nyt esitettävälle menettelylle olisi se, että suullinen todistelu otettaisiin muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan näiltä äänitallenteilta.

Näin meneteltäessä muutoksenhakutuomioistuimen käytettävissä olisi yhtä tuore näyttö kuin esityksen mukaisessa menettelyssä. Valtiontaloudelliset vaikutukset olisivat kuitenkin pienemmät, koska äänitallenteiden tekeminen olisi kuva- ja äänitallenteiden tekemistä selvästi edullisempaa.

Oikeusrekisterikeskuksen mukaan vaihtoehto edellyttäisi nykyisen äänentallennusjärjestelmän uudistamista. Siitä aiheutuisi kertaluonteisia asentamiskustannuksia noin 300 000–400 000 euroa. Lisäksi aiheutuisi vuosittaisia ylläpitokustannuksia, joiden määrä jäisi alle miljoonan euron. Siitä noin 500 000 euroa johtuisi mikrofoneista, jotka olisi tarkoituksenmukaisinta hankkia palveluna. Lisäksi kustannuksia aiheutuisi äänitteiden tallennuskapasiteetista, joka vuonna 2019 maksoi valtiolle noin 438 000 euroa.

Äänitallenteella ei olisi kuvaa kuulusteltavasta esittämässä kertomustaan. Tämän puutteen merkitystä kuitenkin vähentäisi se, että nykyisin vallitsevan oikeuspsykologisen käsityksen mukaan henkilötodistelun luotettavuutta ei voida juurikaan perustaa henkilön puhetavasta, ilmeistä ja eleistä taikka tunnereaktiosta oikeudenkäynnissä tehtävien havaintojen ja vaikutelmien varaan. Suurempi merkitys on kertomuksella itsessään, kuten sen keskeisen sisällön johdonmukaisuudella, realismilla ja muuttumattomuudella sekä yksityiskohtien runsaudella (KKO 2013:96, kohta 8).

Toisaalta yksinomaan kuulusteltavan ääneen perustuvassa todistelun vastaanottamisessa ei välittyisi tämän sanaton viestintä. Vaikka kuulusteltavan sanattomalla viestinnällä ei voidakaan katsoa olevan juuri merkitystä hänen kertomuksensa luotettavuuden arvioinnissa, se helpottaa kertomuksen seuraamista ja ymmärtämistä ja parantaa siten esitettävän suullisen todistelun laatua. Kertomuksen arviointi ei toteutuisi äänitteen välityksellä yhtä kokonaisvaltaisena ja välittömänä kuin myös kuvaa sisältävältä tallenteelta, vaan sen vastaanottaminen muutoksenhakutuomioistuimessa olisi vaikeampaa ja raskaampaa.

Edellä oikeuspsykologisesta tiedosta todettu ei myöskään tarkoita, etteikö kuulusteltavasta tehtävillä havainnoilla ja vaikutelmilla olisi hänen kertomuksensa arvioinnissa lainkaan merkitystä. Tällaisille seikoille on annettu painoa myös oikeuskäytännössä. Esimerkiksi Vaasan hovioikeus on henkirikosta koskevassa asiassa ottanut huomioon todistajan arkuuden ja sen, että hänen esitutkinnassa antamansa kertomus oli ollut sisältönsä puolesta hyvin erilainen kuin se vaikutelma, joka hänen esiintymisestään oikeudessa oli syntynyt (Vaasan hovioikeuden tuomio 26.2.2021 nro 21/108273, d:nro R 20/460, VaaHO 2021:4, kohta 69, ei lainvoimainen).

Suullisen todistelun vastaanottaminen äänitallenteelta vertautuisi puhelinkuulemiseen. Puhelinkuuleminen on oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n 2 momentin nojalla mahdollista eräiden erityistilanteiden lisäksi vain silloin, jos tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi ja kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä. Korkein oikeus on soveliaisuusedellytyksen osalta katsonut, että tilanteissa, jossa oikeudenkäynnin aikana on ollut nähtävissä, että syytetty puoltava ja sitä vastaan esitetty, samoja seikkoja koskeva ja asiassa ratkaisevaksi nouseva näyttö on ristiriitaista, on jo

lähtökohtaisesti sopimatonta sallia keskeisen todistajan kuuleminen tältä osin puhelimitse. Näin annetun kertomuksen uskottavuuden arviointi jää vääjäämättä vaillinaiseksi (KKO 2013:68, kohta 16).

Kuten esityksen suhdetta perustuslakiin koskevassa jaksossa tarkemmin selostetaan, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan edellyttävän, että silloin, kun muutoksenhakutuomioistuin voi tehdä uuden arvion syyllisyyskysymyksestä, asiaa ei voida ratkaista arvioimatta suoraan rikosasian vastaajan henkilökohtaisesti esittämää näyttöä siitä, että hän ei ole tehnyt tekoa, jota hänen syykseen väitetään. Ei ole selvää, riittäisikö äänitallenteen kuunteleminen täyttämään tämän edellytyksen, koska muutoksenhakutuomioistuin olisi tällöin suullisen todistelun laadun suhteen eri asemassa kuin kärjäoikeus.

Lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on muissa yhteyksissä hyväksynyt videotallenteen käyttämisen suullisen todistelun vastaanottamisessa. Se on todennut videotallenteen mahdollistavan havaintojen tekemisen todistajasta ja käsityksen muodostamisen tämän luotettavuudesta. Äänitallenteelta tällaisia havaintoja ei voitaisi tehdä.

Näistä syistä ei olisi aihetta siirtyä menettelyyn, jossa suullinen todistelu otettaisiin muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan kärjäoikeudessa tehdyltä äänitallenteelta.

5.1.5 Kuva- ja äänitallenteen tekeminen hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa

Esityksen mukaan suullisesta todistelusta tehtäisiin kuva- ja äänitallenne vain kärjäoikeudessa. Sen sijaan suullinen todistelu, joka otetaan vastaan hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa, jatkossakin äänitettäisiin. Vaihtoehtoisesti olisi mahdollista, että suullisesta todistelusta tehtäisiin kuva- ja äänitallenne myös hovioikeudessa ja/tai korkeimmassa oikeudessa.

Hovioikeus käsittelee suurimman osan asioista toisena oikeusasteena. Esityksen mukaan näissä asioissa oikeudenkäynnin suullinen todistelu otettaisiin lähtökohtaisesti vastaan kärjäoikeudessa, jossa se tallennettaisiin hovioikeuden hyödynnettäväksi, ja hovioikeudessa kuulusteltaisiin henkilöitä vain poikkeuksellisesti. Näin ollen suullista todistelua tulisi ehdotetussa menettelyssä tallennettavaksi hovioikeuden toisena oikeusasteena käsittelemissä asioissa vain vähän.

Hovioikeus käsittelee eräät tuomareita ja korkea-arvoisia upseereja koskevat rikosasiat ensimmäisenä oikeusasteena. Niissä suullinen todistelu otetaan hovioikeudessa vastaan ensimmäistä kertaa. Näiden asioiden osuus hovioikeuksien ratkaisemista asioista on kuitenkin selvästi alle yhden prosentin. Hovioikeuden ensimmäisenä oikeusasteena käsittelemissään asioissa vastaanottaman suullisen todistelun määrä on siis hyvin pieni.

Kuva- ja äänitallenteen tekemisellä pyritäisiin keskeisesti siihen, että muutoksenhakutuomioistuin voisi ottaa tallenteelta vastaan asian suullisen todistelun. Hovioikeus on kuitenkin tavallisesti viimeinen oikeusaste, jossa suullista todistelua otetaan vastaan. Korkein oikeus on toimittanut viime vuosina alle 20 suullista käsittelyä vuodessa (Korkeimman oikeuden vuosikertomus 2020, s. 64).

Näin ollen voidaan arvioida, että hovioikeudessa tallennettaisiin ainoastaan vähän suullista todistelua, ja näitä tallenteita hyödynnettäisiin korkeimmassa oikeudessa hyvin harvoin.

Kuva- ja äänitallenteen tekeminen edellyttää pääkäsittelysalin varustamista tallennusjärjestelmällä. Hovioikeuksien pääkäsittelysalien varustaminen tallennusjärjestelmällä aiheuttaisi mer-

kittäviä kustannuksia, kuten ehdotuksen taloudellisia vaikutuksia koskevasta jaksosta 4.2.5 tarkemmin ilmenee. Edellä sanotun valossa nämä kustannukset eivät olisi oikeassa suhteessa kuva- ja äänitallenteiden tekemisellä saavutettaviin hyötyihin nähden. Lisäksi voidaan arvioida, että äänitallenteen tekeminen olisi tuomiovallan käyttämisen kontrolloimisen näkökulmasta riittävä tapa dokumentoida hovioikeudessa esitetty suullinen todistelu.

Korkeimmassa oikeudessa vastaanotetaan suullista todistelua hyvin harvoin. Korkeimman oikeuden ratkaisuihin voi hakea muutosta ainoastaan ylimääräisin muutoksenhakekeinoin.

Edellä todetuista syistä kuva- ja äänitallenteen tekeminen hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa ei olisi tarkoituksenmukaista suhteessa siitä aiheutuviin kustannuksiin.

5.1.6 Muut toteuttamisvaihtoehdot

Kuva- ja äänitallenteen tekeminen vain osassa asioita. Esityksen mukaan kuva- ja äänitallenne tehtäisiin käräjäoikeudessa kaikissa asioissa. Oikeusministeriössä laaditussa arviomuistiossa on arvioitu, olisiko perusteltua tehdä kuva- ja äänitallenne vain rikosasioissa tai vain laajoissa asioissa (Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa. Arviomuistio. Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2019:6, s. 35–37 ja 48). Arviomuistiossa on päädytty siihen, etteivät nämä vaihtoehdot olisi yhtä tarkoituksenmukaisia kuin kuva- ja äänitallenteiden tekeminen kaikissa asioissa. Valmistelussa ei ole ilmennyt syytä arvioida asiaa toisin kuin arviomuistiossa.

Nykytilan säilyttäminen. Olisi mahdollista jättää tekemättä ehdotetut muutokset suullisen todistelun vastaanottamistapaan. Tällöin ei kuitenkaan saavutettaisi ehdotukselle asetettuja tavoitteita. Hovioikeus ja korkein oikeus eivät esimerkiksi voisi tehdä näyttöratkaisua yhtä hyvän todistusaineiston pohjalta kuin olisi mahdollista.

5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot

5.2.1 Ruotsi

Johdanto. Ruotsissa oikeudenkäyntimenettelystä säädetään oikeudenkäymiskaassa (*rättegångsbalken, RB, 1942:740*). Sitä uudistettiin mittavasti vuonna 2008, jolloin tuli voimaan ensimmäinen vaihe laajamittaisesta oikeudenkäyntimenettelyn nykyaikaistamishankkeesta En modernare rättegång (EMR).

EMR-uudistuksessa pyrittiin muun ohella lisäämään tietotekniikan käyttämistä oikeudenkäynnissä, antamaan asianosaisille lisää vastuuta oikeudenkäynnin kulusta ja uudistamaan hovioikeusmenettely niin, että hovioikeus voisi keskittyä käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuden kontrollointiin. Konkreettisia uudistuksia olivat muun muassa kirjallisen menettelyn ja videoneuvottelun käyttöalan laajentaminen. Lisäksi valittamisessa hovioikeuteen alettiin aiempaa laajemmin edellyttää valituslupaa (*prövningstillstånd*). Hovioikeuksien valituslupajärjestelmä vastaa nykyään monessa suhteessa Suomen jatkokäsittelylupajärjestelmää.

EMR-uudistuksen ensimmäisessä vaiheessa siirryttiin myös menettelyyn, jossa oikeudenkäynnissä hyödynnetään suullisesta todistelusta tehtyjä kuva- ja äänitallenteita.

Kuva- ja äänitallenteen tekeminen. Käräjäoikeudessa (*tingsrätt*) todistelutarkoituksessa esitetyistä kertomuksista tehdään kuva- ja äänitallenne, jollei ole erityistä syytä olla tekemättä niin. Erityinen syy voi esitöiden mukaan olla esimerkiksi se, että on syytä tai toisesta aiheutta olettaa, että se heikentäisi todistelun laatua. Kuva- ja äänitallennetta ei tarvitse tehdä silloinkaan, jos

tallentaminen poikkeuksellisesti teknisistä syistä onnistukaan. Pääkäsittelyä ei siis tarvitse peruuttaa yksin kuva- ja äänitallenteen tekemisessä ilmenevien ongelmien vuoksi (prop. 2004/05:131, s. 228–229). Jos kuva- ja äänitallennetta ei tehdä, kertomus äänitetään tai se merkitään pöytäkirjaan siinä laajuudessa kuin sillä voidaan arvioida olevan asiassa merkitystä (RB 6:6). Käytännössä kuva- ja äänitallenne tehdään aina.

Suullisesta todistelusta tehdään kuva- ja äänitallenne myös vuokra- ja maanvuokralautakunnissa (*hyres- och arrendenämnder*), joiden ratkaisuihin voi valittaa hovioikeuteen. Hovioikeudessa (*hovrätt*) ja korkeimmassa oikeudessa (*Högsta domstolen*) voidaan tehdä kuva- ja äänitallenne, mutta se ei ole pakollista. Käytännössä sille ei ole juuri ollut tarvetta.

Käräjäoikeudessa tehdään kuva- ja äänitallenne myös katselmuksesta, jollei ole erityistä syytä olla tekemättä niin. Katselmuksen tallentaminen on mahdollista myös hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa (RB 6:6a).

Kuva- ja äänitallenteen tekemisestä käräjäoikeuden pääkäsittelyssä vastaa tuomioistuinharjoittelua suorittava notaari. Notaareja on käräjäoikeuksissa tätä tarkoitusta varten riittävästi, esimerkiksi Tukholman käräjäoikeudessa 175. Notaarin harjoittelujakson pituus on yleensä 2–2,5 vuotta, ja heitä otetaan palvelukseen vuosittain noin 600, joskaan kaikki heistä eivät työskentele yksinomaan käräjäoikeuksissa. Notaarien määrää on lisätty viime vuosina voimakkaasti (En reformerad notarieantagning. Rapport från Notarieprojektet. Domstolsverkets rapport 18.10.2019, s. 11–12 ja 20).

Kuva- ja äänitallenne pyritään indeksoimaan siten, että relevanttien kohtien etsiminen muutoksenhakuvaiheessa olisi vaivatonta. Indeksoinnin tekee notaari. Käytännössä indeksointi on osoittautunut hankalaksi.

Kuva- ja äänitallenteet hovioikeuden pääkäsittelyssä. Hovioikeus ratkaisee valitusasian pääsääntöisesti pääkäsittelyssä. Kun pääkäsittelyssä otetaan vastaan suullista todistelua, hyödynnetään käräjäoikeudessa tehtyä kuva- ja äänitallennetta.

Jos suullinen todistelu voidaan esittää hovioikeuden pääkäsittelyssä käräjäoikeudessa tehdyiltä kuva- ja äänitallenteelta, kyseinen todistelu saadaan ottaa vastaan uudelleen vain siinä tapauksessa, että kuulusteltavalle on tarpeen esittää lisäkysymyksiä (RB 35:13). Tämä koskee kaikkia todistelutarkoituksessa kuulusteltavia henkilöitä, niin asianosaisia, todistajia kuin muitakin henkilöitä. Pääsääntö on, että käräjäoikeudessa kuulusteltua kuulustellaan hovioikeudessa uudelleen vain, jos lisäkysymysten esittäminen on välttämätöntä (prop. 2004/05:131, s. 205).

Käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kuulusteleminen hovioikeudessa voi tulla kysymykseen kahdessa erityyppisessä tilanteessa. Lisäkuulustelussa (*tilläggsförhör*) kuulusteltavalle esitetään lisäkysymyksiä sen jälkeen, kun häntä koskeva kuva- ja äänitallenne on esitetty. Lain esitöiden mukaan lisäkuulustelun perusteena voisi tyypillisesti olla se, että asiassa on vedottu uusiin seikkoihin, joista joku asianosaisista haluaa kuulla jotakuta käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä. Myös hovioikeudessa vedotut uudet todisteet voivat antaa aiheen esittää lisäkysymyksiä käräjäoikeudessa kuulustelluille. Lisäkuulustelu voi olla tarpeen silloinkin, kun kuulusteltavan kertomuksen sisältö on jäänyt epäselväksi (prop. 2004/05:131, s. 234).

Uudelleenkuulustelussa (*omförhör*) kuulusteltavan kertomus otetaan kokonaisuudessaan uudelleen vastaan hovioikeudessa, eikä kuva- ja äänitallennetta esitetä. Uudelleenkuulustelu tulee kysymykseen lähinnä silloin, kun kuva- ja äänitallenteen tekeminen on epäonnistunut tai todistelumennettelyssä on tehty virheitä, esimerkiksi otettu suullista todistelua puhelimitse vastaan

silloin, kun se ei ole ollut sallittua. Uudelleenkuulustelulle voi olla tarvetta silloinkin, kun joku kuulusteltavista ilmoittaa haluavansa esittää hovioikeudessa täysin uuden version tapahtumista.

Lisä- ja uudelleenkuulusteluun ryhdytään tavallisesti asianosaisen aloitteesta. Yksilöimätön pyyntö ei riitä, vaan asianosaisen tulee perustella, minkä vuoksi lisäkysymykset ovat tarpeen ja esittää todisteluteemat (prop. 2004/05:131, s. 204).

Hovioikeus voi myös viran puolesta päättää käräjäoikeudessa tallennetun suullisen todistelun vastaanottamisesta uudelleen pääkäsittelyssä. Se on kuitenkin poikkeuksellista. Siihen voisi esitöiden mukaan olla aihetta lähinnä rikosasioissa ja riita-asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu (prop. 2004/05:131, s. 234–235).

Käytännössä sekä lisäkuulustelut että uudelleenkuulustelut ovat olleet harvinaisia. Tallennuksen epäonnistumisesta johtuvia uudelleenkuulusteluja on ollut erittäin vähän.

Todistelua voidaan esittää pääkäsittelyssä myös viittaamalla kuva- ja äänitallenteisiin (RB 50:19 ja 51:19). Tässä niin sanotussa viittausmenettelyssä (*hänvisningsmetoden*) hovioikeuden pääkäsittelyssä ainoastaan viitataan kuva- ja äänitallenteeseen, ja hovioikeus katsoo tallenteen asianosaisten läsnä olematta. Pääkäsittelyyn jäävät asiaesittelyt ja loppupuheenvuorot.

Viittausmenettelyä voidaan käyttää, jos hovioikeus pitää sitä soveliaana. Näin voi olla esimerkiksi silloin, kun menettelytapa helpottaa oikeudenkäyntiaineiston ymmärtämistä tai tekee oikeudenkäynnistä tehokkaamman ja tarkoituksenmukaisemman. Toisaalta esimerkiksi tarve lisäkysymysten esittämiselle voi joskus puhua menettelytavan käyttämisestä vastaan. Asianosaisia kuullaan viittausmenettelyn käyttämisestä, mutta menettelyä voidaan käyttää, vaikka asianosaiset vastustaisivat sitä (prop. 2004/05:131, s. 245–246 ja 267 sekä prop. 2015/16:39, s. 50 ja 71).

Viittausmenettely tehtiin mahdolliseksi siirryttäessä kuva- ja äänitallenteelta tapahtuvaan suullisen todistelun vastaanottamiseen vuonna 2008. Sitä ei kuitenkaan käytetty ajatellussa laajuudessa, joten vuonna 2016 säännöksiä selvennettiin menettelytavan käyttämisen lisäämiseksi (prop. 2015/16:39, s. 49–53). Viittausmenettely onkin viime vuosina yleistynyt. Viittausmenettelyä käytetään lähinnä asioissa, joissa muutoin tulisi toimitettavaksi pitkä pääkäsittely, koska niissä menettelytavan hyödyt ovat suurimmat.

Kuva- ja äänitallenteet hovioikeuden kirjallisessa menettelyssä. Vaikka valitusasiat ratkaistaan hovioikeudessa pääsäännön mukaan pääkäsittelyssä, hovioikeus voi ratkaista asian myös pääkäsittelyä toimittamatta asiakirjojen perusteella.

Yleisenä edellytyksenä asian ratkaisemiselle pääkäsittelyä toimittamatta on se, että asian voidaan katsoa tulleen tyydyttävällä tavalla selvitettyksi asiakirjojen perusteella. Riita-asiaa edellytetään lisäksi sitä, että asianosaiset ovat pyytäneet asian ratkaisemista asiakirjojen perusteella tai eivät ole tiedusteltaessa vastustaneet pääkäsittelyn toimittamatta jättämistä (RB 50:13). Rikosasiassa pääkäsittely voidaan jättää toimittamatta edellä mainituissa tilanteissa tai silloin, kun syyttäjä on hakenut muutosta vastaajan eduksi, vastapuoli hyväksyy vastaajan muutoksenhakemuksen taikka jos syyte hylätään, sen johdosta ei tuomita seuraamusta tai seuraamukseksi tuomitaan enintään sakkoa tai ehdollinen rangaistus tai niiden yhdistelmä (RB 51:13). Pääkäsittely voidaan kuitenkin aina jättää toimittamatta, jos valituksen perusteettomuus on ilmeistä.

Jos asia ratkaistaan pääkäsittelyä toimittamatta, ratkaisussa voidaan ottaa huomioon vain kirjallisesti esitetty oikeudenkäyntiaineisto ja se, mitä asiassa on muuten tullut ilmi (RB 17:2.2 ja 30:2.2). Hovioikeus voi tällöinkin perehtyä käräjäoikeudessa tehtyyn kuva- ja äänitallenteeseen, jos siihen on vedottu (prop. 2015/16:16 s. 48).

Todistelun uskottavuuden arvioinnissa kuva- ja äänitallenteeseen perehtyminen kirjallisen menettelyn puitteissa on rinnastettu todistelun vastaanottamiseen pääkäsittelyssä siltä osin kuin kysymys on hovioikeuden mahdollisuuksista muuttaa käräjäoikeuden tuomiota. Jos käräjäoikeuden pääkäsittelyssä on kuulusteltu jotakuta tai toimitettu katselmus jostain tietystä seikasta ja kun asian ratkaiseminen myös hovioikeudessa riippuu tämän todistelun uskottavuudesta, käräjäoikeuden tuomiota ei saa tältä osin muuttaa ilman, että todistelu esitetään kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa tai se otetaan uudelleen vastaan hovioikeuden pääkäsittelyssä. Todistelun uskottavuudesta tehtyä arviota voi näin ollen muuttaa pääkäsittelyä toimittamatta, kunhan hovioikeus perehtyy kuva- ja äänitallenteeseen. Todisteluun perehtymättäkin muutos voidaan aina tehdä rikosasian vastaajan eduksi tai jos todiste on erityisen painavasta syystä (*synnerliga skäl*) arvioitava toisin (RB 50:23 ja 51:23). Näin tulisi kuitenkin tehdä vain silloin, kun tallenteeseen ei ole mahdollista perehtyä sen puutteellisuuden vuoksi tai todistelua ei ole kuulustellun henkilön kuoltua mahdollista ottaa uudelleen vastaan.

Hovioikeuden mahdollisuuksia ratkaista asia pääkäsittelyä toimittamatta ja arvioimalla suullista todistelua kuva- ja äänitallenteeseen perehtymällä rajoittaa kuitenkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö suullisesta käsittelystä muutoksenhakuasteessa. Asiaa käsitellään tarkemmin ehdotuksen suhdetta perustuslakiin koskevassa jaksossa 12.

Kuva- ja äänitallenteet korkeimmassa oikeudessa. Valittaminen korkeimpaan oikeuteen hovioikeuden toisena oikeusasteena antamasta ratkaisusta edellyttää valituslupaa (RB 54:9). Valituslupa voidaan myöntää vain, jos asian tutkiminen korkeimmassa oikeudessa on tärkeää lainkäytön ohjaamiseksi tai jos siihen on erityistä syytä esimerkiksi siksi, että käsillä on purku- tai kanteluperuste tai jos asian ratkaisu hovioikeudessa on perustunut vakavaan laiminlyöntiin tai vakavaan erehdykseen (RB 54:10).

Menettely korkeimmassa oikeudessa on valituslupan myöntämisen jälkeenkin lähtökohtaisesti kirjallista. Korkein oikeus voi ratkaista asian pääkäsittelyä toimittamatta useammassa tapauksessa kuin hovioikeus, esimerkiksi myös silloin, kun esillä on yksinomaan ennakkopäätöskysymys (RB 55:11). Korkein oikeus toimittaa vuosittain noin 20 pääkäsittelyä.

Jos korkein oikeus toimittaa pääkäsittelyn, pääkäsittelyssä ei oteta uudelleen vastaan käräjäoikeudessa tai hovioikeudessa vastaanotettua todistelua, ellei siihen ole erityistä syytä (RB 35:13). Todistelu otetaan tällöin kuitenkin vastaan kuva- ja äänitallenteelta. Lisäkysymysten esittäminen on tällöin mahdollista samalla tavalla kuin hovioikeudessa.

Korkeimman oikeuden mahdollisuudet arvioida suullista todistelua uudelleen ovat olennaisesti rajoitetummat kuin Suomen korkeimmalla oikeudella. Silloin, kun alemman oikeusasteen pääkäsittelyssä on kuulusteltu jotakuta tai toimitettu katselmus jostain tietystä seikasta ja kun asian ratkaiseminen myös korkeimmassa oikeudessa riippuu tämän todistelun uskottavuudesta, hovioikeuden tuomiota ei saa lähtökohtaisesti tältä osin muuttaa. Jos kuitenkin hovioikeus on kyseiseltä osin muuttanut käräjäoikeuden tuomiota ilman, että se on ottanut todistelua uudelleen vastaan pääkäsittelyssä tai perehtynyt kuva- ja äänitallenteeseen, myös korkein oikeus saa vastavilta osin muuttaa tuomiota. Tuomiota voidaan kuitenkin muuttaa rikosasian vastaajan eduksi tai jos todiste on erityisen painavasta syystä arvioitava toisin (RB 55:14). Mahdollinen korkeimmassa oikeudessa pidetty pääkäsittely ei vaikuta säännöksen soveltamiseen.

Kuva- ja äänitallenteet käräjäoikeudessa. Kuva- ja äänitallenteita voidaan hyödyntää muutoksenhaun lisäksi käräjäoikeudessa silloin, kun asiassa on poikkeuksellisesti vastaanotettu aiemmin suullista todistelua. Tämä tilanne voi olla käsillä esimerkiksi silloin, jos pääkäsittely pitää peruuttaa rikosasian vastaajan poissaolon vuoksi. Tässä tilanteessa paikalle saapuneita voidaan kuulustella pääkäsittelyn ulkopuolella ja tehdä heidän kertomuksistaan kuva- ja äänitallenne.

Kun pääkäsittely lopulta toimitetaan, kertomukset voidaan ottaa vastaan tältä tallenteelta (RB 35:13).

Aikaisemmin tallennettu suullinen todistelu voidaan ottaa vastaan kuva- ja äänitallenteelta kärkeäoikeudessa myös silloin, kun pääkäsittely joudutaan uusimaan tai kun juttu palautetaan kärkeäoikeuteen (prop. 2015/16:39, s. 36).

Kun suullista todistelua otetaan kärkeäoikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, kynnys lisäkysymysten esittämiselle on oikeusturvasyistä matalampi kuin muutoksenhaussa (prop. 2015/16:39, s. 67). Lisäksi kuulusteltavia voidaan erityisestä syystä kuulustella uudelleen, vaikka tallenne olisikin käytettävissä.

Kuva- ja äänitallenteiden salassapito. Oikeudenkäynnin ja oikeudenkäyntiasiakirjojen, joita kuva- ja äänitallenteetkin ovat, julkisuudesta säädetään Ruotsin oikeudenkäymiskaaren 5 luvussa, painovapausasetuksessa (*Tryckfrihetsförordning, 1949:105*) sekä julkisuus- ja salassapitolaisissa (*Offentlighets- och sekretesslag, OSL, 2009:400*).

Lähtökohta on, että oikeudenkäynti ja oikeudenkäyntiasiakirjat ovat julkisia. Kuva- ja äänitallenteiden julkisuutta on kuitenkin rajoitettu merkittävästi niitä koskevalla erityisellä salassapitosäännöksellä.

Julkisuus- ja salassapitolaisissa säädetään, että tuomioistuimessa tai vuokra- ja maanvuokralautakunnassa tehdyn kuva- ja äänitallenteen kuvasta ilmenevä tieto on pidettävä salassa, jollei ole selvää, että tieto voidaan antaa ilman, että kuulusteltava kärsii siitä haittaa. Tallenteiden salassapitoaika on enintään 70 vuotta (OSL 43:4). Tätä on perusteltu sillä, että kuulustelun kuvaaminen puuttuu huomattavasti äänittämistä voimakkaammin kuulusteltavan yksityisyyteen. Ilman erityistä salassapitosäännöstä olisi pelättävissä, että ihmisten halu myötävaikuttaa oikeudenkäynteihin vähenisi ja kuulustelukertomusten laatu heikkenisi (prop. 2004/05:131, s. 115).

Kuva- ja äänitallenteita koskeva salassapitosäännös ei rajoita asianosaisten oikeutta saada tutustua kaikkeen oikeudenkäyntiaineistoon. Salassapidettäviä asiakirjoja ja muuta aineistoa ei kuitenkaan saa antaa asianosaiselle siltä osin kuin erityisen painavat yleiset tai yksityiset syyt puoltavat salassapitoa. Tässä tilanteessa viranomaisen on annettava asianosaiselle muulla tavalla tieto aineiston sisällöstä siinä laajuudessa kuin asianosainen sitä tarvitsee pystyäkseen huolehtimaan oikeuksistaan. Tämän tulee tapahtua aiheuttamatta vakavaa vahinkoa salassapidon perusteena olevalle intressille (OSL 10:3). Esitöissä on katsottu, että tieto kuva- ja äänitallenteiden sisällöstä voitaisiin antaa esimerkiksi näyttämällä tallenne tuomioistuimen tiloissa tai luovuttamalla siitä asianosaiselle vain äänen sisältävän tallenteen (prop. 2004/05:131, s. 120).

Kuva- ja äänitallenne tuhotaan viimeistään kuuden viikon kuluttua siitä, kun asia, jonka käsittelyssä ne on tehty, on ratkaistu lainvoimaisesti (*Förordning om mål och ärenden i allmän domstol, 1996:271, 20 §*).

Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntämisen vaikutuksia. EMR-uudistuksen vaikutuksia on arvioitu laajimmin neljä vuotta uudistuksen jälkeen tehdyssä selvityksessä *En modernare rättegång II – en uppföljning* (SOU 2012:93). Seuraavassa esitettävät tiedot kuva- ja äänitallenteiden hyödyntämisen vaikutuksista ovat peräisin tästä selvityksestä, eräistä muista lähteistä sekä oikeusministeriön edustajien vierailusta Tukholman kärkeäoikeudessa, Svean hovioikeudessa ja Domstolsverketin Tukholman toimipisteessä syksyllä 2018.

Yleisesti ottaen siirtymistä kuva- ja äänitallenteiden käyttämiseen on laajasti pidetty onnistuneena (ks. esim. SOU 2012:93, s. 243 ja prop. 2015/16:39, s. 20–24).

Suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta on merkittävästi vähentänyt peruutettujen pääkäsittelyiden lukumäärää hovioikeuksissa. Vuonna 2012 peruutettujen pääkäsittelyiden määrä oli 40 prosenttia pienempi kuin ennen uudistusta. Erityisen suuri lasku peruutettujen pääkäsittelyiden lukumäärässä on tapahtunut perheoikeudellisissa asioissa, joissa niitä oli neljä vuotta uudistuksen jälkeen 86 prosenttia vähemmän kuin ennen sitä. Muissa riita-asioissa peruutettujen pääkäsittelyiden määrä laski 77 prosenttia, rikosasioissa 28 prosenttia ja muissa asioissa 20 prosenttia (SOU 2012:93, s. 242). Vuonna 2019 kaikissa hovioikeuksissa peruutettiin todistajan poissaolon vuoksi vain 15 rikosasian pääkäsittelyä (Sveriges Domstolar, Statistik: Omloppstider, målutveckling och inställda förhandlingar).

Todistelutarkoituksessa kuultavien asianomistajien ja todistajien määrä hovioikeuksissa on niin ikään vähentynyt selvästi. Kahdessa vuodessa heidän määränsä hovioikeuksissa oli enää yhdeksän prosenttia siitä, mitä se oli ollut ennen EMR-uudistusta. Suurin osa hovioikeudessa kuulustelluista todistajista oli uusia todistajia (Domstolsverkets rapportserie 2010:3: Resursfördelningen efter EMR, liite 6).

Viittausmenettelyn on koettu tehostavan huomattavasti pitkien pääkäsittelyiden toimittamista ja nopeuttavan käsittelyä. Lisäksi sen on arvioitu johtavan merkittäviin säästöihin laajojen juttujen oikeudenkäyntikuluissa.

Hovioikeuksien pääkäsittelyt ovat pidentyneet uudistuksen jälkeen. Hovioikeuden pääkäsittelyn keskimääräinen pituus nousi vuosien 2008 ja 2012 välillä rikosasioissa 3,5 tunnista 3,9 tuntiin ja riita-asioissa 4,7 tunnista 6,6 tuntiin (SOU 2012:93, s. 242). Sitten pääkäsittelyt ovat edelleen pidentyneet, rikosasioissa 4,4 tuntiin ja riita-asioissa 8,8 tuntiin vuonna 2019 (Domstolstatistik 2019, taulukko 1.11).

Hovioikeuksien pääkäsittelyiden pidentymisen syyksi on epäilty sitä, että kuva- ja äänitallenteet katsotaan kokonaisuudessaan sen sijaan, että hovioikeudessa keskityttäisiin kohtiin, joista asiassa on kysymys. Tämä voi heijastella kuva- ja äänitallenteiden indeksoinnin vaikeutta. Lisäksi pääkäsittelyt ovat saattaneet pidentyä siitä syystä, että suullisen todistelun vastaanottaminen käräjäoikeuksissa on pidentynyt asianosaisten esittäessä kuulusteltaville aikaisempaa enemmän kysymyksiä.

Arvioitaessa Ruotsia koskevien tietojen merkitystä tämän esityksen kannalta tulee ottaa huomioon, että kuva- ja äänitallenteiden hyödyntämiseen suullisen todistelun vastaanottamisessa siirryttiin Ruotsissa osana EMR-uudistusta, jossa hovioikeusmenettelyä muutettiin merkittävästi muiltakin osin, kuten laajentamalla valituslupan käyttöä hovioikeuksissa kaikkiin riita-asioihin. Havaitut muutokset voivat siten johtua ainakin osin myös muista kuin kuva- ja äänitallenteisiin liittyvistä tekijöistä. Samasta syystä ei ole mahdollista arvioida, miten suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta on vaikuttanut käsittelyaikoihin hovioikeuksissa.

Toiseksi on huomattava, että Ruotsissa hovioikeudet toimittavat rikosasioissa selvästi enemmän pääkäsittelyjä kuin Suomessa. Ruotsissa hovioikeudet ratkaisivat vuonna 2019 rikasasioista 56 prosenttia pääkäsittelyssä, (Domstolstatistik 2019, taulukko 1.11), kun Suomessa osuus oli 28 prosenttia. Syynä tähän on se, että rikasasiassa valittaja tarvitsee Suomessa jatkokäsittelylupan huomattavasti useammin kuin Ruotsissa valituslupan. Ruotsissa rikosasian vastaaja ei tarvitse valituslupaa, jos hänet on tuomittu sakkoa ankarampaan seuraamukseen. Sen vuoksi Ruotsissa tulee pääkäsittely toimitettavaksi hovioikeudessa asioissa, joissa Suomessa ei välttämättä myönnettäisi jatkokäsittelylupaa.

5.2.2 Norja

Norjassa on erilliset lait oikeudenkäyntimenettelystä rikosasioissa (*Lov om rettergangsmåten i straffesaker, straffeprosessloven, LOV-1981-05-22-25*) ja riita-asioissa (*Lov om mekling og rettergang i sivile tvister, tvisteloven, LOV-2005-06-17-90*).

Suullisen todistelun tallentamisesta säädetään straffeprosesslovenin 23 §:ssä ja tvistelovenin 13 luvun 7 §:ssä. Lainkohtien mukaan asianosaisten, todistajien ja asiantuntijoiden pääkäsittelyssä ja valitusasian pääkäsittelyssä (*ankeforhandling*) esittämät kertomukset tallennetaan. Rikosasioissa tästä voidaan luopua, jos tuomioistuimella ei ole tarvittavaa laitteistoa tai jos kertomus merkitään pöytäkirjaan. Riita-asioissa edellytykset ovat muuten samat, mutta vähäisiä vaatimuksia koskevassa menettelyssä (*småkravprosess*) vastaanotettua suullista todistelua ei tarvitse tallentaa. Lisäksi riita-asioissa riittää kertomuksen pääkohtien merkitseminen pöytäkirjaan. Todistelun tallentamisen lisäksi tuomioistuin voi päättää myös asian muun käsittelyn tallentamisesta.

Lainkohdissa tarkoitetaan tallentamisella äänitteen tekemistä. Äänitettä ei voida käyttää suullisen todistelun vastaanottamisessa muutoksenhaussa (straffeprosessloven 331 § sekä tvisteloven 23 luvun 2 § ja 24 luvun 1 §).

Norjassa on aloitettu kokeilu, jossa kuulusteluista tehdään äänitteen sijaan kuva- ja äänitallenne, ja tätä tallennetta käytetään suullisen todistelun vastaanottamisessa muutoksenhaussa. Kokeilu aloitettiin vuonna 2016 yhdessä käräjäoikeudessa (*tingsrett*), jossa ryhdyttiin kokeiluluontoisesti tekemään äänitteiden sijaan kuva- ja äänitallenteita (Prop. 63 L (2017–2018) Endringer i straffeprosessloven og tvisteloven (opptak og gjenbruk av forklaringer i retten mv.), s. 5 ja 8–9).

Tallenteiden käyttäminen suullisen todistelun vastaanottamisessa muutoksenhaussa tuli mahdolliseksi vuonna 2018. Silloin edellä mainittuja straffeprosesslovenin ja tvistelovenin pykäläiä muutettiin niin, että asetuksella saatiin määrätä siitä, että nimetyissä tuomioistuimissa voitaisiin henkilökohtaisten kuulustelujen sijaan esittää kokonaan tai osittain tallenne, jos se on puolustettavaa asian asianmukaisen käsittelyn näkökulmasta. Tällainen asetus annettiin lokakuussa 2018 (*Forskrift om opptak i retten, FOR-2018-09-28-1471*).

Tällä hetkellä kokeilu koskee kahta käräjäoikeutta, joista haetaan muutosta eri laamanninoikeuksiin (*lagmannsrett*) eli hovioikeutta vastaaviin muutoksenhakutuomioistuimiin (*Forskrift om hvilke domstoler forskrift om opptak i retten § 6 gjelder for, FOR-2018-10-17-1577* ja *Forskrift om endring i forskrift om hvilke domstoler forskrift om opptak i retten § 6 gjelder for, FOR-2019-06-04-704*).

Todisteluasetuksen mukaan tuomioistuin tekee äänitteen sijaan kuva- ja äänitallenteen, jos sillä on siihen tarvittava tekninen valmius (2 §). Tallenteet esitetään kokonaan tai osittain valitusasian pääkäsittelyssä henkilökohtaisten kuulustelujen sijaan, paitsi jos se ei ole oikeutettua (*forsvarligt*) asian asianmukaisen käsittelyn näkökulmasta. Ratkaisun tallenteiden esittämisestä tekee muutoksenhakutuomioistuin, mutta asianomaiset saavat lausua asiasta (6 §).

Kuva- ja äänitallenteeseen voidaan perehtyä relevantein osin myös silloin, kun harkitaan valituksen seulonnan (*ankesiling*) edellytyksiä kirjallisissa menettelyssä (5 §).

Kuva- ja äänitallenteet eivät ole julkisia, vaan yleisöllä on oikeus tutustua vireillä olevien asioiden tallenteisiin vain erityisestä syystä ja jos se on muuten oikeutettua. Tallenteisiin tutustu-

taan lähtökohtaisesti tuomioistuimen tiloissa, mutta niitä voidaan myös luovuttaa tuomioistuimen asettamin ehdoin. Tallenteista voidaan luovuttaa vain ääni. Myöskään asianosaiset eivät saa tutustua tallenteisiin rajoituksetta, vaan myös heille voidaan luovuttaa vain tallenteiden ääni. Sama koskee henkilöä, jonka kertomuksesta on kysymys (4 §).

Kokeilu on yhä kesken. Sen päättyessä Norjan tuomioistuinvirasto (*Domstoladministrasjonen*) tekee arvion siitä, onko aihetta ottaa menettelytapa käyttöön kaikissa tuomioistuimissa. Toistaiseksi kokemukset ovat olleet myönteisiä.

5.2.3 Tanska

Tanskassa oikeudenkäyntimenettelystä säädetään vuonna 1919 voimaan tulleessa oikeudenhoitolaissa (*Lov om retsens pleje, retsplejeloven*). Se sisältää myös säännöksiä oikeudenkäynnissä esitettyjen kertomusten tallentamisesta.

Riita-asioissa noudatetaan retsplejelovenin 186 §:ää. Pykälän mukaan todistajankertomukset merkitään pöytäkirjaan tuomioistuimen harkinnan mukaisessa laajuudessa. Harkinnassa otetaan huomioon asianosaisten ja todistajan näkemykset sekä se, voidaanko merkinnällä olettaa olevan merkitystä asian mahdollisessa uudelleen käsittelyssä. Tuomioistuin voi kuitenkin päättää, että kuulustelusta tehdään kuva- ja äänitallenne, jolloin kertomuksen merkitseminen pöytäkirjaan ei ole tarpeellista. Jos kuulustelu tapahtuu pääkäsittelyn ulkopuolella, siitä on mahdollisuuksien mukaan tehtävä kuva- ja äänitallenne.

Rikosasioita koskee retsplejelovenin 711 §. Rikosasioissa lähtökohtana on äänitallenteen tekeminen käräjäoikeutta vastaavassa kaupunginoikeudessa (*byret*). Puheenjohtaja voi kuitenkin päättää, että kertomusta ei tallenneta lainkaan, kuten myös siitä, että äänitallenteen sijaan kertomuksesta tehdään kuva- ja äänitallenne. Jos kertomuksesta ei tehdä tallennetta, se eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta merkitään pöytäkirjaan (retsplejeloven 712 §).

Jos kaupunginoikeuden tuomioon haetaan muutosta, todistajien kuulustelua hovioikeutta vastaavassa maaoikeudessa (*landsret*) ei voida korvata kuva- ja äänitallenteen esittämisellä, vaan todistajat ja muut oikeudessa kuulusteltavat kuulustellaan uudelleen.

Asianosaisella on oikeus tutustua tuomioistuimessa tehtyyn kuva- ja äänitallenteeseen tuomioistuimessa tai avustajansa luona. Tallenteen oikeudettomasta levittämisestä on säädetty sakko-rangaistus (retsplejeloven 186 ja 713 §).

5.2.4 Viro

Virossa on erikseen lait menettelystä rikosasioissa (*Kriminaalmenetluse seadustik, KrMS, RT I 2003, 27, 166*) ja riita-asioissa (*Tsiviilkohtumenetluse seadustik, TsMS, RT I 2005, 26, 197*).

Rikosasioissa vastaanotettu todistelu merkitään kokonaisuudessaan pöytäkirjaan. Pöytäkirjamerkinnän oikeellisuuden vahvistavat kuulusteltava, tuomari ja pöytäkirjanpitäjä (KrMS 74, 76 ja 155 §). Näin vahvistetun pöytäkirjan sisältöä pidetään todisteena (KrMS 63 §).

Todistelun pöytäkirjaan merkitsemisen lisäksi oikeudenkäynnistä ensi asteen maaoikeudessa (*maakohus*) ja muutoksenhakuasteena toimivassa piirioikeudessa (*ringkonnakohus*) tehdään äänitallenne. Tästä voidaan poiketa, jos se on teknisesti mahdotonta ja tuomioistuin katsoo, että istunnon pitäminen siitä huolimatta on asianmukaista ja asianosaisten etujen mukaista. Tallen-

taa ei tarvitse myöskään silloin, kun oikeudenkäynti pidetään tuomioistuimen tilojen ulkopuolella tai kun kysymys on vain ratkaisun julistamisesta. Tuomioistuin voi tehdä äänitallenteen sijaan videotallenteen (KrMS 156 §).

Tallenne sisällytetään jutun oikeudenkäyntiasiakirjoihin pöytäkirjan liitteeksi. Tallennetta käytetään pöytäkirjan sisällön varmistamiseksi ja täsmentämiseksi. Ristiriitatilanteissa etusijalle asetetaan se, mitä tallenteelta ilmenee (KrMS 155 ja 156 §).

Jos rikosasiasta valitetaan piirioikeuteen, piirioikeus toimittaa suullisen käsittelyn, jos asianosaiset sitä vaativat tai jos piirioikeus pitää sitä välttämättömänä (*vajalik*) (KrMS 331 §). Piirioikeus voi perustaa ratkaisunsa joko itse suullisesta todistelusta tekemiinsä havaintoihin tai siihen, mitä maa-oikeuden pöytäkirjasta ilmenee (KrMS 15 § ja 335 §). Suullista todistelua ei siten oteta vastaan tallenteelta, olipa kyseessä ääni- tai videotallenne.

Rikosasian asianosaisilla on oikeus tutustua oikeudenkäyntiasiakirjoihin, mukaan lukien tallenteisiin. Videotallennetta ei kuitenkaan luovuteta asianosaiselle, vaan tuomioistuimen tulee näyttää videotallenne sitä pyytävälle asianosaiselle tuomioistuimen tiloissa kolmen päivän kuluessa pyynnön esittämisestä. Asioissa, joissa suullinen käsittely on toimitettu suljetuin ovin, ääni- tai videotallenne luovutetaan vain, jos siitä ei aiheudu haittaa salassapidon perusteena oleville intresseille. Myös näissä tapauksissa asianosaiselle voidaan antaa tieto aineistosta tuomioistuimen tiloissa (KrMS 156 §).

Myös riita-asian käsittelyssä maa-oikeudessa ja piirioikeudessa tehdään äänitallenne. Silloin todistelu merkitään pöytäkirjaan vain, jos asianosainen sitä vaatii tai jos tuomioistuin pitää sitä välttämättömänä ja tällöinkin vain keskeisin osin (TsMS 52 §). Tallentamisesta voidaan poiketa, jos se on teknisesti mahdotonta, oikeudenkäynti pidetään tuomioistuimen tilojen ulkopuolella tai kun kysymys on vain ratkaisun julistamisesta. Äänittämisestä voidaan luopua silloinkin, kun kysymys on kanteen hylkäämisestä asianosaisen poissa ollessa, yksipuolisen tuomion antamisesta tai asian käsittelyn lykkäämisestä. Myöskään kirjallisessa menettelyssä ratkaistujen asioiden käsittelyä ei tallenneta. Tuomioistuin voi myös riita-asioissa halutessaan tehdä äänitallenteen sijaan videotallenteen.

Piirioikeus ratkaisee riita-asian tuomiosta tehdyn valituksen suullisessa käsittelyssä, jos asianosaiset sitä vaativat (TsMS 647 ja 648 §). Vaikka suullinen käsittely toimitettaisiin, piirioikeus arvioi asiaa lähtökohtaisesti maa-oikeudessa näytetyn perusteella. Todistelua otetaan piirioikeudessa vastaan uudelleen, jos asianosainen sitä vaatii ja piirioikeus pitää sitä välttämättömänä. Tässä tilanteessa kuulusteltavat kuulustellaan piirioikeudessa uudelleen (TsMS 243, 631 ja 652 §).

Yleisöllä on oikeus tutustua vireillä olevan riita-asian oikeudenkäyntiaineistoon, mukaan lukien äänitallenteeseen, ja saada siitä kirjallinen toisinto vain, jos asianosaiset siihen suostuvat. Toimivaltaisilla valtion viranomaisilla on kuitenkin tämä oikeus asiaa käsittelevän tuomioistuimen puheenjohtajan luvalla (TsMS 59 §). Asian tultua lainvoimaisesti ratkaistuksi ratkaisun aineiston yleisöjulkisuudesta tekee asiaa käsitellyt maa-oikeus. Tieto voidaan antaa, jos sille on hyväksyttävä peruste. Salassa pidettävistä asioista ei anneta tietoa (TsMS 59 §).

5.2.5 Saksa

Saksassa oikeudenkäyntimenettelystä säädetään erikseen rikosprosessiasetuksessa (*Strafprozeßordnung, StPO*) ja riitaprosessiasetuksessa (*Zivilprozessordnung, ZPO*).

Saksassa ei tällä hetkellä tallenneta pääkäsittelyssä esitettyä suullista todistelua. Sen sijaan alioikeuden (*Amtsgericht*) tulee rikosasioissa merkitä pöytäkirjaan kuulustelujen keskeinen sisältö, jolleivät asianosaiset tyydy ratkaisuun (StPO 273 §:n 2 momentti). Rikosasioissa tuomioistuin voi myös määrätä pääkäsittelyssä tapahtuneen sanatakkasta merkitsemisestä pöytäkirjaan, jos se on tarpeen pääkäsittelyssä tapahtuneen taikka lausumien tai kuulustelujen tarkan sisällön vahvistamiseksi (StPO 273 §:n 3 momentti). Tuomioistuin voi myös sallia, että oikeudenkäynteistä, joilla on Saksan liittotasavallan näkökulmasta huomattavaa historiallista merkitystä, tehdään äänitallenne tieteellistä tai historiallista tarkoitusta varten (*Gerichtsverfassungsgesetz* 169 §).

Jos asian tosiasiakysymyksestä haetaan muutosta (*Berufung*), suullinen todistelu vastaanotetaan muutoksenhakutuomioistuimessa uudelleen.

Saksassa alettiin vuonna 2014 valmistella rikosprosessilainsäädännön uudistamista. Vuonna 2015 julkaistussa asiantuntijakomission raportissa suositeltiin, että alioikeuksissa kuulustelut tallennettaisiin audiovisuaalisesti. Osavaltiontuomioistuinten (*Landgericht*) ja osavaltionylioikeuksien (*Oberlandesgericht*) ensi asteena käsittelemien rikosasioiden osalta tätä kehoitettiin lähemmin selvitettäväksi (Bericht der Expertenkommission zur effektiveren und praxistauglicheren Ausgestaltung des allgemeinen Strafverfahrens und des jugendgerichtlichen Verfahrens, s. 128–134).

Kuulustelujen tallentaminen ei lopulta sisältynyt liittopäivien (*Bundestag*) marraskuussa 2019 hyväksymään uudistukseen. Lisäksi liittopäivillä tehty lainsäädäntöaloitteet, joissa ehdotettiin, että rikosasian pääkäsittelystä tehtäisiin kuva- ja äänitallenne, hylättiin (Drucksache 19/11090: Gesetz zur Nutzung audio-visueller Aufzeichnungen in Strafprozessen ja Drucksache 19/13515: Modernisierung des Strafverfahrens durch digitale Dokumentation der Hauptverhandlung).

Saksan liittovaltion oikeus- ja kuluttajansuojaministeriö (*Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz*) on kuitenkin sittemmin asettanut pääkäsittelyjen tallentamista koskevan työryhmän. Rikosasian pääkäsittelyn dokumentoinnin asiantuntijatyöryhmä (*Expertinnen- und Expertengruppe zur Dokumentation der strafgerichtlichen Hauptverhandlung*) on aloittanut työnsä helmikuussa 2020. Toimeksiantonsa mukaisesti työryhmän tulee erityisesti arvioida pääkäsittelyn dokumentoinnin vaikutuksia alioikeusmenettelyn kulkuun, muutoksenhakuun ja oikeudenkäyntiin osallistuvien yksityisyyteen. Lisäksi työryhmän tulee arvioida menettelytavan teknisiä ja organisatorisia vaatimuksia ja toteuttamisvaihtoehtoja. Asiantuntijatyöryhmän työ on tätä kirjoitettaessa yhä kesken.

6 Lausuntopalaute

Hallituksen esitys perustuu oikeusministeriön asettaman videotallennustyöryhmän mietintöön, joka julkaistiin 14.12.2020 (Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta. Videotallennustyöryhmän mietintö. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2020:20).

Mietintö oli lausuntokierroksella 14.12.2020–19.2.2021. Lausuntoa pyydettiin 52 taholta, ja lisäksi kuka hyvänsä saattoi antaa lausunnon mietinnöstä lausuntopalvelu.fi-palvelussa. Lausuntoja annettiin 45. Lausunnoista on laadittu lausuntotiivistelmä (Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta – Videotallennustyöryhmän mietintö. Lausuntotiivistelmä, Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2021:12). Esityksen jatkovalmistelu on tehty oikeusministeriössä.

Lausunnonantajat suhtautuivat videotallennustyöryhmän mietinnössä ehdotettuun pääosin myönteisesti. Lausunnonantajat kannattivat yleisesti esityksen tavoitteita, ja enemmistö näki

ehdotusten edistävän niiden saavuttamista. Lausunnonantajat esittivät kuitenkin huolensa ehdotuksen kalleudesta ja vaikutuksista tuomioistuinten resursseihin.

Lausunnonantajat suhtautuivat kauttaaltaan myönteisesti mahdollisuuteen esittää suullinen todistelu pääkäsittelyssä viittaamalla siihen. Menettelyn edellytyksiä haluttiin useassa lausunnossa keventää niin, että sitä voitaisiin käyttää mietinnössä ehdotettua useammin. Ehdotettavan oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 a §:n 3 momenttia on muutettu siten, että menettely olisi mahdollinen aina, kun hovioikeus harkitsee sen soveliaaksi. Näin pyritään siihen, että menettelyn edut, joita ovat erityisesti oikeudenkäyntikulujen vähentyminen ja hovioikeusmenettelyn tehostuminen, toteutuisivat laajemmin.

Ehdotus kärjäoikeudessa tallennettujen kertomusten indeksoinnista jakoi lausunnonantajien mielipiteitä. Useat lausunnonantajat, erityisesti kärjäoikeudet, kritisoivat indeksointivelvollisuuden laajuutta katsoen sen olevan vaikeaa, työlästä ja useimmiten turhaa, koska suurimmasta osasta asioita ei haeta muutosta. Toisaalta monet lausunnonantajat, erityisesti hovioikeudet, pitivät indeksointia erityisesti laajoissa asioissa välttämättömänä uuden menettelyn hyötyjen saavuttamiseksi.

Lausuntopalautteen perusteella on koetettu löytää tasapaino näiden näkökohtien välillä. Ehdotuksen perusratkaisuja ei ole muutettu, mutta oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §:n 1 momentin säännöskohtaisia perusteluita on selvennetty siten, että indeksointi olisi tarpeen lähinnä silloin, kun kertomus on laaja ja koskee useita erillisiä asiakokonaisuuksia.

Korkeimman oikeuden ja Vaasan hovioikeuden lausuntojen perusteella ehdotuksia oikeudenkäymiskaaren 6 luvun uudeksi 12 a §:ksi ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun uudeksi 12 a §:ksi on muutettu. Palauttamistilanteiden moninaisuuden huomioon ottamiseksi pykälässä edellytettäisiin mietinnöstä poiketen, että suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta silloin, kun juttu palautetaan kärjäoikeuteen, olisi palauttamisen syy huomioon ottaen soveliaasta.

Korkeimman oikeuden ja markkinaoikeuden lausuntojen perusteella ehdotusta oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annetun lain muuttamisesta on täydennetty ehdottamalla myös lain 4 luvun 17 §:n muuttamista niin, että nykykäytäntö markkinaoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun äänittämisestä jatkuisi kaikissa teollis- ja tekijänoikeudellisissa asioissa.

Lukuisissa lausunnoissa kannatettiin turvatarkastuksista tuomioistuimessa annetun lain muuttamisen tavoitetta estää kuva- ja äänitallenteiden salakuvaaminen mahdollistamalla turvatarkastus ja kuvan tallentamiseen soveltuvien välineiden pois ottaminen kuva- ja äänitallennetta katsomaan saapuvilta. Valittua keinoa pidettiin kuitenkin liian pitkälle menevänä. Lausuntopalautteen perusteella ehdotusta on muutettu niin, että turvatarkastus voidaan tehdä ja kuvan tallentamiseen soveltuvat välineet ottaa pois vain silloin, kun on perusteltu aihe epäillä, että henkilö tallentaisi oikeudettomasti kuvaa kuva- ja äänitallenteesta.

Tietosuojavaltuutetun toimiston, Tuomioistuinviraston ja Rovaniemen hovioikeuden lausuntojen perusteella kuva- ja äänitallenteiden säilytysajasta ehdotetaan säädettäväksi ehdotettua täsmällisemmin. Säilytysaikaa on kuulusteltavien yksityisyyden ja henkilötietojen suojaamiseksi myös lyhennetty. Lisäksi henkilötietojen suojaa koskevia perusteluita on kehitetty.

Vaasan hovioikeus, Syyttäjälaitos ja Suomen Syyttäjähdistys ry esittivät, että kuva- ja äänitallenne tehtäisiin myös hovioikeudessa henkilökohtaisesti kuulusteltujen henkilöiden kertomuksista. Toisaalta korkein oikeus ja Itä-Suomen yliopisto pitivät sitä epätarkoituksenmukaisena.

Esityksessä ei ole tältä osin poikettu mietinnössä ehdotetusta johtuen hovioikeudessa henkilökohtaisesti kuulusteltavien henkilöiden todennäköisesti vähäisestä määrästä, suullisen todistelun vastaanottamisen harvinaisuudesta korkeimmassa oikeudessa sekä kuva- ja äänitallenteen tekemisen mahdollistamisesta aiheutuvista kustannuksista. Näin ollen esitetään, että hovioikeudessa kuulusteltujen kertomuksista tehtäisiin nykyiseen tapaan äänitallenne. Perusteita ei ole kuva- ja äänitallenteen tekemiselle myöskään korkeimmassa oikeudessa henkilökohtaisesti kuulusteltavien henkilöiden kertomuksista.

Rovaniemen hovioikeus, Helsingin käräjäoikeus ja Suomen tuomariliitto ry esittivät, että myös katselmuksesta tehtäisiin tai tuomioistuimen harkinnan mukaan voitaisiin tehdä kuva- ja äänitallenne. Esityksessä kuitenkin katsotaan, että katselmuksessa on olennaista sellaisen henkilökohtaisen vaikutelman saaminen katselmuskohteesta, mitä yksin kuvaa ja ääntä sisältävä tallenne ei täysin kykenisi välittämään. Hyvälaatuisen kuva- ja äänitallenteen tekeminen katselmuskohteesta ei myöskään aina olisi mahdollista.

Pirkanmaan käräjäoikeus ja eräät muut lausunnonantajat esittivät harkittavaksi sitä, että käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu otettaisiin muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan kuva- ja äänitallenteen sijaan käräjäoikeudessa tehdyltä äänitallenteelta. Tätä vaihtoehtoa arvioidaan erikseen esityksen jaksossa 5.1.4.

Itä-Suomen hovioikeus ja Itä-Uudenmaan käräjäoikeus katsoivat, että hovioikeuden tulisi voida hyödyntää käräjäoikeudessa tehtyjä kuva- ja äänitallenteita myös jatkokäsittelylupaharkinnassa ja ratkaistessaan asian kirjallisessa menettelyssä. Suullisen todistelun tallentaminen tekisi näiden lausunnonantajien mukaan kirjallisen ja suullisen hovioikeusmenettelyn välisen eron ylläpitämisen keinotekoiseksi. Toisaalta korkein oikeus piti erottelua tärkeänä katsoen, että oli perusteltua kieltää käräjäoikeudessa tehtyjen kuva- ja äänitallenteiden käyttämisen jatkokäsittelylupaharkinnassa ja kirjallisessa menettelyssä. Myös Helsingin hovioikeus piti erottelua tärkeänä.

Ehdotuksessa on pitäydytty suullisen ja kirjallisen hovioikeusmenettelyn erottelussa. Jatkovalmistelussa on pyritty olemaan muuttamatta hovioikeusmenettelyn vakiintuneita perusteita enempää kuin uuden suullisen todistelun vastaanottamistavan vuoksi on tarpeen. Kysymys on kahdesta perustaltaan erilaisesta tavasta käsitellä ja ratkaista asia, ja niiden välillä on ero myös käräjäoikeudessa ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevassa ratkaisukäytännössä. Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen jatkokäsittelylupaharkinnassa hämärtäisi lisäksi jatkokäsittelylupaharkinnan ja asian täystutkinnan välistä eroa, mikä sekin olisi vastoin hovioikeusmenettelyn perusratkaisuja.

Useat lausunnonantajat toivat esiin, että lakiehdotusten tavoiteltu voimaantulo vuonna 2022 olisi aikaista. Lausunnonantajat esittivät epäilyjä ennen muuta siitä, ehditäänkö videotallennusjärjestelmä rakentaa ja sen käyttäjille antaa riittävä koulutus lakiehdotusten hyväksymisen ja niiden voimaantulon välisenä aikana. Lausuntopalauteessa esiin tuotujen näkökohtien perusteella tavoitteeksi on asetettu lakiehdotuksen voimaantulo vuoden 2023 alusta.

Lisäksi lausuntopalauteessa esitettiin huomioita ehdotuksen taloudellisista vaikutuksista, joita yleisesti pidettiin huomattavina.

Esityksen vaikutukset valtion menoihin johtuvat keskeisesti kuva- ja äänitallenteiden tekemiseen ja esittämiseen tarvittavan videotallennusjärjestelmän suunnittelusta, rakentamisesta ja ylläpitämisestä. Sitä koskevan kustannusarvion laatinut Oikeusrekisterikeskus nosti lausunnossaan aikaisempaa arviotaan videotallennusjärjestelmän aiheuttamista kertaluontoisista suunnit-

telu ja rakentamis- sekä vuosittaisista ylläpitokustannuksista. Oikeusrekisterikeskuksen uusi arvio, jota on täsmennetty Oikeusrekisterikeskuksen, Tuomioistuinviraston ja oikeusministeriön välillä käydyissä keskusteluissa, on otettu esityksen taloudellisia vaikutuksia koskevan jakson pohjaksi.

Lausuntopalautteessa tuotiin esiin myös muita esityksen kustannuksiin vaikuttavia seikkoja. Niiden perusteella arvioita tarvittavan koulutuksen määrästä ja vaikutuksista matkakäräjäistuntoihin on muutettu. Lisäksi on tarkistettu arvioita esityksen vaikutuksista tuomioistuinten työmäärään ja siitä valtiolle aiheutuviin laskennallisiin työvoimakustannuksiin.

Edellä kerrotun lisäksi esitykseen on lausuntopalautteen perusteella tehty pienempiä muutoksia.

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Oikeudenkäymiskaari

5 luku Riita-asian vireillepano ja valmistelu

17 §. Pykälän *1 momenttiin* ehdotetaan lisättäväksi toiseksi valmistelun tavoitteeksi käsittelyn yhtäjaksoisuuden varmistamisen rinnalle se, että asia voidaan käsitellä pääkäsittelyssä jäsennellysti. Käsittelytapaa selostetaan jäljempänä 6 luvun 2 a §:n perusteluissa.

Asian jäsennellyllä käsittelyllä pääkäsittelyssä pyritäisiin ennen muuta siihen, että suullisesta todistelusta käräjäoikeudessa tehtävä kuva- ja äänitalenne olisi mahdollisessa muutoksenhaussa muutoksenhakutuomioistuimen hyödynnettävissä tarkoituksenmukaisella tavalla. Tämän tavoitteen saavuttaminen edellyttäisi sitä, että käsittelytapaan kiinnitettäisiin huomiota jo valmistelussa.

Asian jäsennellyn käsittelyn varmistamisen lisääminen valmistelun tavoitteeksi korostaisi valmistelun ja erityisesti suullisen valmisteluistunnon merkitystä. Valmistelussa tulisi aikaisempaa enemmän kiinnittää huomiota siihen, mitä suullista todistelua asianosaiset esittävät mistäkin teemasta. Lisäksi tulisi keskustella tällä hetkellä tapahtuvaa yksityiskohtaisemmin siitä, millä tavalla ja missä järjestyksessä kutakin kuulusteltavaa kuulusteltaisiin. Etenkin laajemmissa asioissa tulisi usein laatia kirjallinen prosessisuunnitelma.

6 luku Riita-asian pääkäsittely

2 a §. Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuimen on valvottava, että asian käsittelyssä noudatetaan selvyttä ja järjestystä. Momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että tuomioistuimen tulisi valvoa pääkäsittelyssä myös sitä, että asia käsitellään jäsennellysti.

Asian jäsennellyllä käsittelyllä tarkoitettaisiin käsittelytapaa, jossa asiassa ratkaistavana olevat kysymykset käsiteltäisiin pääkäsittelyssä johdonmukaisessa järjestyksessä ja siten, että eri kokonaisuudet erottuisivat toisistaan riittävästi. Jäsennellyn käsittelyn vaatimus koskisi koko pääkäsittelyä, mutta erityisen tärkeää se olisi suullista todistelua vastaanotettaessa.

Asian käsittely jäsennellysti olisi edellytys sille, että käräjäoikeudessa tehty kuva- ja äänitalenne pystyttäisiin tarvittaessa indeksoimaan, mikä edesauttaisi sen käyttämistä hovioikeudessa tarkoituksenmukaisella tavalla. Mitä jäsennellymmin asia käräjäoikeudessa käsiteltäisiin, sitä vaivattomammin suullisesta todistelusta tehdyltä kuva- ja äänitalenteelta voitaisiin hovioikeudessa erottaa ja ottaa vastaan ne osat, joista asiassa on hovioikeudessa enää kysymys.

Asian käsittely jäsennellysti olisi hyödyllistä myös kärjäoikeuden näkökulmasta. Jäsennelly käsittelytapaa selkeyttäisi asiaa, mikä voisi helpottaa sen ratkaisemista.

Asian käsittely jäsennellysti voisi merkitä käytännössä esimerkiksi sitä, että kuulusteltavaa kuulusteltaisiin toisistaan erottuvista kysymyksistä erikseen niin, että itsenäiseen kokonaisuuteen liittyvästä todistusteemasta pidettäisiin ensin pääkuulustelu ja sitten vastakuulustelu ja vasta sen jälkeen siirryttäisiin uuteen asiakokonaisuuteen. Esimerkiksi talokauppariidassa voitaisiin kuulustella todistajaa ensin reklamaatiosta, sitten perustusten virheistä ja viimeksi katon virheistä, kustakin erikseen. Tällaista tapaa ottaa vastaan suullista todistelua käytetään jo nykyisin jossain määrin, ja kokemukset siitä ovat olleet myönteisiä.

Edellä kuvattua käsittelytapaa tulisi käyttää etenkin asioissa, joissa vastaanotetaan paljon suullista todistelua tai jossa kuulustelut ovat muutoin pitkäkestoisia ja koskevat useita eri kysymyksiä. Muissa asioissa kuulustelujen yksityiskohtaisella jäsentämisellä ei useinkaan saavutettaisi merkittäviä hyötyjä. Niissä asian käsittely jäsennellysti ei yleensä edellyttäisi pää- ja vastakuulustelun vuorottelemista edellä kuvatulla tavalla, kunhan käsittely olisi muutoin johdonmukaista ja eriteltyä.

Todistelun vastaanottamistapaa harkittaessa tulisi ottaa huomioon myös kuulusteltava. Suullisen todistelun vastaanottamistavan ei lähtökohtaisesti tulisi johtaa siihen, että kuulusteltava joutuisi monipäiväisissä pääkäsittelyissä saapumaan tuomioistuimeen lukuisina päivinä. Jos kuulustelua ei toteutettaisi yhtäjaksoisesti, se tulisi pyrkiä toteuttamaan kokonaisuudessaan yhtenä pääkäsittelypäivänä ja silloinkin mahdollisimman lyhyen ajanjakson sisällä. Toisaalta etäyhteyksien käyttö olisi omiaan vähentämään kuulusteltavalle useammasta kuulemiskerrasta aiheutuvaa haittaa.

12 §. Pykälä koskee todistelun vastaanottamista uudessa pääkäsittelyssä, joka toimitetaan pääkäsittelyn oltua liian kauan lykättynä.

Ehdotettavan 22 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelusta kärjäoikeuden pääkäsittelyssä tehtäisiin kuva- ja äänitallenne. Olisi tarkoituksenmukaista, että tätä tallennetta voitaisiin käyttää suullisen todistelun vastaanottamisessa myös kärjäoikeudessa silloin, kun asiassa tulee toimitettavaksi uusi pääkäsittely sen vuoksi, että pääkäsittely on ollut liian kauan lykättynä. Se parantaisi kärjäoikeuden käytettävissä olevan näytön laatua, eikä todistajien ja muiden kärjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden yleensä tarvitsisi saapua uuteen pääkäsittelyyn kuulusteltaviksi uudelleen. Menettelyn edut olisivat siten samankaltaisia kuin ne, jotka yleisperusteluista tarkemmin ilmenevästi puoltavat suullisen todistelun vastaanottamista hovioikeudessa kärjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta.

Näistä syistä pykälää muutettaisiin siten, että suullinen todistelu otettaisiin vastaan uudessa pääkäsittelyssä aikaisemmassa pääkäsittelyssä tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta. Selvyyden vuoksi pykälä jaettaisiin samalla kolmeen momenttiin.

Pykälän ensimmäinen virke ja toisen virkkeen alkuosa sijoitettaisiin *1 momenttiin*. Toista virkettä muutettaisiin niin, että se koskisi vain suullista todistelua. Aikaisemmin vastaanotettu suullinen todistelu otettaisiin momentin mukaan uudessa pääkäsittelyssä lähtökohtaisesti vastaan kuva- ja äänitallenteelta siltä osin kuin sillä on merkitystä asiassa.

Henkilön, jota on kuulusteltu aikaisemmassa pääkäsittelyssä, kuulusteleminen uudessa pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten olisi mahdollista samoin edellytyksin kuin ehdotetaan säädettäväksi hovioikeuden osalta 26 luvun 15 a §:ssä.

Käräjäoikeus voisi siis päättää kuulustella tällaista henkilöä uudessa pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten, jos se olisi tarpeen asian selvittämiseksi, ja henkilökohtaisesti uudelleen, jos siihen olisi erityinen syy. Lisäksi käräjäoikeus voisi sallia, että aikaisemmassa pääkäsittelyssä vastaanotettu suullinen todistelu esitettäisiin uudessa pääkäsittelyssä kokonaan tai osittain viittaamalla siihen, jos se harkitsisi tämän soveliaaksi.

Momentin toisen virkkeen loppuosa ja viimeinen virke siirrettäisiin uudeksi 3 momentiksi.

Uudessa 2 momentissa säädettäisiin aikaisemmin vastaanotetusta kirjallisesta todistelusta. Se olisi otettava vastaan uudessa pääkäsittelyssä uudelleen siltä osin kuin sillä on merkitystä asiassa. Säännös vastaisi nykytilaa.

Uudessa 3 momentissa säädettäisiin tilanteesta, jossa aikaisemmin vastaanotetun todistelun vastaanottamiselle olisi este. Silloin tästä todistelusta tulisi ottaa tarpeellinen selko aikaisemman pääkäsittelyn oikeudenkäyntiaineistosta. Sekä suullista että kirjallista todistelua koskeva momentti vastaisi voimassa olevaa lainsäädäntöä.

12 a §. Uudessa pykälässä säädettäisiin suullisen todistelun vastaanottamisesta käräjäoikeudessa silloin, kun hovioikeus tai korkein oikeus palauttaa asian käräjäoikeuteen. Säännöksen mukaan käräjäoikeus voisi tässä tilanteessa ottaa suullisen todistelun vastaan kuva- ja äänitallenteelta, jonka käräjäoikeus on tehnyt asiassa aikaisemmin toimitetussa pääkäsittelyssä, jos sitä voitaisiin pitää palauttamisen syy huomioon ottaen soveliaana.

Pykälä mahdollistaisi sen, ettei palauttamisen jälkeen toimitettavaan pääkäsittelyyn tarvitsisi aina kutsua asiassa kertaalleen jo kuulusteltuja todistajia ja muita todistelutarkoituksessa kuulusteltuja henkilöitä toistamiseen henkilökohtaisesti kuulusteltaviksi. Lisäksi käräjäoikeus voisi näin ratkaista palautetun asian lähempänä tapahtumahetkeä esitettyjen kertomusten perusteella kuin nykyään. Menettelyn edut olisivat siten samankaltaisia kuin ne, jotka yleisperusteluista tarkemmin ilmenevällä tavalla puoltavat suullisen todistelun vastaanottamista muutoksenhakutuomioistuimessa käräjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta.

Suullisen todistelun vastaanottaminen asiassa aikaisemmin tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta edellyttäisi, että se olisi palauttamisen syy huomioon ottaen soveliaasta. Näin voisi olla esimerkiksi silloin, kun suullista todistelua vahingonkorvauksen perusteen ohella myös vahingon määräästä vastaanottanut käräjäoikeus päätyy katsomaan korvausperusteen puuttuvan, mutta hovioikeus katsoo toisin ja palauttaa asian käräjäoikeuteen. Jos asia olisi sen sijaan palautettu esimerkiksi todistelumenettelyssä tapahtuneen virheen takia taikka aiemman tuomioistuinkäsittelyn tuomionvoipaisuuteen tai sen ratkaisukokoonpanon esteellisyyteen liittyvien kysymysten vuoksi, aikaisemmin vastaanotetun suullisen todistelun ottamista uudessa pääkäsittelyssä vastaan kuva- ja äänitallenteelta ei yleensä voitaisi pitää soveliaana. Silloin lähtökohtana olisi menettelyn uusintaminen.

Jos suullinen todistelu otettaisiin palauttamisen jälkeen toimitettavassa pääkäsittelyssä vastaan kuva- ja äänitallenteelta, aikaisemmin käräjäoikeudessa kuulustellun henkilön kuulusteleminen henkilökohtaisesti uudelleen ja lisäkysymysten esittämistä varten olisi mahdollista samoin edellytyksin kuin ehdotetaan säädettäväksi hovioikeuden osalta 26 luvun 15 a §:ssä. Käräjäoikeus voisi siis päättää kuulustella tällaista henkilöä henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten, jos se olisi tarpeen asian selvittämiseksi, ja henkilökohtaisesti uudelleen, jos siihen olisi erityinen syy. Lisäksi käräjäoikeus voisi sallia, että aikaisemmassa pääkäsittelyssä vastaanotettu suullinen todistelu esitettäisiin kokonaan tai osittain viittaamalla siihen, jos se harkitsisi tämän soveliaaksi.

Pykälä koskisi vain käräjäoikeutta. Jos korkein oikeus palauttaisi asian hovioikeuteen, suullisen todistelun vastaanottamiseen palauttamisen jälkeen toimitettavassa pääkäsittelyssä sovellettaisiin 26 luvun säännöksiä.

17 luku Todistelusta

46 §. Pykälään lisättäisiin uusi *2 momentti*, joka koskisi etukäteistiedon antamista kuulusteltavalle siitä, että hänen kuulustelunsa tallennetaan. Kuulustelun tallentamisella tarkoitettaisiin niin kuva- ja äänitallenteen tekemistä käräjäoikeudessa kuin äänitallenteen tekemistä muutoksenhakutuomioistuimessa.

Tällä hetkellä laissa ei edellytetä äänitallenteen tekemisestä ilmoittamista kuulusteltavalle, vaikka niin yleisesti menetelläänkin. Äänitallenteen tekemisen voidaan kuitenkin arvioida puuttuvan siinä määrin kuulusteltavan yksityisyyteen, ettei voida pitää asianmukaisena, että kuulustelusta tehtäisiin äänitallenne ilman, että kuulusteltavalle kerrottaisiin siitä. Sen vuoksi asiasta olisi syytä säätää laissa.

Ehdotuksen mukaan kuulustelusta käräjäoikeudessa tehtäisiin äänitallenteen sijaan kuva- ja äänitallenne. Kuva- ja äänitallenteen tekeminen puuttuisi kuulusteltavan yksityisyyteen äänitallenteen tekemistä enemmän, joten kuva- ja äänitallenteen tekemisestä ilmoittaminen olisi vielä tärkeämpää.

Kuulustelun tallentamisesta ilmoittaminen vastaisi henkilötietojen käsittelyn läpinäkyvyyden vaatimusta. Siitä säädetään luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen 2016/679 (*yleinen tietosuojasetus*) 5 ja 12 artikloissa.

Puheenjohtajan tulisi ilmoittaa kuulustelun tallentamisesta ennen sen alkamista. Tallentamisesta voitaisiin kertoa esimerkiksi samassa yhteydessä, kun todistajaa ja asiantuntijaa muistutetaan totuusvelvollisuudesta pykälän 1 momentin nojalla. Ilmoittamisvelvollisuuteen ei vaikuttaisi se, tietäisikö kuulusteltava kertomuksensa tallentamisesta esimerkiksi pääkäsittelykutsuun sisältyvän etukäteisinformaation perusteella, vaan kuulusteltavalle olisi joka tapauksessa annettava tieto tallentamisesta ennen kuulustelun alkamista.

Momentissa ei edellytettäisi, että kuulusteltava suostuisi tallentamiseen. Kuulustelu voitaisiin tallentaa, vaikka kuulusteltava ilmoittaisi vastustavansa sitä.

48 §. Pykälässä säädetään siitä, miten asianosaisen kuulustelu pääkäsittelyssä toimitetaan.

Edellä 6 luvun 2 a §:n säännöskohtaisista perusteluista tarkemmin ilmenevistä syistä ehdotuksella pyritään muun muassa kehittämään pääkäsittelymenettelyä siten, että asiat käsiteltäisiin ja suullista todistelua vastaanotettaisiin nykyistä jäsennellymmin. Kuten mainitun pykälän säännöskohtaisista perusteluista edelleen ilmenee, tämä saattaa edellyttää joskus sitä, että todistelua vastaanotetaan pääkäsittelyssä teemoittain. Todistelun teemoittainen vastaanottaminen edellyttää tyypillisesti lähtökohtaisesta kuulustelujärjestyksestä poikkeamista.

Tällä hetkellä pykälän 2–4 momenttien mukaisesta kuulustelujärjestyksestä voidaan *1 momentin* nojalla tarvittaessa poiketa. Lainkohdan esitöiden mukaan esimerkiksi rikosasiassa voitaisiin ensiksi ottaa vastaan suullinen todistelu rikosvastuun perustavista seikoista kaikilta osin kuule-

malla ensiksi asianomistajaa ja syytettyä sekä todistajia. Tämän jälkeen voitaisiin samassa järjestyksessä ottaa vastaan suullinen todistelu siitä, mitä vahinkoa ja kuinka paljon syytteenalaisesta rikoksesta on aiheutunut (HE 46/2014 vp s. 107).

Koska tällainen suullisen todistelun vastaanottamistapa olisi monissa laajoissa asioissa tarkoituksenmukainen, poikkeamismahdollisuutta ehdotetaan korostettavaksi muuttamalla momenttia niin, että siinä mainittaisiin nimenomaisesti asian jäsennelty käsittely perusteena poiketa pykälän 2–4 momentin mukaisesta järjestyksestä, kuten esimerkiksi siitä, että asianosaista kuulustellaan yhtäjaksoisesti (2 momentti). Näin pyritäisiin edistämään teemoittaista kuulustelutapaa ja korostamaan tuomioistuimen mahdollisuutta toimittaa kuulustelut kunkin asian erityispiirteet huomioon ottavalla tavalla.

53 §. Pykälässä säädetään toimenpiteistä anonyymien todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi silloin, kun häntä kuullaan pääkäsittelyssä.

Esityksen mukaan todistajan kuulustelusta käräjäoikeudessa tehtäisiin äänitallenteen sijaan kuva- ja äänitallenne. Jos käräjäoikeuden ratkaisusta haettaisiin muutosta, todistajan kertomus otettaisiin hovioikeuden pääkäsittelyssä ja korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä lähtökohtaisesti vastaan tältä tallenteelta. Asianosaisilla olisi lisäksi oikeus saada tieto kuva- ja äänitallenteesta.

Ehdotettu sääntely saattaisi johtaa anonyymien todistajan henkilöllisyyden paljastumiseen, koska asianosaiset voisivat nähdä hänen kasvonsa hänen kuulemisestaan käräjäoikeudessa tehdyllä kuva- ja äänitallenteelta. Sen estämiseksi olisi perusteltua säätää anonyymia todistajaa koskeva poikkeus suullisen todistelun tallentamistavasta käräjäoikeudessa. Pykälään ehdotetaan tästä syystä lisättäväksi uusi *4 momentti*, jonka mukaan anonyymien todistajan kuulemisesta käräjäoikeudessa tallennettaisiin vain ääni, jos se olisi anonyymien todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi välttämätöntä.

Kysymys olisi erityissäännöksestä suhteessa 22 luvun 6 §:n 1 momenttiin. Koska tallenteella ei olisi kuvaa, siltä ei ilmenisi kuulustelu sellaisena kuin käräjäoikeus on sen vastaanottanut. Sen vuoksi anonyymien todistajan käräjäoikeudessa esittämää kertomusta ei voitaisi ottaa muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan tallenteelta. Jos asiassa haettaisiin muutosta, anonyymia todistajaa tulisi tarvittaessa kuulustella henkilökohtaisesti uudelleen hovioikeuden pääkäsittelyssä ja korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä.

Poikkeaminen kuva- ja äänitallenteen tekemisestä edellyttäisi sen välttämättömyyttä anonyymien todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi. Edellytys olisi siten sama kuin pykälän 1 ja 3 momenteissa.

59 §. Ehdotuksen mukaan käräjäoikeus tekisi vastaanottamastaan suullisesta todistelusta kuva- ja äänitallenteen myös silloin, kun suullista todistelua otetaan vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella. Olisi perusteltua, että tällaisessa tilanteessa tehtyä kuva- ja äänitallennetta voitaisiin käyttää silloin, jos pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua suullista todistelua otetaan uudelleen vastaan pääkäsittelyssä. Näin pääkäsittelyn ulkopuolella kuulusteltu henkilö välttyisi saapumasta oikeuteen toistamiseen, ja käräjäoikeuden käytettävissä olisi lähempänä tapahtumahetkeä esitetty kertomus.

Näistä syistä pykälän *1 momenttiin*, jossa säädetään pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotetun todistelun ottamisesta uudelleen vastaan pääkäsittelyssä, ehdotetaan lisättäväksi virke kuva- ja äänitallenteiden käyttämisestä. Uuden virkkeen mukaan silloin, kun pääkäsittelyn ulkopuolella

vastaanotettua suullista todistelua otetaan pääkäsittelyssä uudelleen vastaan, se voitaisiin tarpeellisilta osin ottaa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, jos tällainen tallenne olisi asiassa tehty. Muutos ei vaikuttaisi siihen, milloin kärjäoikeuden tulisi ottaa pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua suullista todistelua uudelleen vastaan pääkäsittelyssä.

Pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua suullista todistelua ei olisi välttämätöntä ottaa pääkäsittelyssä kuva- ja äänitallenteelta uudelleen vastaan kokonaan, vaan riittävää olisi, että se otettaisiin vastaan tarpeellisilta osin.

Kun pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua suullista todistelua otetaan uudelleen vastaan pääkäsittelyssä, kärjäoikeus voisi päättää, otetaanko tämä todistelu pääkäsittelyssä uudelleen vastaan kuva- ja äänitallenteelta vai siten, että pääkäsittelyn ulkopuolella kuulusteltu henkilö kutsuttaisiin pääkäsittelyyn esittämään kertomuksensa uudelleen. Harkinnassa kärjäoikeuden tulisi ottaa huomioon kuulusteltavalle uudesta kuulustelusta aiheutuva haitta ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen. Esimerkiksi silloin, jos asianosainen ei ole ollut saapuvilla otettaessa vastaan suullista todistelua pääkäsittelyn ulkopuolella, vastakuulustelu-oikeuden toteutuminen saattaa edellyttää pääkäsittelyn ulkopuolella kuulustellun henkilön kutsumista pääkäsittelyyn esittämään kertomuksensa uudelleen.

22 luku Kärjäoikeuden pöytäkirja ja todistelun taltiointi

5 §. Pykälän *1 momentissa* säädetään pääkäsittelyn pöytäkirjaan merkittävistä tiedoista. Momenttiin ehdotetaan lisättäväksi 4 kohta, jossa säädettäisiin asiassa vastaanotetusta suullisesta todistelusta tehtyä kuva- ja äänitallennetta koskevien tietojen merkitsemisestä pöytäkirjaan. Kysymys olisi tallenteesta, jonka tekemisestä säädettäisiin luvun 6 §:ssä.

Kärjäoikeuden tulisi kohdan nojalla merkitä pöytäkirjaan tiedot asiassa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta siten, että videotallennusjärjestelmästä kyettäisiin vaivatta löytämään asiaa koskeva tallenne ja erottamaan siltä eri kuulusteltavien kertomukset. Jos kuva- ja äänitallenne olisi indeksoitu, pöytäkirjaan tulisi merkitä tieto siitä, millä tavalla indeksointi on tehty.

Kärjäoikeuden pääkäsittelyn pöytäkirjaan merkitään jo nykyään yleisesti yksilöintitiedot kunkin kuulusteltavan kertomuksesta tehtävästä äänitallenteesta. Siitä ehdotetaan säädettäväksi nimellisesti, koska tallennetta koskevat pöytäkirjamerkinnot olisivat erityisen tärkeitä uudessa menettelyssä, jossa suullinen todistelu otettaisiin hovioikeudessa vastaan kärjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta. Kuva- ja äänitallennetta koskevat pöytäkirjamerkinnot helpottaisivat asian valmistelua hovioikeudessa.

6 §. Suullisen todistelun vastaanottaminen muutoksenhakutuomioistuimessa kuva- ja äänitallenteelta edellyttäisi tällaisen tallenteen tekemistä kärjäoikeudessa. Sen vuoksi todistelutarkoituksessa annettujen kertomusten äänittämistä kärjäoikeudessa koskevaa *1 momenttia* muutettaisiin niin, että kärjäoikeudessa tehtäisiin äänitallenteen sijaan kuva- ja äänitallenne.

Tällä hetkellä äänitallenne tehdään todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelusta. Tarkoitus ei olisi muuttaa niiden henkilöiden joukkoa, joiden kertomukset tallennetaan. Kuva- ja äänitallenne tulisi tehdä niiden kuulusteltavien kertomuksista, joiden kertomukset tällä hetkellä äänitetään.

Asianosaisen ja muun henkilön kertomukset tulisi tallentaa siltä osin kuin heitä kuullaan todistelutarkoituksessa. Todistelutarkoituksessa kuultavilla muilla henkilöillä tarkoitettaisiin yhä

muuta kuin pykälässä nimenomaisesti mainittuja henkilöitä, joita kuullaan pääkäsittelyssä todistelutarkoituksessa. Heitä voisivat olla esimerkiksi ulosottoasioissa kuulusteltavat ulosottomiehet.

Käräjäoikeuden tulisi tehdä kuva- ja äänitallenne riippumatta siitä, millä tavalla kuulustelu toteutetaan. Käräjäoikeudessa henkilökohtaisesti läsnä olevan kuulusteltavan kertomuksen lisäksi kuva- ja äänitallenne tulisi tehdä kuulustelusta, joka on toteutettu käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään.

Kun kuulusteltavaa kuullaan puhelimitse, hänestä ei voitaisi tallentaa kuvaa. Puhelinkuulemisesta tehty, pelkästään ääntä sisältävä tallenne voitaisiin kuitenkin rinnastaa pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti läsnä olleen henkilön kuulustelusta tehtyyn kuva- ja äänitallenteeseen, koska molemmissa tilanteissa muutoksenhakutuomioistuimien saisi tallenteelta käyttöönsä saman suullisen todistelun kuin käräjäoikeus. Siten kuva- ja äänitallenteesta säädettyä voitaisiin soveltaa myös puhelinkuulemisesta käräjäoikeudessa tehtyyn tallenteeseen.

Kuva- ja äänitallenne tehtäisiin myös suullisesta todistelusta, joka otetaan vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella, ja silloinkin, kun kuulusteltavaa kuulustellaan näkösuojan takaa taikka asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta.

Anonyymien todistajan kuulustelun tallentamisesta säädettäisiin kuitenkin erikseen 17 luvun 53 §:ssä.

Kuva- ja äänitallenne tulisi tehdä niin, että eri kuulusteltavien kertomukset olisivat helposti erotettavissa toisistaan. Lisäksi tallennetut kertomukset tulisi tarpeen mukaan indeksoida eli tallenteelle tulisi merkitä kohdat, joilla käsitellään eri asioita, kuten eri teemoja tai syytekohtia. Mahdollisuuksien mukaan huomiota tulisi kiinnittää myös julkisuusnäkökohtiin. Kertomusten indeksointi olisi omiaan helpottamaan asian valmistelua ja lyhentämään pääkäsittelyiden kestoa hovioikeudessa.

Kertomuksen indeksointi olisi tarpeen lähinnä silloin, kun kertomus on pitkäkestoinen ja koskee useita toisistaan täysin erillisiä oikeussuhteita, syytekohtia, todistusteemoja tai tapahtumia. Sen sijaan lyhyiden tai vain yhtä teemaa tai asiakokonaisuutta koskevien kertomusten indeksointi ei olisi tarpeen. Kertomusten indeksointia puoltaisi, jos asia olisi laaja, ja siinä kuulusteltaisiin useaa henkilöä pitkään. Suurimmassa osassa asioita kertomusten indeksointi ei olisi tarpeen. Kertomuksen indeksointi olisi mahdollista korvata luvun 9 §:ssä tarkoitetulla kirjallisella toisinnolla.

Katselmuksesta ei tehtäisi kuva- ja äänitallennetta. Katselmuksessa on olennaista sellaisen henkilökohtaisen vaikutelman saaminen katselmuskohteesta, mitä yksin kuvaa ja ääntä sisältävä tallenne ei täysin kykenisi välittämään. Hyvälaatuisen kuva- ja äänitallenteen tekeminen katselmuskohteesta ei myöskään aina olisi mahdollista.

Myöskään kirjallisen todistelun vastaanottamisesta, alkupuheenvuoroista ja loppulausunnoista ei tehtäisi kuva- ja äänitallennetta.

Kuulustelun merkitsemisestä pöytäkirjaan säädettäisiin jatkossa 2 momentissa, minkä vuoksi 1 momentin viimeinen virke poistettaisiin.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin menettelystä silloin, kun kuva- ja äänitallenteen tekeminen ei olisi mahdollista. Pääkäsittelyä ei siten tulisi keskeyttää tai peruuttaa, vaikka kuva- ja äänitallenteen tekeminen ei teknisistä syistä joskus onnistuisi, vaan tällöin tulisi menetellä 2 momentin mukaisesti.

Tällä hetkellä kuulusteltavan lausuma on merkittävä sanatarkasti pöytäkirjaan, jos äänittäminen ei ole mahdollista. Tätä voidaan kuitenkin pitää tarkoituksettoman yksityiskohtaisena merkitsemistapana ottaen erityisesti huomioon se, ettei muutoksenhakutuomioistuin voi arvioida asiassa esitettyä suullista todistelua pöytäkirjamerkintöjen perusteella. Sanatarkan pöytäkirjaamisen vaatimuksesta on luovuttu myös hallintotuomioistuimissa (oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain (808/2019) 75 §).

Pöytäkirjaamisvelvollisuutta ehdotetaan muutettavaksi niin, että kuva- ja äänitallenteen tekemisen osoittautuessa mahdottomaksi olisi riittävää kuulustelun keskeisen sisällön merkitseminen pöytäkirjaan. Kuulustelun keskeinen sisältö riippuisi asiasta ja kuulustelusta. Pöytäkirjaan tulisi merkitä kuulustelukertomuksesta vähintään kaikki se, minkä voitaisiin olettaa vaikuttavan asian ratkaisemiseen. Väärinymmärrysten välttämiseksi kuulusteltavan tulisi, kuten tähänkin asti, tarkistaa se, miten hänen kuulustelunsa keskeinen sisältö on merkitty pöytäkirjaan, ja vahvistaa se oikein merkityksi.

Momentissa on tällä hetkellä jätetty tuomioistuimelle mahdollisuus korvata tallentaminen tarkoin pöytäkirjamerkinnöin silloin, kun äänittäminen on lausuman lyhyiden vuoksi ilmeisen tarpeetonta. Tämä mahdollisuus ehdotetaan poistettavaksi. Sääntely olisi johdonmukaisempaa, jos kärjäoikeuden tulisi poikkeuksetta tehdä kuva- ja äänitallenne. Lisäksi käytännössä ei juuri voisi esiintyä tilanteita, joissa tallentaminen olisi ilmeisen tarpeetonta, koska kuva- ja äänitallenteen korvaaminen pöytäkirjamerkinnöillä estäisi suullisen todistelun vastaanottamisen muutoksenhakutuomioistuimessa ehdotetulla tavalla.

Momenttia muutettaisiin myös kielellisesti niin, että lausuman sijaan käytettäisiin johdonmukaisesti sanaa kuulustelu. Sen voidaan arvioida kuvaavan paremmin sitä, että momentti koskee todistelutarkoituksessa annettuja kuulustelukertomuksia.

9 §. Pykälä koskee kirjallisen toisinnon tekemistä tallennetusta kertomuksesta. Säännöksen tarkoituksena on mahdollistaa tuomioistuimessa tehdyn tallenteen äänen litterointi silloin, kun se edistää asian käsittelyä.

Pykälän ensimmäisen virkkeen kirjoitusasu nykyaikaistettaisiin, mutta siihen ei tehtäisi asiallisesti muutoksia. Kirjallisen toisinnon tekemisestä päättäisi jatkossakin asiaa käsittelevä tuomioistuin. Se voisi tehdä kirjallisen toisinnon, jos se katsoisi toisinnon tekemisen edistävän asian käsittelyä. Kirjallinen toisinto voitaisiin tehdä sekä kuva- ja äänitallenteelle että äänitallenteelle tallennetusta kertomuksesta.

Pykälän toinen virke ehdotetaan poistettavaksi tarpeettomana. Kirjallisen toisinnon tekeminen on tähänkin saakka ollut asiaa käsittelevän tuomioistuimen päätösvallassa. Arvioidessaan tarvetta tehdä kirjallinen toisinto asiaa käsittelevä tuomioistuin voisi ottaa huomioon asianosaisten toiveet.

Kirjallisia toisintoja ei ole resurssisyyistä juuri tehty. Toisinnot voisivat kuitenkin edistää erityisesti hyvin laajojen asioiden käsittelyä. Jos tallennetusta kuulustelusta tehtäisiin kirjallinen toisinto, merkityksellisten kohtien löytäminen kuva- ja äänitallenteelta kävisi muutoksenhakutuomioistuimessa helpommin päinsä. Kirjallinen toisinto voisi siksi vähentää tarvetta katsoa kuva-

ja äänitallennetta muutoksenhakutuomioistuimessa tarpeettoman laajasti ja siten lyhentää pääkäsittelyä. Se voisi myös helpottaa asianosaisten valmistautumista asian käsittelyyn muutoksenhakutuomioistuimessa. Lisäksi toisinnolta voitaisiin helposti tarkistaa, ettei hovioikeudessa vastaanotettavasta suullisesta todistelusta jäisi kuva- ja äänitallenteen mahdollisesti epäonnistuneen indeksoinnin vuoksi erehdyksessä puuttumaan mitään olennaista.

Oikeusrekisterikeskuksen mukaan markkinoilla ei tällä hetkellä ole puheentunnistusohjelmistoja, joilla suomen- ja ruotsinkieliset kuulustelukertomukset voitaisiin luotettavasti saattaa kirjalliseen muotoon. Tietotekniikan kehittyminen saattaa kuitenkin tulevaisuudessa mahdollistaa kirjallisten toisintojen tekemisen nykyistä vaivattomammin.

Automaattisella puheentunnistusohjelmalla laaditusta toisinnosta olisi aiheellista antaa asianosaisille tieto silloinkin, kun sitä ei lähinnä muistiinpanoihin rinnastuvana voitaisi pitää oikeudenkäyntiasiakirjana.

10 §. Pykälässä säädetään äänitallenteiden säilytysajasta. Koska käräjäoikeudessa tehtäisiin ehdotuksen mukaan äänitallenteiden sijaan kuva- ja äänitallenteita, pykälää ehdotetaan muutettavaksi koskemaan kuva- ja äänitallenteiden säilytysaikaa. Hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa jatkossakin tehtävien äänitallenteiden säilytysajasta säädettäisiin 26 luvun 27 §:n 4 momentissa.

Voimassa olevan lain mukaan äänite on säilytettävä vähintään kuuden kuukauden ajan asian ratkaisemisesta. Jos asiassa on haettu muutosta, äänite on kuitenkin säilytettävä, kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu.

Voimassa olevaa lakia voidaan pitää epäjohdonmukaisena, koska äänitteen säilytysaika asian ratkaisemisen jälkeen riippuu siitä, onko käräjäoikeuden ratkaisuun haettu muutosta. Tästä syystä pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että säilytysajan pituus olisi kaikissa tapauksissa sama laskien siitä, kun asia, jonka käsittelyssä kuva- ja äänitallenne on tehty, on lainvoimaisesti ratkaistu.

Muiden oikeudenkäyntiasiakirjojen säilytyksestä on tällä hetkellä määräyksiä tuomioistuinten arkistonmuodostussuunnitelmissa ja arkistolaitoksen päätöksissä. Niiden mukaan oikeudenkäyntiasiakirjoja säilytetään osin viisi vuotta, osin pysyvästi.

Kuva- ja äänitallenteet ovat yksityisyyden suojan näkökulmasta tavanomaista merkittävämpiä oikeudenkäyntiasiakirjoja. Vaikka kuva- ja äänitallenteita ei luovutettaisi edes asianosaisille samalla tavalla kuin muita oikeudenkäyntiasiakirjoja, esimerkiksi seksuaalirikosasian asianomistaja voisi kokea ahdistavana pelkästään tietoisuuden kuulemisestaan tehdyn kuva- ja äänitallenteen olemassaolosta.

Kuva- ja äänitallenteet sisältäisivät henkilötietoja. Henkilötietoja tulee yleisen tietosuojasetuksen 5 artiklan mukaan säilyttää vain niin kauan kuin on tarpeen tietojenkäsittelyn tarkoituksen toteuttamista varten. Lisäksi henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annetun lain (1054/2018) 6 §:n 2 momentin mukaan henkilötiedot saa säilyttää muodossa, josta rekisteröity on tunnistettavissa, vain niin kauan kuin on tarpeen henkilötietojen käsittelyn tarkoituksen kannalta.

Edellä sanottuun nähden on merkityksellistä, että kuva- ja äänitallenteen käyttäminen jossakin muussa asiassa kuin siinä, jonka käsittelyssä se on tehty, olisi todennäköisesti harvinaista. Voidaan arvioida, että esimerkiksi laillisuusvalvonnassa olisi vain hyvin poikkeuksellisesti tarpeen

perehtyä kuva- ja äänitallenteeseen jonkun käräjäoikeudessa kuulustellun henkilön kertomuksesta.

Huomioon tulee ottaa myös kuva- ja äänitallenteiden säilyttämisestä aiheutuvat kustannukset, jotka muodostaisivat, kuten esityksen taloudellisia vaikutuksia koskevasta jaksosta ilmenee, merkittävän osan videotallennusjärjestelmän vuotuisista ylläpitokustannuksista.

Toisaalta olisi epätarkoituksenmukaista edellyttää kuva- ja äänitallenteen tuhoamista välittömästi asian, jonka käsittelyssä se on tehty, tultua lainvoimaisesti ratkaistuksi.

Näistä syistä ehdotetaan, että kuva- ja äänitallenteiden säilytysaika olisi lyhyempi kuin muulla oikeudenkäyntiaineistolla. Säilytysajaksi ehdotetaan 30 päivää siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu.

Kysymys ei olisi vähimmäisajasta, kuten voimassa olevassa laissa. Kuulusteltavien yksityisyyden suojan varmistamiseksi ja henkilötietojen suojan takaamiseksi olisi perusteltua, että osin arkaluontoisiakin tietoja sisältävien kuva- ja äänitallenteiden säilytysaika olisi laissa yksiselitteisesti määritelty. Perustuslakivaliokunta on vakiintuneesti pitänyt henkilötietojen säilytysaikaa henkilörekisterissä perustuslain 10 §:n 1 momentissa turvatuhenkilötietojen suojan kannalta tärkeänä sääntelykohteena (PeVL 21/2013 vp s. 4 ja PeVL 28/2016 vp s. 7).

Jos kuva- ja äänitallenne olisi osa jonkin toisen asian esitutkinta-aineistoa, esimerkiksi epäiltäessä todistajan syyllistyneen perättömään lausumaan tuomioistuimessa, tallenteen säilytysaika määräytyisi samojen säännösten nojalla kuin muidenkin esitutkintaa ja syyteharkintaa varten saatujen asiakirjojen kohdalla.

13 §. Pykälä ehdotetaan kumottavaksi vanhentuneena. Oikeusministeriön tai muunkaan tahon antamille määräyksille erityisistä päiväkirjoista ja luetteloista ei ole ollut tarvetta. Muilta osin pykälässä tarkoitettujen määräysten tai ohjeiden antaminen kuuluu nykyään lähinnä Tuomioistuinvirastolle, jonka tulee tuomioistuinlain 19 a luvun 2 §:n mukaan huolehtia siitä, että tuomioistuimet kykenevät käyttämään tuomiovaltaa laadukkaasti ja että tuomioistuinten hallinto on tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti järjestetty. Tuomioistuinvirasto huolehtii myös muun muassa tuomioistuinten tietojärjestelmien ylläpidosta ja kehittämisestä.

Lisäksi laissa oikeushallinnon valtakunnallisesta tietovarannosta (955/2020) säädetään lainkäyttöasioiden käsittelyä ja täytäntöönpanoa sekä oikeusministeriön hallinnonalan tutkimus- ja suunnittelutoimintaa palvelevasta oikeushallinnon valtakunnallisesta tietovarannosta, siihen tallennettavista tiedoista, tallennettujen tietojen luovuttamisesta ja muusta käsittelystä sekä tuomioistuinten, Syyttäjälaitoksen ja oikeusaputoimistojen velvollisuudesta liittyä tietovarantoon ja toimittaa siihen tietoja. Lain nojalla on annettu oikeusministeriön asetus tietojen merkitsemisestä oikeushallinnon valtakunnallisen tietovarantoon (1177/2020).

24 luku Tuomioistuimen ratkaisu

7 §. Käräjäoikeuden tuomioon merkittäviä tietoja koskevan pykälän 1 momentin *4 kohtaa* muutettaisiin niin, että siinä enää eriteltäisi asiassa esitetyjä todisteita todistelutarkoituksessa kuuluihin henkilöihin ja muihin todisteisiin. Tarkoitus ei olisi muuttaa sitä, mitä käräjäoikeuden tuomioon tulee merkitä, vaan kohta vastaisi sitä, mitä rikosasioiden osalta ehdotetaan säädettäväksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 6 §:ssä. Jatkossakin käräjäoikeuden tuomiosta tulisi ilmetä kaikki asiassa esitetyt todisteet.

15 §. Hovioikeuden tuomioon merkittäviä tietoja koskevan pykälän 1 momentin *4 kohtaa* muutettaisiin niin, ettei siinä enää eriteltäisi asiassa esitettyjä todisteita todistelutarkoituksessa kuulutuihin henkilöihin ja muihin todisteisiin. Tarkoitus ei olisi muuttaa sitä, mitä hovioikeuden tuomioon tulee merkitä, vaan kohtaa muutettaisiin uuden suullisen todistelun vastaanottamistavan vuoksi. Ehdotetussa menettelyssä todisteita ei olisi enää mahdollista eritellä luontevasti todistelutarkoituksessa kuulutuihin henkilöihin ja muihin todisteisiin, eikä tällaista erittelyä voida myöskään pitää tarpeellisenä. Muutoksella varmistettaisiin, että hovioikeuden tuomiosta ilmenisivät jatkossakin kaikki asiassa esitetyt todisteet, mukaan lukien käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettu suullinen todistelu.

25 luku Muutoksenhaku käräjäoikeudesta hovioikeuteen

15 §. Pykälän 2 momentin mukaan valittajan tulee ilmoittaa valituskirjelmässä kannanottonsa pääkäsittelyn toimittamiseen ja siihen, keitä pääkäsittelyssä kuullaan. Suullisen todistelun vastaanottamistavan muuttaminen niin, että suullinen todistelu otettaisiin hovioikeudessa lähtökohdaisesti vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta, heijastuisi myös valituskirjelmän sisältöön. Valituskirjelmän tulisi yhä sisältää valittajan kannanotot pääkäsittelyn toimitamista ja pääkäsittelyssä vastaanotettavaa suullista todistelua koskeviin kysymyksiin, mutta uusi todistelumennettely hovioikeuden pääkäsittelyssä edellyttäisi kannanottoa osin toisiin kysymyksiin kuin ennen. Näiden kannanottojen perusteella hovioikeuden tulisi pystyä tekemään 26 luvun 9 §:ssä tarkoitetut päätökset.

Jos valittaja haluaisi, että hovioikeudessa toimitetaan pääkäsittely, hänen tulisi momentin ensimmäisen virkkeen mukaan perustella pyyntönsä. Virke vastaisi voimassa olevaa lakia, mutta siinä edellytettäisiin yksilöidyn syyn ilmoittamisen sijaan pyynnön perustelemista. Tarkoitus ei olisi lieventää tai kiristää pääkäsittelypyynnön perustelemissuoritusta, vaan muutos olisi yksinomaan kielellinen.

Momentin toisen virkkeen mukaan pääkäsittelypyynnön esittävän valittajan tulisi myös ilmoittaa käsityksensä siitä, onko pääkäsittelyssä otettava vastaan suullista todistelua tai kuultava muussa tarkoituksessa asianosaista henkilökohtaisesti. Pääkäsittely voitaisiin toimittaa myös esimerkiksi niin sanottuna pienimuotoisena pääkäsittelynä (HE 105/2009 vp s. 68).

Momentin kolmannen virkkeen mukaan valittajan tulisi ilmoittaa, keiden käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kertomukset olisi tarpeellista ottaa vastaan, ja miltä osin ne olisi tarpeellista ottaa vastaan. Kertomukset otettaisiin pääsäännön mukaan vastaan kuva- ja äänitallenteelta siten kuin 26 luvun uudessa 15 a §:ssä säädettäisiin.

Riittävää ei olisi, että valittaja mainitsisi valituskirjelmässä niiden käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden nimet, joiden kertomukset tulisi hänen näkemyksensä mukaan ottaa vastaan myös hovioikeudessa. Hänen tulisi sen lisäksi ilmoittaa, tulisiko kertomus ottaa hovioikeudessa vastaan kokonaisuudessaan vai ainoastaan joiltain osin, jos sen vastaanottaminen kokonaisuudessaan ei hänen näkemyksensä mukaan olisi tarpeellista. Rikosasiassa yksilöinti voisi koskea esimerkiksi syytekohtaa, josta hovioikeudessa on enää kysymys, tai talokauppariidassa kysymystä reklamaatiosta. Se parantaisi osaltaan edellytyksiä rajata kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettavaa suullista todistelua ja vastaanottaa se vain siltä osin kuin mistä asiassa on hovioikeudessa enää kysymys. Sen sijaan ei edellytettäisi, että asianosainen osoittaisi kuva- ja äänitallenteelta ne indeksoidut kohdat, joilta hänen vetoamansa suullinen todistelu ilmenisi.

Momentin neljännen virkkeen mukaan valittajan, joka haluaisi kuulustella käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten taikka

esittää suullista todistelua pääkäsittelyssä viittaamalla siihen, tulisi perustella pyyntönsä. Kysymys olisi 26 luvun uuden 15 a §:n 1 ja 2 momenteissa tarkoitetuista lisä- ja uudelleenkuulusteluista sekä tuon pykälän 3 momentissa tarkoitettusta suullisen todistelun esittämistavasta.

Momentti koskisi 26 luvun 4 §:n 2 momenttiin sisältyvän viittaussäännöksen nojalla myös vastauksen sisältöä.

16 §. Pykälän 1 momentin toista virkettä ehdotetaan muutettavaksi siltä osin, keiden puhelinnumero ja muut yhteystiedot valittajan on ilmoitettava valituskirjelmässä hovioikeudelle. Koska hovioikeuden pääkäsittelyyn ei ehdotuksen mukaan enää kutsuttaisi henkilökohtaisesti niitä henkilöitä, joiden kertomukset otetaan hovioikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, valittajan tulisi ilmoittaa vain sellaisten henkilöiden yhteystiedot, joita hän haluaa kuulustella hovioikeudessa henkilökohtaisesti.

Henkilöllä, jota kuulustellaan hovioikeudessa henkilökohtaisesti, tarkoitettaisiin henkilöä, jota kuulusteltaisiin hovioikeudessa henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten. Lisäksi ilmaisu kattaisi henkilön, joka on nimetty kuulusteltavaksi vasta hovioikeudessa.

Muutos koskisi 26 luvun 4 §:n 2 momenttiin sisältyvän viittaussäännöksen nojalla myös vastausta.

18 §. Pykälän 1 momentista ehdotetaan poistettavaksi viittaus äänitteisiin, koska niitä ei kärjäoikeudessa enää tehtäisi.

25 a luku Valitusasian valmistelun aloittaminen hovioikeudessa ja jatkokäsittelylupa

14 §. Pykälän 1 momentissa säädetään aineistosta, jonka perusteella hovioikeus päättää jatkokäsittelyluvan myöntämisestä koskevan kysymyksen. Momentin mukaan hovioikeus voi tehdä tämän päätöksen kärjäoikeuden ratkaisun, valituksen ja mahdollisen vastauksen perusteella, mutta voi tarvittaessa käyttää myös muuta oikeudenkäyntiaineistoa. Lain esitöiden mukaan muulla oikeudenkäyntiaineistolla tarkoitetaan lähinnä todistajien ja asianosaisten kertomuksista tehtyjä ääni- ja/tai kuvatallenteita (HE 105/2009 vp s. 35 ja 64), mutta kysymys voi olla myös esimerkiksi kärjäoikeudessa esitetyistä kirjallisista todisteista (ks. esim. KKO 2013:66).

Tällä hetkellä kärjäoikeudessa tehdyn äänitallenteen käyttäminen jatkokäsittelylupaharkinnassa on hyvin harvinaista. Siirtyminen menettelyyn, jossa kärjäoikeudessa tehtäisiin äänitallenteen sijaan kuva- ja äänitallenne, voisi helpottaa hovioikeuden mahdollisuuksia perehtyä jatkokäsittelylupaharkinnassa asiassa esitettyyn suulliseen todisteluun. Se voisi kuitenkin olla ongelmallista.

Hovioikeuden tulee ratkaista jatkokäsittelyluvan myöntämisestä koskeva kysymys kirjallisessa menettelyssä. Kärjäoikeudessa tehty kuva- ja äänitallenne sisältäisi kuitenkin asiassa esitetyn suullisen todistelun. Toisin kuin tällä hetkellä, hovioikeus myös ottaisi mahdollisessa pääkäsittelyssä suullisen todistelun vastaan tältä tallenteelta. Jos jatkokäsittelylupaharkinnassa hyödynnettäisiin kuva- ja äänitallennetta ja siltä ilmenevää suullista todistelua, hovioikeus perehtyisi suulliseen todisteluun kirjallisessa menettelyssä. Se olisi omiaan hämärtämään kirjallisen ja suullisen hovioikeusmenettelyn välistä eroa.

Lisäksi pääkäsittely, jossa suullista todistelua otetaan vastaan, voi ylipäätään tulla toimitettavaksi vain silloin, kun jatkokäsittelylupa on myönnetty. Jatkokäsittelylupaharkinnan ja täystutkinnan välinen ero voisi muodostua epäselväksi, jos jatkokäsittelylupaharkinnassa, toisin kuin

nykyään, perehdyttäisiin tallenteelta täsmälleen samaan suulliseen todisteluun kuin mitä esitetäisiin mahdollisessa pääkäsittelyssä.

Kuva- ja äänitallenteeseen perehtyminen hovioikeudessa jo jatkokäsittelylupaharkinnassa ei siten istuisi ongelmitta hovioikeusmenettelyn perusratkaisuihin. Sen vuoksi kuva- ja äänitallenteen hyödyntämiseen jatkokäsittelylupaharkinnassa tulisi suhtautua pidättyvämmiin kuin tällä hetkellä käräjäoikeudessa tehtävän äänitallenteen käyttämiseen. Siksi ehdotetaan, että hovioikeus voisi vain erityisestä syystä ottaa huomioon käräjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen päättäessään jatkokäsittelyluvan myöntämistä koskevan kysymyksen.

Erityinen syy käyttää muuta oikeudenkäyntiaineistoa jatkokäsittelylupaharkinnassa voisi olla esimerkiksi tarve selvittää, mitä joku tietty todistaja on kertonut käräjäoikeudessa jostakin yksittäisestä seikasta, jos tästä vallitsisi käräjäoikeuden ratkaisun, valituksen ja mahdollisen vastaauksen valossa epäselvyys. Se voitaisiin tarkistaa käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta. Kysymys olisi 26 luvun 12 §:n 3 momentissa tarkoitettua selonottoa vastaavista tilanteista. Jos asiassa ilmenisi tarvetta perehtyä kuva- ja äänitallenteeseen jonkin yksityiskohdan tarkistamista laajemmin, asiassa olisi yleensä aihetta myöntää jatkokäsittelylupa.

Momenttia muutettaisiin lisäksi lisäämällä sen ensimmäiseen virkkeeseen sana ”kirjallisen”. Näin selvennettäisiin, että virkkeessä tarkoitettu muu oikeudenkäyntiaineisto, jota hovioikeus voi tarvittaessa käyttää jatkokäsittelylupaharkinnassa, ei kattaisi käräjäoikeudessa tehtyä kuva- ja äänitallennetta.

26 luku Valitusasian käsittelyn jatkaminen hovioikeudessa

9 §. Pykälän 2 momentissa säädetään pääkäsittelyn toimittamista ja siellä kuultavia henkilöitä koskevista päätöksistä, joita hovioikeus tekee valmistelussa. Momenttia muutettaisiin vastaamaan ehdotuksen mukaista suullisen todistelun vastaanottamistapaa.

Suullisen todistelun vastaanottaminen hovioikeudessa käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta edellyttäisi, että hovioikeudessa tehtäisiin valmistelussa aikaisempaa yksityiskohtaisempia ratkaisuja asianosaisten kuulemisesta ja pääkäsittelyssä vastaanotettavasta suullisesta todistelusta. Se voisi myös etenkin laajoissa asioissa edellyttää hovioikeudelta aikaisempaa tiiviimpää yhteydenpitoa asianosaisiin valmistelussa.

Momentin 1 kohdan mukaan hovioikeus päättäisi, otetaanko pääkäsittelyssä vastaan suullista todistelua tai kuullaanko asianosaista henkilökohtaisesti muussa tarkoituksessa. Kohta vastaisi voimassa olevaa lainsäädäntöä. Pääkäsittely voitaisiin, kuten nykyäänkin, toimittaa myös asianosaisten kuulemiseksi muussa tarkoituksessa kuin suullisen todistelun vastaanottamiseksi. Kysymys voisi olla esimerkiksi rikosasian vastaajana olevan valittajan omaa kuulemistä varten toimitettavasta niin sanotusta pienimuotoisesta pääkäsittelystä, jossa toteutuisi asianosaisten oikeus ajaa asiaansa ja kohdata tuomarinsa hänelle tärkeässä asiassa.

Momentin 2 kohdan mukaan hovioikeuden tulisi päättää siitä, keiden käräjäoikeudessa kuultujen henkilöiden kertomukset otetaan hovioikeuden pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta. Hovioikeuden tulisi samalla päättää myös siitä, missä laajuudessa nämä kertomukset otetaan vastaan. Käräjäoikeudessa kuultuilla henkilöillä tarkoitettaisiin 22 luvun 6 §:n 1 momentissa mainittua henkilöä, jonka kertomuksesta on käräjäoikeudessa tehty kuva- ja äänitallenne.

Momentin 3 kohta koskisi käräjäoikeudessa kuulustellun henkilön kuulustelemista henkilökohtaisesti uudelleen ja 4 kohta tällaisen henkilön kuulustelemista henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten. Hovioikeuden tulisi ratkaista valmistelussa, toimitetaanko pääkäsittelyssä tällaisia kuulusteluja.

Hovioikeus tekisi 3 ja 4 kohdissa tarkoitetut ratkaisut tavanomaisesti asianosaisen aloitteesta. Hovioikeus voisi kuitenkin poikkeuksellisesti päättää käräjäoikeudessa kuulustellun henkilön kuulustelusta henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymyksiä varten asianosaisia kuultuaan myös omasta aloitteestaan.

Momentin 5 kohta liittyisi luvun 15 a §:n 3 momentissa tarkoitettuun menettelytapaan, jossa käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu esitettäisiin pääkäsittelyssä kokonaan tai osittain viittaamalla siihen. Kohdan mukaan hovioikeuden tulisi päättää valmistelussa myös siitä, käytetäänkö pääkäsittelyssä tätä suullisen todistelun esittämistapaa ja missä laajuudessa niin tehdään. Hovioikeus voisi päättää suullisen todistelun esittämisestä viittaamalla siihen myös omasta aloitteestaan mutta asianosaisia kuultuaan.

Momentin 6 kohdan mukaan hovioikeuden tulisi päättää valmistelussa siitä, otetaanko pääkäsittelyssä vastaan uutta suullista todistelua. Kohta vastaisi voimassa olevaa lainsäädäntöä.

12 §. Pykälän 2 *momentti* koskee tilannetta, jossa asia ratkaistaan hovioikeudessa kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella, eikä valittajan vastapuoli ole käyttänyt hovioikeudessa puhevaltaa. Tällöin asiaa ratkaistaessa otetaan huomioon valittajan vastapuolen asiassa aikaisemmin esittämiä oikeudenkäyntiaineisto.

Momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä mainittaisiin, että hovioikeus voisi momentissa tarkoitettussa tilanteessa ottaa huomioon vain kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston. Koska käräjäoikeudessa vastaanotetusta suullisesta todistelusta tehty kuva- ja äänitallenne ei olisi kirjallista oikeudenkäyntiaineistoa, muutos merkitsisi sitä, ettei momentissa tarkoitettussa tilanteessa voitaisi ottaa huomioon sitä, mitä valittajan vastapuoli on aikaisemmin esittänyt tallennetussa suullisessa kuulustelussaan.

Muutos olisi tarpeen kirjallisen ja suullisen hovioikeusmenettelyn välisen eron pitämiseksi selvänä. Hovioikeus voi ratkaista asian 12 §:n mukaisesti kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella vain silloin, kun asiassa ei oteta vastaan suullista todistelua. Jos suullista todistelua on tarpeen ottaa vastaan, hovioikeuden tulee toimittaa pääkäsittely, jossa hovioikeus ehdotuksen mukaan ottaisi suullisen todistelun vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta. Näiden menettelytapojen välinen ero muodostuisi epäselväksi, jos hovioikeus voisi 2 momentin nojalla perehtyä kuva- ja äänitallenteeseen myös kirjallisessa menettelyssä, vaikkakin vain siltä osin, mitä tallenteelta ilmenisi valittajan vastapuolen kertoneen käräjäoikeuden pääkäsittelyssä.

Pykälän 3 *momentissa* säädetään selon ottamisesta käräjäoikeudessa vastaanotetun todistelun sisällöstä tallenteelta silloin, kun hovioikeus ratkaisee asian kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella. Momenttia muutettaisiin kielellisesti siten, että sana todistelutallenne korvattaisiin sanoilla kuva- ja äänitallenne.

Momenttia ei muutettaisi asiallisesti. Selon ottamisessa olisi edelleenkin kysymys todistelun oikean sisällön selvittämisestä. Valituksessa saatetaan esimerkiksi väittää, että todistaja onertonut jostakin seikasta toisin kuin käräjäoikeus on tuomioonsa kirjannut hänen sanoneen. Tällöin syntyy tarve selvittää tallenteelta, mikä todistelun oikea sisältö tältä kohdin on (HE 91/2002 vp s. 40). Selon ottaminen ei siten ole suullisen todistelun vastaanottamista. Jos suullisen todistelun sisältö olisi laajemmin epäselvä tai jos hovioikeus katsoisi, että suullista todistelua tulisi

arvioida uudelleen, asiassa tulisi toimittaa pääkäsittely, eikä juttua voisi ratkaista kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella.

Johdonmukaisuuden vuoksi ehdotetaan, että myös tässä momentissa käytettäisiin todistelutalenteen sijaan ilmaisua kuva- ja äänitallenne, kun tarkoitetaan käräjäoikeudessa 22 luvun käytettäisiin 6 §:n 1 momentin nojalla tehtyä tallennetta.

13 §. Pykälän *1 momenttia* muutettaisiin niin, ettei sen sanamuoto sulkisi pois sitä, että hovioikeuden pääkäsittelyssä voitaisiin ottaa vastaan suullista todistelua myös käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta siten kuin 15 a §:ssä säädetäisiin.

15 a §. Uudessa pykälässä säädetäisiin käräjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun vastaanottamisesta hovioikeuden pääkäsittelyssä. Käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu otettaisiin hovioikeuden pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta, jollei käsillä olisi 1 tai 2 momentissa mainittu poikkeustilanne.

Käräjäoikeudessa tehdyllä kuva- ja äänitallenteella tarkoitettaisiin tallennetta, jonka tekemisestä säädetäisiin 22 luvun 6 §:n 1 momentissa. Käräjäoikeudessa tehtyyn kuva- ja äänitallenteeseen rinnastettaisiin tallenne, joka on tehty käräjäoikeudessa puhelimitse kuulustellun kertomuksesta, kuten tuon momentin säännöskohtaisissa perusteluissa kerrotaan. Näin ollen myös puhelimitse käräjäoikeudessa kuulustellun henkilön kertomus otettaisiin hovioikeudessa vastaan tallenteelta.

Pykälän *1 momentin* alkuosassa säädetäisiin siitä lähtökohdasta, että käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu otettaisiin hovioikeuden pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta.

Hovioikeudessa suullinen todistelu otetaan vastaan pääkäsittelyssä. Säännös vastaisi tältä osin nykytilaa. Ehdotuksella ei myöskään muutettaisi säännöksiä siitä, milloin hovioikeuden tulee toimittaa pääkäsittely ja ottaa siellä suullista todistelua vastaan, vaan näiltä osin noudatettaisiin yhä luvun 14 §:ää, 14 a §:ää ja 15 §:ää.

Luvun 15 §:n 1 momentin mukaan käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu otetaan pääkäsittelyssä vastaan vain tarpeellisilta osiltaan. Säännöstä sovellettaisiin myös vastaanotettaessa suullista todistelua kuva- ja äänitallenteelta. Kuva- ja äänitallennetta ei siten aina katsotaisi pääkäsittelyssä kokonaisuudessaan, vaan siltä tulisi esittää ainoastaan ne kohdat, joista asiassa on hovioikeudessa kysymys.

Momentin loppuosassa säädetäisiin ensimmäisestä poikkeuksesta kuva- ja äänitallenteelta tapahtuvaan suullisen todistelun vastaanottamiseen. Sen mukaan hovioikeuden pääkäsittelyssä voitaisiin erityisestä syystä kuulustella käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä henkilökohtaisesti uudelleen (*uudelleenkuulustelu*).

Uudelleenkuulustelussa kuulusteltava esittäisi hovioikeuden pääkäsittelyssä kertomuksensa kokonaisuudessaan uudelleen. Kuulusteltavan kertomusta ei siten tässä tilanteessa otettaisi hovioikeudessa edes osittain vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta. Jos kuulusteltava kuitenkin poikkeaisi uudelleenkuulustelussa siitä, mitä hän on aikaisemmin tuomioistumelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle kertonut, tai ei antaisi kertomusta, käräjäoikeudessa tehtyä kuva- ja äänitallennetta olisi mahdollista käyttää todisteena 17 luvun 47 §:n 2 momentissa säädetyllä tavalla. Menettely vastaisi sitä, miten käräjäoikeudessa tehtyä äänitallennetta voidaan nykyään käyttää.

Uudelleenkuulustelu voitaisiin toimittaa vain erityisestä syystä, joten se tulisi kysymykseen vain harvoin. Uudelleenkuulustelu edellyttäisi, ettei 2 momentin mukaista kuulustelua henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten voitaisi pitää riittävänä asian selvittämiseksi.

Erityinen syy kuulustella jotakuta hovioikeuden pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti uudelleen olisi käsillä esimerkiksi silloin, jos kuva- ja äänitallennetta ei 22 luvun 6 §:n 2 momentin nojalla olisi tehty tai sen tekeminen olisi epäonnistunut. Uudelleenkuulustelu tulisi toimittaa myös silloin, jos tallenne olisi teknisesti niin heikkolaatuinen, ettei suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta olisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin todistelulle asettamat reunaehdot huomioon ottaen mahdollista. Asiaa ei siten saisi palauttaa käräjäoikeuteen pelkästään sen vuoksi, että käräjäoikeudessa vastaanotettua suullista todistelua ei voitaisi hovioikeudessa ottaa vastaan kuva- ja äänitallenteelta.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaaminen voisi joskus olla erityinen syy uudelleenkuulustelulle. Tältä osin tulisi ottaa huomioon erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla ja sitä koskeva ratkaisukäytäntö. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on vakiintuneesti katsonut, että puolustuksen oikeudet vaativat muun muassa sitä, että rikosasian vastaajalla on asianmukainen tilaisuus riitauttaa häntä vastaan todistavan todistajan kertomus ja vastakuulustella tätä, joko todistajan esittäessä kertomustaan tai myöhemmin (ks. esim. Schatschaschwili v. Saksa 15.12.2015, suuri jaosto, kohta 105 ja siinä viitatu ratkaisut). Uudelleenkuulustelu olisi siten toimitettava silloin, kun tämän oikeuden toteutuminen sitä edellyttäisi.

Erityinen syy uudelleenkuulustelulle voisi olla käsillä, jos asia olisi muuttunut muutoksenhaussa niin paljon, että käräjäoikeudessa esitetty kuulustelukertomus olisi menettänyt relevanssinsa asian ratkaisemisen kannalta, eikä 2 momentissa tarkoitettujen lisäkysymysten esittämisen voitaisi katsoa riittävän asian selvittämiseksi. Näin voisi olla silloinkin, kun joku käräjäoikeudessa kuulustelluista henkilöistä ilmoittaisi haluavansa esittää hovioikeudessa täysin uuden version oikeudenkäynnin kohteena olevista tapahtumista. Erityinen syy ei kuitenkaan olisi yksin asianosaisen väite siitä, että kuulusteltava olisi kertonut asiasta käräjäoikeudessa totuutta vastaamattomasti tai jättänyt jotakin kertomatta. Uudelleenkuulemista ei tulisi toimittaa myöskään pelkästään siitä syystä, että asianosainen haluaisi kuulustella todistajaa uudelleen tai toisella tavalla.

Uudelleenkuulustelu voisi tulla kysymykseen myös silloin, jos käräjäoikeus olisi laajassa asiassa epäonnistunut suullisen todistelun jäsentämisessä tai indeksoinnissa siten, että suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa olisi täysin epätarkoituksenmukaista. Näin voisi olla esimerkiksi silloin, jos todistajaa olisi rikosasiassa kuulusteltu lukuisista syytekohdista pitkään ja jäsentymättömästi, eikä niitä lyhyitä osia kuulustelua, joissa todistaja kertoisi ainoastaan syytekohdasta, josta hovioikeudessa olisi enää kysymys, kyettäisi ilman kohtuutonta vaivaa erottamaan kuva- ja äänitallenteelta.

Uudelleenkuulustelun edellytysten arviointiin ei vaikuttaisi se, kenestä käräjäoikeudessa kuulustellusta henkilöstä olisi kysymys. Asianosaisten ja muiden käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kuulusteluun henkilökohtaisesti uudelleen hovioikeuden pääkäsittelyssä tulisi suhtautua samalla tavalla huolimatta siitä, että asianosaiset ovat hovioikeuden pääkäsittelyssä usein joka tapauksessa henkilökohtaisesti läsnä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin käräjäoikeudessa kuulustellun henkilön kuulustelemisesta hovioikeuden pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten (*lisäkuulustelu*).

Kun kärjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä kuulusteltaisiin hovioikeudessa henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten, kuulusteltava ei esittäisi hovioikeudessa uudelleen kertomustaan, jonka hän on esittänyt jo kärjäoikeudessa. Sen sijaan hänen kärjäoikeudessa esittämänsä kertomus otettaisiin ensin tarpeellisin osin vastaan kuva- ja äänitallenteelta, minkä jälkeen kuulusteltavalle esitettäisiin kysymyksiä, joita hänelle ei kärjäoikeudessa esitetty. Menettelystä pääkäsitellyssä esittäessä lisäkysymyksiä säädettäisiin tarkemmin luvun 24 §:n 2 ja 3 momenteissa.

Lisäkuulustelu voitaisiin toimittaa, jos se olisi tarpeen asian selvittämiseksi. Kynnys lisäkuulustelulle olisi matalampi kuin uudelleenkuulustelulle, mutta asianosaisen yksilöimätön pyyntö ei riittäisi sen ylittämiseen. Lisäkuulustelu tulisi sallia, jos sen olisi perusteltua olettaa johtavan siihen, että tietoon tulisi asian selvittämisen kannalta merkityksellisiä uusia tosiseikkoja.

Jos asianosaisen sallittaisiin vedota hovioikeudessa uusiin seikkoihin tai todisteisiin, asian selvittämiseksi olisi tyypillisesti tarpeen esittää niitä koskevia lisäkysymyksiä kärjäoikeudessa kuulustelluille henkilöille. Sallittua olisi myös esittää rikosasian vastaajalle lisäkysymyksiä siitä, miten hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ovat muuttuneet kärjäoikeuden pääkäsitelyn jälkeen. Muissakin tilanteissa, kuten usein lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa, lisäkysymykset siitä, miten todistelun kohteena olleet olosuhteet ovat kehittyneet kärjäoikeuden pääkäsitelyn jälkeen, olisivat usein tarpeen ja siten sallittuja.

Lisäkuulustelu olisi usein tarpeen silloin, jos kuva- ja äänitallenteen perusteella vallitsisi epäselvyys siitä, mitä kuulusteltava oli kärjäoikeudessa jostakin yksittäisestä asiasta kertonut. Jos asianosainen olisi hankkinut itselleen avustajan vasta hovioikeudessa ajettuaan kärjäoikeudessa itse asiaansa, lisäkuuleminen voisi niin ikään olla tarpeen asian selvittämiseksi. Ruotsin oikeuskäytännössä on arvioitu perusteita lisäkuulemiselle tilanteissa, jossa avustaja oli vaihtunut muutoksenhakuvaiheessa. Ruotsin korkeimman oikeuden ennakkoratkaisun mukaan pelkästään uuden puolustajan halu järjestää vastaajan puolustus toisella tavalla ei ollut riittävä peruste lisäkuulustelulle (ks. NJA 2014 s. 954).

Arvioitaessa lisäkuulustelupyynnön edellytyksiä tulisi ottaa huomioon Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskeva 6 artikla ja sitä koskeva Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö. Esimerkiksi 6 artiklan 3 kohdan d alakohdan mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat. Jos tämän oikeuden toteutuminen sitä edellyttäisi, asian selvittämiseksi olisi tarpeen sallia rikosasian vastaajan esittää hovioikeudessa lisäkysymyksiä kärjäoikeudessa kuulustellulle henkilölle. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on myös katsonut rikosasian vastaajan oikeuden esittää näyttöä syyttömyydestään ja henkilökohtaisista olosuhteistaan korostuvan silloin, kun hovioikeudessa vaaditaan hänen tuomitsemistaan ankarampaan rangaistukseen (ks. esim. Zahirović v. Kroatia 25.4.2013, kohta 57 ja Hokkeling v. Alankomaat 14.2.2017, kohta 58).

Lisäkysymysten tulisi kuitenkin olla uusia. Kärjäoikeudessa esitettyjen kysymysten esittäminen kärjäoikeudessa kuulustellulle henkilölle hovioikeudessa lisäkysymyksinä siinä toivossa, että hän antaisi niihin toisen vastauksen, ei olisi sallittua. Lisäkuulustelua ei tulisi sallia myöskään yksinomaan sillä perusteella, että asianosainen katsoisi kärjäoikeuden arvioineen kuulusteltavan kertomuksen näyttöarvon väärin.

Momentti koskisi suullisen todistelun vastaanottamista, eikä siten asettaisi esteitä asianosaisen kuulemiselle hovioikeudessa muussa tarkoituksessa.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin kärjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettavan suullisen todistelun esittämisestä hovioikeuden pääkäsittelyssä viittaamalla siihen.

Tässä suullisen todistelun esittämistavassa asianosainen, joka haluaisi vedota jonkun kärjäoikeudessa kuulustellun henkilön kertomukseen, viittaisi pääkäsittelyssä tämän kertomuksen relevantteihin kohtiin. Kuulusteltavaa koskevaa kuva- ja äänitallennetta ei silloin esitettäisi pääkäsittelyssä viitatuilta osin, vaan hovioikeus perehtyisi siihen erikseen asianosaisten ja yleisön läsnä olematta.

Suullinen todistelu voitaisiin esittää pääkäsittelyssä viittaamalla siihen kokonaan tai osittain. Välttämätöntä ei siten olisi, että kaikki suullinen todistelu esitettäisiin viittaamalla siihen, vaan vain joidenkin kärjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kertomukset voitaisiin esittää pääkäsittelyssä viittaamalla ja muu suullinen todistelu esittämällä sitä koskeva kuva- ja äänitallenne pääkäsittelyssä asianosaisten ja yleisön läsnä ollen.

Pääkäsittelyä ei keskeytettäisi eikä lykättäisi siksi aikaa, kun hovioikeus perehtyisi viittaamalla esitettyyn suulliseen todisteluun, vaan se jatkuisi asianosaisten ja yleisön läsnä olematta. Siitä seuraisi, että perehtyessään viittaamalla esitettyyn suulliseen todisteluun hovioikeuden tulisi noudattaa soveltuvin osin pääkäsittelyn yhtäjaksoisuutta koskevia säännöksiä. Hovioikeuden tulisi siten perehtyä suulliseen todisteluun vähintään kahtena arkipäivänä viikossa tai tarvittaessa lykätä asian käsittelyä oikeudenkäymiskaaren 6 luvussa tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvussa säädetyin edellytyksin. Kun hovioikeus olisi perehtynyt viittaamalla esitettyyn suulliseen todisteluun, pääkäsittely jatkuisi asianosaisten ja yleisön läsnä ollen, jollei hovioikeus päättäisi ehdotettavan 24 §:n 3 momentin nojalla toisin.

Kärjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä voitaisiin kuulustella 2 momentin mukaisesti henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten myös silloin, kun hänen kärjäoikeudessa esittämänsä kertomus esitetään hovioikeuden pääkäsittelyssä viittaamalla siihen.

Suullista todistelu voitaisiin esittää pääkäsittelyssä viittaamalla siihen, jos hovioikeus harkitsisi tämän soveliaaksi. Hovioikeuden tulisi soveliaisuusharkinnassaan kiinnittää huomiota erityisesti menettelytavalla saavutettaviin prosessitaloudellisiin hyötyihin. Suullisen todistelun esittäminen viittaamalla siihen voisi sen vuoksi olla soveliaasta etenkin silloin, kun asiassa toimitettava pääkäsittely on pitkäkestoinen. Vain joitakin tunteja kestävässä pääkäsittelyissä suullisen todistelun esittämisestä viittaamalla siihen ei yleensä olisi mainittavaa hyötyä.

Hovioikeuden tulisi punnita menettelytapaa kuitenkin aina myös laajemmin asian asianmukaisen käsittelyn ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen näkökulmasta. Kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettavan suullisen todistelun ymmärtämistä saattaisi esimerkiksi joskus helpottaa se, että asianosaiset olisivat läsnä sitä vastaanottaessa ja kykenisivät kiinnittämään tuomioistuimen jäsenten huomion merkityksellisinä pitämiinsä seikkoihin. Toisinaan suullisen todistelun tarkoituksenmukainen vastaanottaminen voi edellyttää kirjallisten todistelun samanaikaista esittämistä. Suullisen todistelun esittäminen viittaamalla siihen ei olisi soveliaasta ainaakaan silloin, jos se näistä tai muista syistä vaikeuttaisi oikean näyttöratkaisun tekemistä.

Hovioikeus päättäisi siitä, esitetäänkö suullinen todistelu viittaamalla siihen, ja voisi tehdä tämän ratkaisun myös viran puolesta, kuten 9 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa on esitetty. Arvioidessaan menettelytavan soveliaisuutta hovioikeuden tulisi kuitenkin antaa painoarvoa myös asianosaisten näkemyksille.

Momentti koskisi sanamuotonsa mukaan vain suullista todistelua. Viittaamisesta kirjalliseen todisteluun säädetään 17 luvun 54 §:ssä, jonka mukaan asiantuntijalausunto, asiakirja, katselmuskohde sekä 17 luvun 24 §:ssä tai 17 luvun 47 §:n 2 momentissa tarkoitettu kertomus tai lausuma on pääkäsittelyssä esiteltävä tarpeellisilta osiltaan. Laki mahdollistaa näin ollen jo nyt kirjalliseen aineistoon viittaamisen siten, että pääkäsittelyssä asianosainen vain esittelee todisteen tarpeellisilta osiltaan (HE 46/2014 vp s. 112).

18 §. Pykälän 3 *momenttiin* tehtäisiin kielellinen muutos, jolla tähdennettäisiin, että momentti koskee valittajan vastapuolen henkilökohtaista läsnäoloa hovioikeuden pääkäsittelyssä. Momenttia ei siten sovellettaisi tilanteessa, jossa valittajan vastapuolen kertomuksen vastaanottamista kuva- ja äänitallenteelta ei pidettäisi tarpeellisenä.

19 §. Pykälän 1 *momenttiin* tehtäisiin kielellinen muutos, jolla selvennettäisiin, että momentti koskee asianosaisen tai hänen laillisen edustajansa velvoittamista saapumaan pääkäsittelyyn kuultavaksi henkilökohtaisesti.

20 §. Pykälän 2 *momenttiin* ehdotetaan tehtäväksi kielellinen muutos lisäämällä siihen sana kuultavaksi. Näin selvennettäisiin sitä, että kysymys on valittajan vastapuolen velvoittamisesta saapumaan kuultavaksi.

Lisäksi momentin viimeinen virke ehdotetaan poistettavaksi. Virkkeen tarjoamaa mahdollisuutta määrätä valittajan vastapuoli tuotavaksi pääkäsittelyyn, vaikka häntä ei ole kutsuttu pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti, ei ole käytännössä sovellettu. Jos asian käsittely edellyttää valittajan vastapuolen läsnäoloa, hänet kutsutaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti luvun 18 §:n 2 momentin nojalla. Jos valittajan vastapuolta ei ole kutsuttu pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti, ei ole myöskään syytä määrätä häntä tuotavaksi sinne. Valittajan vastapuolen näkökulmasta tuominen pääkäsittelyyn olisi tässä tilanteessa yllättävää ja kohtuutonta.

23 §. Pykälässä säädetään todistajan ja asiantuntijan sekä muun todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön kutumisesta hovioikeuden pääkäsittelyyn.

Koska suullinen todistelu otettaisiin hovioikeudessa pääsääntöisesti vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta, todistajien, asiantuntijoiden ja muiden todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden kuin asianosaisten kutuminen pääkäsittelyyn ei olisi enää kaikissa tapauksissa tarpeellista. Sen vuoksi pykälään lisättäisiin uusi 2 *momentti*, jonka mukaan silloin, kun tällaisen henkilön kertomus otetaan hovioikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, hänet kutsuttaisiin pääkäsittelyyn vain, jos häntä kuulusteltaisiin pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten.

24 §. Koska suullinen todistelu otettaisiin hovioikeudessa lähtökohtaisesti vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta, asian käsittelyjärjestystä pääkäsittelyssä koskevaan pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 2 *momentti*, jossa säädettäisiin käsittelyjärjestyksestä vastaanotettaessa suullista todistelua tällä tavoin.

Pääsääntö olisi, että pääkäsittelyssä vastaanotettaisiin ensin kaikki käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettava suullinen todistelu. Vasta sitten, kun tallenne olisi relevanteilta osin katsottu, kuulusteltaisiin hovioikeudessa henkilökohtaisesti kuulusteltavia henkilöitä.

Käräjäoikeudessa kuulustellun henkilön kuulusteleminen henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten tapahtuisi kuitenkin sen jälkeen, kun kyseisen henkilön käräjäoikeudessa esit-

tämä kertomus olisi vastaanotettu kuva- ja äänitallenteelta. Olisi tarkoituksenmukaista, että tallennettua kertomusta täydentävät lisäkysymykset esitettäisiin heti, kun tallennettu kertomus olisi vastaanotettu ja siksi parhaiten muistissa.

Uuden 2 momentin säätämisen vuoksi voimassa oleva 2 momentti siirtyisi *3 momentiksi*.

Hovioikeus voi tällä hetkellä tarvittaessa poiketa 1 momentin mukaisesta käsittelyjärjestyksestä esimerkiksi päättämällä, että osa todistelusta otetaan vastaan ennen kaikkia asiaesittelyitä. Sen vuoksi olisi johdonmukaista sallia poikkeaminen myös ehdotetun 2 momentin mukaisesta menettelystä vastaanotettaessa suullista todistelua kuva- ja äänitallenteelta. Se parantaisi hovioikeuden mahdollisuuksia käsitellä asia tarkoituksenmukaisella tavalla. Tästä syystä 3 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi viittaus uuteen 2 momenttiin, jolloin hovioikeus voisi tarvittaessa poiketa myös 2 momentiksi ehdotetusta käsittelyjärjestyksestä.

Aihe poiketa ehdotettavan 2 momentin mukaisesta järjestyksestä voisi olla esimerkiksi se, että suullinen todistelu esitetään kokonaan tai osittain viittaamalla siihen siten kuin 15 a §:n 3 momentissa säädetään. Tässä menettelytavassa ei olisi esimerkiksi aina tarkoituksenmukaista kuulustella käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten heti häntä koskevan kuva- ja äänitallenteen esittämisen jälkeen, vaan tämä voisi tapahtua vasta hovioikeuden perehdyttyä kaikkeen kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettavaan suulliseen todisteluun.

24 a §. Pykälä ehdotetaan kumottavaksi kokonaisuudessaan.

Pykälän 1 momentissa säädetään mahdollisuudesta esittää käräjäoikeudessa tehty ääni- tai kuvatallenne tietyissä tilanteissa hovioikeuden pääkäsittelyssä. Nyt ehdotetun uudistuksen myötä suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta olisi ensisijainen menettelytapa. Momentin säännös kävisi siksi tarpeettomaksi. Myös pykälän 2 momentti voitaisiin poistaa tarpeettomana. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kokonaisuudistuksessa laajennettiin puhelinkuulemisen edellytyksiä. Luvun 52 §:n mukaan puhelimitse tapahtuva kuuleminen on mahdollista kaikissa oikeusasteissa silloin, kun kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä. Hovioikeutta koskevalle, samansisältöiselle erityissäännökselle ei siksi ole enää tarvetta. Pykälän 3 momentti jäisi tarpeettomaksi 2 momentin poistamisen myötä.

27 §. Hovioikeuden pääkäsittelystä laadittavan pöytäkirjan sisältöä koskevaa pykälää olisi muutettava sen vuoksi, että hovioikeus ottaisi suullista todistelua vastaan myös kuva- ja äänitallenteelta.

Pykälän *1 momenttia* yksinkertaistettaisiin siirtämällä tarkempi sääntely asiassa vastaanotetusta suullisesta todistelusta tehtävistä pöytäkirjamerkinnöistä uuteen 2 momenttiin. Lisäksi 1 momentin sanamuotoa muutettaisiin niin, että pöytäkirjassa todisteita ei enää eriteltäisi hovioikeudessa kuultuihin henkilöihin ja muihin todisteisiin. Ehdotetussa menettelyssä todisteita ei olisi enää mahdollista eritellä luontevasti todistelutarkoituksessa kuultuihin henkilöihin ja muihin todisteisiin, eikä tällaista erittelyä voida myöskään pitää tarpeellisena. Kaikki asiassa vastaanotetut todisteet tulisi niiden laadusta riippumatta kuitenkin edelleen merkitä hovioikeuden pääkäsittelyn pöytäkirjaan.

Pykälään lisättäisiin uusi *2 momentti* tiedoista, jotka asiassa vastaanotetusta suullisesta todistelusta tulisi merkitä pöytäkirjaan. Pöytäkirjasta tulisi käydä ilmi, mitä suullista todistelua hovioikeus on ottanut vastaan ja millä tavalla tuo suullinen todistelu on otettu vastaan. Pöytäkirjasta tulisi ilmetä eritellysti se, keiden käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kertomukset on

otettu pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa tehdyiltä kuva- ja äänitallenteelta, ja miltä osin ne on otettu vastaan sekä se, onko käräjäoikeudessa kuulusteltuja henkilöitä kuulusteltu hovioikeuden pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten. Pöytäkirjaan tulisi merkitä myös pääkäsittelyssä vastaanotettu uusi suullinen todistelu.

Uuden 3 momentin mukaan pääkäsittelyn pöytäkirjaan olisi tehtävä merkintä, jos pääkäsittelyssä olisi esitetty suullista todistelua viittaamalla siihen siten kuin luvun 15 a §:n 3 momentissa ehdotetaan säädettäväksi. Jos suullista todistelua ei olisi esitetty tällä tavoin, sitä ei olisi tarpeen mainita pöytäkirjassa.

Kuulustelun äänittämistä hovioikeudessa koskeva pykälän 2 momentti siirrettäisiin 4 momentiksi. Momentin mukaan hovioikeudessa vastaanotetusta suullisesta todistelusta tehtäisiin edellä jaksossa 5.1.5 todetuista syistä nykyiseen tapaan vain äänitallenne. Momenttiin tehtäisiin eräitä vähäisiä muutoksia ja sitä muutettaisiin lisäksi kielellisesti siten, että äänittämisen sijaan käytettäisiin ilmaisua äänitallenteen tekeminen.

Koska käräjäoikeudessa ei enää tehtäisi äänitallenteita, olisi hovioikeuden osalta säädettävä erikseen äänitallenteen säilyttämisestä ja menettelystä silloin, kun äänitallenteen tekeminen ei poikkeuksellisesti olisi mahdollista. Olisi johdonmukaista, että sääntely vastaisi tältä osin sitä, mitä ehdotetaan säädettäväksi kuva- ja äänitallenteista käräjäoikeudessa. Lisäksi ehdotettavan oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §:n 1 momentin säännöskohtaisissa perusteluissa mainitut seikat, jotka puoltavat 30 päivän säilytysaikaa käräjäoikeudessa tehtäville kuva- ja äänitallenteille, soveltuvat myös harkittaessa hovioikeudessa tehtävien äänitallenteiden säilytysaikaa, vaikka niillä ei olisi kuvaa kuulusteltavasta.

Korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä sovelletaan suullisen todistelun vastaanottamista hovioikeudessa koskevia oikeusohjeita soveltuvin osin, jollei oikeudenkäymiskaaren 30 luvun säännöksistä muuta johdu (KKO 2017:12). Siten myös korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä vastaanotetusta suullisesta todistelusta tehtäisiin jatkossa nykyiseen tapaan äänitallenne.

Pykälän 3 momentti siirtyisi sisällöllisesti muuttumattomana 5 momentiksi.

27 luku Menettelystä hovioikeuden ensimmäisenä oikeusasteena käsittelemissä riita- ja rikosasioissa

5 §. Pykälän mukaan toimitettaessa pääkäsittelyä hovioikeuden ensimmäisenä asteena käsittelemissä asioissa noudatetaan soveltuvin osin, mitä riita- ja rikosasioiden käsittelystä käräjäoikeudessa säädetään. Pykälästä seuraa, että hovioikeudessa näissä asioissa vastaanotetusta suullisesta todistelusta tehdään äänitallenne.

Ehdotuksen mukaan käräjäoikeudessa tehtäisiin äänitallenteen sijaan kuva- ja äänitallenne. Viitaussäännös johtaisi tällöin siihen, että kuva- ja äänitallenne tulisi tehdä myös hovioikeuden ensimmäisenä oikeusasteena käsittelemissä asioissa. Jaksossa 5.1.5 kerrotuista syistä ei olisi kuitenkaan tarkoituksenmukaista, että hovioikeudessa tehtäisiin kuva- ja äänitallenteita, vaan nykytilan säilyttäminen olisi perusteltua.

Nykytilan säilyttäminen edellyttäisi säätämistä suullisen todistelun tallentamistavasta hovioikeuden ensimmäisenä oikeusasteena käsittelemissä asioissa. Sen vuoksi pykälää ehdotetaan muutettavaksi lisäämällä siihen virke, jonka mukaan suullinen todistelu tallennettaisiin noudattaen ehdotettavaa 26 luvun 27 §:n 4 momenttia. Viitatus lainkohdan mukaan hovioikeus tekisi äänitallenteen toisena oikeusasteena käsittelemisään asioissa.

30 luku Muutoksenhaku hovioikeudesta korkeimpaan oikeuteen

20 §. Korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä sovelletaan suullisen todistelun vastaanottamista hovioikeudessa koskevia oikeusohjeita soveltuvin osin, jollei oikeudenkäymiskaaren 30 luvun säännöksistä muuta johdu (KKO 2017:12). Suullista käsittelyä koskevaan pykälään ehdotetaan kuitenkin selvyiden vuoksi lisättäväksi virke, jonka mukaan kärjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun osalta noudatettaisiin korkeimmassa oikeudessa 26 luvun 15 a §:ää. Viitatussa pykälässä säädettäisiin suullisen todistelun vastaanottamisesta ja esittämisestä hovioikeuden pääkäsittelyssä.

Korkeimman oikeuden tulisi silloin, kun se ottaa vastaan suullista todistelua, ottaa kärjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu vastaan kärjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta. Edellytykset kuulustella kärjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten olisivat samat kuin 26 luvun 15 a §:ssä nojalla hovioikeudessa. Lisä- tai uudelleenkuulustelun peruste olisi kuitenkin voinut ilmetä myös vasta korkeimmassa oikeudessa.

Kärjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettavan suullisen todistelun esittäminen kokonaan tai osittain viittaamalla siihen olisi mahdollista myös korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä, jos korkein oikeus harkitsee sen soveliaaksi. Näin meneteltäessä korkein oikeus perehtyisi tähän suulliseen todisteluun asianosaisten ja yleisön läsnä olematta.

Suullista todistelua voitaisiin ottaa vastaan kärjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta vain suullisessa käsittelyssä. Suullisen todistelun vastaanottaminen kirjallisessa menettelyssä ei siis olisi myöskään korkeimmassa oikeudessa mahdollista.

Kärjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu otettaisiin korkeimmassa oikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta sen kolmantena oikeusasteena käsittelemien asioiden lisäksi käsiteltäessä ennakkopäätösvalitusta ja ylimääräistä muutoksenhakemusta 30 a luvun 6 §:n 1 momenttiin sekä 31 luvun 5 §:ään, 13 §:ään ja 18 §:n 3 momenttiin sisältyvien viittaussäännösten nojalla.

7.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

5 luku Syytteen vireillepanosta

10 §. Pykälässä säädetään suullisen valmistelun toimittamisesta rikosasiassa. Pykälän *1 momenttia* ehdotetaan muutettavaksi niin, että suullinen valmistelu olisi toimitettava pääkäsittelyn keskittämisen turvaamisen lisäksi silloin, jos asian jäsennellyn käsittelyn turvaaminen sitä edellyttäisi. Lisäksi ehdotetaan, että suullisen valmistelun toimittaminen ei enää edellyttäisi erityistä syytä.

Suullisia valmisteluja toimitetaan tällä hetkellä rikosasioissa vain harvoin. Suullisen valmistelun toimittamista nykyistä useammassa rikosasiassa voitaisiin kuitenkin pitää hyödyllisenä. Suullisessa valmistelussa voitaisiin kirjallista valmistelua tehokkaammin selvittää riitaisia ja riidattomia tosiseikkoja ja karsia tarpeetonta todistelua. Tämä edistäisi pääkäsittelyn keskittämistä ja samalla usein lyhentäisi pääkäsittelyä ja tekisi käsittelystä selkeämpää.

Ehdotettavan 6 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen tulisi valvoa pääkäsittelyssä myös sitä, että asia käsitellään jäsennellysti. Voidaan arvioida, että tällainen käsittelytapa edellyttäisi suullisen valmistelun toimittamista etenkin silloin, kun asiassa esitettäisiin runsaasti suullista todistelua tai kun sitä esitettäisiin pääkäsittelyssä teemoittain. Suullinen valmistelu

mahdollistaisi keskustelun esimerkiksi siitä, mitä suullista todistelua asianosaiset aikovat esittää mistäkin teemasta sekä millä tavalla ja missä järjestyksessä kutakin kuulusteltavaa kuulusteltaisiin. Käräjäoikeuden tulisikin voida toimittaa suullinen valmistelu myös silloin, kun asian jäsennessä käsitteilyn turvaaminen sitä edellyttäisi.

Tällä hetkellä suullisen valmistelun toimittaminen rikosasiassa edellyttää erityistä syytä. Tätä edellytystä ei voida pitää edellä kuvatun valossa aiheellisena. Käräjäoikeuden tulisi voida toimittaa suullinen valmistelu rikosasiassa aina pitäessään sitä pykälässä mainittujen tavoitteiden saavuttamiseksi perusteltuna. Sen vuoksi tämä edellytys ehdotetaan poistettavaksi.

Tästä huolimatta suullisen valmistelun toimittaminen ei olisi suurimmassa osassa rikosasioita edelleenkaan tarpeen. Pääkäsittelyn keskittämisen tai asian jäsennessä käsitteilyn turvaaminen edellyttäisivät suullisen valmistelun toimittamista lähinnä sellaisissa rikosasioissa, joissa esitetäisiin paljon etenkin suullista todistelua.

10 b §. Uudessa pykälässä säädettäisiin yhteenvedon laatimisesta syyttäjän ajamassa rikosasiassa.

Toisin kuin riita-asioiden ja asianomistajan yksin ajamien rikosasioiden osalta, laissa ei tällä hetkellä ole säännöstä yhteenvedon tekemisestä syyttäjän ajamassa rikosasiassa, eikä yhteenve-toja käytännössä juuri tehdä. Suurin osa syyttäjän ajamista rikosasioista onkin varsin pieniä ja selväpiirteisiä, eikä yhteenvedon tekemisen voida katsoa juuri edistävän niiden käsittelyä.

Voidaan kuitenkin arvioida, että tavanomaista laajempien ja monimutkaisempien syyttäjän ajamien rikosasioiden käsittelyssä on samankaltaisia oikeudenkäynnin kohteen hahmottamiseen ja todistelun kohdentamiseen liittyviä ongelmia kuin monissa riita-asioissa. Riita-asioiden osalta lakivaliokunta on katsonut, että yhteenvedon laatiminen on omiaan edistämään oikeusvarmuutta, selkeyttämään prosessia ja järkevöittämään asian myöhempää käsittelyä. Tuomari voi käyttää sitä tehokkaasti informatiivisen prosessijohdon välineenä, sillä asianosaiset saavat tätä kautta tiedon siitä, miten tuomari on asianosaisten esitykset ymmärtänyt ja onko vedottu aineisto tullut kokonaisuudessaan asianmukaisesti huomioduksi (LaVM 12/2002 vp s. 5; ks. myös HE 32/2001 vp s. 51).

Samat seikat puoltavat yhteenvedon tekemistä myös laajuudeltaan tai muuten tavanomaisesta poikkeavassa syyttäjän ajamassa rikosasiassa. Lisäksi voidaan arvioida, että asiassa esitettävän todistelun merkitseminen kirjalliseen yhteenve-toon helpottaisi suullisen todistelun vastaanottamisen suunnittelua niin, että todisteet voitaisiin esittää pääkäsittelyssä jäsennessä, kuten ehdotetaan säädettäväksi 6 luvun 5 §:n 1 momentissa.

Näistä syistä ehdotetaan, että lukuun lisättäisiin uusi 10 b § yhteenvedon tekemisestä syyttäjän ajamassa rikosasiassa. Pykälän tarkoitus olisi lisätä yhteenve-tojen tekemistä niissä syyttäjän ajamissa rikosasioissa, joissa se olisi asian laajuuden tai muun erityisen syyn vuoksi tarpeen.

Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuimen olisi valmistelun kuluessa tehtävä kirjallinen yhteenve-to asianosaisten vaatimuksista, niiden perusteista sekä tarvittaessa todisteista ja siitä, mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen, jos se olisi asian laajuuden vuoksi tai muusta erityisestä syystä tarpeen.

Syyttäjän ajamassa rikosasiassa tehtävä yhteenve-to vastaisi sisällöltään riita-asian yhteenve-toa. Sen vuoksi yhteenvedon sisällöstä säädettäisiin momentin alkuosassa samalla tavalla kuin riita-asian yhteenvedosta oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 24 §:n 1 momentissa.

Koska yhteenvedon tekemistä ei voitaisi pitää suurimmassa osassa syyttäjän ajamia rikosasioita tarpeellisena, momentin loppuosassa säädettäisiin, että tuomioistuimen tulisi tehdä yhteenvedo vain silloin, jos se olisi asian laajuuden tai jonkin muun erityisen syyn vuoksi tarpeen.

Yhteenvedon tekeminen olisi yleensä perusteltua, jos asia olisi tavallista laajempi siinä ratkaistavien kysymysten tai nimetyn todistelun määrän perusteella. Kynnyksen yhteenvedon tekemiseksi ei tällaisessa tilanteessa tulisi olla korkea. Jos asiassa toimitettaisiin 10 §:n nojalla suullinen valmistelu, yhteenvedon tekeminen olisi yleensä aiheellista.

Yhteenvedo tulisi tehdä myös silloin, kun se olisi muun kuin asian laajuuteen liittyvän erityisen syyn vuoksi tarpeen. Kysymys voisi olla esimerkiksi siitä, että rikosasia olisi oikeudellisesti poikkeuksellisen monimutkainen, vaikka siinä ei esitettäisikään paljoa todistelua. Yhteenvedon ansiosta voitaisiin varmistua siitä, että tuomioistuin olisi ymmärtänyt asianosaisten vaatimukset ja niiden perusteet oikein.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin yhteenvedon tekemisen ajankohdasta samalla tavalla kuin yhteenvedosta riita-asiassa oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 24 §:n 3 momentissa. Yhteenvedo olisi tehtävä jo ennen suullisen valmistelun istuntoa, jos sen voitaisiin katsoa edistävän suullisen valmistelun toimittamista. Valmistelun edetessä yhteenvedoa tulisi tarvittaessa täydentää esimerkiksi niin, että kirjallisen valmistelun pohjalta asian siihenastisesta tilasta tehtäisiin väliyhteenvedo, jota täydennettäisiin suullisen valmistelun istunnossa esiin tulleen perusteella.

Pykälän 3 momentin mukaan asianosaisille olisi varattava tilaisuus lausua käsityksensä yhteenvedosta. Näin paitsi toteutettaisiin kuulemisperiaatetta, myös varmistettaisiin, että yhteenvedon kirjaukset pitäisivät paikkansa. Säännös vastaisi riita-asian yhteenvedosta oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 24 §:n 5 momentissa säädettyä.

13 §. Pykälän 1 momentin mukaan pääkäsittely tulee pitää kahden viikon kuluessa, jos vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä.

Kuten yleisperusteluista ja luvun 10 §:n säännöskohtaisista perusteluista ilmenee, ehdotuksella pyritään lisäämään suullisia valmisteluja syyttäjän ajamissa rikosasioissa. Suullisen valmistelun toimittaminen on kuitenkin vaikeaa momentissa tarkoitetussa kahden viikon määräajassa. Voidaan arvioida, että määräajan lyhyys on keskeinen syy siihen, että suullisia valmisteluja toimitetaan rikosasioissa vain harvoin. Sen vuoksi momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että määräaika olisi kolme viikkoa, jos asiassa toimitetaan suullinen valmistelu. Näin pyritäisiin mahdollistamaan suullisen valmistelun toimittaminen erityisesti todistelultaan laajoissa rikosasioissa.

Määräajan pidentäminen kolmeen viikkoon merkitsisi sitä, että vangittu taikka matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä oleva vastaaja voisi joutua odottamaan pääkäsittelyä viikon nykyistä pidempään silloin, kun asiassa toimitetaan suullinen valmistelu.

Muutos ei kuitenkaan välttämättä pidentäisi aikaa, jossa asia ratkaistaisiin, vaan saattaisi joskus jopa lyhentää sitä. Määräajan pidentäminen tekisi suullisen valmistelun istunnon toimittamisen nykyistä useammin mahdolliseksi. Hyvin toimitettu suullinen valmistelu mahdollistaisi asiassa esitettävän todistelun rajaamisen ja pääkäsittelyn kohdentamisen relevanteimpiin kysymyksiin. Näin suullinen valmistelu voisi lyhentää pääkäsittelyä ja mahdollisesti myös tuomion kirjoittamiseen tarvittavaa aikaa.

Asioissa, jotka ovat niin laajoja, että niissä tulisi ehdotuksen mukaan toimitettavaksi suullinen valmistelu, haetaan usein muutosta hovioikeudesta. Tällaisissa asioissa suullisen valmistelun

toimittamisella olisi erityinen merkitys, koska se parantaisi käräjäoikeuden edellytyksiä ottaa suullinen todistelu vastaan siten, että siitä ehdotuksen mukaan tehtävästä kuva- ja äänitallenteesta tulisi jäsennelly ja johdonmukainen kokonaisuus. Silloin suullinen todistelu voitaisiin ottaa hovioikeudessa vastaan tältä tallenteelta vaivatta vain siltä osin kuin mistä asiassa on enää kysymys. Se lyhentäisi hovioikeuden pääkäsittelyä ja voisi muutoinkin nopeuttaa oikeudenkäyntiä hovioikeudessa, kun esimerkiksi pääkäsittelyn ajankohdan sopiminen olisi vastaanotettavan suullisen todistelun vähäisemmän määrän vuoksi helpompaa.

Muutos ei vaikuttaisi vangitun taikka matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä olevan vastaajan oikeuteen saattaa asiansa uudelleen käsiteltäväksi siten kuin pakkokeinolain (806/2011) 3 luvun 15 §:n 1 momentissa ja 5 luvun 8 §:n 3 momentissa sekä valtion virkamieslain (750/1994) 40 §:n 4 momentissa ja kunnallisesta viranhaltijasta annetun lain (304/2003) 49 §:ssä säädetään. Muutos ei vaikuttaisi myöskään 2 momentissa säädettyyn määräaikaan pääkäsittelyn pitämisestä silloin, kun vastaaja on alle 18-vuotias.

Määräaikaa voitaisiin voimassa olevan 3 momentin nojalla pidentää edelleen, jos luvun 7 tai 11 §:ssä tarkoitettu toimenpide, syytteiden käsitteleminen yhdessä tai muu tärkeä syy sitä vaatii.

Lisäksi momentin ensimmäistä virkettä tarkistettaisiin siten, että pääkäsittely tulisi pitämisen sijaan aloittaa momentissa säädettyssä ajassa. Muutos olisi tekninen. Näin huomioitaisiin se, että laajoissa asioissa pääkäsittely voi kestää monta päivää. Momentin ei nykyäänkään tulkita edellyttävän, että laajassa asiassa toimitettavan pääkäsittelyn tulisi myös päättyä kahdessa viikossa, eikä se olisi käytännössä edes mahdollista.

6 luku Pääkäsittelystä

5 §. Koska pykälää ehdotetaan muutettavaksi samalla tavalla kuin oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 2 a §:ää, muutoksen perusteluina viitataan tuon pykälän kohdalla esitettyyn.

Rikosasian käsittely jäsennellysti voisi merkitä käytännössä esimerkiksi sitä, että pääkäsittelyssä otettaisiin ensiksi vastaan suullinen todistelu rikosvastuun perustavista seikoista kaikilta osin kuulemalla ensiksi asianomistajaa ja syytettyä sekä todistajia. Tämän jälkeen voitaisiin samassa järjestyksessä ottaa vastaan suullinen todistelu siitä, mitä vahinkoa ja kuinka paljon syytteenalaisesta rikoksesta on aiheutunut (HE 46/2014 vp s. 107).

12 §. Koska pykälää ehdotetaan muutettavaksi samalla tavalla kuin oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 12 §:ää, muutoksen perusteluina viitataan tuon pykälän kohdalla esitettyyn.

12 a §. Uusi pykälä vastaisi oikeudenkäymiskaaren 6 luvun uutta 12 a §:ää. Pykälän perusteluina viitataan tuon pykälän kohdalla esitettyyn.

Lain 7 luvun 22 §:ään sisältyvän viittaussäännöksen nojalla pykälä koskisi myös asianomistajan yksin ajamaa rikosasiaa.

7 luku Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä

11 §. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi toiseksi valmistelun tavoitteeksi käsittelyn yhtäjaksoisuuden varmistamisen rinnalle se, että asia voidaan käsitellä pääkäsittelyssä jäsennellysti.

Menettely asianomistajan yksin ajamassa rikosasiassa muistuttaa suuresti menettelyä riita-asioissa. Sen vuoksi oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 17 §:n 1 momentin muutosehdotuksen säännökohtaisissa perusteluissa esitetyt perustelut toimittaa valmistelu riita-asioissa niin, että asia

voitaisiin käsitellä pääkäsittelyssä jäsennellysti, puoltavat vastaavan muutoksen tekemistä myös asianomistajan yksin ajaman rikosasian kohdalla.

11 luku Tuomioistuimen ratkaisusta

6 §. Käräjäoikeuden tuomioon merkittäviä tietoja koskevan pykälän 1 momentin *4 kohtaa* muutettaisiin niin, että siinä enää eriteltäisi asiassa esitettyjä todisteita todistelutarkoituksessa kuuluihin henkilöihin ja muihin todisteisiin. Tarkoitus ei olisi muuttaa sitä, mitä käräjäoikeuden tuomioon tulee merkitä, vaan kohta vastaisi sitä, mitä riita-asioiden osalta ehdotetaan säädettäväksi oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 7 §:ssä. Jatkossakin käräjäoikeuden tuomiosta tulisi ilmetä kaikki asiassa esitetyt todisteet.

7.3 Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa

13 §. *Asiakirjan antamistavat.* Pykälän 1 momentin kieliasua muutettaisiin vastaamaan nykyistä lainkirjoitustapaa.

Voimassa olevan pykälän 2 momentissa säädetään siitä, millä tavalla videotallenteesta tai siihen rinnastettavasta muusta kuva- ja äänitallenteesta annetaan tieto. Momentin mukaan tällaisista tallenteista voidaan antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Lain esitöissä momentin on katsottu soveltuvan myös käräjäoikeudessa suullisesta todistelusta tehtyihin kuva- ja äänitallenteisiin, vaikka niitä ei tällä hetkellä käräjäoikeuksissa tehdäkään (HE 13/2006 vp s. 49).

Ehdotuksen mukaan momentti jaettaisiin selvyuden vuoksi kahdeksi niin, että 2 momentti koskisi vain käräjäoikeudessa tehtyjä kuva- ja äänitallenteita ja uusi 3 momentti muita oikeudenkäyntiaineistoon sisältyviä kuva- ja äänitallenteita. Käräjäoikeudessa tehdyllä kuva- ja äänitallenteella tarkoitettaisiin tallennetta, joka tehtäisiin käräjäoikeudessa ehdotettavan oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §:n 1 momentin nojalla.

Pykälän 2 momentista ehdotetaan poistettavaksi mahdollisuus antaa tieto käräjäoikeudessa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta muulla tavalla kuin luovuttamalla se tuomioistuimessa nähtäväksi. Tällaisesta kuva- ja äänitallenteesta voitaisiin antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi.

Esitys ei tältä osin käytännössä muuttaisi nykytilaa. Tämä johtuu siitä, että tiedon antamisen käräjäoikeudessa kuulustellusta henkilöstä tehdystä kuva- ja äänitallenteesta voitaisiin nyky säännöstenkin valossa lähes aina katsoa voivan johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Voimassa olevan lain esitöiden mukaan tallenne voitaisiin luovuttaa lähinnä silloin, kun tallenne sisältää kuvaa ainoastaan rakennuksista tai muita esineistä (HE 13/2006 vp s. 49).

Oikeuskäytännössä on katsottu, että huoltoaseman pihamaalla kuvatusta videotallenteesta, jolla näkyi alaikäinen lapsi äiteineen sekä kuului lapsen voimakasta itkua ja äidin ja lapsen välistä keskustelua, voitiin antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi. Toisaalta yksityisasunnossa kuvatusta videotallenteesta, jolla näkyi matkapuhelin, josta kuului lapsen ääntä, voitiin antaa kopio, koska siinä ei näkynyt henkilöitä siten, että heidät olisi voitu siitä tunnistaa (Itä-Suomen hovioikeuden päätös 20.5.2015 nro 282, d: no R 15/394). Samoin voitiin antaa kopio poliisin kuvaamasta tallenteesta, jolla poliisit ajavat kahden moottoripyöräilijän perässä ensin moottoritieellä ja tämän jälkeen erällä asuntoalueella palaten lopuksi moottoritien

rampille, kunhan ulkopuolisten tienkäyttäjien ja alueen asukkaiden kasvot sumennettiin (Itä-Suomen hovioikeuden päätös 29.1.2019 nro 48, d:no H 18/1250). Oikeuskäytännössä on kuitenkin myös katsottu, että tallenteen sisältöä ja kopion luovuttamisen seurauksia koskevassa arviossa voi olla perusteltua antaa merkitystä myös sille, mitä tarkoitusta varten hakija pyytää tallenteesta kopiota ja miten hakija ilmoittaa huolehtivansa siitä, että tallenteella esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suoja ei vaarannu. Helsingin hovioikeus on katsonut journalistisen ja yksityisyyden suojaa kunnioittavan käyttötavan puoltavan kopion antamista tallenteesta, jossa julkista asiakaspalvelutyötä tehneen rikoksen asianomistajan kasvot näkyivät vain hetkelisesti ja silloinkin osittain sivusuunnasta (Helsingin hovioikeuden päätös 30.12.2020 nro 1822, d:no H 20/2369, HelHO 2020:17).

Momentin muuttaminen olisi edellä todetusta huolimatta tarpeen kuulusteltavien yksityisyyden ja henkilötietojen suojan vahvistamiseksi. Olisi tärkeää varmistaa se, että käräjäoikeudessa tehtyä kuva- ja äänitallennetta, josta kuulusteltava on aina selvästi tunnistettavissa, ei milloinkaan luovutettaisi tuomioistuimesta. Kuten voimassa olevan lain esitöissä on todettu, julkisetkin videotallenteet ovat henkilöiden yksityisyyden ja persoonallisuuden suojan kannalta erittäin merkittäviä oikeudenkäyntiasiakirjoja (HE 13/2006 vp s. 49). Myös eduskunnan lakivaliokunta on pitänyt aiheellisenä huolta kuva- ja äänitallenteen väärinkäyttämisen mahdollisuudesta (LaVM 24/2006 vp s. 6). Korkein oikeus on puolestaan toisessa yhteydessä katsonut videokuvan muotonsa puolesta mahdollistavan valokuvaakin voimakkaamman kajoamisen yksityisyyteen (KKO 2018:81, kohta 42). Koska käräjäoikeudessa tehty kuva- ja äänitallenne sisältäisi kuvaa kuulusteltavasta esittämässä kertomustaan, sitä ei voida yksityisyyden suojan näkökulmasta rinnastaa muihin oikeudenkäyntiasiakirjoihin, ei myöskään käräjäoikeudessa tällä hetkellä tehtäviin äänitallenteisiin.

Tarvetta huolehtia kuulusteltavien yksityisyyden suojasta korostaa se, että todistaminen oikeudenkäynnissä on velvollisuus, josta voi kieltäytyä vain hyvin poikkeuksellisesti. Todistajat ovat velvollisia puhumaan totta ikävistäkin asioista, eivätkä he yleensä hyödy oikeudenkäynnistä itse mitään. Kuulusteltava ei myöskään voisi kieltäytyä kuva- ja äänitallenteen tekemisestä.

Kuulusteltavan luottamus yksityisyytensä turvaamiseen on tärkeää myös lainkäytön kannalta. Kuulusteltavan tuntema ahdistus ja jännitys, jota pelko kuva- ja äänitallenteen leviämisestä voisi lisätä, saattaisi joskus vaikuttaa kielteisesti kuulusteltavan haluun ja kykyyn esittää kertomuksensa käräjäoikeudessa vapaasti ja luontevasti.

Muutos merkitsisi sitä, että tieto käräjäoikeudessa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta annettaisiin vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi. Kysymys voisi olla muustakin tuomioistuimesta kuin siitä, missä kuva- ja äänitallenne olisi tehty tai missä asiaa käsiteltäisiin (HE 13/2006 vp s. 50). Myöskään asianosaisilla ei siten olisi oikeutta saada kuva- ja äänitallenteesta kopiota tai sitä katsottavakseen esimerkiksi teknisen käyttöyhteyden avulla. Tämä rajoitus koskisi kaikkia asianosaisia, myös syyttäjää, eikä siihen vaikuttaisi se, ajaako asianosainen itse omaa asiaansa vai onko hänellä oikeudenkäyntiavustaja. Tuomioistuimen tulisi varmistaa, että kuva- ja äänitallenteen esittäminen tapahtuisi siten, etteivät sen katsojat kykenisi valokuvaamaan tai videoimaan tallennetta.

Kuulusteltavan osalta mahdollisuudessa saada tieto kuva- ja äänitallenteesta oman kertomuksensa osalta vain tuomioistuimessa olisi kysymys yleisen tietosuojasetuksen 23 artiklaan perustuvasta rajoituksesta rekisteröidylle asetuksen 15 artiklan nojalla kuuluvien oikeuksiin saada pääsy häntä koskeviin henkilötietoihin (1 kohta) ja saada niistä jäljennös (3 kohta). Tällaista rajoitusta voidaan pitää demokraattisessa yhteiskunnassa välttämättömänä ja oikeasuhteisena toimenpiteenä oikeudellisten menettelyiden (f alakohta) ja rekisteröidyn itsensä suojelemiseksi

(i alakohta). Kuva- ja äänitallenteiden luovutuskiellon tarkoitus suojella kuulusteltavien yksityisyyttä ja sitä kautta todistelun laatua ja oikeudenkäyttöä ei toteutuisi, jos esimerkiksi kuulustelukertomuksensa tilaamiseen painostettu henkilö voisi saada oman kuulustelukertomuksensa sisältävän kuva- ja äänitallenteen haltuunsa ja edelleen luovutettavaksi. Säännös merkitsisi samalla antamistapaa koskevaa rajoitusta rekisteröidylle henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annetun lain 23 §:n mukaan kuuluvalla tarkastusoikeudelle.

Luovutusrajoituksen merkitystä oikeudenkäynnin julkisuudelle vähentäisi se, että käräjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen äänestä voitaisiin antaa tieto noudattaen viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 16 §:ää. Siitä voitaisiin siis esimerkiksi antaa kopio. Tämä olisi perusteltua yhtäältä siitä syystä, että pelkkä ääni ei olisi kuulusteltavan yksityisyyden suojan näkökulmasta yhtä merkityksellinen kuin tallenne, joka sisältäisi myös kuvaa kuulusteltavasta. Toisaalta kuulusteltavan ääntä voidaan pitää oikeudenkäynnin yleisöjulkisuuden ja tuomitsemistoiminnan kontrolloinnin näkökulmasta kertomuksen tärkeimpänä osana.

Tiedon luovuttamista kuva- ja äänitallenteen äänestä koskeva ehdotus merkitsisi käytännössä nykytilan säilyttämistä, sillä tarkoitus olisi, että tieto käräjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen äänestä annettaisiin samalla tavalla kuin tieto äänitallenteesta nykyään.

Momentti koskisi tiedon antamistapaa, eikä siinä rajoitettaisi sitä, kenelle tieto käräjäoikeudessa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta voitaisiin antaa. Perustuslain 12 §:n 2 momentin ja oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 7 §:n 2 momentin nojalla jokaisella on oikeus saada tieto käräjäoikeudessa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta, jos se on julkinen. Asianosaisen oikeudesta tiedonsaantiin säädetään viimeksi mainitun lain 12 §:ssä.

Ehdotus ei myöskään merkitsisi sitä, etteikö julkista kuva- ja äänitallennetta voitaisi esittää hovioikeuden pääkäsittelyssä ja korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä yleisön läsnä ollen. Momentissa tarkoitettu kuva- ja äänitallenne olisi oikeudenkäyntiasiakirja, joten kysymys sen julkisuudesta ratkaisi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 3 luvun muiden säännösten nojalla.

Pykälän uusi 3 *momentti* koskisi muita kuin 2 momentissa tarkoitettuja kuva- ja äänitallenteita, jotka sisältyvät oikeudenkäyntiaineistoon. Tältä osin lakia ei muutettaisi sisällöllisesti, vaan uusi 3 momentti vastaisi voimassa olevan lain 2 momenttia. Momentin kieliasua kuitenkin yksinkertaistettaisiin niin, että videotallenteen tai siihen rinnastettavan muun kuva- ja äänitallenteen sijasta käytettäisiin ilmaisua kuva- ja äänitallenne.

7.4 Laki elinkautisvankien vapauttamismenettelystä

10 §. Täydentävät säännökset. Pykälän mukaan elinkautiseen vankeuteen tuomitun ehdonalaista vapauttamista koskevan asian käsittelyssä noudatetaan rikosasioiden käsittelystä käräjäoikeudessa voimassa olevia säännöksiä siltä osin kuin laissa elinkautisvankien vapauttamismenettelystä ei toisin säädetä. Koska laissa elinkautisvankien vapauttamismenettelystä ei säädetä suullisen todistelun tallentamisesta, tältä osin sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §:ää, jonka mukaan suullisesta todistelusta tehdään äänitallenne.

Ehdotuksen mukaan oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §:ää muutettaisiin niin, että käräjäoikeudessa vastaanotetusta suullisesta todistelusta tehtäisiin jatkossa äänitallenteen sijaan kuva- ja äänitallenne. Suullisen todistelun tallentamistavan muuttaminen vastaavalla tavalla myös elinkautiseen vankeuteen tuomitun ehdonalaista vapauttamista koskevien asioiden käsittelyssä ei kuitenkaan olisi perusteltua. Tämä johtuu seuraavista syistä.

Suullisen todistelun tallentamistapaa hovioikeudessa ei muutettaisi, vaan hovioikeus tekisi vastaanottamastaan suullisesta todistelusta jatkossakin äänitallenteen. Tähän nähden olisi epäjohdonmukaista, jos elinkautiseen vankeuteen tuomitun ehdonalaista vapauttamista koskevissa asioissa, joiden osuus hovioikeuksien suullisesti käsittelemistä asioista on 1–2 prosenttia, tehtäisiin kuva- ja äänitallenne.

Muutoksenhaku korkeimpaan oikeuteen elinkautiseen vankeuteen tuomitun ehdonalaista vapauttamista koskevassa asiassa edellyttää valituslupaa. Valituslupia on näissä asioissa myönnetty hyvin harvoin, eikä korkein oikeus ole tietävästi toimittanut yhdessäkään elinkautisvangin vapauttamista koskevassa asiassa suullista käsittelyä. Niinpä voidaan arvioida, ettei käytännössä juuri esiintyisi tilanteita, joissa korkein oikeus ottaisi elinkautisvankiasiassa suullisen todistelun vastaan kuva- ja äänitallenteelta, vaikka sellainen olisi hovioikeudessa tehty.

Kuva- ja äänitallenteen tekeminen elinkautiseen vankeuteen tuomitun ehdonalaista vapauttamista koskevissa asioissa edellyttäisi tallennusjärjestelmän hankkimista ja asentamista vähintään yhteen Helsingin hovioikeuden pääkäsittelysaliin. Edellä sanotun valossa voidaan arvioida, että tästä aiheutuvat merkittävät kustannukset eivät olisi oikeassa suhteessa järjestelmästä saatavaan hyötyyn nähden.

Nykytilan säilyttäminen edellyttäisi säätämistä suullisen todistelun tallentamistavasta elinkautisvankiasiassa järjestettävässä suullisessa käsittelyssä. Sen vuoksi pykälään ehdotetaan lisättäväksi virke, jonka mukaan suullisessa käsittelyssä vastaanotettava suullinen todistelu tallennettaisiin noudattaen oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 4 momenttia. Viitatus säännöksen mukaan todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelusta tehtäisiin äänitallenne.

7.5 Laki oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa

4 luku Teollis- ja tekijänoikeudellisten asioiden käsittely

17 §. Pykälän mukaan teollis- tai tekijänoikeudellisten riita- ja hakemusasioiden sekä 1 luvun 5 §:ssä tarkoitettujen riita-asioiden käsittelyssä markkinaoikeudessa sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaressa säädetään riita- ja hakemusasioiden käsittelystä käräjäoikeudessa. Tästä seuraa muun muassa se, että näissä asioissa vastaanotetusta suullisesta todistelusta tehdään markkinaoikeudessa äänitallenne.

Ehdotuksen mukaan käräjäoikeudessa tehtäisiin jatkossa äänitallenteen sijaan kuva- ja äänitallenne. Viittaussäännös johtaisi silloin siihen, että kuva- ja äänitallenne tehtäisiin myös markkinaoikeudessa pykälässä tarkoitetuissa asioissa.

Käräjäoikeudessa kuva- ja äänitallenteen tekemisen keskeisenä tarkoituksena olisi mahdollistaa suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta hovioikeuden pääkäsittelyssä. Pykälässä tarkoitetuissa asioissa markkinaoikeuden ratkaisuun haetaan kuitenkin muutosta korkeimmalta oikeudelta valituslupaa pyytämällä. Valituslupan myöntäminen on harvinaista, ja asioissa, joissa valituslupa myönnetään, toimitetaan vain harvoin suullinen käsittely. Niinpä voidaan arvioida, ettei käytännössä esiintyisi paljonkaan tilanteita, joissa korkein oikeus ottaisi pykälässä tarkoitetuissa asioissa suullisen todistelun vastaan kuva- ja äänitallenteelta, vaikka sellainen olisi markkinaoikeudessa tehty.

Kuva- ja äänitallenteen tekeminen markkinaoikeudessa luvun 17 §:ssä tarkoitetuissa asioissa edellyttäisi videotallennusjärjestelmän hankkimista ja asentamista vähintään yhteen markkina-

oikeuden istuntosaliin. Siitä aiheutuvat merkittävät kustannukset eivät olisi edellä sanotun va-
lossa oikeassa suhteessa järjestelmästä saatavaan hyötyyn nähden, vaan nykytilan säilyttäminen
olisi tarkoituksenmukaisempaa.

Nykytilan säilyttäminen edellyttäisi säätämistä suullisen todistelun tallentamistavasta pykälässä
tarkoitetuissa asioissa. Sen vuoksi pykälään ehdotetaan lisättäväksi toinen virke, jonka mukaan
pykälässä tarkoitetuissa asioissa vastaanotettava suullinen todistelu tallennettaisiin noudattaen
oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 4 momenttia. Viitatussa lainkohdassa säädetään ääni-
tallenteen tekemisestä hovioikeudessa. Sen mukaan todistajan, asiantuntijan sekä todistelutar-
koituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelusta tehtäisiin äänitallenne.

5 luku Markkinaoikeudellisten asioiden käsittely

10 §. Istunto. Pykälässä säädetään markkinaoikeudellisessa asiassa toimitettavasta istunnosta.
Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi virke, jonka mukaan istunnossa vastaanotettava
suullinen todistelu tallennettaisiin noudattaen oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 4 mo-
menttia. Viitattavan säännöksen mukaan todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa
kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelusta tehtäisiin äänitallenne.

Edellä 4 luvun 17 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa kerrotut syyt olla muuttamatta nykytilaa
tuossa pykälässä tarkoitettujen asioiden käsittelyssä puoltavat nykytilan säilyttämistä myös
markkinaoikeudellisten asioiden käsittelyssä. Myös näissä asioissa tehtäville kuva- ja äänital-
lenteille olisi vain vähän käyttöä muutoksenhaussa.

Nykytilan säilyttäminen edellyttäisi säätämistä suullisen todistelun tallentamistavasta. Tämä
johtuu siitä, että lain 5 luvun 17 §:n mukaan siltä osin kuin oikeudenkäynnistä markkinaoikeu-
dessa annetussa laissa tai sen 1 luvun 6 §:ssä mainituissa laeissa ei toisin säädetä, luvussa tar-
koitetut markkinaoikeudelliset asiat käsitellään markkinaoikeudessa muutoin soveltuvien osin
siten kuin oikeudenkäymiskaaressa riita-asian käsittelystä säädetään. Koska näissä laeissa ei ole
säädetty suullisen todistelun tallentamisesta markkinaoikeudellisen asian istunnossa, tallenta-
miseen sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §:ää.

Ehdotuksen mukaan oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §:ää muutettaisiin niin, että käräjäoi-
keudessa vastaanotetusta suullisesta todistelusta tehtäisiin jatkossa äänitallenteen sijaan kuva-
ja äänitallenne. Jotta viittaus ei johtaisi tähän myös markkinaoikeudellisissa asioissa markkina-
oikeudessa, pykälässä olisi aiheellista säätää erikseen suullisen todistelun tallentamistavasta.

7.6 Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa

1 §. Pykälän 1 momentissa säädetään perusteista järjestää turvatarkastuksia tuomioistuimissa.
Momenttiin ehdotetaan lisättäväksi perusteeksi yksityisyyden suojaaminen. Turvatarkastus tu-
lisi voida tehdä myös sen varmistamiseksi, ettei kuva- ja äänitallennetta tuomioistuimessa kat-
sova henkilö kykenisi kuvaamaan ja levittämään tallennetta oikeudettomasti ja siten loukkaa-
maan tallenteella esiintyvän henkilön yksityisyyttä. Siitä säädettäisiin tarkemmin 5 §:ssä.

5 §. Pykälässä säädetään tuomioistuimissa tehtävistä turvatarkastustoimenpiteistä. Pykälään eh-
dotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, jossa säädettäisiin turvatarkastustoimenpiteistä silloin,
kun henkilö haluaa katsoa tuomioistuimessa kuva- ja äänitallennetta.

Kysymys olisi tilanteesta, josta säädetään oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistui-
missa annetun lain 13 §:ssä. Momentissa tarkoitetut kuva- ja äänitallenteet voisivat olla niitä,
joiden tekemisestä käräjäoikeudessa ehdotetaan säädettäväksi oikeudenkäymiskaaren 22 luvun

6 §:n 1 momentissa, mutta momentti koskisi muitakin oikeudenkäyntiaineistoon sisältyviä kuva- ja äänitallenteita.

Momentin mukaan turvatarkastaja voisi tarkastaa kuva- ja äänitallennetta katsoa haluavan henkilön ja hänen mukanaan olevat tavarat sen selvittämiseksi, ettei henkilöllä ole mukanaan kuvan tallentamiseen soveltuvaa välinettä. Turvatarkastaja voisi myös ottaa häneltä tällaisen välineen pois.

Momentissa tarkoitetut tarkastus ja kuvan tallentamiseen soveltuvan välineen pois ottaminen edellyttäisivät perusteltua aihetta epäillä, että henkilö tallentaisi oikeudettomasti kuvaa kuva- ja äänitallenteesta. Kynnyksen olisi perusteltua olla korkeampi kuin 1 momentissa, koska monia kuvan tallentamiseen soveltuvia välineitä voidaan käyttää ja todennäköisesti myös tosiasiaa käytettäisiin kuva- ja äänitallennetta katsottaessa ensisijaisesti muuhun kuin tallenteen kuvan oikeudettomaan tallentamiseen. Tilanne on tässä suhteessa toinen kuin 1 momentissa tarkoitetussa tilanteessa, koska siinä mainittujen esineiden tai aineiden tuomista tuomioistuimen tiloihin ei voida pitää milloinkaan perusteltuna.

Ehdotuksen tarkoituksena on varmistaa se, ettei kuva- ja äänitallennetta katsova henkilö kykenisi oikeudettomasti tallentamaan kuvaa siitä esimerkiksi matkapuhelimellaan. Näin ehkäistäisiin ennalta riskiä siitä, että kuvaa kuva- ja äänitallenteesta levitetäisiin oikeudettomasti ja tällä tavoin loukattaisiin tallenteella esiintyvän henkilön yksityisyyttä.

Ehdotuksella pyritään myös parantamaan todistelun laatua ja siten edesauttamaan oikean näyttöratkaisun tekemistä. Kuulusteltavien voidaan arvioida kertovan tapahtumista vapaammin ja luontevammin, jos he voivat luottaa siihen, että kuulustelusta tehtyä kuva- ja äänitallennetta ei oikeudettomasti levitetä.

Lisäksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:n 2 momentin sääntely siitä, että tieto kuva- ja äänitallenteesta voitaisiin antaa vain luovuttamalla se tuomioistuimessa nähtäväksi, menettäisi merkitystään, jos tallennetta katsova henkilö kykenisi tallentamaan itselleen kuvaa siitä. Sama koskisi mainitun lain 21 §:n kuvaamiskieltoa.

Kuvan tallentamiseen soveltuvalla välineellä tarkoitettaisiin mitä tahansa välinettä, jolla on mahdollista tallentaa kuvaa. Laitteen käyttämisen vaikeudella tai tallennettavan kuvan laadulla ei olisi merkitystä. Käytännössä tärkein momentissa tarkoitettu väline olisi kameralla varustettu matkapuhelin, mutta momentti koskisi myös esimerkiksi tablettia tai kannettavaa tietokonetta, jolla voi tallentaa kuvaa.

Momentti ei rajoittaisi turvatarkastajan oikeutta tarkastaa henkilö, joka saapuu tuomioistuimeen katsomaan käräjäoikeudessa tehtyä kuva- ja äänitallennetta, myös pykälän 1 momentin perusteella.

Uuden 3 momentin säätämisen seurauksena voimassa oleva 3 momentti siirtyisi *4 momentiksi*. Sen sääntely pois otettujen esineiden luovuttamisesta poliisille tai, jollei siihen ole lain mukaan estettä, palauttamisesta tarkastetulle henkilölle soveltuisi myös uudessa 3 momentissa tarkoitettuihin kuvan tallentamiseen soveltuviin välineisiin.

8 Lakia alemman asteinen sääntely

Ehdotettaviin säännöksiin ei sisälly asetuksenantovaltuuksia, eikä niillä kumottaisi lakia alemman asteista sääntelyä.

9 Voimaantulo

Esityksen mukaiseen menettelyyn siirtyminen edellyttäisi kuva- ja äänitallenteiden tekemiseen ja esittämiseen käytettävän videotallennusjärjestelmän suunnittelua ja rakentamista. Sen vuoksi lakiehdotukset eivät voisi tulla voimaan heti niiden tultua hyväksytyiksi ja vahvistetuiksi, vaan näin voisi tapahtua vasta sitten, kun videotallennusjärjestelmä on valmis käyttöön otettavaksi.

Videotallennusjärjestelmän valmistumisajankohtaa ei voida etukäteen täsmällisesti arvioida. Kysymys olisi mittavasta IT-hankkeesta, johon kuuluisi niin laite- kuin ohjelmistohankintoja. Hankinnat tulisi kilpailuttaa ja valittu järjestelmä toteuttaa, mikä merkitsisi muun muassa räätälöidyn tallennussovelluksen kehittämistä ja istuntosalien varustelemista. Lisäksi tulisi tarkoin varmistua videotallennusjärjestelmän toimintavarmuudesta. Sen vuoksi lakiehdotusten voimaantulopäivästä olisi aiheellista säätää erikseen.

Ehdotetaan, että lait tulevat voimaan laissa erikseen säädettävänä ajankohtana. Voimaantulosta säätäminen asetuksella ei ole mahdollista, koska tietojärjestelmähankintojen kaltaiset hallinnolliset toimenpiteet ja käytännön järjestelyt eivät perustuslakivaliokunnan mukaan täytä perustuslain 79 §:n 3 momentissa tarkoitetun erityisen syyn vaatimusta (PeVL 4/2014 vp s. 5 ja PeVL 7/2005 vp s. 11–12).

Tavoite on, että lakiehdotukset tulisivat voimaan vuoden 2023 alusta.

10 Toimeenpano ja seuranta

Lakien toimeenpano edellyttäisi kuva- ja äänitallenteiden tekemiseen ja esittämiseen tarkoitettua videotallennusjärjestelmän suunnittelua ja rakentamista sekä tuomioistuinten henkilökunnan kouluttamista.

Tuomioistuinvirasto, Oikeusrekisterikeskus ja Valtion tieto- ja viestintätekniikkakeskus Valtori seuraisivat videotallennusjärjestelmän toimintaa teknisellä tasolla. Tuomioistuinvirasto ja oikeusministeriö seuraisivat laajemmin uuden lainsäädännön soveltamista tuomioistuimissa.

11 Suhde muihin esityksiin

11.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä

Eduskunnassa ei ole tällä hetkellä vireillä hallituksen esityksiä, jotka tulisi ottaa huomioon tämän esityksen käsittelyssä.

11.2 Suhde talousarviesitykseen

Esityksen taloudellisista vaikutuksista kerrotaan jaksossa 4.2.5.

Esityksestä aiheutuisi tuomioistuinlaitokselle arviolta noin 4,415–7,35 miljoonan euron menot. Vuoden 2022 valtion talousarviesitykseen esitetään otettavaksi 3,74 miljoonan euron määräraha kertaluonteisiin menoihin esityksen mukaisen videotallennusjärjestelmän toteuttamisesta aiheutuviin menoihin vuonna 2022. Hallituksen 7.10.2019 antamassa julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2021–2023 on momentille 25.10.03 varattu esityksen mukaiseen tarkoitukseen 2,5 miljoonaa euroa vuodelle 2021 (kertaluonteiset menot) ja 2 miljoonaa euroa vuodesta 2023 lukien. Lisäksi järjestelmän valmisteluun kohdistettiin vuoden 2020 talousarviossa 2 miljoonaa euroa.

Toimenpiteiden edellyttämästä rahoituksesta päätetään julkisen talouden suunnitelman ja valtion talousarvion valmistelun yhteydessä. Rahoitus toteutetaan valtiontalouden kehysten puitteissa tarvittaessa kohdentamalla määrärahoja uudelleen.

12 Suhde perustuslakiin ja säättämisjärjestys

Johdanto

Esitys liittyy keskeisimmin perustuslain oikeusturvaa koskevaan 21 §:ään. Se on merkityksellinen myös henkilökohtaista koskemattomuutta koskevan perustuslain 7 §:n, henkilötietojen suojaa koskevan perustuslain 10 §:n 1 momentin ja julkisuutta koskevan perustuslain 12 §:n näkökulmasta.

Esitystä arvioidaan seuraavassa ensin perustuslain 21 §:n kannalta. Tältä osin tarkastellaan erityisesti rikosasian vastaajan oikeuksia tulla kuulluksi muutoksenhakutuomioistuimessa ja kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan. Lopuksi esitystä arvioidaan muiden perustuslain säännösten valossa.

Oikeudenmukainen oikeudenkäynti

Perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Pykälän 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Perustuslain 21 §:n 2 momentin luetteloa oikeusturvatakeista ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi. Niihin kuuluvat myös muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa ja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklassa erityisesti rikoksesta syytetylle taatut oikeudet (HE 309/1993 vp s. 74). Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia onkin täsmennetty olennaisesti etenkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut ovat sen vuoksi keskeisessä asemassa arvioitaessa ehdotuksen perustuslainmukaisuutta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään omaksunut kannan, jonka mukaan todistelukysymykset kuuluvat lähtökohtaisesti järjestettäväksi kansallisessa lainsäädännössä. Näitä kysymyksiä ovat todistelun vastaanottaminen ja siihen liittyvät seikat. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tehtävänä on harkita, onko oikeudenkäynti ollut kokonaisuutena oikeudenmukainen, ottaen huomioon myös tapa, jolla todistelua on otettu vastaan.

Euroopan ihmisoikeussopimus ei takaa poikkeuksetonta oikeutta muutoksenhakuun. Sopimuksen 7. lisäpöytäkirjan muutoksenhakua koskevan 2 artiklan 1 kohdan mukaan jokaisella rikoksesta tuomitulla on oikeus saada syyllisyyskysymys tai tuomittu rangaistus tutkittavaksi ylemmässä tuomioistuimessa. Tämän oikeuden käytöstä sekä käytön perusteista säädetään laissa. Artiklan 2 kohdan mukaan muutoksenhakuoikeuteen voidaan tehdä poikkeuksia lain määräämien vähäisten rikosten kohdalla tai tapauksissa, joissa ylin tuomioistuin on toiminut ensimmäisenä asteena tai vapauttavan tuomion saanut henkilö on muutoksenhakuasteessa todettu syylliseksi.

Euroopan ihmisoikeussopimus jättää siis laajan kansallisen harkintavallan muutoksenhakumettelyn suhteen. Muutoksenhakuoikeuden rajoittaminen on mahdollista, kunhan sille on hyväksyttävä peruste eikä se tee muutoksenhakuoikeutta merkityksettömäksi (Krombach v. Ranska 13.2.2001, kohta 96). Kuitenkin silloin, kun muutoksenhausta on kansallisesti säädetty, menettelyssä on noudatettava oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaa ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole antanut ratkaisua esitetyn menettelyn suhteesta ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan huolimatta siitä, että vastaavankaltaista menettelyä on sovellettu Ruotsissa vuodesta 2008 lukien. Sen sijaan eduskunnan perustuslakivaliokunta on hallituksen vuosikertomuksesta 2013 antamassaan lausunnossa katsonut, että tällaisen järjestelmän ansiosta voitaisiin oikeusturvaa vaarantamatta keskittää todistajien kuuleminen alioikeusvaiheeseen, vähentää käräjäoikeudessa kuultujen todistajien uudelleen kuulemista muutoksenhakuvaiheessa ja säästää siten kaikkien osapuolten aikaa ja vaivaa sekä jouduttaa asian käsittelyä (PeVL 20/2014 vp s. 3).

Perustuslain esitöissä on myös todettu, että perustuslain 21 §:n 2 momentti ei estä säätämästä lailla vähäisiä poikkeuksia oikeudenmukaiseen oikeudenkäynnin takeisiin, kunhan tällaiset poikkeukset eivät muuta oikeusturvatakeiden asemaa pääsääntönä eivätkä yksittäisessä tapauksessa vaaranna yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Lainsäädäntö ei saa vaarantaa kenenkään oikeusturvaa (HE 309/1993 vp s. 74).

Rikosasian vastaajan oikeus tulla kuulluksi muutoksenhakutuomioistuimessa

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antanut lukuisia ratkaisuja rikosasian vastaajan oikeudesta tulla kuulluksi muutoksenhakuasteessa silloin, kun ensimmäisessä asteessa on toimitettu suullinen käsittely (ks. esim. Hermi v. Italia 18.10.2006, suuri jaosto, kohdat 60–67, Sakhnovskiy v. Venäjä 2.11.2010, suuri jaosto, kohta 96, ja Chopenko v. Ukraina 15.1.2015, kohta 64 sekä niissä viitatu ratkaisut). Oikeustila voidaan tiivistää seuraavasti.

Arvioitaessa suullisen käsittelyn tarpeellisuutta on keskeistä se, voiko muutoksenhakutuomioistuin arvioida vain jutun oikeuskysymystä vai myös sen tosiasioita (questions of law and questions of fact).

Jos muutoksenhaku koskee vain oikeuskysymyksen ratkaisemista, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla ei edellytä suullisen käsittelyn järjestämistä muutoksenhakutuomioistuimessa.

Jos muutoksenhakutuomioistuin voi arvioida oikeuskysymyksen lisäksi jutun tosiasioita, suullinen käsittely on harkinnanvarainen. Harkinnassa pitää kiinnittää huomiota ainakin kansallisen muutoksenhakujärjestelmän erityispiirteisiin, erityisesti muutoksenhakutuomioistuimen toimivaltaan, ja siihen, miten muutoksenhakijan intressit on muutoksenhaussa esitetty ja suojattu. Erityistä huomiota pitää kiinnittää asian luonteeseen ja merkitykseen vastaajalle. Vastaajan kuuleminen suullisessa käsittelyssä on tärkeää erityisesti vankeusrangaistus tuomittaessa ja rangaistusta korotettaessa sekä silloin, kun oikeudenkäynnin lopputuloksella on suuri merkitys vastaajan ammatilliselle tai muulle maineelle.

Jos muutoksenhakutuomioistuin voi tehdä uuden arvion syyllisyyskysymyksestä, asiaa ei Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan voida ratkaista arvioimatta suoraan rikosasian vastaajan henkilökohtaisesti esittämää näyttöä siitä, että hän ei ole tehnyt tekoa, jota hänen syykseen väitetään. Tässä tilanteessa vastaajaa on kuultava muutoksenhakutuomioistuimessa henkilökohtaisesti.

Ratkaisussa Gómez Olmeda v. Espanja 29.6.2016 vastaajaa syytettiin muun ohella siitä, että hän oli sallinut julkaista ylläpitämällään internetforumilla viestejä, joissa oli valheellisesti väitetty eräiden henkilöiden syyllistyneen rikoksiin. Alioikeus hylkäsi syytteen tältä osin katsoen, ettei vastaaja ollut tiennyt kyseisistä viesteistä. Syyttäjän valituksesta asia eteni muutoksenhakutuomioistuimeen, joka ratkaisi asian toimittamatta suullista käsittelyä. Tästä huolimatta muutoksenhakutuomioistuin arvioi näyttöä katsottuaan alioikeuden istunnosta tehdyn videotallenteen ja teki sen perusteella näytöstä toiset johtopäätökset kuin alioikeus ja katsoi syytteen näytetyksi.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että asiassa oli loukattu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa. Koska muutoksenhakutuomioistuin oli arvioinut näyttöä ja vastaajan subjektiivista syyllisyyttä, sen olisi tullut kuulla vastaajaa henkilökohtaisesti. Videotallenteen katsominen ei korvannut tätä puutetta. Tallenteen katsominen oli vain osa alioikeuden menettelyn oikeellisuuden arviointia, eikä sen tarkoitus ollut korvata valittajan kuulemista muutoksenhakuteksteissä. Espanjassa oli lisäksi kansallisesti katsottu, ettei muutoksenhakutuomioistuin voinut arvioida videotallenteen perusteella näyttöä uudelleen. Videotallenteen katsominen ei siten merkinnyt sitä, että muutoksenhakutuomioistuin olisi ollut samassa asemassa näytön arvioinnin suhteen kuin alioikeus.

Esityksen mukaisessa menettelyssä suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta muutoksenhakutuomioistuimessa ei merkitsisi sitä, ettei hovioikeudessa järjestettäisi pääkäsittelyä ja korkeimmassa oikeudessa suullista käsittelyä. Rikosasian vastaaja voisi nykyiseen tapaan kohdata tuomarinsa ja ajaa asiaansa suullisessa oikeudenkäyntitilaisuudessa sekä lausua kaikesta asiassa esitettävästä todistelusta. Hänellä olisi siten jatkossakin oikeus suulliseen käsittelyyn siten kuin se on ymmärretty Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä ja näin tilaisuus puolustaa itseään muutoksenhakutuomioistuimessa myös suullisesti.

Suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta ei vaikuttaisi seuraamuskeskusteluun eikä muutoksenhakutuomioistuimen velvollisuuteen kuulla rikosasian vastaajaa henkilökohtaisesti seuraamuksesta. Rikosasian vastaajaa voitaisiin tarvittaessa yhä kuulla pääkäsittelyssä seuraamuksesta.

Uutta ehdotetussa menettelyssä olisi se, että vastaaja ei esittäisi kertomustaan henkilökohtaisesti hovioikeudelle tai korkeimmalle oikeudelle, vaan hänen todistelutarkoituksessa esittämänsä kertomus oikeudenkäynnin kohteena olevista tapahtumista otettaisiin yleensä vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta. Näin meneteltäisiin siinäkin tilanteessa, että vastaaja olisi muutoksenhakutuomioistuimessa henkilökohtaisesti läsnä. Lisäkysymysten esittäminen uusista seikoista olisi kuitenkin mahdollista, jos se olisi tarpeen asian selvittämiseksi.

Suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta ei merkitsisi sitä, etteikö muutoksenhakutuomioistuin tekisi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellyttämää suoraa arviota rikosasian vastaajan henkilökohtaisesti esittämästä kertomuksesta. Kuva- ja äänitallenteelta ilmenisi, mitä vastaaja on henkilökohtaisesti ja välittömästi kertonut pääkäsittelyssä käräjäoikeudelle, ja tämän kertomuksen arviointi tapahtuisi muutoksenhakutuomioistuimessa suoraan siitä tehtyjen havaintojen perusteella. Kysymys olisi samasta kertomuksesta kuin käräjäoikeudessa.

Hovioikeus ja korkein oikeus kykenisivät tekemään kuva- ja äänitallenteen perusteella vastaajasta ja hänen kertomuksestaan havaintoja lähes samalla tavalla kuin tämän esittäessä kertomuksensa uudelleen henkilökohtaisesti hovioikeuden pääkäsittelyssä tai korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä. Vaikka suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta ei olisi yhtä vuorovaikutteista kuin kuulusteltaessa vastaajaa henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä,

suullinen todistelu itsessään olisi tuoreempaa ja siten lähtökohtaisesti parempaa kuin mihin päästäisiin kuulustelemalla vastaajaa uudelleen muutoksenhakutuomioistuimessa.

Tältä osin voidaan kiinnittää huomiota myös siihen, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on suhtautunut myönteisesti suullisen todistelun vastaanottamiseen videotallenteelta. Ihmisoikeustuomioistuin on jo pitkään katsonut, että seksuaalirikoksissa, erityisesti lapsia koskevissa seksuaalirikoksissa, asianomistajan esitutkintakertomuksesta tehty videotallenne voidaan esittää näyttönä oikeudenkäynnissä, kunhan vastakuulustelu-oikeudesta on huolehdittu (esim. S.N. v. Ruotsi 2.7.2002, kohdat 47–53, ja B. v. Suomi 24.4.2007, kohdat 44–45). Lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on pitänyt videotallenteen esittämistä todistajan esitutkintakertomuksesta eräänä mahdollisena puolustuksen turvakeena tilanteessa, jossa todistaja ei saavu oikeudenkäyntiin (Schatschaschwili v. Saksa 15.12.2015, suuri jaosto, kohta 127). Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut videotallenteen mahdollistavan havaintojen tekemisen todistajasta ja käsityksen muodostamisen tämän luotettavuudesta (em. lisäksi esim. Blokhin v. Venäjä 23.3.2016, suuri jaosto, kohta 215, Aigner v. Itävalta 10.5.2012, kohta 42, ja Bocos-Cuesta v. Alankomaat 10.11.2005, kohta 71).

Esityksen mukainen menettely poikkeaisi olennaisesti edellä mainitussa Gómez Olmeda -ratkaisussa arvioidusta. Toisin kuin tuossa ratkaisussa, esityksen mukaisessa menettelyssä muutoksenhakutuomioistuimessa toimitettaisiin suullinen käsittely, jossa esitettävältä kuva- ja äänitallenteelta suullinen todistelu vastaanotettaisiin ja jossa asianosaiset voisivat ajaa asiaansa suullisesti (kohta 37). Muutoksenhakutuomioistuin voisi arvioida suullisessa käsittelyssä esitettävän kuva- ja äänitallenteen perusteella niin vastaajan kertomusta kuin kaikkea muutakin suullista todistelua uudelleen (kohta 38). Hovioikeus ja korkein oikeus olisivat siten samassa asemassa kuin käräjäoikeus, sillä ne voisivat arvioida täsmälleen samaa näyttöä ja niillä olisi muutoksenhakuasetelman salliessa oikeus tehdä siitä johtopäätöksiä yhtä vapaasti kuin käräjäoikeus (kohta 39). Lisäksi vastaajalla olisi suullisessa käsittelyssä mahdollisuus lausua muutoksenhakutuomioistuihin vastaanottamasta suullisesta todistelusta sen esittämisen yhteydessä ja tarpeen vaatiessa myös oikeus esittää kuulusteltaville lisäkysymyksiä.

Lisäksi on syytä huomata, että rikosasian vastaajan kuuleminen henkilökohtaisesti uudelleen muutoksenhakutuomioistuimessa olisi erityisestä syystä mahdollista. Erityinen syy voisi liittyä myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen muutoksenhakutuomioistuimessa.

Todistajien kuuleminen muutoksenhakutuomioistuimessa

Jos suullinen todistelu otettaisiin muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, rikosasian vastaaja ei lähtökohtaisesti voisi kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, henkilökohtaisesti enää hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa. Tämä olisi mahdollista vain, jos uudelleenkuulemiselle olisi erityinen syy, mutta lisäkysymysten esittäminen henkilölle, jonka kertomus otetaan vastaan kuva- ja äänitallenteelta, olisi mahdollista, jos se olisi tarpeen asian selvittämiseksi.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kohdan d alakohdan mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat. Tämä oikeus kuuluu myös perustuslaissa mainittuihin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin (HE 309/1993 vp s. 74, PeVL 39/2014 vp s. 2, PeVL 31/2005 vp s. 4 ja PeVL 5/1999 vp s. 6).

Perustuslakivaliokunta on esitutkintalakiin liittyen arvioinut, että silloin, kun esitutkintakuulustelut videoidaan niin, ettei kuulusteltavaa enää kuulla henkilökohtaisesti oikeudenkäynnissä, esitutkintamenettelyn tulee täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset avustajan käyttämisen osalta (PeVL 36/2002 vp s. 2). Lisäksi valiokunta on katsonut, että kuva- ja äänitallenteen käyttäminen todisteena kuulematta sen antanutta henkilöä oikeudenkäynnissä rajoittaa oikeutta kuulustella todistajaa (PeVL 39/2014 vp s. 3).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien vakiintuneesti katsonut 6 artiklan 3 kohdan d alakohdan edellyttävän, että kaikki syytetyn syyllisyyttä tukevat todisteet tulee lähtökohtaisesti esittää julkisessa ja kontradiktorisessa oikeudenkäynnissä hänen läsnäollessaan. Poikkeukset ovat mahdollisia, mutta ne eivät saa loukata puolustuksen oikeuksia, jotka vaativat, että syytetyllä on asianmukainen tilaisuus riitauttaa häntä vastaan todistavan todistajan kertomus ja vastakuulustella tätä, joko todistajan esittäessä kertomustaan tai myöhemmin (ks. esim. Blokhin v. Venäjä 23.3.2016, suuri jaosto, kohta 200, Schatschaschwili v. Saksa 15.12.2015, suuri jaosto, kohta 105, Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta 15.12.2011, suuri jaosto, kohta 118, Solakov v. Entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia 31.10.2001, kohta 57, Lucà v. Italia 27.2.2001, kohta 40 ja Asch v. Itävalta 26.4.1991, kohta 27).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisussa Kashlev v. Viro 26.4.2016 alioikeus oli pitänyt suullisen käsittelyn, jossa oli kuultu vastaajaa ja todistajia. Alioikeus oli hylännyt pahoinpitelyä koskevan syytteen, mutta syyttäjän valituksesta asia oli edennyt muutoksenhakutuomioistuimeen. Vastaaja ilmoitti, ettei halunnut olla läsnä muutoksenhakutuomioistuimen suullisessa käsittelyssä eikä vaatinut todistajien kuulustelemista uudelleen. Vastaajaa edusti avustaja, joka ei vastustanut asian käsittelyä. Muutoksenhakutuomioistuin luki rikoksen vastaajan syyksi sen perusteella, mitä ilmeni asiakirjoista ja mitä alioikeudessa oli kerrottu.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi katsoneensa vakiintuneesti, ettei todistajan esitutkintakertomuksen käyttäminen näyttönä ollut ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan vastaista, jos kontradiktorisuudesta on huolehdittu. Kun näin oli, oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset täyttyivät sitä paremmin silloin, kun kysymys oli alioikeudessa vastaanotetusta ja siellä kontradiktorisen menettelyn kohteena olleesta näytöstä (kohta 47). Asiassa ei siten ollut tältä osin loukattu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa.

Ehdotetussa menettelyssä rikosasian vastaajalla, kuten myös muilla asianosaisilla, olisi oikeus kuulustella kaikkia todistajia nykyiseen tapaan käräjäoikeuden pääkäsittelyssä. Hänellä olisi myös muutoksenhakuvaiheessa oikeus lausua kaikesta asiassa esitetystä suullisesta todistelusta ja esittää kysymyksiä muutoksenhakutuomioistuimessa henkilökohtaisesti kuulusteltaville todistajille. Hän voisi esittää muutoksenhakutuomioistuimessa lisäkysymyksiä käräjäoikeudessa kuulustelluille henkilöille, jos se olisi tarpeen asian selvittämiseksi. Rikosasian vastaajalla ja muilla asianosaisilla säilyisi siten tilaisuus riitauttaa häntä vastaan todistavan todistajan kertomus ja vastakuulustella tätä todistajan esittäessä kertomustaan. Kuva- ja äänitallenteet tehtäisiin käräjäoikeudessa, jossa noudatettavassa menettelyssä täyttyvät oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.

Vaikka käräjäoikeudessa kuulusteltuja todistajia ei ehdotetussa menettelyssä lähtökohtaisesti kuulusteltaisi muutoksenhakutuomioistuimessa uudelleen henkilökohtaisesti, heidän kertomuksensa vastaanotettaisiin suullisessa käsittelyssä kuva- ja äänitallenteelta. Kaikki suullinen todistelu esitettäisiin siten jatkossakin julkisessa ja kontradiktorisessa oikeudenkäynnissä.

Edellä käsiteltäessä esityksen suhdetta vastaajan kuulemiseen muutoksenhakutuomioistuimessa on tuotu esiin se, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut videotallenteen mahdollistavan havaintojen tekemisen todistajasta ja käsityksen muodostamisen tämän luotettavuudesta.

Merkityksellistä on sekin, että kuva- ja äänitallenteelta otettaisiin vastaan kaikkien asianosaisten esittämä suullinen todistelu. Asianosaiset olisivat siten tasa-arvoisessa asemassa suullisen todistelun vastaanottamistavan suhteen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on pitänyt 6 artiklan 3 kohdan d alakohdan pääasiallisena tarkoituksena prosessuaalisen tasa-arvon takaamista rikosasian asianosaisten välillä (esim. Murtazaliyeva v. Venäjä 18.12.2018, suuri jaosto, kohta 139), ja se kuuluu myös keskeisiin perustuslain turvaamiin oikeusturvatakeisiin (PeVL 39/2014 vp s. 2).

Lopuksi voidaan yleisesti todeta esityksen ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten suhteesta, että uudistuksella pyritään keskeisesti parantamaan hovioikeuden ja korkeimman oikeuden edellytyksiä ratkaista asian näyttökysymykset oikein. Kysymys on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ydinalueesta. Uudistuksella tavoitellaan myös muita perustuslain 21 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisia päämääriä, kuten sitä, että muutoksenhakumenettelystä tulisi tehokkaampi ja edullisempi. Uudistuksen tavoite on siis parantaa oikeusturvaa, mihin myös perustuslain 21 §:llä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklalla viime kädessä pyritään. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia ei ole aihetta tulkita niin, että ne esimerkiksi estäisivät tuomioistuinta tekemästä näyttöratkaisua parhaan mahdollisen todistusaineiston perusteella.

Oikeudenkäynnin julkisuus

Julkisuudesta säädetään perustuslain 12 §:n 2 momentissa, jonka mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.

Oikeudenkäynnin julkisuus on lisäksi yksi perustuslain 21 §:n 2 momentissa mainituista oikeusturvatakeista. Oikeudenkäynnin julkisuutta voidaan pitää eräänä demokraattisen oikeusvaltion tunnusmerkeistä, joka mahdollistaa muun muassa tuomioistuinten toiminnan kontrolloimisen ja luottamuksen ylläpitämisen lainkäyttöön. Perustuslakivaliokunnan mukaan julkisuusintressi on oikeudenkäynnissä vahvempi kuin viranomaistoiminnassa yleensä (PeVL 43/1998 vp s. 7 ja PeVL 31/2005 s. 4).

Oikeudenkäynnin julkisuus on turvattu myös Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, kuten Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdassa, kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 1 kohdassa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan 2 kohdassa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on useissa ratkaisuisaan tuonut esiin oikeudenkäynnin julkisuuden tärkeyden (rikosasioiden osalta ks. esim. Boshkoski v. Pohjois-Makedonia 4.6.2020, kohta 39, ja Krestovski v. Venäjä 28.10.2010, kohta 24, ja niissä mainitut ratkaisut sekä riita-asioiden osalta esim. Malhous v. Tšekin tasavalta 12.7.2001, suuri jaosto, kohta 55).

Oikeudenkäynnin julkisuus ei ole ehdotonta. Perustuslain esitöiden mukaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin, kuten oikeudenkäynnin julkisuuteen, voidaan tehdä vähäisiä poikkeuksia, kunhan nämä poikkeukset eivät muuta oikeusturvatakeiden asemaa pääsääntönä, eivätkä vaaranna yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin tai vaaranna kenenkään

oikeusturvaa (HE 309/1993 vp s. 74). Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa sisältääkin lukuisia rajoituksia oikeudenkäynnin täyteen julkisuuteen.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan mukaan lehdistöltä ja yleisöltä voidaan kieltää pääsy koko oikeudenkäyntiin tai osaan siitä demokraattisen yhteiskunnan moraalien, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuuden vuoksi nuorten henkilöiden etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamisen niin vaatiessa, tai siinä määrin kuin tuomioistuin harkitsee ehdotoman välttämättömäksi erityisolosuhteissa, joissa julkisuus loukkaisi oikeudenmukaisuutta. Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 1 kohdassa on säädetty samankaltaisesti.

Oikeudenkäynnin julkisuutta arvioitaessa tulee ottaa huomioon myös muut perus- ja ihmisoikeudet, joista tässä yhteydessä merkittävin on oikeus yksityisyyteen. Se on turvattu perustuslain 10 §:ssä ja muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että rikosasian oikeudenkäynti tulee järjestää niin, ettei muun muassa todistajien oikeus yksityisyyteen tarpeettomasti vaarannu (ks. esim. Doorson v. Alankomaat 26.3.1996, kohta 70 ja Van der Heijden v. Alankomaat 3.4.2012, suuri jaosto, kohta 76). Merkitystä on myös henkilötietojen suojalla. Ihmisoikeustuomioistuin on lisäksi katsonut, että arvioitaessa jonkin menettelyn suhdetta 6 artiklaan tulee ensi sijassa kiinnittää huomiota oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuteen kokonaisuutena.

Esitys vaikuttaisi oikeudenkäynnin julkisuuteen kolmessa suhteessa.

Ensinnäkin oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettua lakia tarkistettaisiin niin, että käräjäoikeudessa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta voitaisiin antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi. Voimassa olevan lain mukaan oikeudenkäyntiaineistoon kuuluvasta julkisesta kuva- ja äänitallenteesta voidaan antaa tieto muullakin tavalla, esimerkiksi antamalla siitä kopio, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen ei ole syytä olettaa, että se voisi johtaa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaukseen.

Esitys ei tältä osin kuitenkaan tosiasiaa muuttaisi nykytilaa. Kuten oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:n muutosehdotuksen säännöskohtaisissa perusteluissa on tarkemmin kerrottu, käräjäoikeudessa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta ei nykyistenkään säännösten nojalla annettaisi tietoa antamalla tallenteesta kopio, sillä tämän antamistavan voitaisiin lähes aina katsoa johtaa tällaisessa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Lisäksi käräjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen äänestä voitaisiin esityksen mukaan antaa tieto. Sekin vastaisi nykytilaa, sillä tällä hetkellä käräjäoikeudessa tehtävistä äänitallenteista voidaan antaa tieto antamalla tallenteesta kopio.

Lakiin tehtävällä tarkistuksella suojattaisiin kuulusteltavien yksityisyyttä ja henkilötietoja. Näin pienennettäisiin riskiä siitä, että kuva- ja äänitallennetta eli kuulusteltavan yksityisyyden suojan näkökulmasta erittäin merkittävää oikeudenkäyntiasiakirjaa levitettäisiin oikeudettomasti. Tällä olisi vaikutusta myös kuulusteltavan kykyyn kertoa luontevasti tapahtumista oikeudenkäynnissä ja sitä kautta asiassa esitettävän näytön laatuun. Ehdotuksella turvattaisiin siten perustuslaissa ja Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattujen oikeuksien toteutumista.

Toiseksi oikeudenkäynnin julkisuuden voidaan katsoa jossain määrin kaventuvan silloin, kun suullinen todistelu esitettäisiin muutoksenhakutuomioistuimessa käsiteltävässä julkisessa asiassa viittaamalla siihen siten kuin oikeudenkäymiskaaren 26 luvun uudessa 15 a §:n 3 momentissa säädettäisiin. Tällöin muutoksenhakutuomioistuin perehtyisi kuva- ja äänitallenteeseen

asianosaisten ja yleisön läsnä olematta, vaikka kuva- ja äänitallenteelta ei ilmenisi salassapidettäviä seikkoja.

Tämän menettelytavan vaikutus oikeudenkäynnin käsittelyjulkisuuteen olisi kuitenkin pieni. Tässäkin tapauksessa suullinen todistelu esitettäisiin julkisessa pääkäsittelyssä, jossa se olisi keskustelun kohteena. Vain perehtyminen suulliseen todisteluun tapahtuisi asianosaisten ja yleisön läsnä olematta.

Suullinen todistelu esitettäisiin viittaamalla siihen todennäköisesti selvässä vähemmistössä hovioikeudessa toimitettavista pääkäsittelyistä. Näin meneteltäessä hovioikeus vastaanottaisi ilman asianosaisten ja yleisön läsnäoloa saman suullisen todistelun kuin kärjäoikeus, siltä osin kuin todisteluun on pääkäsittelyssä vedottu. Asianosaisilla olisi siten ollut mahdollisuus seurata kyseisen todistelun vastaanottamista jo kärjäoikeudessa ja saada tätä kautta siitä tieto. Lisäksi asianosaisilla olisi oikeus saada tieto kuva- ja äänitallenteesta pyytämällä se nähtäväksi tuomioistuimessa tai tilaamalla sen äänestä kopio. Yleisöllä olisi samat oikeudet, jos kuva- ja äänitallenne olisi julkinen. Suullinen todistelu, jonka perusteella muutoksenhakutuomioistuin tekee ratkaisunsa, olisi siis julkisissa asioissa asianosaisten ja yleisön tutustuttavissa.

Huomioon tulee ottaa myös se, että hovioikeudet käsittelevät tälläkin hetkellä runsaasti asioita pääkäsittelyä toimittamatta ja siten asianosaisten ja yleisön läsnä olematta. Lisäksi kirjalliseen aineistoon on jo voimassa olevan lain mukaan mahdollista viitata siten, että pääkäsittelyssä asianosainen vain esittelee todisteen tarpeellisilta osiltaan (HE 46/2014 vp s. 112).

Menettelytavan tarkoitus on keskeisesti jouduttaa asioiden käsittelyä hovioikeudessa ja vähentää asianosaisille muutoksenhausta aiheutuvia oikeudenkäyntikuluja. Nämä tavoitteet ovat osa perustuslain 21 §:n turvaamaa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Ehdotuksella edistettäisiin näin ollen tältäkin osin perusoikeusnäkökulmasta hyväksyttävien tavoitteiden saavuttamista. Viittausmenettely ei myöskään vaikuttaisi oikeudenkäynnin julkisuuden asemaan pääsääntönä.

Kolmanneksi esitys kaventaisi oikeudenkäynnin julkisuutta siten, että suullisesta todistelusta tehtävien tallenteiden säilytysaikaa lyhennettäisiin. Tällä hetkellä tuomioistuimissa tehdään suullisesta todistelusta äänitallenteita, joita säilytetään vähintään kuusi kuukautta asian ratkaisemisesta lainvoimaisesti. Esityksen mukaan niin kärjäoikeudessa tehtävien kuva- ja äänitallenteiden kuin hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa jatkossakin tehtävien äänitallenteiden säilytysaika olisi 30 päivää siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu.

Todistelutallenteen säilytysajan pituus asian tultua lainvoimaisesti ratkaistuksi ei kuulu oikeudenkäyntien julkisuusperiaatteen ydinalueelle. Tuomioistuimen ratkaisussa selostetaan asian ratkaisemisen kannalta merkityksellinen suullinen todistelu ja arvioidaan sitä, joten tieto asiassa vastaanotetun suullisen todistelun olennaisesta sisällöstä säilyisi pysyvästi. Tallenteiden säilytysajan lyhentäminen perustuisi keskeisesti kuulusteltavien yksityisyyden ja henkilötietojen suojaan pohjautuviin ja siten perusoikeusjärjestelmän näkökulmasta hyväksyttäviin perusteisiin.

Turvataarkastukset tuomioistuimissa

Ehdotuksessa ehdotetaan lisäksi muutettavaksi turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettua lakia niin, että siinä säädettäisiin turvatarkastuksesta henkilölle, joka haluaa katsoa tuomioistuimessa kuva- ja äänitallennetta. Tarkoitus olisi estää se, että kuva- ja äänitallennetta katsova henkilö voisi kuvata tallennetta salaa.

Esityksen mukaan henkilö, joka haluaa katsoa tuomioistuimessa kuva- ja äänitallennetta, ja hänen mukanaan olevat tavarat voitaisiin tarkastaa metallinpaljastinta tai muuta sellaista laitetta käyttäen. Lisäksi hänelle voitaisiin tehdä henkilöntarkastus. Näin voitaisiin toimia sen selvittämiseksi, ettei henkilöllä ole mukanaan kuvan tallentamiseen soveltuvaa välinettä. Tällainen väline voitaisiin myös ottaa häneltä pois. Se olisi luovutettava poliisille tai, jollei siihen olisi lain mukaan estettä, palautettava tarkastetulle henkilölle takaisin hänen poistuessaan tuomioistuintesta. Tarkastus ja kuvan tallentamiseen soveltuvan välineen pois ottaminen edellyttäisivät perusteltua aihetta epäillä, että henkilö tallentaisi oikeudettomasti kuvaa kuva- ja äänitallenteesta.

Esitys liittyy tältä osin perustuslain 7 §:ään, jossa säädetään oikeudesta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Pykälän 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Pykälän 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Esityksen mukaan voimassa olevan lain mukaisia turvatarkastustoimenpiteitä voitaisiin kohdistaa myös henkilöön, joka haluaa katsoa tuomioistuimessa kuva- ja äänitallenteita. Kysymys ei siten olisi uusien turvatarkastustoimenpiteiden säätämisestä, vaan voimassa olevan lain mukaisien toimenpiteiden käyttämisestä myös toisessa tilanteessa. Voimassa oleva laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 2/1999 vp).

Arvioitaessa ehdotettavia turvatarkastustoimenpiteitä suhteessa tarkastettavan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen voidaan ensin todeta, että perustuslakivaliokunta on katsonut turvatarkastuksen metallinpaljastinta tai muuta sellaista laitetta käyttäen vain vähäiseksi henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumiseksi ja perusoikeussuojan kannalta ongelmattomaksi järjestelyksi (PeVL 2/1999 vp s. 2, PeVL 16/2004 vp s. 5 ja PeVM 3/2008 vp s. 4).

Henkilöntarkastus puuttuisi tarkastettavan koskemattomuuteen metallinpaljastimen käyttöä enemmän. Tällaista puuttumista henkilökohtaiseen koskemattomuuteen voidaan kuitenkin pitää perusteltuna, koska sen tarkoituksena on mahdollistaa kuvan tallentamiseen soveltuvien välineiden ottaminen pois kuva- ja äänitallennetta katsoa haluavalta henkilöltä ja näin estää tallenteen oikeudeton kuvaaminen ja levittäminen. Ehdotuksella pyritään siten suojelemaan kuva- ja äänitallenteella esiintyvän henkilön yksityisyyttä eli turvaamaan hänen perustuslain 10 §:ssä turvattua oikeuttaan yksityiselämään. Lisäksi esitys edistäisi perustuslain 21 §:ssä tarkoitettua ihmisten oikeusturvaa, koska mahdollisuus löytää ja ottaa pois kuvan tallentamiseen soveltuvat välineet turvatarkastuksessa parantaisi osaltaan todistelun laatua ja siten edesauttaisi oikean näyttöratkaisun tekemistä. Tämä johtuu siitä, että kuulusteltavien voidaan arvioida kertovan tapahtumista vapaammin ja luontevammin, jos he voivat luottaa siihen, että kuulustelusta tehtyä kuva- ja äänitallennetta ei oikeudettomasti levitetä.

Ehdotetut turvatarkastustoimenpiteet edellyttäisivät perusteltua aihetta epäillä, että kuva- ja äänitallennetta katsoa haluava henkilö tallentaisi oikeudettomasti kuvaa kuva- ja äänitallenteesta. Näin ollen esityksessä mahdollistetut turvatarkastustoimenpiteet eivät kohdistuisi automaattisesti kaikkiin tallenteita katsoa haluaviin henkilöihin. Kynnys vastaisi sitä, mitä säädetään henkilöntarkastuksen tekemiseksi tuomioistuimeen muutoin saapuvalla henkilölle. Perusteltu syy epäillä, että henkilöllä olisi mukanaan kielletty esine, aine tai valmiste, on henkilöntarkastuksen edellytys saavuttaessa myös esimerkiksi poliisin toimitiloihin (poliisilain (872/2011) 3 luvun 2 §), eduskuntaan (turvatoimista eduskunnassa annetun lain (364/2008) 6 §) ja Maahanmuuttovirastoon (turvatoimista Maahanmuuttovirastossa annetun lain (717/2018) 9 §).

Näistä syistä ehdotuksessa turvatarkastuksesta henkilölle, joka haluaa katsoa tuomioistuimessa kuva- ja äänitallennetta, ei puututtaisi mielivaltaisesti hänen henkilökohtaiseen koskemattomuuteensa. Esitys on perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä, ja oikeassa suhteessa sillä tavoiteltavaan päämäärään nähden.

Henkilötietojen suoja

Ehdotettu sääntely on merkityksellistä myös perustuslain 10 §:n 1 momentin kannalta, koska kuva- ja äänitallenteet sisältäisivät henkilötietoja.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.

Henkilötietojen käsittelystä säädetään Euroopan unionin yleisessä tietosuoja-asetuksessa (EU) 2016/679, joka on Suomessa suoraan sovellettavaa oikeutta. Henkilötietojen käsittelystä säädetään myös niin sanotussa rikosasioiden tietosuojalaissa eli laissa henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä (1054/2018). Se perustuu niin sanottuun rikosasioiden tietosuojadirektiiviin eli direktiiviin (EU) 2016/680 luonnollisten henkilöiden suojelusta toimivaltaisten viranomaisten suorittamassa henkilötietojen käsittelyssä rikosten ennalta estämistä, tutkimista, paljastamista tai rikoksiin liittyviä syytetoimia tai rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa varten sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja neuvoston puitepäättöksen 2008/977/YOS kumoamisesta.

Yleisen tietosuoja-asetuksen ja rikosasioiden tietosuojalain soveltamisalat eivät ole päällekkäisiä. Jälkimmäistä sovelletaan lain 1 §:n mukaan ainoastaan siinä määriteltyjen toimivaltaisten viranomaisten, kuten yleisten tuomioistuinten (HE 31/2018 vp s. 35), suorittamaan henkilötietojen käsittelyyn eräissä käsittelytarkoituksissa, kuten rikosasian käsittelemisessä tuomioistuimessa. Siltä osin kuin henkilötietojen käsittelytarkoitus ei kuulu rikosasioiden tietosuojalain soveltamisalaan, sovelletaan yleistä tietosuoja-asetusta ja sitä täydentävää kansallista lainsäädäntöä.

Perustuslakivaliokunnan mukaan henkilötietojen suoja tulee turvata ensisijaisesti yleisen tietosuoja-asetuksen ja kansallisen yleislainsäädännön nojalla. Kansallisen erityislainsäädännön säätämiseen tulee siten suhtautua pidättyvästi ja rajata sellainen vain välttämättömään tietosuoja-asetuksen salliman kansallisen liikkumavaran puitteissa (PeVL 4/2021 vp s. 2–3, PeVL 26/2018 vp s. 2–3 ja PeVL 14/2018 vp, s. 4–5).

Perustuslakivaliokunta on katsonut olevan perustuslain 10 §:n 1 momentin kannalta lähtökohdaisesti riittävää, että sääntely täyttää yleisessä tietosuoja-asetuksessa asetetut vaatimukset.

Siltä osin kuin henkilötietojen käsittely ei kuulu yleisen tietosuoja-asetuksen soveltamisalan piiriin, henkilötietojen käsittelyä koskevaa sääntelyä on perustuslakivaliokunnan mielestä erityisesti perusoikeusherkissä sääntelykonteksteissa edelleen arvioitava valiokunnan aiemman käytännön pohjalta, jossa on korostettu sääntelyn lakitasoisuutta, täsmällisyyttä ja kattavuutta. Toisaalta henkilötietojen käsittelyä koskevan sääntelyn raskauden ja monimutkaisuuden vuoksi nämä vaatimukset voidaan joiltain osin täyttää myös tietosuoja-asetuksen soveltamisalan ulkopuolella kansalliseen oikeuteen sisältyvällä yleislaila (PeVL 26/2018 vp s. 3–4 ja PeVL 14/2018 vp, s. 7).

Arvioitaessa esitystä henkilötietojen suojan kannalta on aluksi huomattava, että esityksen mukaan kärjäoikeudessa tallennettaisiin samat kuulustelukertomukset kuin nykyään. Uutta olisi

vain se, että pelkän äänen sijaan tallennettaisiin myös kuvaa kuulusteltavasta ja että tallenteita hyödynnettäisiin mahdollisessa muutoksenhaussa olennaisesti laajemmin kuin äänitallenteita tällä hetkellä. Toisaalta tallenteita säilytettäisiin aikaisempaa lyhyempi aika.

Esityksen mukaisessa menettelyssä rekisterinpitäjiä olisivat kuva- ja äänitallenteita käsittelevät tuomioistuimet. Ne käsitteisivät henkilötietoja niissä vireillä olevien rikos- ja riita-asioiden käsittelyn yhteydessä siten kuin oikeudenkäymiskaaressa ja muissa laeissa säädettäisiin. Kysymys olisi tuomiovallan käytöstä eli yleisten tuomioistuinten perustuslaillisen tehtävän toteuttamisesta. Henkilötietojen käsittely olisi siten lainmukaista yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan c alakohdan nojalla, koska se olisi tarpeen rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi.

Rikosasioiden osalta henkilötietojen käsittely perustuisi rikosasioiden tietosuojalakiin. Tältä osin henkilötietojen käsittely olisi lainmukaista, koska se olisi lain 1 §:n 1 momentin 3 kohdassa ja 4 §:ssä tarkoitetulla tavalla tarpeen rikosasioiden käsittelemiseksi tuomioistuimessa. Rikos-tuomioihin ja rikkomuksiin tai niihin liittyviin turvaamistoimiin liittyvien henkilötietojen käsittely olisi myös yleisen tietosuoja-asetuksen 10 artiklan mukaisesti sallittua.

Esityksen mukaisessa menettelyssä käsiteltäisiin myös niin sanottuja erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja. Sellaisia ovat esimerkiksi tiedot, jotka koskevat terveyttä tai seksuaalista suuntautumista taikka joista ilmenee jonkun uskonnollinen vakaumus tai poliittisia mielipiteitä.

Erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittely olisi sallittua yleisen tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 2 kohdan f alakohdan nojalla, koska se tapahtuisi tuomioistuinten suorittaessa lainkäyttötehtäviään. Lisäksi se olisi rikosasioiden tietosuojalain 11 §:n 2 momentin mukaisesti sallittua, koska käsittelystä säädettäisiin laissa, ja se olisi välttämätöntä rikosasioiden käsittelemiseksi tuomioistuimissa. Rekisteröidyn oikeuksien turvaamisen edellyttämät suojatoimet ehdotetaan toteutettavaksi muun muassa rajoittamalla kuva- ja äänitallenteiden luovuttamista tuomioistuimessa ja säätämällä turvatarkastuksesta niitä tuomioistuimessa katsoa haluaville henkilöille.

Erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen ohella myös muunlaiset henkilötiedot voivat olla valtiosääntöisesti arkaluonteisia. Tällaisia tietoja ei yleisen tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 1 kohdassa eikä rikosasioiden tietosuojalain 11 §:ssä määritellä erityisiksi henkilötietoryhmiksi, mutta niitä voidaan siitä huolimatta pitää arkaluonteisina (PeVL 15/2018 vp, s. 38). Esimerkiksi henkilön sosiaalihuollon tarvetta tai hänen saamiaan sosiaalihuollon palveluja, tukitoimia ja muita sosiaalihuollon etuuksia kuvaavia tietoja voidaan pitää tällaisina arkaluonteisina tietoina (PeVL 4/2021 vp, s. 3, PeVL 15/2018 vp, s. 38, ks. myös PeVL 25/1998 vp, s. 3, HE 96/1998 vp, s. 4).

Perustuslakivaliokunta on arvioinut erityisesti arkaluonteisten tietojen käsittelyn sallimisen koskevan yksityiselämään kuuluvan henkilötietojen suojan ydintä (PeVL 37/2013 vp, s. 2), minkä johdosta esimerkiksi tällaisia tietoja sisältävien rekisterien perustamista on arvioitava perusoikeuksien rajoitusedellytysten, erityisesti rajoitusten hyväksyttävyyden ja oikeasuhtaisuuden, kannalta (PeVL 4/2021 vp s. 3, PeVL 29/2016 vp, s. 4–5 sekä esimerkiksi PeVL 21/2012 vp, PeVL 47/2010 vp ja PeVL 14/2009 vp).

Perustuslakivaliokunta on myös painottanut arkaluonteisten tietojen käsittelyn aiheuttamia uhkia. Valiokunnan mielestä arkaluonteisia tietoja sisältäviin laajoihin tietokantoihin liittyy tietoturvaan ja tietojen väärinkäyttöön liittyviä vakavia riskejä, jotka voivat viime kädessä muodostaa uhan henkilön identiteetille (PeVL 4/2021 vp s. 3, PeVL 13/2016 vp, s. 4, PeVL 14/2009 vp, s. 3).

Esityksen mukaisessa menettelyssä käsiteltäisiin myös valtiosääntöisesti arkaluontoisia henkilötietoja. Kysymys olisi henkilötietojen käsittelystä tuomioistuinten lainkäyttötehtävissä eli niille perustuslaissa kuuluvan tehtävän hoitamisessa. Esityksellä pyritään muun muassa parantamaan muutoksenhakutuomioistuinten edellytyksiä ratkaista näyttökysymykset oikein, mikä on perustuslain oikeusturvaa koskevan 21 §:n ydinalueelle kuuluva tavoite. Kuva- ja äänitallenteiden tekemisestä, käyttämisestä ja säilyttämisestä säädettäisiin laissa. Kuva- ja äänitallenteilla esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojasta ja henkilötietojen suojasta huolehdittaisiin muun muassa niitä koskevalla luovutuskiellolla ja turvatarkastuksilla niitä tuomioistuimessa katsoa haluaville henkilöille.

Näin ollen henkilötietojen käsittely esityksen mukaisessa menettelyssä olisi lainmukaista.

Perustuslakivaliokunnan vakiintuneen lausuntokäytännön mukaisesti hallituksen esityksessä on erityisesti perusoikeuksien kannalta merkityksellisen sääntelyn osalta syytä tehdä selkoa kansallisen liikkumavaran alasta. Kun kyse on tietosuoja-asetuksen soveltamisalaan kuuluvasta henkilötietojen käsittelystä, tietosuoja-asetusta tarkentava kansallinen lainsäädäntö on mahdollista vain silloin, kun tietosuoja-asetus nimenomaisesti jättää jäsenvaltioille kansallista sääntelyliikkumavaraa (esim. PeVL 2/2018 vp s. 4–5 ja siinä viitattut lausunnot).

Tässä esityksessä yleisen tietosuoja-asetuksen jättämää kansallista liikkumavaraa käytettäisiin säätämällä tietosuoja-asetuksesta poikkeavasta säilytysajasta kuva- ja äänitallenteille.

Kuva- ja äänitallenteita ehdotetaan säilytettäväksi 30 päivää siitä, kun asia, jonka käsittelyssä ne on tehty, on ratkaistu lainvoimaisesti. Sääntely poikkeaisi siten yleisen tietosuoja-asetuksen 5 artiklan 1 kohdan e alakohdasta, jonka mukaan henkilötietoja on säilytettävä muodossa, josta rekisteröity on tunnistettavissa, ainoastaan niin kauan kuin on tarpeen tietojenkäsittelyn tarkoitusten toteuttamista varten.

Kansallisen liikkumavaran käyttäminen on yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 2 kohdan nojalla tässä tapauksessa mahdollista, koska henkilötietojen käsittely perustuu edellä kerrotulla tavalla asetuksen 6 artiklan 1 kohdan c alakohtaan. Kysymys olisi yleisen tietosuoja-asetuksen sääntöjen soveltamisen mukauttamisesta määrittämällä täsmällisemmin kuva- ja äänitallenteiden säilytysaika laillisen ja asianmukaisen tietojenkäsittelyn varmistamiseksi. Kuten perustuslakivaliokunta on katsonut, mitä korkeampi riski käsittelystä aiheutuu luonnollisen henkilön oikeuksille ja vapauksille, sitä perustellumpaa on yksityiskohtaisempi sääntely (PeVL 26/2018 vp s. 3 ja PeVL 14/2018 vp, s. 5). Siten olisi kuulusteltavien yksityisyyden suojan varmistamiseksi ja henkilötietojen suojan takaamiseksi perusteltua, että osin arkaluontoisiakin tietoja sisältävien kuva- ja äänitallenteiden säilytysaika olisi lyhyt ja laissa yksiselitteisesti määritelty. Järjestelmän virheettömän toiminnan varmistamiseksi ei olisi toisaalta tarkoituksenmukaista tuhota kuva- ja äänitallenteita välittömästi asian, jonka käsittelyssä tallenne on tehty, tultua lainvoimaisesti ratkaistuksi.

Ehdotus kuva- ja äänitallenteiden säilytysajasta merkitsisi myös täsmennystä edellytykseen poistaa tarpeettomat henkilötiedot ilman aiheetonta viivytystä, mikä sisältyy rikosasioiden tietosuojalain 6 §:n 1 momenttiin. Sen taustalla olevan rikosasioiden tietosuojadirektiivin 4 artiklan 1 kohdan e alakohdan mukaan jäsenvaltioiden tulee säätää siitä, että henkilötiedot säilytetään muodossa, josta rekisteröity on tunnistettavissa ainoastaan niin kauan kuin on tarpeen henkilötietojen käsittelytarkoitusten toteuttamista varten.

Lisäksi esityksessä rajoitettaisiin rekisteröidyn oikeutta päästä itseään koskeviin tietoihin. Yleisen tietosuoja-asetuksen 15 artiklan mukaan rekisteröidyllä on oikeus muun muassa saada pääsy

häntä koskeviin henkilötietoihin ja saada niistä jäljennös. Vastaavasti rikosasioiden tietosuojalain 23 §:n 1 momentin mukaan rekisteröidyllä on oikeus muun muassa saada rekisterinpitäjältä käsiteltävät henkilötiedot.

Esityksen mukaan laissa säädettäisiin, että kuulusteltava saisi tutustua itsestään tehtyyn kuva- ja äänitallenteeseen vain tuomioistuimen tiloissa. Kuva- ja äänitallenteesta ei luovutettaisi jäljennöstä, mutta sen ääniosasta olisi mahdollista saada kopio.

Kysymys olisi yleisen tietosuoja-asetuksen 23 artiklan mukaisesta rajoituksesta, jonka perusteena olisi artiklan 1 kohdan f alakohdan oikeudellisen riippumattomuuden ja oikeudellisten menettelyjen suojelusta ja osin myös i alakohdassa tarkoitettu rekisteröidyn suojeleminen. Esitys merkitsisi voimassa olevan lain sisältämän, vastaavankaltaisen rajoituksen vähäistä laajentamista koskemaan poikkeuksetta kaikkia käräjäoikeudessa tehtyjä kuva- ja äänitallenteita, kuten oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:n muutosehdotuksen säännöskohtaisissa perusteluissa tarkemmin kerrotaan. Rajoitus koskisi ainoastaan tapaa, jolla rekisteröity saisi pääsyn häntä koskeviin tietoihin. Rekisteröidyllä säilyisi oikeus saada tieto häntä koskevasta kuva- ja äänitallenteesta, mutta tieto annettaisiin vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi. Hänellä olisi myös oikeus saada tieto tallenteen ääniosasta. Rajoitus olisi artiklassa tarkoitettulla tavalla demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätön ja oikeasuhtainen toimenpide, koska kuva- ja äänitallenteiden luovutuskiellon tarkoitus suojella kuulusteltavien yksityisyyttä ja sitä kautta todistelun laatua ja oikeudenkäyttöä ei toteutuisi, jos esimerkiksi kuulustelukertomuksensa tilaamiseen painostettu henkilö voisi saada oman kuulustelukertomuksensa sisältävän kuva- ja äänitallenteen haltuunsa. Tässä tilanteessa ei voitaisi varmistua siitä, etteikö kuva- ja äänitallennetta oikeudettomasti levitetä.

Rekisteröidyn tarkastusoikeuden rajoittaminen olisi näistä syistä myös rikosasioiden tietosuojalain 24 ja 28 §:n mukaisesti oikeasuhtaista ja välttämätöntä rikoksiin liittyville syytetoimille aiheutuvan haitan välttämiseksi, viranomaismenettelyn turvaamiseksi ja myös muiden henkilöiden oikeuksien suojaamiseksi.

Näillä perusteilla esitys on perustuslain 10 §:n 1 momentin mukainen.

Johtopäätös

Edellä esitetyillä perusteilla esitys on perustuslain ja Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukainen. Lait voidaan siten hyväksyä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Ehdotettu lainsäädäntö olisi merkittävä uudistus. Muutoksenhakumenettelyä ja näytön arviointia koskeva lainsäädäntö liittyy oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusteisiin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja YK:n ihmisoikeuskomitea eivät ole antaneet ratkaisua, jossa olisi nimellisesti otettu kantaa suullisen todistelun vastaanottamiseen kuva- ja äänitallenteelta muutoksenhaussa tällaisessa tilanteessa. Näistä syistä ehdotuksesta olisi aiheellista pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki**oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 13 § ja 26 luvun 24 a §, sellaisina kuin ne ovat, 22 luvun 13 § laissa 768/2002 ja 26 luvun 24 a § laissa 381/2003 ja 732/2015,
muutetaan 5 luvun 17 §:n 1 momentti, 6 luvun 2 a §:n 1 momentti ja 12 §, 17 luvun 48 §:n 1 momentti ja 59 §:n 1 momentti, 22 luvun 5 §:n 1 momentin 3 kohta sekä 6, 9 ja 10 §, 24 luvun 7 §:n 1 momentin 4 kohta ja 15 §:n 1 momentin 4 kohta, 25 luvun 15 §:n 2 momentti, 16 §:n 1 momentti ja 18 §:n 1 momentti, 25 a luvun 14 §:n 1 momentti, 26 luvun 9 §:n 2 momentti, 12 §:n 2 ja 3 momentti, 13 §:n 1 momentti, 18 §:n 3 momentti, 19 §:n 1 momentti, 20 §:n 2 momentti, 24 §:n 2 momentti, 27 §:n 1 ja 2 momentti, 27 luvun 5 § ja 30 luvun 20 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 5 luvun 17 §:n 1 momentti ja 6 luvun 12 § laissa 1052/1991, 6 luvun 2 a §:n 1 momentti laissa 595/1993, 17 luvun 48 §:n 1 momentti ja 59 §:n 1 momentti laissa 732/2015, 22 luvun 5 §:n 1 momentin 3 kohta, 25 luvun 18 §:n 1 momentti ja 26 luvun 24 §:n 2 momentti laissa 768/2002, 22 luvun 6 ja 10 § laissa 1064/1991, 22 luvun 9 §, 25 luvun 15 §:n 2 momentti sekä 26 luvun 9 §:n 2 momentti ja 12 §:n 2 ja 3 momentti laissa 381/2003, 24 luvun 7 §:n 1 momentin 4 kohta ja 15 §:n 1 momentin 4 kohta, 26 luvun 18 §:n 3 momentti, 19 §:n 1 momentti, 20 §:n 2 momentti ja 27 §:n 1 ja 2 momentti sekä 27 luvun 5 § laissa 165/1998, 25 luvun 16 §:n 1 momentti laissa 362/2010, 25 a luvun 14 §:n 1 momentti laissa 650/2010, 26 luvun 13 §:n 1 momentti laissa 683/2016 ja 30 luvun 20 §:n 1 momentti laissa 104/1979, sekä
lisätään 6 lukuun uusi 12 a §, 17 luvun 46 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 732/2015, uusi 2 momentti ja 53 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 732/2015, uusi 4 momentti, 22 luvun 5 §:n 1 momenttiin, sellaisena kuin se on laissa 768/2002, uusi 4 kohta, 26 lukuun uusi 15 a §, luvun 23 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 165/1998 ja 732/2015, uusi 2 momentti, jolloin nykyinen 2 momentti siirtyy 3 momentiksi, luvun 24 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 768/2002, uusi 2 momentti, jolloin muutettu 2 momentti siirtyy 3 momentiksi, ja luvun 27 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 165/1998, uusi 2 ja 3 momentti, jolloin muutettu 2 momentti ja nykyinen 3 momentti siirtyvät 4 ja 5 momentiksi,
 seuraavasti:

5 luku

Riita-asian vireillepano ja valmistelu

17 §

Tuomioistuimen on toimitettava valmistelu siten, että asia voidaan käsitellä pääkäsitelyssä yhtäjaksoisesti ja jäsennellysti.

6 luku

Riita-asian pääkäsitely

2 a §

Tuomioistuimen on valvottava, että asia käsitellään jäsennellysti ja että käsittelyssä noudatetaan selvyyttä ja järjestystä. Tuomioistuin voi myös määrätä, että asian erilliset kysymykset tai erilliset osat käsitellään erikseen.

12 §

Uudessa pääkäsittelyssä asia on käsiteltävä uudelleen. Aikaisemmin vastaanotettu suullinen todistelu on otettava vastaan uudelleen kuva- ja äänitallenteelta siltä osin kuin sillä on merkitystä asiassa. Lisä- ja uudelleenkuulusteluun sekä suullisen todistelun esittämiseen viittaamalla siihen sovelletaan uudessa pääkäsittelyssä 26 luvun 15 a §:ää.

Aikaisemmin vastaanotettu kirjallinen todistelu on otettava vastaan uudelleen siltä osin kuin sillä on merkitystä asiassa.

Jos aikaisemmin vastaanotetun todistelun vastaanottamiselle uudelleen on este, todistelusta on otettava tarpeellinen selko aikaisemman pääkäsittelyn oikeudenkäyntiaineistosta.

12 a §

Asiassa, jonka ylempi tuomioistuin on palauttanut käräjäoikeuteen, aikaisemmin vastaanotettu suullinen todistelu otetaan pääkäsittelyssä vastaan kuva- ja äänitallenteelta, jos sitä voidaan pitää palauttamisen syy huomioon ottaen soveliaana. Jos suullinen todistelu vastaanotetaan kuva- ja äänitallenteelta, lisä- ja uudelleenkuulusteluun sekä suullisen todistelun esittämiseen viittaamalla siihen sovelletaan 26 luvun 15 a §:ää.

17 luku

Todistelusta

46 §

Puheenjohtajan on ennen kuulustelua ilmoitettava todistajalle, asiantuntijalle sekä todistelutarkoituksessa kuultavalle asianosaiselle tai muulle henkilölle, että kuulustelu tallennetaan.

48 §

Riita-asiassa kuulustellaan ennen muun suullisen todistelun vastaanottamista asianosaisia ja rikosasiassa asianomistajaa ja vastaajaa, jollei tuomioistuin erityisestä syystä päättä toisin. Kuulustelu toimitetaan siten kuin jäljempänä tässä pykälässä säädetään. Jos asian jäsennellyt käsitely sitä edellyttää tai jos se on muuten tarpeen, 2–4 momentissa säädetystä voidaan kuitenkin poiketa.

53 §

Sen estämättä, mitä 22 luvun 6 §:n 1 momentissa säädetään, anonyymien todistajien kuulemisesta käräjäoikeudessa tallennetaan vain ääni, jos se on anonyymien todistajien henkilöllisyyden salaamiseksi välttämätöntä.

59 §

Pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua todistetta ei oteta uudelleen vastaan pääkäsittelyssä. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen, jos asianosainen on ollut poissa ja hän sitä pyytää ja hänen poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai tuomioistuimien harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi. Suullinen todistelu voidaan ottaa tarpeellisilta osin uudelleen vastaan myös kuva- ja äänitallenteelta.

22 luku

Käräjäoikeuden pöytäkirja ja todistelun taltiointi

5 §

Pääkäsittelyn pöytäkirjaan on 3 §:ssä säädetyn lisäksi merkittävä asian käsittelyn kannalta tarpeelliset tiedot ja siinä on mainittava:

- 3) todistajat, asiantuntijat ja muut asiassa kuullut henkilöt sekä esitetyt muut todisteet,
 - 4) tiedot asiassa vastaanotetusta suullisesta todistelusta tehdystä kuva- ja äänitallenteesta.
-

6 §

Todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelusta on käräjäoikeudessa tehtävä kuva- ja äänitallenne.

Jos kuva- ja äänitallenteen tekeminen ei ole mahdollista, kuulustelun keskeinen sisältö on merkittävä pöytäkirjaan. Pöytäkirjattu kuulustelu on heti luettava ja pöytäkirjaan on merkittävä kuulusteltavan ilmoitus siitä, onko kuulustelun sisältö ymmärretty oikein.

9 §

Asiaa käsittelevässä tuomioistuimessa voidaan tarpeellisilta osin tehdä kirjallinen toisinto talletetusta kertomuksesta, jos tuomioistuin katsoo sen edistävän asian käsittelyä.

10 §

Kuva- ja äänitallenne säilytetään 30 päivää siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu.

24 luku

Tuomioistuimen ratkaisu

7 §

Käräjäoikeuden tuomio laaditaan erilliseksi asiakirjaksi. Siinä on oltava:

- 4) luettelo esitetyistä todisteista;
-

15 §

Hovioikeuden tuomiossa ja lopullisessa päätöksessä on oltava:

4) luettelo hovioikeudessa esitetyistä todisteista;

25 luku

Muutoksenhaku kärjäoikeudesta hovioikeuteen

15 §

Jos valittaja haluaa, että hovioikeudessa toimitetaan pääkäsittely, hänen on perusteltava pyyntönsä. Hänen on myös ilmoitettava käsityksensä siitä, onko pääkäsittelyssä otettava vastaan suullista todistelua tai kuultava muussa tarkoituksessa asianosaista henkilökohtaisesti. Lisäksi hänen on ilmoitettava, keiden kärjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kertomukset on tarpeellista ottaa vastaan, ja miltä osin ne on tarpeellista ottaa vastaan. Jos valittaja haluaa kuulustella kärjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten taikka esittää suullista todistelua pääkäsittelyssä viittaamalla siihen, hänen on perusteltava pyyntönsä.

16 §

Valituskirjelmässä on ilmoitettava asianosaisten nimet ja heidän laillisen edustajansa tai asiamiehensä taikka avustajansa yhteystiedot sekä se postiosoite ja mahdollinen muu osoite, johon asiaa koskevat kehotukset, kutsut ja ilmoitukset voidaan valittajalle lähettää (*prosessiosoite*). Lisäksi valittajan on soveltuvalla tavalla ilmoitettava niiden henkilöiden puhelinnumerot ja muut yhteystiedot, joita hän haluaa kuulustella hovioikeudessa henkilökohtaisesti. Jos jokin tieto myöhemmin muuttuu, valittajan tulee viipymättä ilmoittaa siitä hovioikeudelle.

18 §

Kärjäoikeuden kansliaan toimitetut, hovioikeudelle osoitetut kirjelmät ja niihin liittyvät asiakirjat on kärjäoikeudesta viipymättä lähetettävä hovioikeuteen. Samalla on lähetettävä asiaa koskeva asiakirjavihko. Kärjäoikeuden tuomiosta ja erilliseksi asiakirjaksi laaditusta päätöksestä lähetetään kuitenkin vain jäljennökset.

25 a luku

Valitusasian valmistelun aloittaminen hovioikeudessa ja jatkokäsittelylupa

14 §

Hovioikeus päättää jatkokäsittelyluvan myöntämisestä koskevan kysymyksen kärjäoikeuden ratkaisun, valituksen, mahdollisen vastauksen ja tarvittaessa myös muun kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella kirjallisessa menettelyssä. Erityisestä syystä hovioikeus voi ottaa huomioon myös kärjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen.

26 luku

Valitusasian käsittelyn jatkaminen hovioikeudessa

9 §

Valmistelussa hovioikeus myös päättää:

- 1) otetaanko pääkäsittelyssä vastaan suullista todistelua tai kuullaanko asianosaista henkilökohtaisesti muussa tarkoituksessa;
 - 2) keiden käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kertomukset otetaan pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta, ja miltä osin ne otetaan vastaan;
 - 3) kuulustellaanko käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti uudelleen;
 - 4) kuulustellaanko käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten;
 - 5) esitetäänkö käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu pääkäsittelyssä viittaamalla siihen, ja miltä osin;
 - 6) otetaanko hovioikeudessa vastaan uutta suullista todistelua.
-

12 §

Jos asia ratkaistaan kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella eikä valittajan vastapuoli ole käyttänyt hovioikeudessa puhevaltaa, asiaa ratkaistaessa otetaan kuitenkin huomioon hänen asiassa aikaisemmin esittämänsä kirjallinen oikeudenkäyntiaineisto.

Tarvittaessa kuva- ja äänitallenteelta on otettava selko käräjäoikeudessa vastaanotetun todistelun sisällöstä.

13 §

Hovioikeuden pääkäsittelyssä kuullaan asianosaisia sekä vastaanotetaan suullista todistelua ja muuta selvitystä.

15 a §

Käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu otetaan pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta, jollei ole erityistä syytä kuulustella käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä henkilökohtaisesti uudelleen.

Käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä voidaan kuulustella pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti myös lisäkysymysten esittämistä varten, jos se on hovioikeudessa vedottujen uusien seikkojen tai todisteiden vuoksi taikka muusta syystä tarpeen asian selvittämiseksi.

Käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettava suullinen todistelu voidaan esittää pääkäsittelyssä kokonaan tai osittain viittaamalla siihen, jos hovioikeus harkitsee tämän soveliaaksi. Hovioikeus perehtyy viittaamalla esitettyyn suulliseen todisteluun asianosaisten ja yleisön läsnä olematta.

18 §

Valittajan vastapuoli, jonka läsnäoloa ei pidetä tarpeellisena, kutsutaan pääkäsittelyyn uhalla, että asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta.

19 §

Asianosainen tai hänen laillinen edustajansa voidaan sakon uhalla velvoittaa saapumaan pääkäsittelyyn kuultavaksi henkilökohtaisesti, jos sitä pidetään asian selvittämiseksi tarpeellisena.

20 §

Jos valittajan vastapuoli tai tämän laillinen edustaja on jäänyt pois pääkäsittelystä, johon häntä on kehoitettu saapumaan sakon uhalla, hänelle voidaan asettaa korkeampi uhkasakko. Jos hänet on velvoitettu saapumaan kuultavaksi henkilökohtaisesti, hänet voidaan määrätä tuotavaksi samaan tai myöhempään istuntoon.

23 §

Jos todistajan, asiantuntijan tai muun todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön kuin asianosaisen kertomus otetaan pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta, hänet kutsutaan pääkäsittelyyn vain, jos häntä kuulustellaan pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten.

24 §

Käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettava suullinen todistelu otetaan vastaan ennen muuta suullista todistelua. Käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä, jonka kertomus otetaan vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta, kuulustellaan kuitenkin henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten heti, kun hänen kertomuksensa on otettu vastaan.

Edellä 1 ja 2 momentissa säädetystä järjestyksestä saadaan kuitenkin tarvittaessa poiketa.

27 §

Pöytäkirjaan on lisäksi merkittävä asian käsittelyn kannalta tarpeelliset tiedot ja asiassa esitetyt todisteet.

Pöytäkirjaan on merkittävä:

- 1) keiden käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kertomukset on otettu pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta, ja miltä osin ne on otettu vastaan;
- 2) keitä käräjäoikeudessa kuulusteltuja henkilöitä on kuulusteltu pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti uudelleen;
- 3) keitä käräjäoikeudessa kuulusteltuja henkilöitä on kuulusteltu pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten;
- 4) mitä uutta suullista todistelua on otettu vastaan.

Pöytäkirjaan on merkittävä, jos suullista todistelua on esitetty tämän luvun 15 a §:n 3 momentissa säädetyllä tavalla.

Todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelusta on tehtävä äänitallenne. Äänitallenne säilytetään 30 päivää siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Jos äänitallenteen tekeminen ei ole mahdollista, kuulustelun keskeinen sisältö on merkittävä pöytäkirjaan. Pöytäkirjattu kuulustelu on heti luettava ja pöytäkirjaan on merkittävä kuulusteltavan ilmoitus siitä, onko kuulustelun sisältö ymmärretty oikein.

27 luku

Menettelystä hovioikeuden ensimmäisenä oikeusasteena käsittelemissä riita- ja rikosasioissa

5 §

Kutsuttaessa asianosaiset pääkäsittelyyn ja pääkäsittelyä toimitettaessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä riita- ja rikosasioiden käsittelystä kärjäoikeudessa säädetään. Suullinen todistelu tallennetaan kuitenkin noudattaen 26 luvun 27 §:n 4 momenttia.

30 luku

Muutoksenhaku hovioikeudesta korkeimpaan oikeuteen

20 §

Korkein oikeus toimittaa tarvittaessa suullisen käsittelyn, jossa voidaan kuulla asianosaisia, todistajia ja asiantuntijoita sekä vastaanottaa muuta selvitystä. Kärjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun osalta noudatetaan 26 luvun 15 a §:ää. Suullinen käsittely saadaan rajoittaa koskemaan osaa muutoksenhaun kohteena olevasta asiasta.

Tämän lain voimaantulosta säädetään erikseen lailla.

2.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 luvun 10 §:n 1 momentti ja 13 §:n 1 momentti, 6 luvun 5 §:n 1 momentti ja 12 §, 7 luvun 11 § ja 11 luvun 6 §:n 1 momentin 4 kohta,
sellaisina kuin niistä ovat 5 luvun 13 §:n 1 momentti laissa 243/2006 ja 11 luvun 6 §:n 1 momentin 4 kohta laissa 167/1998, sekä
lisätään 5 lukuun uusi 10 b § ja 6 lukuun uusi 12 a § seuraavasti:

5 luku

Syytteen vireillepanosta

10 §

Asiassa on toimitettava suullinen valmistelu, jos pääkäsittelyn keskittämisen tai asian jäsen-
nellyn käsittelyn turvaaminen sitä edellyttää.

10 b §

Tuomioistuimen on valmistelun kuluessa tehtävä kirjallinen yhteenveto asianosaisten vaati-
muksista, niiden perusteista sekä tarvittaessa todisteista ja siitä, mitä kullakin todisteella aiotaan
näyttää toteen, jos se on asian laajuuden vuoksi tai muusta erityisestä syystä tarpeen.

Yhteenveto on tehtävä jo ennen suullisen valmistelun istuntoa, jos sen voidaan katsoa edistä-
vän suullisen valmistelun toimittamista. Valmistelun edetessä yhteenvetoa tulee tarvittaessa täy-
dentää.

Asianosaisille on varattava tilaisuus lausua käsityksensä yhteenvedosta.

13 §

Jos vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä, pääkäsittely
on aloitettava kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta. Määräaika on kolme viikkoa,
jos asiassa toimitetaan suullinen valmistelu. Jos vangitsemisesta, matkustuskiellosta tai viran-
toimituksesta pidättämisestä on päätetty syytteen nostamisen jälkeen, määräaika lasketaan siitä,
kun päätös on tehty.

6 luku

Pääkäsittelystä

5 §

Tuomioistuimen tehtävänä on valvoa, että asia käsitellään jäsennellysti ja että käsittelyssä
noudatetaan selvyyttä ja järjestystä. Tuomioistuin voi myös määrätä, että asian erillinen osa tai
oikeudenkäyntiä koskeva kysymys käsitellään erikseen tai että jokin muu poikkeus tehdään 7
§:ssä säädetystä käsittelyjärjestyksestä.

12 §

Uudessa pääkäsittelyssä asia on käsiteltävä uudelleen. Aikaisemmin vastaanotettu suullinen
todistelu on otettava vastaan uudelleen kuva- ja äänitallenteelta siltä osin kuin sillä on merki-
tystä asiassa. Lisä- ja uudelleenkuulusteluun sekä suullisen todistelun esittämiseen viittaamalla
siihen sovelletaan uudessa pääkäsittelyssä oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 a §:ää.

Aikaisemmin vastaanotettu kirjallinen todistelu on otettava vastaan uudelleen siltä osin kuin
sillä on merkitystä asiassa.

Jos aikaisemmin vastaanotetun todistelun vastaanottamiselle uudelleen on este, todistelusta
on otettava tarpeellinen selko aikaisemman pääkäsittelyn oikeudenkäyntiaineistosta.

12 a §

Asiassa, jonka ylempi tuomioistuin on palauttanut käräjäoikeuteen, aikaisemmin vastaanotettu suullinen todistelu otetaan pääkäsittelyssä vastaan kuva- ja äänitallenteelta, jos sitä voidaan pitää palauttamisen syy huomioon ottaen soveliaana. Jos suullinen todistelu vastaanotetaan kuva- ja äänitallenteelta, lisä- ja uudelleenkuulusteluun sekä suullisen todistelun esittämiseen viittaamalla siihen sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 a §:ää.

7 luku

Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä

11 §

Tuomioistuimen on toimitettava valmistelu siten, että asia voidaan käsitellä pääkäsittelyssä yhtäjaksoisesti ja jäsenellisesti.

11 luku

Tuomioistuimen ratkaisusta

6 §

Käräjäoikeuden tuomio laaditaan erilliseksi asiakirjaksi. Siinä on oltava:

4) luettelo esitetyistä todisteista;

Tämän lain voimaantulosta säädetään erikseen lailla.

3.

Laki

oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 13 § seuraavasti:

13 §

Asiakirjan antamistavat

Oikeudenkäyntiasiakirjan antamistavoista säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 16 §:ssä.

Käräjäoikeudessa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta voidaan antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi. Käräjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen äänestä

voidaan kuitenkin antaa tieto noudattaen viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 16 §:ää.

Muusta kuin 2 momentissa tarkoitettusta kuva- ja äänitallenteesta voidaan antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

Tämän lain voimaantulosta säädetään erikseen lailla.

4.

Laki

elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain (781/2005) 10 § seuraavasti:

10 §

Täydentävät säännökset

Jollei tässä laissa toisin säädetä, asian käsittelyssä noudatetaan lisäksi rikosasioiden käsittelystä käräjäoikeudessa voimassa olevia säännöksiä. Suullisessa käsittelyssä vastaanotettava suullinen todistelu tallennetaan kuitenkin noudattaen oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 4 momenttia.

Tämän lain voimaantulosta säädetään erikseen lailla.

5.

Laki

oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annetun lain 4 luvun 17 §:n ja 5 luvun 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annetun lain (100/2013) 4 luvun 17 § ja 5 luvun 10 §:n 1 momentti, sellaisena kuin niistä on ensin mainittu laissa 600/2018, seuraavasti:

4 luku

Teollis- ja tekijänoikeudellisten asioiden käsittely

17 §

Oikeudenkäymiskaaren soveltaminen

Jollei tästä laista tai teollis- tai tekijänoikeudellisen riita- tai hakemusasian osalta 1 luvun 4 §:n 1 momentin 1–10, 13 tai 15 kohdassa taikka 2, 4 tai 5 momentissa mainitusta laista muuta johdu, mainituissa lainkohdissa mainituissa laeissa markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluviksi säädettyjen riita- ja hakemusasioiden sekä mainitun luvun 5 §:ssä tarkoitettujen riita-asioiden käsittelyyn markkinaoikeudessa sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaressa säädetään riita- ja hakemusasioiden käsittelystä käräjäoikeudessa. Näissä asioissa vastaanotettava suullinen todistelu tallennetaan kuitenkin noudattaen oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 4 momenttia.

5 luku

Markkinaoikeudellisten asioiden käsittely

10 §

Istunto

Markkinaoikeuden on toimitettava markkinaoikeudellisessa asiassa istunto. Istunnossa vastaanotettava suullinen todistelu tallennetaan noudattaen oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 4 momenttia.

Tämän lain voimaantulosta säädetään erikseen lailla.

6.

Laki

turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 1 ja 5 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain (1121/1999) 1 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 847/2020, ja
lisätään 5 §:ään uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3 momentti siirtyy 4 momentiksi, seuraavasti:

1 §

Lain tarkoitus ja soveltamisala

Tuomioistuimessa voidaan järjestää turvatarkastuksia turvallisuudesta huolehtimiseksi, järjestyksen turvaamiseksi, yksityisyyden suojaamiseksi ja omaisuuden suojelemiseksi siten kuin

tässä laissa säädetään. Tätä lakia sovelletaan myös niissä viranomaisissa, jotka järjestävät suullisia käsittelyjä oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain (808/2019) nojalla.

5 §

Turvatarkastustoimenpiteet

Turvatarkastajalla on myös oikeus 1 momentissa säädetyin tavoin tarkastaa henkilö, joka haluaa katsoa tuomioistuimessa kuva- ja äänitallennetta, ja hänen mukanaan olevat tavarat sen selvittämiseksi, ettei hänellä ole mukanaan kuvan tallentamiseen soveltuvaa välinettä, jos on perusteltua aihetta epäillä, että henkilö tallentaisi oikeudettomasti kuvaa kuva- ja äänitallenteesta. Turvatarkastajalla on samoin edellytyksin oikeus ottaa pois tarkastuksessa tai muuten löydetty kuvan tallentamiseen soveltuva väline.

Tämän lain voimaantulosta säädetään erikseen lailla.

Helsingissä 23.9.2021

Pääministeri

Sanna Marin

Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson

1.

Laki**oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 13 § ja 26 luvun 24 a §, sellaisina kuin ne ovat, 22 luvun 13 § laissa 768/2002 ja 26 luvun 24 a § laeissa 381/2003 ja 732/2015,
muutetaan 5 luvun 17 §:n 1 momentti, 6 luvun 2 a §:n 1 momentti ja 12 §, 17 luvun 48 §:n 1 momentti ja 59 §:n 1 momentti, 22 luvun 5 §:n 1 momentin 3 kohta sekä 6, 9 ja 10 §, 24 luvun 7 §:n 1 momentin 4 kohta ja 15 §:n 1 momentin 4 kohta, 25 luvun 15 §:n 2 momentti, 16 §:n 1 momentti ja 18 §:n 1 momentti, 25 a luvun 14 §:n 1 momentti, 26 luvun 9 §:n 2 momentti, 12 §:n 2 ja 3 momentti, 13 §:n 1 momentti, 18 §:n 3 momentti, 19 §:n 1 momentti, 20 §:n 2 momentti, 24 §:n 2 momentti, 27 §:n 1 ja 2 momentti, 27 luvun 5 § ja 30 luvun 20 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 5 luvun 17 §:n 1 momentti ja 6 luvun 12 § laissa 1052/1991, 6 luvun 2 a §:n 1 momentti laissa 595/1993, 17 luvun 48 §:n 1 momentti ja 59 §:n 1 momentti laissa 732/2015, 22 luvun 5 §:n 1 momentin 3 kohta, 25 luvun 18 §:n 1 momentti ja 26 luvun 24 §:n 2 momentti laissa 768/2002, 22 luvun 6 ja 10 § laissa 1064/1991, 22 luvun 9 §, 25 luvun 15 §:n 2 momentti sekä 26 luvun 9 §:n 2 momentti ja 12 §:n 2 ja 3 momentti laissa 381/2003, 24 luvun 7 §:n 1 momentin 4 kohta ja 15 §:n 1 momentin 4 kohta, 26 luvun 18 §:n 3 momentti, 19 §:n 1 momentti, 20 §:n 2 momentti ja 27 §:n 1 ja 2 momentti sekä 27 luvun 5 § laissa 165/1998, 25 luvun 16 §:n 1 momentti laissa 362/2010, 25 a luvun 14 §:n 1 momentti laissa 650/2010, 26 luvun 13 §:n 1 momentti laissa 683/2016 ja 30 luvun 20 §:n 1 momentti laissa 104/1979, sekä
lisätään 6 lukuun uusi 12 a §, 17 luvun 46 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 732/2015, uusi 2 momentti ja 53 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 732/2015, uusi 4 momentti, 22 luvun 5 §:n 1 momenttiin, sellaisena kuin se on laissa 768/2002, uusi 4 kohta, 26 lukuun uusi 15 a §, luvun 23 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 165/1998 ja 732/2015, uusi 2 momentti, jolloin nykyinen 2 momentti siirtyy 3 momentiksi, luvun 24 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 768/2002, uusi 2 momentti, jolloin muutettu 2 momentti siirtyy 3 momentiksi, ja luvun 27 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 165/1998, uusi 2 ja 3 momentti, jolloin muutettu 2 momentti ja nykyinen 3 momentti siirtyvät 4 ja 5 momentiksi,
 seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

5 luku

5 luku

Riita-asian vireillepano ja valmistelu**Riita-asian vireillepano ja valmistelu**

17 §

17 §

Tuomioistuimen on toimitettava valmistelu siten, että asia voidaan käsitellä pääkäsitellyssä yhtäjaksoisesti.

Tuomioistuimen on toimitettava valmistelu siten, että asia voidaan käsitellä pääkäsitellyssä yhtäjaksoisesti *ja jäsennellysti*.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

6 luku

Riita-asian pääkäsittely

2 a §

Tuomioistuimen on valvottava, että asian käsittelyssä noudatetaan selvyyttä ja järjestystä. Tuomioistuim voi myös määrätä, että asian erilliset kysymykset tai erilliset osat käsitellään erikseen.

12 §

Uudessa pääkäsittelyssä asia on käsiteltävä uudelleen. Aikaisemmin vastaanotettu todistelu on otettava vastaan uudelleen pääkäsittelyssä siltä osin kuin sillä on merkitystä asiassa *eikä estettä sen vastaanottamiselle ole. Muussa tapauksessa todistelusta on otettava tarpeellinen selko aikaisemman pääkäsittelyn oikeudenkäyntiaineistosta.*

(lisätään)

17 luku

Todistelusta

46 §

6 luku

Riita-asian pääkäsittely

2 a §

Tuomioistuimen on valvottava, että *asia käsitellään jäsennellysti ja että* käsittelyssä noudatetaan selvyyttä ja järjestystä. Tuomioistuim voi myös määrätä, että asian erilliset kysymykset tai erilliset osat käsitellään erikseen.

12 §

Uudessa pääkäsittelyssä asia on käsiteltävä uudelleen. Aikaisemmin vastaanotettu *suullinen* todistelu on otettava vastaan uudelleen *kuva- ja äänitallenteelta* siltä osin kuin sillä on merkitystä asiassa. *Lisä- ja uudelleenkuulusteluun sekä suullisen todistelun esittämiseen viittaamalla siihen sovelletaan uudessa pääkäsittelyssä 26 luvun 15 a §:ää.*

Aikaisemmin vastaanotettu kirjallinen todistelu on otettava vastaan uudelleen siltä osin kuin sillä on merkitystä asiassa.

Jos aikaisemmin vastaanotetun todistelun vastaanottamiselle uudelleen on este, todistelusta on otettava tarpeellinen selko aikaisemman pääkäsittelyn oikeudenkäyntiaineistosta.

12 a §

Asiassa, jonka ylempi tuomioistuin on palauttanut käräjäoikeuteen, aikaisemmin vastaanotettu suullinen todistelu otetaan pääkäsittelyssä vastaan kuva- ja äänitallenteelta, jos sitä voidaan pitää palauttamisen syy huomioon ottaen soveliaana. Jos suullinen todistelu vastaanotetaan kuva- ja äänitallenteelta, lisä- ja uudelleenkuulusteluun sekä suullisen todistelun esittämiseen viittaamalla siihen sovelletaan 26 luvun 15 a §:ää.

17 luku

Todistelusta

46 §

Voimassa oleva laki

Ehdotus

(lisätään)

48 §

Riita-asiassa kuulustellaan ennen muun suullisen todistelun vastaanottamista asianosaisia ja rikosasiassa asianomistajaa ja vastaajaa, jollei tuomioistuimien erityisestä syystä päättä toisin. Kuulustelu toimitetaan siten kuin jäljempänä tässä pykälässä säädetään. Tarvittaessa voidaan kuitenkin poiketa 2–4 momentissa säädetystä.

53 §

(lisätään)

59 §

Pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua todistetta ei oteta uudelleen vastaan pääkäsittelyssä. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen, jos asianosainen on ollut poissa ja hän sitä pyytää ja hänen poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai tuomioistuin harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi.

22 luku

Puheenjohtajan on ennen kuulustelua ilmoitettava todistajalle, asiantuntijalle sekä todistelutarkoituksessa kuultavalle asianosaiselle tai muulle henkilölle, että kuulustelu tallennetaan.

48 §

Riita-asiassa kuulustellaan ennen muun suullisen todistelun vastaanottamista asianosaisia ja rikosasiassa asianomistajaa ja vastaajaa, jollei tuomioistuin erityisestä syystä päättä toisin. Kuulustelu toimitetaan siten kuin jäljempänä tässä pykälässä säädetään. *Jos asian jäsenelty käsittely sitä edellyttää tai jos se on muuten tarpeen, 2–4 momentissa säädetystä voidaan kuitenkin poiketa.*

53 §

Sen estämättä, mitä 22 luvun 6 §:n 1 momentissa säädetään, anonyymien todistajan kuulemisesta kärkeäoikeudessa tallennetaan vain ääni, jos se on anonyymien todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi välttämätöntä.

59 §

Pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua todistetta ei oteta uudelleen vastaan pääkäsittelyssä. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen, jos asianosainen on ollut poissa ja hän sitä pyytää ja hänen poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai tuomioistuin harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi. *Suullinen todistelu voidaan ottaa tarpeellisilta osin uudelleen vastaan myös kuva- ja äänitallenteelta.*

22 luku

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Käräjäoikeuden pöytäkirja ja todistelun taltiointi**Käräjäoikeuden pöytäkirja ja todistelun taltiointi**

5 §

5 §

Pääkäsittelyn pöytäkirjaan on 3 §:ssä säädetyn lisäksi merkittävä asian käsittelyn kannalta tarpeelliset tiedot ja siinä on mainittava:

Pääkäsittelyn pöytäkirjaan on 3 §:ssä säädetyn lisäksi merkittävä asian käsittelyn kannalta tarpeelliset tiedot ja siinä on mainittava:

3) todistajat, asiantuntijat ja muut asiassa kuullut henkilöt sekä esitetyt muut todisteet.

3) todistajat, asiantuntijat ja muut asiassa kuullut henkilöt sekä esitetyt muut todisteet,

4) tiedot asiassa vastaanotetusta suullisesta todistelusta tehdystä kuva- ja äänitallenteesta.

6 §

6 §

Todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarcoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelu on äänitettävä. *Jos äänittäminen ei ole mahdollista, lausuma on sanatarkasti merkittävä pöytäkirjaan.*

Todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarcoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelusta on käräjäoikeudessa tehtävä kuva- ja äänitallenne.

Jos äänittäminen lausuman lyhyiden vuoksi on ilmeisen tarpeeton, pöytäkirjaan on äänittämisen sijasta tarkoin merkittävä, mitä asiassa on kerrottu. Pöytäkirjattu suullinen lausuma on heti luettava ja pöytäkirjaan on merkittävä lausuman antajan ilmoitus siitä, onko lausuma ymmärretty oikein.

Jos kuva- ja äänitallenteen tekeminen ei ole mahdollista, kuulustelun keskeinen sisältö on merkittävä pöytäkirjaan. Pöytäkirjattu kuulustelu on heti luettava ja pöytäkirjaan on merkittävä kuulusteltavan ilmoitus siitä, onko kuulustelun sisältö ymmärretty oikein.

9 §

9 §

Asiaa käsittelevässä tuomioistuimessa todistelutallenne on tarpeellisilta osin saatettava kirjalliseen muotoon (*kirjallinen toisinto*), jos tuomioistuin katsoo sen edistävän asian käsittelyä. *Tallenteesta voidaan valmistaa jäljennös taikka se voidaan saattaa kirjalliseen muotoon myös, jos asianosainen tai joku muu sitä pyytää.*

Asiaa käsittelevässä tuomioistuimessa voidaan tarpeellisilta osin tehdä kirjallinen toisinto tallennetusta kertomuksesta, jos tuomioistuin katsoo sen edistävän asian käsittelyä.

10 §

10 §

Äänite on säilytettävä vähintään kuuden kuukauden ajan asian ratkaisemisesta. Jos asiassa on haettu muutosta, äänite on kuitenkin säilytettävä, kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu.

Kuva- ja äänitallenne säilytetään 30 päivää siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

13 §

(kumotaan)

Tarkemmat määräykset päiväkirjojen ja luetteloiden pitämisestä sekä asiankäsittelyjärjestelmistä ja niistä annettavien tallenteiden tietosisällöstä samoin kuin annettavien todistusten, hakemusten, haastehakemusten ja muiden asiakirjojen kaavoista antaa tarvittaessa oikeusministeriö.

24 luku

24 luku

Tuomioistuimen ratkaisu**Tuomioistuimen ratkaisu**

7 §

7 §

Käräjäoikeuden tuomio laaditaan erilliseksi asiakirjaksi. Siinä on oltava:

Käräjäoikeuden tuomio laaditaan erilliseksi asiakirjaksi. Siinä on oltava:

4) luettelo todistelutarkoituksessa kuulluista henkilöistä ja muista esitetyistä todisteista;

4) luettelo esitetyistä todisteista;

15 §

15 §

Hovioikeuden tuomiossa ja lopullisessa päätöksessä on oltava:

Hovioikeuden tuomiossa ja lopullisessa päätöksessä on oltava:

4) luettelo hovioikeudessa todistelutarkoituksessa kuulluista henkilöistä ja muista siellä esitetyistä todisteista;

4) luettelo hovioikeudessa esitetyistä todisteista;

25 luku

25 luku

Muutoksenhaku käräjäoikeudesta hovioikeuteen**Muutoksenhaku käräjäoikeudesta hovioikeuteen**

15 §

15 §

Jos valittaja haluaa, että hovioikeudessa toimitetaan pääkäsittely, hänen on ilmoitettava yksilöity syy siihen. Valittajan on myös ilmoitettava käsityksensä siitä, onko pääkäsittelyssä kuultava asianosaisia henkilökohtaisesti, ja keiden todistajien, asiantuntijoiden ja

Jos valittaja haluaa, että hovioikeudessa toimitetaan pääkäsittely, hänen on *perusteltava pyyntönsä*. Hänen on myös ilmoitettava käsityksensä siitä, onko pääkäsittelyssä *otettava vastaan suullista todistelua tai kuultava muussa tarkoituksessa asianosaista henkilö-*

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

muiden todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden kuuleminen on tarpeellista.

kohtaisesti. Lisäksi hänen on ilmoitettava, keiden käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kertomukset on tarpeellista ottaa vastaan, ja miltä osin ne on tarpeellista ottaa vastaan. Jos valittaja haluaa kuulustella käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten taikka esittää suullista todistelua pääkäsittelyssä viittaamalla siihen, hänen on perusteltava pyyntönsä.

16 §

Valituskirjelmässä on ilmoitettava asianosaisten nimet ja heidän laillisen edustajansa tai asiamiehensä taikka avustajansa yhteystiedot sekä se postiosoite ja mahdollinen muu osoite, johon asiaa koskevat kehotukset, kutsut ja ilmoitukset voidaan valittajalle lähettää (*prosessiosoite*). Asianosaisten sekä todistajan tai muun kuultavan puhelinnumero ja muut yhteystiedot on myös soveltuvalla tavalla ilmoitettava hovioikeudelle. Jos jokin tieto myöhemmin muuttuu, valittajan tulee viipymättä ilmoittaa siitä hovioikeudelle.

16 §

*Valituskirjelmässä on ilmoitettava asianosaisten nimet ja heidän laillisen edustajansa tai asiamiehensä taikka avustajansa yhteystiedot sekä se postiosoite ja mahdollinen muu osoite, johon asiaa koskevat kehotukset, kutsut ja ilmoitukset voidaan valittajalle lähettää (*prosessiosoite*). Lisäksi valittajan on soveltuvalla tavalla ilmoitettava niiden henkilöiden puhelinnumerot ja muut yhteystiedot, joita hän haluaa kuulustella hovioikeudessa henkilökohtaisesti. Jos jokin tieto myöhemmin muuttuu, valittajan tulee viipymättä ilmoittaa siitä hovioikeudelle.*

18 §

Käräjäoikeuden kansliaan toimitetut, hovioikeudelle osoitetut kirjelmät ja niihin liittyvät asiakirjat on käräjäoikeudesta viipymättä lähetettävä hovioikeuteen. Samalla on lähetettävä asiaa koskeva asiakirjavihko ja *äänitteet*. Käräjäoikeuden tuomiosta ja erilliseksi asiakirjaksi laaditusta päätöksestä lähetetään kuitenkin vain jäljennökset.

18 §

Käräjäoikeuden kansliaan toimitetut, hovioikeudelle osoitetut kirjelmät ja niihin liittyvät asiakirjat on käräjäoikeudesta viipymättä lähetettävä hovioikeuteen. Samalla on lähetettävä asiaa koskeva asiakirjavihko. Käräjäoikeuden tuomiosta ja erilliseksi asiakirjaksi laaditusta päätöksestä lähetetään kuitenkin vain jäljennökset.

25 a luku

Valitusasian valmistelun aloittaminen hovioikeudessa ja jatkokäsittelylupa

14 §

25 a luku

Valitusasian valmistelun aloittaminen hovioikeudessa ja jatkokäsittelylupa

14 §

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Hovioikeus päättää jatkokäsittelyluvan myöntämistä koskevan kysymyksen käräjäoikeuden ratkaisun, valituksen, mahdollisen vastauksen ja tarvittaessa myös muun oikeudenkäyntiaineiston perusteella kirjallisessa menettelyssä.

Hovioikeus päättää jatkokäsittelyluvan myöntämistä koskevan kysymyksen käräjäoikeuden ratkaisun, valituksen, mahdollisen vastauksen ja tarvittaessa myös muun *kirjallisen* oikeudenkäyntiaineiston perusteella kirjallisessa menettelyssä. *Erityisestä syystä hovioikeus voi ottaa huomioon myös käräjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen.*

26 luku

Valitusasian käsittelyn jatkaminen hovioikeudessa

9 §

Valmistelussa hovioikeus päättää myös, onko asianosaisia kuultava henkilökohtaisesti, sekä keitä todistajia, asiantuntijoita ja muita todistelutarkoituksessa kuultavia henkilöitä kuullaan pääkäsittelyssä.

26 luku

Valitusasian käsittelyn jatkaminen hovioikeudessa

9 §

Valmistelussa hovioikeus *myös* päättää:

- 1) *otetaanko pääkäsittelyssä vastaan suullista todistelua tai kuullaanko asianosaista henkilökohtaisesti muussa tarkoituksessa;*
- 2) *keiden käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kertomukset otetaan pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta, ja miltä osin ne otetaan vastaan;*
- 3) *kuulustellaanko käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti uudelleen;*
- 4) *kuulustellaanko käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten;*
- 5) *esitetäänkö käräjäoikeudessa vastaan otettu suullinen todistelu pääkäsittelyssä viittaamalla siihen, ja miltä osin;*
- 6) *otetaanko hovioikeudessa vastaan uutta suullista todistelua.*

12 §

Jos asia ratkaistaan kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella eikä valittajan vastapuoli ole käyttänyt hovioikeudessa puheval-

12 §

Jos asia ratkaistaan kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella eikä valittajan vastapuoli ole käyttänyt hovioikeudessa puheval-

Voimassa oleva laki

Ehdotus

taa, asiaa ratkaistaessa otetaan kuitenkin huomioon hänen asiassa aikaisemmin esittämänsä oikeudenkäyntiaineisto.

Tarvittaessa todistelutallenteelta on otettava selko käräjäoikeudessa vastaanotetun todistelun sisällöstä.

13 §

Hovioikeuden pääkäsittelyssä kuullaan asianosaisia, *todistajia ja asiantuntijoita* sekä vastaanotetaan muuta selvitystä.

(lisätään)

taa, asiaa ratkaistaessa otetaan kuitenkin huomioon hänen asiassa aikaisemmin esittämänsä *kirjallinen* oikeudenkäyntiaineisto.

Tarvittaessa *kuva- ja äänitallenteelta* on otettava selko käräjäoikeudessa vastaanotetun todistelun sisällöstä.

13 §

Hovioikeuden pääkäsittelyssä kuullaan asianosaisia sekä vastaanotetaan *suullista todistelua ja* muuta selvitystä.

15 a §

Käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu otetaan pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta, jollei ole erityistä syytä kuulustella käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä henkilökohtaisesti uudelleen.

Käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä voidaan kuulustella pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti myös lisäkysymysten esittämistä varten, jos se on hovioikeudessa vedottujen uusien seikkojen tai todisteiden vuoksi taikka muusta syystä tarpeen asian selvittämiseksi.

Käräjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettava suullinen todistelu voidaan esittää pääkäsittelyssä kokonaan tai osittain viittaamalla siihen, jos hovioikeus harkitsee tämän soveliaaksi. Hovioikeus perehtyy viittaamalla esitettyyn suulliseen todisteluun asianosaisten ja yleisön läsnä olematta.

18 §

Valittajan vastapuoli, jonka kuulemista ei pidetä tarpeellisena, kutsutaan pääkäsittelyyn uhalla, että asia voidaan ratkaista hänen poisolostaan huolimatta.

19 §

18 §

Valittajan vastapuoli, jonka *läsnäoloa* ei pidetä tarpeellisena, kutsutaan pääkäsittelyyn uhalla, että asia voidaan ratkaista hänen poisolostaan huolimatta.

19 §

Voimassa oleva laki

Asianosainen tai hänen laillinen edustajansa voidaan sakon uhalla velvoittaa saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti, jos hänen kuulemistaan pidetään asian selvittämiseksi tarpeellisena.

20 §

Jos valittajan vastapuoli tai tämän laillinen edustaja on jäänyt pois pääkäsittelystä, johon häntä on kehoitettu saapumaan sakon uhalla, hänelle voidaan asettaa korkeampi uhkasakko. Jos hänet on velvoitettu saapumaan henkilökohtaisesti, hänet voidaan määrätä tuotavaksi samaan tai myöhempään istuntoon. *Riita-asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, ja rikosasiassa hänet voidaan määrätä tuotavaksi, vaikka hänen ei olisikaan saavuttava henkilökohtaisesti.*

23 §

(lisätään)

24 §

(lisätään)

Ehdotus

Asianosainen tai hänen laillinen edustajansa voidaan sakon uhalla velvoittaa saapumaan pääkäsittelyyn *kuultavaksi* henkilökohtaisesti, jos *sitä* pidetään asian selvittämiseksi tarpeellisena.

20 §

Jos valittajan vastapuoli tai tämän laillinen edustaja on jäänyt pois pääkäsittelystä, johon häntä on kehoitettu saapumaan sakon uhalla, hänelle voidaan asettaa korkeampi uhkasakko. Jos hänet on velvoitettu saapumaan *kuultavaksi* henkilökohtaisesti, hänet voidaan määrätä tuotavaksi samaan tai myöhempään istuntoon.

23 §

Jos todistajan, asiantuntijan tai muun todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön kuin asianosaisen kertomus otetaan pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta, hänet kutsutaan pääkäsittelyyn vain, jos häntä kuulustellaan pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten.

24 §

Käräjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettava suullinen todistelu otetaan vastaan ennen muuta suullista todistelua. Käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä, jonka kertomus otetaan vastaan käräjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta, kuulustellaan kuitenkin henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten heti, kun hänen kertomuksensa on otettu vastaan.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Edellä 1 momentissa säädetystä järjestyksestä saadaan kuitenkin tarvittaessa poiketa.

Edellä 1 ja 2 momentissa säädetystä järjestyksestä saadaan kuitenkin tarvittaessa poiketa.

24 a §

(kumotaan)

Jos käräjäoikeudessa vastaanotettua suullista todistelua ei ole joltakin osin otettava vastaan uudelleen, käräjäoikeudessa kertynyt ääni- tai kuvatalenne voidaan tarvittaessa esittää tarpeellisilta osiltaan hovioikeuden pääkäsittelyssä.

Sen lisäksi, mitä 17 luvun 52 §:ssä säädetään, hovioikeuden pääkäsittelyssä voidaan puhelinta taikka muuta siihen soveltuvaa äänen- tai kuvanvälitysmenetelmää käyttäen kuulla todistelutarkoituksessa sellaista käräjäoikeudessa kuultua todistajaa, asiantuntijaa ja asianosaista, jonka kertomuksen uskottavuus voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan, jos tuomioistuimien harkitsee tämän soveliaaksi. Asianosaisille on varattava tilaisuus tehdä kuultavalle kysymyksiä.

Jos 2 momentissa tarkoitettu kuulustelu toimitetaan viranomaisen luona, kuulusteluun sovelletaan, mitä todistajan ja asiantuntijan poissaolon seuraamuksista ja heihin kohdistettavista pakkokeinoista säädetään. Kutsussa kuulusteluun on ilmoitettava, minä päivänä ja kellonaikana ja millä tavoin kuulustelu toimitetaan sekä muut 23 §:n 2 momentissa tarkoitettut tiedot. Mitä todistajan ja asiantuntijan oikeudesta saada korvausta tuomioistuimeen saapumisesta säädetään, koskee soveltuvien osin myös 2 momentissa tarkoitettua kuulustelua.

27 §

27 §

Pöytäkirjaan on lisäksi merkittävä asian käsittelyn kannalta tarpeelliset tiedot sekä todistajat, asiantuntijat ja muut asiassa kuullut henkilöt sekä esitetyt muut todisteet.

Pöytäkirjaan on lisäksi merkittävä asian käsittelyn kannalta tarpeelliset tiedot ja asiassa esitetyt todisteet.

Pöytäkirjaan on merkittävä:

1) keiden käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kertomukset on otettu pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva-

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Todistajan, asiantuntijan sekä todistelutar-koituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelu on äänitettävä. Jos äänit-täminen ei ole mahdollista, lausuma on sana-tarkasti merkittävä pöytäkirjaan.

ja äänitallenteelta, ja miltä osin ne on otettu vastaan;

2) keitä käräjäoikeudessa kuulusteltuja hen-kilöitä on kuulusteltu pääkäsittelyssä henkilö-kohtaisesti uudelleen;

3) keitä käräjäoikeudessa kuulusteltuja hen-kilöitä on kuulusteltu pääkäsittelyssä henkilö-kohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten;

4) mitä uutta suullista todistelua on otettu vastaan.

Pöytäkirjaan on merkittävä, jos suullista to-distelua on esitetty tämän luvun 15 a §:n 3 mo-mentissa säädetyllä tavalla.

Todistajan, asiantuntijan sekä todistelutar-koituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelusta on tehtävä äänital-lenne. Äänitallenne säilytetään 30 päivää siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Jos äänitallenteen tekeminen ei ole mahdol-lista, kuulustelun keskeinen sisältö on merkit-tävä pöytäkirjaan. Pöytäkirjattu kuulustelu on heti luettava ja pöytäkirjaan on merkittävä kuulusteltavan ilmoitus siitä, onko kuuluste-lun sisältö ymmärretty oikein.

27 luku

**Menettelystä hovioikeuden ensimmäisenä oikeusasteena käsittelemissä riita- ja ri-
kosasioissa**

5 §

Kutsuttaessa asianosaiset pääkäsittelyyn ja pääkäsittelyä toimitettaessa noudatetaan so-veltuvien osin, mitä riita- ja rikosasioiden kä-sittelystä käräjäoikeudessa säädetään.

30 luku

**Muutoksenhaku hovioikeudesta korkeim-
paan oikeuteen**

20 §

27 luku

**Menettelystä hovioikeuden ensimmäisenä oikeusasteena käsittelemissä riita- ja ri-
kosasioissa**

5 §

Kutsuttaessa asianosaiset pääkäsittelyyn ja pääkäsittelyä toimitettaessa noudatetaan so-veltuvien osin, mitä riita- ja rikosasioiden kä-sittelystä käräjäoikeudessa säädetään. *Suulli-nen todistelu tallennetaan kuitenkin noudat-taen 26 luvun 27 §:n 4 momenttia.*

30 luku

**Muutoksenhaku hovioikeudesta korkeim-
paan oikeuteen**

20 §

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

Korkein oikeus toimittaa tarvittaessa suullisen käsittelyn, jossa voidaan kuulla asianosaisia, todistajia ja asiantuntijoita sekä vastaanottaa muuta selvitystä. Suullinen käsittely saadaan rajoittaa koskemaan osaa muutoksenhaun kohteena olevasta asiasta.

Korkein oikeus toimittaa tarvittaessa suullisen käsittelyn, jossa voidaan kuulla asianosaisia, todistajia ja asiantuntijoita sekä vastaanottaa muuta selvitystä. *Käräjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun osalta noudatetaan 26 luvun 15 a §:ää.* Suullinen käsittely saadaan rajoittaa koskemaan osaa muutoksenhaun kohteena olevasta asiasta.

Tämän lain voimaantulosta säädetään erikseen lailla.

2.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 luvun 10 §:n 1 momentti ja 13 §:n 1 momentti, 6 luvun 5 §:n 1 momentti ja 12 §, 7 luvun 11 § ja 11 luvun 6 §:n 1 momentin 4 kohta,
 sellaisina kuin niistä ovat 5 luvun 13 §:n 1 momentti laissa 243/2006 ja 11 luvun 6 §:n 1 momentin 4 kohta laissa 167/1998, sekä
lisätään 5 lukuun uusi 10 b § ja 6 lukuun uusi 12 a § seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

5 luku

5 luku

Syytteen vireillepanosta

Syytteen vireillepanosta

10 §

10 §

Asiassa on toimitettava suullinen valmistelu, jos pääkäsittelyn keskittämisen turvaaminen sitä *erityisestä syystä* edellyttää.

Asiassa on toimitettava suullinen valmistelu, jos pääkäsittelyn keskittämisen *tai asian jäsennellyn käsittelyn* turvaaminen sitä edellyttää.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

(lisätään)

10 b §

Tuomioistuimen on valmistelun kuluessa tehtävä kirjallinen yhteenveto asianosaisten vaatimuksista, niiden perusteista sekä tarvittaessa todisteista ja siitä, mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen, jos se on asian laajuuden vuoksi tai muusta erityisestä syystä tarpeen.

Yhteenveto on tehtävä jo ennen suullisen valmistelun istuntoa, jos sen voidaan katsoa edistävän suullisen valmistelun toimittamista. Valmistelun edetessä yhteenvetoa tulee tarvittaessa täydentää.

Asianosaisille on varattava tilaisuus lausua käsityksensä yhteenvedosta.

13 §

13 §

Jos vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä, pääkäsittely on pidettävä kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos vangitsemisesta, matkustuskiellosta tai virantoimituksesta pidättämisestä on päätetty syytteen nostamisen jälkeen, määräaika lasketaan siitä, kun päätös on tehty.

Jos vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä, pääkäsittely on aloitettava kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta. *Määräaika on kolme viikkoa, jos asiassa toimitetaan suullinen valmistelu.* Jos vangitsemisesta, matkustuskiellosta tai virantoimituksesta pidättämisestä on päätetty syytteen nostamisen jälkeen, määräaika lasketaan siitä, kun päätös on tehty.

6 luku

6 luku

Pääkäsittelystä**Pääkäsittelystä**

5 §

5 §

Tuomioistuimen tehtävänä on valvoa, että asian käsittelyssä noudatetaan selvyyttä ja järjestystä. Tuomioistuim voi myös määrätä, että asian erillinen osa tai oikeudenkäyntiä koskeva kysymys käsitellään erikseen tai että jokin muu poikkeus tehdään 7 §:ssä säädetystä käsittelyjärjestyksestä.

Tuomioistuimen tehtävänä on valvoa, että asia *käsitellään jäsenmellisesti ja että* käsittelyssä noudatetaan selvyyttä ja järjestystä. Tuomioistuim voi myös määrätä, että asian erillinen osa tai oikeudenkäyntiä koskeva kysymys käsitellään erikseen tai että jokin muu poikkeus tehdään 7 §:ssä säädetystä käsittelyjärjestyksestä.

12 §

12 §

Voimassa oleva laki

Uudessa pääkäsittelyssä asia on käsiteltävä uudelleen. Aikaisemmin vastaanotettu todistelu on otettava vastaan uudelleen siltä osin kuin sillä on merkitystä asiassa eikä estettä sen vastaanottamiselle ole. Muussa tapauksessa todistelusta on otettava tarpeellinen selko aikaisemman pääkäsittelyn oikeudenkäyntiaineistosta.

(lisätään)

Ehdotus

Uudessa pääkäsittelyssä asia on käsiteltävä uudelleen. Aikaisemmin vastaanotettu *suullinen* todistelu on otettava vastaan uudelleen *kuva- ja äänitallenteelta* siltä osin kuin sillä on merkitystä asiassa. *Lisä- ja uudelleenkuulusteluun sekä suullisen todistelun esittämiseen viittaamalla siihen sovelletaan uudessa pääkäsittelyssä oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 a §:ää.*

Aikaisemmin vastaanotettu kirjallinen todistelu on otettava vastaan uudelleen siltä osin kuin sillä on merkitystä asiassa.

Jos aikaisemmin vastaanotetun todistelun vastaanottamiselle uudelleen on este, todistelusta on otettava tarpeellinen selko aikaisemman pääkäsittelyn oikeudenkäyntiaineistosta.

12 a §

Asiassa, jonka ylempi tuomioistuin on palauttanut käräjäoikeuteen, aikaisemmin vastaanotettu suullinen todistelu otetaan pääkäsittelyssä vastaan kuva- ja äänitallenteelta, jos sitä voidaan pitää palauttamisen syy huomioon ottaen soveliaana. Jos suullinen todistelu vastaanotetaan kuva- ja äänitallenteelta, lisä- ja uudelleenkuulusteluun sekä suullisen todistelun esittämiseen viittaamalla siihen sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 a §:ää.

7 luku

Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä

11 §

Tuomioistuimen on toimitettava valmistelu siten, että asia voidaan käsitellä pääkäsittelyssä yhtäjaksoisesti.

11 luku

Tuomioistuimen ratkaisusta

6 §

7 luku

Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä

11 §

Tuomioistuimen on toimitettava valmistelu siten, että asia voidaan käsitellä pääkäsittelyssä yhtäjaksoisesti *ja jäsennellysti*.

11 luku

Tuomioistuimen ratkaisusta

6 §

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Käräjäoikeuden tuomio laaditaan erilliseksi asiakirjaksi. Siinä on oltava:

Käräjäoikeuden tuomio laaditaan erilliseksi asiakirjaksi. Siinä on oltava:

4) luettelo *todistelutarkoituksessa kuulluista henkilöistä ja muista* esitetyistä todisteista;

4) luettelo esitetyistä todisteista;

Tämän lain voimaantulosta säädetään erikseen lailla.

3.

Laki

oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 13 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

13 §

13 §

Asiakirjan antamistavat

Asiakirjan antamistavat

Oikeudenkäyntiasiakirjan antamisen tapoista on voimassa, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 16 §:ssä säädetään.

Oikeudenkäyntiasiakirjan *antamistavoista säädetään* viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 16 §:ssä.

Videotallenteesta tai siihen rinnastettavasta muusta kuva- ja äänitallenteesta tieto voidaan kuitenkin antaa vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

Käräjäoikeudessa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta voidaan antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi. Käräjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen äänestä voidaan kuitenkin antaa tieto noudattaen viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 16 §:ää.

Muusta kuin 2 momentissa tarkoitettusta kuva- ja äänitallenteesta voidaan antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen

Voimassa oleva laki

Ehdotus

muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkamiseen.

Tämän lain voimaantulosta säädetään erikseen lailla.

4.

Laki

elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain (781/2005) 10 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

10 §

10 §

Täydentävät säännökset

Täydentävät säännökset

Jollei tässä laissa toisin säädetä, asian käsittelyssä noudatetaan lisäksi rikosasioiden käsittelystä käräjäoikeudessa voimassa olevia säännöksiä.

Jollei tässä laissa toisin säädetä, asian käsittelyssä noudatetaan lisäksi rikosasioiden käsittelystä käräjäoikeudessa voimassa olevia säännöksiä. *Suullisessa käsittelyssä vastaanotettava suullinen todistelu tallennetaan kuitenkin noudattaen oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 4 momenttia.*

Tämän lain voimaantulosta säädetään erikseen lailla.

5.

Laki**oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annetun lain 4 luvun 17 §:n ja 5 luvun 10 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annetun lain (100/2013) 4 luvun 17 § ja 5 luvun 10 §:n 1 momentti, sellaisena kuin niistä on ensin mainittu laissa 600/2018, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

4 luku

4 luku

Teollis- ja tekijänoikeudellisten asioiden käsittely**Teollis- ja tekijänoikeudellisten asioiden käsittely**

17 §

17 §

*Oikeudenkäymiskaaren soveltaminen**Oikeudenkäymiskaaren soveltaminen*

Jollei tästä laista tai teollis- tai tekijänoikeudellisen riita- tai hakemusasian osalta 1 luvun 4 §:n 1 momentin 1–10, 13 tai 15 kohdassa taikka 2, 4 tai 5 momentissa mainitusta laista muuta johdu, mainituissa lainkohdissa mainituissa laeissa markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluviksi säädettyjen riita- ja hakemusasioiden sekä mainitun luvun 5 §:ssä tarkoitettujen riita-asioiden käsittelyyn markkinaoikeudessa sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaressa säädetään riita- ja hakemusasioiden käsittelystä kärjäoikeudessa.

Jollei tästä laista tai teollis- tai tekijänoikeudellisen riita- tai hakemusasian osalta 1 luvun 4 §:n 1 momentin 1–10, 13 tai 15 kohdassa taikka 2, 4 tai 5 momentissa mainitusta laista muuta johdu, mainituissa lainkohdissa mainituissa laeissa markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluviksi säädettyjen riita- ja hakemusasioiden sekä mainitun luvun 5 §:ssä tarkoitettujen riita-asioiden käsittelyyn markkinaoikeudessa sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaressa säädetään riita- ja hakemusasioiden käsittelystä kärjäoikeudessa. *Näissä asioissa vastaanotettava suullinen todistelu tallennetaan kuitenkin noudattaen oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 4 momenttia.*

5 luku

5 luku

Markkinaoikeudellisten asioiden käsittely**Markkinaoikeudellisten asioiden käsittely**

10 §

10 §

*Istunto**Istunto*

Markkinaoikeuden on toimitettava markkinaoikeudellisessa asiassa istunto.

Markkinaoikeuden on toimitettava markkinaoikeudellisessa asiassa istunto. *Istunnossa*

Voimassa oleva laki

Ehdotus

vastaanotettava suullinen todistelu tallennetaan noudattaen oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 4 momenttia.

Tämän lain voimaantulosta säädetään erikseen lailla.

6.

Laki

turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 1 ja 5 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain (1121/1999) 1 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 847/2020, ja
lisätään 5 §:ään uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3 momentti siirtyy 4 momentiksi, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

1 §

1 §

Lain tarkoitus ja soveltamisala

Lain tarkoitus ja soveltamisala

Tuomioistuimessa voidaan järjestää turvatarkastuksia turvallisuudesta huolehtimiseksi, järjestyksen turvaamiseksi ja omaisuuden suojelemiseksi. Tätä lakia sovelletaan myös niissä viranomaisissa, jotka järjestävät suullisia käsittelyjä oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain (808/2019) nojalla.

Tuomioistuimessa voidaan järjestää turvatarkastuksia turvallisuudesta huolehtimiseksi, järjestyksen turvaamiseksi, *yksityisyyden suojaamiseksi* ja omaisuuden suojelemiseksi. Tätä lakia sovelletaan myös niissä viranomaisissa, jotka järjestävät suullisia käsittelyjä oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain (808/2019) nojalla.

5 §

5 §

Turvataarkastustoimenpiteet

Turvataarkastustoimenpiteet

Voimassa oleva laki

(lisätään)

Ehdotus

Turvatarkastajalla on myös oikeus I momentissa säädetyin tavoin tarkastaa henkilö, joka haluaa katsoa tuomioistuimessa kuva- ja äänitallennetta, ja hänen mukanaan olevat tavarat sen selvittämiseksi, ettei hänellä ole mukanaan kuvan tallentamiseen soveltuvaa välinettä, jos on perusteltua aihetta epäillä, että henkilö tallentaisi oikeudettomasti kuvaa kuva- ja äänitallenteesta. Turvatarkastajalla on samoin edellytyksin oikeus ottaa pois tarkastuksessa tai muuten löydetty kuvan tallentamiseen soveltuva väline.

Tämän lain voimaantulosta säädetään erikseen lailla.